

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARİ MİRAS YÖNETİMİ VE
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM: BATI ANADOLU
TARİHİ KAPLICALARI ÖRNEĞİ

Öncü BAŞOĞLAN

Mart, 2010

İZMİR

**MİMARİ MİRAS YÖNETİMİ VE
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM: BATI ANADOLU
TARİHİ KAPLICALARI ÖRNEĞİ**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Mimarlık Bölümü, Restorasyon Bilim Dalı

Öncü BAŞOĞLAN

Mart, 2010

İZMİR

DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

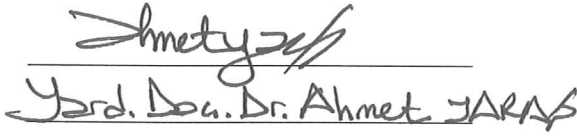
ÖNCÜ BAŞOĞLAN, tarafından PROF. DR. ETİ AKYÜZ LEVİ yönetiminde hazırlanan “MİMARİ MİRAS YÖNETİMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM: BATI ANADOLU TARİHİ KAPLICALARI ÖRNEĞİ” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.


Prof. Dr. Eti AKYÜZ LEVİ



Prof. Dr. Emel GÖKSU

Tez İzleme Komitesi Üyesi


Yard. Doç. Dr. Ahmet YARAS

Jüri Üyesi


Prof. Dr. Serap ALPER

Jüri Üyesi



Doç. Dr. Can BİNAN

Tez İzleme Komitesi Üyesi


Prof. Dr. Cahit HELVACI

Jüri Üyesi


Y. Doç. Dr. Ebru GÜNLÜ

Jüri Üyesi


Prof. Dr. Cahit HELVACI

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Çalışma boyunca değerli katkılarından, yön veren eleştirilerinden ve desteğinden dolayı, tez danışmanım Prof. Dr. Eti Akyüz Levi'ye, Prof. Dr. Emel Göksu'ya ve Doç. Dr. Can Binan'a teşekkür ederim. Yerde yapılan alan çalışmalarında sürekli yanımda olan, yardım eden, tüm zorluklara rağmen desteğini esirgemeyen Zeynep Burçin Sehil'e teşekkür ederim. Çalışmanın tıp ve jeoloji alanları ile ilgili bölümlerinde fikirlerine danıştığım Dr. Turgay Sehil'e ve Jeoloji Yük. Mühendisi Özgür Avşar'a teşekkür ederim. Çalışma boyunca manevi desteklerini esirgemeyen aileme de ayrıca teşekkür ederim.

Öncü BAŞOĞLAN

MİMARİ MİRAS YÖNETİMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM: BATI ANADOLU TARİHİ KAPLICALARI ÖRNEĞİ

ÖZ

Bu çalışmada, termo-mineralli sıcak su kaynaklarının bir tedavi unsuru olarak kullanıldığı kaplıcalar tarihsel süreç içinde incelenmiş ve elde edilen sonuçlar tarihi Yalova Kaplıcaları'nın korunması ve geliştirilmesinde yöntem olarak önerilmiştir. İncelenen kaplıcalar Muğla, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Kütahya, Balıkesir, Çanakkale, Bursa ve Yalova il sınırları içinde kalmaktadır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın amacı, kapsamı, kurgusu ve çalışmada kullanılan yöntem anlatılmaktadır. İkinci bölümde termo-mineralli sıcak suyun farklı tarihi dönemlerdeki algısı ve insan sağlığı açısından bir tedavi unsuru olarak kullanılma şekli irdelenmektedir. Üçüncü bölümde Batı Anadolu'da yerinde incelenen kaplıcalar yapım tarihlerine göre sınıflandırılmış, her sınıf kendi içinde ve eşzamanlı başka kaplıcalar ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu bölümde farklı tarihsel dönemlerde gelişen kaplıca mimarisi ve bunu etkileyen sebepler hakkında sonuçlara varılmaktadır. Dördüncü bölümde Yalova Termal Kaplıcaları, içindeki tarihi yapılarıyla birlikte hem mimari, hem de termal turizm açısından incelenmektedir. Beşinci bölümde, “miras yönetimi” ve “sürdürülebilir turizm” kavramları irdelenmekte, bu kavramlar üçüncü ve dördüncü bölümlerden elde edilen sonuçlar ile birleştirilerek, tarihi Yalova Kaplıcaları'nın korunması ve geliştirilmesinde benimsenecek ilkeler saptanmaktadır.

Katalog bölümünde Batı Anadolu'da yerinde incelenen kaplıcaların belgeleme çalışması yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kaplıca, Ilıca, Termal Banyo, Kaplıca Mimarlığı, Yalova Kaplıcaları, Termal Turizm

ARCHITECTURAL HERITAGE MANAGEMENT AND SUSTAINABLE TOURISM: THE HISTORICAL HEALING SPAS OF WESTERN ANATOLIA

ABSTRACT

My study investigates architectural history of the healing spas, which use the thermal mineral spring water for therapeutic purposes. The case studies include the bath establishments from Muğla, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Kütahya, Balıkesir, Çanakkale, Bursa and Yalova. The finds of the research are synthesized to propose a model for the preservation and future development of the historical spas in Yalova Termal.

The study includes five chapters. The introduction discusses the aim, scope, and method. The second chapter narrates the history of the therapeutic use of thermal springs and the perception of their curative powers in historical time line. Chapter three focuses entirely on the setting and architecture of the healing spas in Western Anatolia, which are classified with respect to their construction date. Each category is analysed in itself and also in comparison to contemporaneous examples. The historical issues and scientific developments in medicine that influence the design of spas are discussed concurrently. In the fourth chapter, the urban setting and the architecture of the historical healing spa of Yalova Termal is closely analysed and its contribution to the thermal tourism is evaluated. In the fifth chapter, the results extrapolated from the third and fourth chapters are used to highlight the various qualities of Yalova Termal and management guidelines for the preservation and future development of the site are proposed. In preparation of these guidelines contemporary discussions on heritage management and sustainable tourism are taken into consideration. The healing spas researched in Western Anatolia are documented in catalogs in the last part of the study.

Keywords: Healing Spa, Thermal Bath, Spa Architecture, Healing Spas of Yalova, Thermal Tourism

İÇİNDEKİLER

| | Sayfa |
|---|--------------|
| DOKTORA TEZİ SONUÇ FORMU..... | iv |
| TEŞEKKÜR..... | v |
| ÖZ | vi |
| ABSTRACT..... | vii |
| | |
| BÖLÜM BİR – GİRİŞ | 1 |
| | |
| 1.1 Çalışmanın Amacı | 1 |
| 1.2 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi..... | 4 |
| 1.3 Çalışmanın Literatürdeki Yeri..... | 7 |
| 1.4 Çalışmanın Kurgusu | 8 |
| | |
| BÖLÜM İKİ – TARİHSEL SÜREÇTE KAPLICA OLGUSU VE ŞİFALI SULAR..... | 10 |
| | |
| 2.1 Antik Dönemde Kaplıca ve Şifalı Sular | 10 |
| 2.2 Bizans Dönemi’nde Kaplıca ve Şifalı Sular..... | 19 |
| 2.3 Osmanlı Dönemi’nde Kaplıca ve Şifalı Sular | 21 |
| 2.4 Günümüzde Kaplıca ve Şifalı Sular | 25 |
| 2.4.1 Maden Sularının Sınıflandırılması..... | 25 |
| 2.4.2 Çağdaş Kaplıca Tedavisi ve Yöntemleri | 28 |
| 2.4.2.1 Balneoterapi Yöntemleri | 28 |
| 2.4.2.2 Klimaterapi Yöntemleri | 31 |
| 2.4.2.3 Destek Tedavi Yöntemleri | 31 |
| 2.4.2.4 Kaplıca Tedavisinin Etki Mekanizmaları..... | 32 |
| 2.5 Kaplıcanın Tanımı ve Kapsamı | 33 |

BÖLÜM ÜÇ – BATI ANADOLU'DAKİ KAPLICALAR..... 36

| | |
|---|-----|
| 3.1 Araştırma Alanının Seçimi..... | 36 |
| 3.2 Araştırmada Kullanılan Materyal..... | 41 |
| 3.3 Araştırmada Kullanılan Çözümleme Yaklaşımı..... | 45 |
| 3.4 Batı Anadolu'daki Kırsal Kaplıcalar..... | 51 |
| 3.4.1 Kaplıca Çekirdek Birimi (KÇB)..... | 52 |
| 3.4.2 Kaplıca Çekirdek Birimi'nin (KÇB) Diğer İşlevler ile İlişkisi..... | 59 |
| 3.4.3 Kaplıca Tipleri..... | 63 |
| 3.4.3.1 I. Grup Kaplıcalar..... | 63 |
| 3.4.3.2 II. Grup Kaplıcalar..... | 64 |
| 3.4.3.3 III. Grup Kaplıcalar..... | 66 |
| 3.4.3.4 Kaplıca Gruplarının Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi..... | 70 |
| 3.5 Batı Anadolu'daki Tarihi Kaplıcalar..... | 77 |
| 3.5.1 Alliano (Paşa Ilıcası)..... | 79 |
| 3.5.1.1 Alliano'nun Aynı Dönemdeki Bazı Kaplıca Merkezleri ile Karşılaştırılması..... | 89 |
| 3.5.1.1.1 İtalya- Baiae Termal Kenti..... | 89 |
| 3.5.1.1.2 Civitavecchia – Tauri Hamamları..... | 96 |
| 3.5.1.1.3 Almanya- Badenweiler Termal Kenti..... | 96 |
| 3.5.1.1.4 Alliano, Baiae, Civitavecchia ve Badenweiler Kaplıca Kentlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi..... | 99 |
| 3.5.2 Kütahya-Yoncalı Kaplıcası..... | 110 |
| 3.5.3 Bursa- Çekirge Kaplıcaları..... | 116 |
| 3.5.3.1 Kükürtlü Kaplıcası..... | 123 |
| 3.5.3.2 Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası)..... | 129 |
| 3.5.3.3 Çekirge Kaplıcası..... | 133 |
| 3.5.3.4 Keçeli Kaplıcası..... | 135 |
| 3.5.3.5 Servinaz Kaplıcası..... | 135 |
| 3.5.3.6 Kara Mustafa Kaplıcası..... | 136 |
| 3.5.3.7 Kaynarca Kaplıcası..... | 137 |
| 3.5.3.8 Hüsnügüzel Kaplıcası..... | 139 |

| | |
|--|------------|
| 3.5.3.9 Yeni Kaplıca | 141 |
| 3.6 Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Tartışma..... | 144 |
| BÖLÜM DÖRT – YALOVA-TERMAL KAPLICALARI | 154 |
| 4.1 Alanın Seçimi | 154 |
| 4.2 Alanın Tanımı ve Özellikleri..... | 156 |
| 4.2.1 Coğrafi Konum ve Ulaşım..... | 156 |
| 4.2.2 Jeolojik Yapı ve Sıcak Su Kaynakları | 157 |
| 4.2.3 İklim..... | 159 |
| 4.2.4 Tarihsel Gelişim | 161 |
| 4.3 Alandaki Tarihi Yapılar ve Kalıntılar | 171 |
| 4.3.1 Arkeolojik Kalıntılar..... | 172 |
| 4.3.2 Tarihi Banyo Yapıları | 176 |
| 4.3.2.1 Kurşunlu Banyo | 177 |
| 4.3.2.2 Valide Banyo..... | 185 |
| 4.3.2.3 On Banyolar | 189 |
| 4.3.2.4 Sıcak Su Kaynakları Etrafında Yapılan Düzenlemeler | 192 |
| 4.3.3 Konaklama Yapıları..... | 194 |
| 4.3.3.1 Taş Otel | 195 |
| 4.3.3.2 Çınar Otel..... | 196 |
| 4.3.3.3 Büyük Otel ve Gazinosu | 199 |
| 4.3.3.4 Termal Otel | 201 |
| 4.3.3.5 Atatürk Köşkü | 207 |
| 4.3.3.6 Yaverlik Köşkü | 208 |
| 4.4 Alandaki Diğer Yapılar | 209 |
| 4.5 Alanın Tarihsel Mekan Analizi | 212 |
| 4.6 Alanın Yönetim Şekli ve Koruma Alanları..... | 220 |
| 4.7 Yalova Kaplıcaları'nda Tedavi | 226 |
| 4.8 Alanın Termal Turizm Açısından Değerlendirilmesi..... | 228 |

**BÖLÜM BEŞ – TARİHİ YALOVA KAPLICALARI’NDAKİ MİMARİ
MİRASIN YÖNETİMİ İÇİN ÖNERİLEN İLKELER 237**

- 5.1 Alanda Benimsenecek Turizm Politikaları 237
- 5.2 Alandaki Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasında Benimsenecek İlkeler.. 250
- 5.2.1 Tarihi Yalova Kaplıcaları’nın Taşıdığı Değerler ve Kültürel Önemi.... 257
- 5.2.2 Tarihi Yalova Kaplıcaları’nın Taşıdığı Sorunlar ve Olanaklar 262
- 5.3 Tarihi Yalova Kaplıcaları’nın Gelişiminde Benimsenecek Hedefler..... 265

BÖLÜM ALTI – SONUÇ..... 269

KAYNAKLAR 281

TERİMLER SÖZLÜĞÜ 293

KISALTMALAR LİSTESİ..... 295

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI 296

EKLER

- Ek 1- Kaplıcalar Yönetmeliği
- Ek 2- Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu
- Ek 3- Yalova Termal Kaplıcaları’nın İdaresi ve İşletmesi Hakkında Kanun
- Ek 4- Yalova Termal Su Şehri Gökçedere ve Üvezpınarı Tatbikat İmar Planı

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

Su, tarih boyunca insanlık için hayati bir öneme sahip olmuştur. İnsanlar suya tapmışlar, suyu kullanarak temizlenmişler ve su ile kendilerini tedavi etmeye çalışmışlardır. Yerleşim yerlerinin seçilmesinde veya terk edilmesinde, tarımda, teknolojide, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmişlik seviyelerinde su her zaman belirleyici bir etken olmuştur. Doğal mineralli kaynak suları ise, şifa verici özelliği dolayısıyla ayrıca bir nimet olarak görülmüştür. Şifalı suların çıktığı yerler kimi zaman özel ve önemli yerler olarak, kimi zaman da kutsal yerler olarak iskân görmüş ve bu suları kullanmak için özel yapılar inşa edilmiştir.

Şifalı sular doğal mineralli kaynak suları içinde değerlendirilmektedir. Kaplıcalar ise, bu sularının iyileştirici olanaklarından faydalanmak için kurulan yapılar ya da yerleşimler olarak tanımlanabilir. Sıcaklık ve mineral içeriği doğal su kaynağının tedavi etkinliğini belirleyen özelliklerdir. Kaplıca suları, “termal su” ya da “termo-mineralli su” olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla bir kaplıcada mineralli sıcak su kaynağının bulunması esastır. Anadolu doğal çıkışlı termal sular açısından zengin bir coğrafyadır. Hemen tüm bölgelerinde çeşitli mineral içeriklerinde ve değişen sıcaklıklarda kaynaklar bulunmaktadır. Bu yüzden Anadolu, tarih boyunca kaplıcalara ve insanların şifalı suyu kullanma biçimine tanıklık etmiştir.

Anadolu'nun birçok yöresinde bazıları terk edilmiş, bazıları halen kullanılan banyo yapıları ve kaplıca yerleşimleri bulunmaktadır. Buralardaki termal su kaynakları jeolojik, kimyasal ve tıbbi açıdan çok sayıda bilimsel araştırmanın konusu olmuştur; fakat yapılar ve yerleşimler mimari açıdan henüz yeterince incelenmemiştir. Bunun bir sebebi, tarihi niteliği yüksek kaplıca yapılarının Anadolu'da dikkat çekecek miktarda yapı stoğu oluşturmaması olabilir. Özellikle kırsal bölgelerde kurulu olan kaplıcalarda, mimari ardıl bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların doğal sıcak su kaynaklarını kesintisiz olarak yüzyıllarca

kullanmasına rağmen, kaplıca yapılarını aynı oranda geliştirmemeleri hem çelişkili, hem de bilimsel olarak aydınlatılması gereken bir olgudur. Araştırmalardaki bilgi eksikliğinin bir diğer sebebi de, kaplıcaların mimarlık tarihi çalışmalarında hamam yapı tipinin bir parçası olarak incelenmesi olabilir. Bu bakış açısı kaplıcaları, asıl oluşum sebebi olan “sağlık” olgusundan uzaklaştırmakta ve “yıkılmak” eyleminin mekânsal gereksinimleri ile sınırlamaktadır. Oysa kaplıcalar, tarih boyunca sağlık ve temizlik olgusunun birlikte ele alındığı yerleşimler olmuştur. Her iki olgunun tarihsel süreçteki değişiminden kaplıca mimarisi etkilenmiştir.

İnsanların kaplıcalara olan ilgisi günümüzde giderek artmaktadır. Modern toplumun ve kentsel yaşamın sıkıntıları, sanayileşmenin doğurduğu sağlık problemleri ve giderek doğallıktan uzaklaşan tedavi yöntemleri insanları doğal tedavi unsurlarının kullanıldığı merkezlere yönlendirmektedir. Kaplıcalar bu anlamda toplum sağlığı açısından da önem kazanmaktadır. İnsanların tedavi olmak veya dinlenmek için kaplıcalara gitmesi termal turizm olgusu içinde değerlendirilmektedir. Avrupa’da 18. yüzyıl sonlarında, kentsel nüfusun bir gereksinimi olarak başlayan termal turizm, günümüzde Türkiye’de de hızla gelişen bir turizm çeşididir.

Bu doğrultuda Türkiye’de çok sayıda termal turizm bölgesi planlanmakta ve modern kaplıca tesisleri kurulmaktadır. Bu tesisler ağırlıklı olarak çağdaş otel mimarisinin özelliklerini taşımakta ve tarihsel süreçte kaplıcanın taşıdığı anlamdan uzaklaşmaktadır. Oysa bu bölgelerin birçoğunda tarihten bu yana kullanılan; fakat çeşitli sebeplerden dolayı gelişmeyen geleneksel kaplıca yerleşimleri vardır. Bu yerleşimlerdeki mimari nitelik ardıl olsa da, şifalı suyun mekânının geçirdiği evreler açısından önemli bilgiler taşımaktadır.

Hızla gelişen termal turizm sektörüne konu olan kaplıcalar Anadolu tarihinde varolan bir olgudur; fakat şimdiye kadar mimari olarak tek yapı ölçeğinde ve hamam yapı tipleri bütününde incelenmiştir. Oysa kaplıca, sağlık amaçlı kurulan bir yerleşime işaret eder. Bu anlamda konuya şifalı su – mekân – insan üçgeninde bakılması gerekir. Bilimsel araştırmalardaki bu eksiklik yukarıda da belirtildiği gibi, yapı stoğu ile ilgilidir.

Yakın döneme kadar Anadolu'daki kaplıca yapı stoğu, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde yapılan şifalı hamamlar ile sınırlıydı. Bu yapılar, ağırlıklı olarak Bursa'da, bir kısmı Konya, Sivas ve Samsun'da yer almaktadır. Bu dönemlerde sağlık olgusunun temizlik anlayışıyla birleştiği düşünüldüğünde, bilimsel çalışmalarda kaplıcaların hamam olarak değerlendirilmesi yanlış değildir. Şifalı suların yüzyıllar boyu kesintisiz kullanılması, dolayısıyla bu suları kullanmak amaçlı yapılan yapıların sürekli onarım görmesi, özgünlüğünü yitirmesi, hatta yıkılıp yeniden yapılması yapı stoğunun azlığı açısından altı çizilmesi gereken bir durumdur. Ayrıca bu yapıların depremler yüzünden zarar görmesi, şifalı su kaynaklarının kuruyabilmesi ve dolayısıyla terk edilmesi de, konunun çalışılmasını zorlaştırmaktadır.

Yukarıda belirtilen bölgelerdeki örnekler dışında Yalova Termal İlçesi'ndeki tarihi banyo yapıları ve Anadolu'daki kırsal kaplıca yerleşimleri yakın döneme kadar konu ile ilgili yapı stoğunu oluşturmaktaydı; fakat 1998 yılında Anadolu'da gün ışığına çıkarılan Antik Allianoi yerleşimi bilimsel alana yeni bilgiler sunmuştur. Anadolu'da bulunan tek antik kaplıca merkezi olan Allianoi, şifalı suyun antik dönemdeki kullanım şekillerine, anlamına ve mimariye olan etkilerine, hamam yapıları dışında yeni bir boyut getirmiştir. Böylece şifalı suyun mekânına, antik dönemden günümüze kadar bir süreklilik içinde bakmak mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amaçlarından biri, şifalı suyun mekânı olan kaplıca yerleşimlerini tarihsel süreç içinde incelemek, her dönemin kendine özgü mekânsal çözümlerini yapmak ve elde edilen sonuçları günümüz gereksinimleri doğrultusunda yorumlamaktır.

Anadolu'da çok sayıda kaplıca yerleşimi bulunmaktadır. Bunların bir kısmı korunması gerekli doğal ve kültürel miras konumundadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, şifalı suyun tarihteki kesintisiz kullanımı, tarihi kaplıcaların özgün işlevlerini sürdürmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte çağdaş kaplıca tıbbındaki gelişmeler mekânsal olarak yeni gereksinimler doğurmaktadır. Tarihi kaplıcalar ise, bu gereksinimlere cevap vermekte zorlanmaktadır. Dolayısıyla tarihi kaplıcaların sürdürülebilir gelişimi, bilimsel koruma alanında ele alınması gereken bir konu

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın ikinci amacı, tarihsel süreçte yapılan araştırmalardan elde edilen bilginin, tarihi kaplıcaların korunması/geliştirilmesi alanına aktarılmasıdır.

Günümüzde kaplıca mimarisi, turizm mimarlığının bir konusu olarak ele alınmaktadır. Kaplıcalarda iyileşmek için doğal tedavi unsurlarının kullanılmasının yanısıra, dinlenmenin, ruhsal ve bedensel rahatlamanın da insan sağlığı açısından gerekli olduğu düşünüldüğünde, bu yaklaşım doğrudur; fakat yeterli değildir. Tarihte maddi dünya ile manevi dünya arasındaki bütünlüğün kurulduğu mekânlar olan kaplıcalar, bu anlamını günümüz mimari yaklaşımlarında yitirmiştir. Oysa çağdaş kaplıca tıbbı bu bütünlüğü tekrar kurmak üzere şekillenmektedir. Bu doğrultuda, yapılan mekansal çözümler ve elde edilen sonuçlar ile çalışmada, çağdaş kaplıca mimarlığı açısından bir kaynak oluşturulması hedeflenmiştir.

1.2 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Doğal sıcak su kaynakları termal oluşum açısından jeoloji bilim dalının ve insan sağlığı için bir tedavi unsuru olması bakımından tıp bilim dalının konusu olmaktadır. Bu kaynaklar çevresinde kurulan kaplıcalar, insanların sağlık ve tatil amaçlı seyahatlerine konu olduğu için turizm alanını da ilgilendirmektedir. Jeoloji, tıp ve turizm alanlarının mekânsal gereklilikleri açısından bakıldığında, mimarlık ve şehircilik alanı için kaplıcalar, disiplinlerarası bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla araştırmada, tıp ve turizm alanındaki çalışmalara mimari çözümler açısından sıklıkla başvurulmuştur.

Kaplıcaların bir tedavi merkezi olarak ele alınması şifalı su – mekân ilişkisinin kurulmasını gerektirmektedir. Bu açısından tıp tarihindeki gelişmeler çalışmada konu edilmiştir. Antik dönemden günümüze kadar şifalı su, bilimsel alandaki tedavi etkinliği ve kültürel alandaki anlamı bakımından inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir. Bu seyir, şifalı suyun tılsımlı güçleri açısından, beklendiği gibi dogmatik alandan bilimsel alana doğru gelişen çizgisel bir ilerleme değildir. Tarihsel dönemlerin kendilerine özgü bilim ve din anlayışları, şifalı suyu kimi zaman bilimin alanına,

kimi zaman da dogmaların alanına itmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak, banyo yapıları ve kaplıcalar mimari kompozisyon ve yerleşim özellikleri açısından farklılık / çeşitlilik göstermektedir.

Kaplıcaların günümüzde termal turizme konu olması, mimari çözümlerinin turizm alanı ile birleştirilmesini gerekli kılmıştır. Kaplıca mimarisi ile termal turizm, geleneksel kaplıca yerleşimlerinin korunması alanında birleştirilmiştir; çünkü kaplıcalar tarihten günümüze özgün işlevlerini yitirmemiştir. Dolayısıyla termal turizm ve tarihi kaplıcalar arasında amaç-araç ilişkisi kurulabilmektedir. Çağdaş korumacılık anlayışında hâkim olan “miras yönetimi” kavramları ve ilkeleri ise, tarihi kaplıcaların termal turizm alanında geliştirilmesi için izlek olarak kullanılmıştır.

Batı Anadolu Bölgesi, Anadolu’da çıkan sıcak su kaynakları açısından en zengin coğrafyadır. Günümüzde halen kullanım gören ya da yeni yapılmakta olan kaplıcaların da çoğunluğu bu bölgede bulunmaktadır. Ayrıca yapılan literatür çalışmalarında henüz gün ışığına çıkmamış; fakat varolma olasılığı olan antik dönem termal yerleşimlerinin yoğunlukla Anadolu’nun batısında olduğu tahmin edilmektedir. Dolayısıyla tez çalışmasında Batı Anadolu Bölgesi çalışma alanı olarak tercih edilmiştir ve güneyde Muğla ili, kuzeyde Yalova ili ve doğuda Kütahya ili sınır olmak üzere Muğla, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Kütahya, Balıkesir, Çanakkale, Bursa ve Yalova il sınırları içinde kalan geleneksel ve tarihi kaplıcalar incelenmiştir.

Çalışma, “alan araştırması” ve “teorik çalışma” olmak üzere iki ana başlık altında yürütülmüştür. Alan araştırmasında yukarıda belirtilen bölgede bulunan ve günümüzde de kullanım gören kaplıcaların büyük çoğunluğu incelenmiş, yapıların ve çevrenin kendiliğinden ya da planlı oluşum süreçleri tespit edilmiştir. Yapım tarihleri belli olmayan ve kırsal karakter gösteren kaplıcalar bir grup halinde incelenmiştir. Bu yapılar ve yerleşimler nitelikli mimari öğelere sahip olmamakla birlikte, Anadolu halkının eskiden beri sürekli kullandığı yapılardır ve bu bağlamda kırsal kaplıca yapıları ve yerleşimleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Alan çalışmasının

sonucunda kırsal kaplıca yapılarının oluşum süreçleri tespit edilmiş, bu yerleşimlerin içerdiği fonksiyonlar ve bu fonksiyonların birbirleriyle ilişkileri çözümlenerek Batı Anadolu Bölgesi kırsal kaplıca tipolojisi çıkarılmıştır.

Alan çalışmasının sonucunda tarihsel açıdan farklılık gösteren ve özellikli mimari nitelik gösteren üç kaplıca yerleşimi, Antik Allianoi, Yalova Termal Kaplıcaları ve Bursa Çekirge Kaplıcaları tarihsel süreç içinde incelenecek yerleşimler olarak belirlenmiştir. Bu seçimde üç yerleşimin de tarihsel olarak farklı dönemleri temsil etmesi ve konunun tek yapı ölçeğinde olduğu kadar, yerleşim ölçeğinde de incelenebilmesine olanak sağlaması etkili olmuştur.

İncelenen örneklerden toplanan verilerin sağlıklı olarak analiz edilebilmesi için Anadolu dışındaki benzer örneklerle karşılaştırma yapılmasının gerekli olduğu düşünülmüştür. Özellikle antik dönemdeki kaplıca merkezlerinin incelenmesinde bu gereklilik daha çok ön plana çıkmıştır; çünkü Anadolu'da incelenebilen tek örnek antik Allianoi'dir. Bu bağlamda İtalya-Baiae ve Civitavecchia termal bölgeleri ve Almanya-Badenweiler termal kenti de çalışma kapsamına alınmıştır.

Dönemsel olarak yapılan araştırmadan elde edilen sonuçların koruma alanında kullanılması için Yalova Termal Kaplıcaları tercih edilmiştir. Yalova'nın Termal İlçesi'ndeki tarihi kaplıca vadisi, banyo ve konaklama yapıları ile birlikte detaylı olarak incelenmiş ve tarihsel önemine paralel olarak geliştirilebilmesi için benimsenmesi gereken ilkeler tespit edilmiştir.

Teorik çalışma ise, şifalı su - mekân ilişkisinin çözümlenebilmesi bağlamında insan bedeninin tarihi, tarihsel süreçte temizlik ve sağlık anlayışı ile ilgili konularda yürütülmüştür. Bu bağlamda arkeoloji ve tıp tarihi ile ilgili çalışmalara başvurulmuştur. Ayrıca tıp tarihinde balneoterapi ile ilgili yapılan çalışmalar, su ile verilen tedavinin farklı şekillerini anlamak açısından incelenmiştir. Kaplıca tedavisinin temel unsurları olan terleme, banyo, duş vb. gibi yöntemlerin mekânsal yansımaları incelenen örneklerde araştırılmıştır. Tıbbi araştırmalarda tespit edildiği kadarıyla, kaplıca tedavisi arada bir gerçekleşen günlük bir eylem değil, belirli bir

zaman diliminde sürekli tekrar edilen rutin bir eylemdir. Günlük rutinin su ile ilgili tedavilerin yanısıra gezinti, yürüyüş vb. gibi çevre düzenlemesini de ilgilendiren boyutu vardır. Bu gerçek günümüzde olduğu kadar, tarihte de geçerli olmalıdır. Bu rutinin mekânsal olarak düzenlenmesi tarihi kaplıcaların analizinde kullanılmıştır.

1.3 Çalışmanın Literatürdeki Yeri

Gerek antik dönem, gerekse Osmanlı Dönemi'ne ait mimarlık tarihi araştırmalarında hamam yapıları geniş çapta incelenmiştir. Özellikle Roma Hamamı ve Türk Hamamı hakkında çok sayıda çalışma bulunmaktadır; fakat aynı ilginin kaplıcalar için geçerli olduğu söylenemez. Kaplıcalar çoğunlukla ya hamam yapı tipi altında incelenmiş, ya da söz konusu araştırmalarda kısa bir bölüm içinde yer almıştır.

Antik Dönem kaplıcaları ile ilgili kaynaklar ağırlıklı olarak İtalya, Almanya ve İngiltere'deki Roma Dönemi termal yerleşimleri hakkındadır. Bu bağlamda Yegül, termal hamamlar ve kaplıcalar üzerinde kapsamlı çalışmalar yapmış, özellikle İtalya-Baiae termal kentini anlatan bilimsel makaleler yayınlamıştır. Nielsen ise, termal hamamların ayrı bir amaca hizmet ettiğini, dolayısıyla hamamlara nazaran farklı bir mimari forma sahip olduklarını ve kapsamlı bir çalışmaya değer olduklarını belirtmiştir; fakat konuya kitabında ayrı bir bölüm olarak yer vermemiştir. Allen ise, İtalya'daki antik kaplıca merkezlerini konu alan doktora çalışması yapmıştır. Anadolu'da gün ışığına çıkarılan tek antik kaplıca örneği olan Alliano hakkında Yaraş'ın çok sayıda çalışması bulunmaktadır.

Bununla birlikte şifalı suyun kullanımı ve taşıdığı anlamlar açısından yine arkeolojik çalışmalara başvurmak gerekmektedir. Antik Yunan, Antik Roma Tıbbı ve antik sağlık tanrıları hakkında yapılan çalışmalar konunun ilgili olduğu diğer kaynaklardır.

Doğal mineralli suyun bir tedavi unsuru olarak kullanılması modern tıpta balneoloji bilim dalının altında konu edilmektedir. Bu bilim dalının gelişim sürecinde

bilimsel olarak kabul gören tedavi yöntemleri kaplıcaların mekânsal kurgularını etkilemektedir. Dolayısıyla balneoloji tarihi hakkındaki çalışmalar konunun ilgili olduğu kaynaklardır.

Son olarak kaplıcaların tarihten günümüze termal turizm olgusunun bir parçası olarak görülmesi, konunun bu alandaki kaynaklar içinde de yer alacağını göstermektedir.

1.4 Çalışmanın Kurgusu

Çalışmanın amacının vurgulandığı birinci bölümden sonra, ikinci bölümde çalışmanın konusu olan kaplıca ve şifalı su *sosyal ve bilimsel bir olgu* olarak tartışılmaktadır. Bu bölümde Antik, Bizans ve Osmanlı Dönemleri ile günümüzdeki balneoterapi yöntemleri konu edilmiş, şifalı suyun toplumsal hayattaki değişen anlamları tartışılmıştır.

Üçüncü Bölüm'de Batı Anadolu Kaplıcaları hakkında yapılan alan araştırmaları, kırsal kaplıcalar, Antik Kaplıcalar, Selçuklu Dönemi Kaplıcaları ve Osmanlı Dönemi Kaplıcaları olmak üzere dört alt başlıkta konu edilmiştir. Kırsal kaplıcalar, sahip oldukları banyo ve barınma birimleri doğrultusunda incelenmiş ve kendi içinde sınıflandırılmıştır. Alliano antik kaplıca örneği olarak, aynı dönemdeki diğer kaplıcalar ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Batı Anadolu'daki Kütahya-Yoncalı Kaplıcası Selçuklu Dönemi kaplıcası ve Bursa Çekirge Kaplıcaları da Osmanlı örnekleri olarak konu edilmiştir. Bu bölümün sonunda kaplıcaların mimarilerini ve gelişim süreçlerini etkileyen faktörler tespit edilmiş, kaplıca çekirdek birimi olarak ortaya çıkan banyo yapısının farklı dönemlerdeki mimari kompozisyonu ortaya konmuştur.

Dördüncü Bölüm'de korunması gerekli doğa ve kültür varlığı olan, Yalova İli Termal İlçesi'nde bulunan tarihi kaplıca vadisi konu edilmiştir. Kaplıcalar tarihsel gelişim süreci içinde araştırılmış, vadideki tüm tarihi yapılar belgelenmiş, taşıdıkları sorunlar da dikkate alınarak incelenmiştir. Ayrıca kaplıcaların termal turizm

açısından olumlu ve olumsuz yönleri ile geleceğe dönük taşıdığı sorunlar ve riskler tartışılmıştır.

Beşinci Bölüm’de “sürdürülebilir turizm” ve “miras yönetimi” kavramları ortaya konmuş, Yalova Kaplıcaları’nın taşıdığı değer, kültürel önem ve olanaklar tartışılmış ve bu doğrultuda kaplıcaların sürdürülebilir gelişmesi için benimsenmesi gereken ilkeler öne sürülmüştür. Çalışma boyunca elde edilen tüm sonuçlar altıncı bölümde konu edilmiştir.

BÖLÜM İKİ

TARİHSEL SÜREÇTE KAPLICA OLGUSU VE ŞİFALI SULAR

Türkçe’de şifalı sular ve çıktığı yerleri anlatmak için “kaplıca”, “ılıca”, “kaynarca”, “çermik” ve “girme” gibi terimler kullanılmaktadır. İlica ve kaplıca eş anlamlı olup, “sıcak su çıkan yer, suyu sıcak olarak yerden çıkan hamam” anlamına gelmektedir (Ekim 2009, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>). Bazı kaynaklarda, “üzerine bina yapılmış sıcak maden suyu, üstü örtülü kaynarca, ılıca” anlamına geldiği belirtilen “kaplıca” kelimesinin İngilizce’de aynı anlamı taşıyan karşılığı yoktur. Araştırmalarda genellikle “spa”, “healing spa” ya da “thermal spring” terimleri kullanılmaktadır. “Spa” teriminin Latince “Sanitas Per Aquas” kelimelerinin baş harflerinden oluştuğu düşünülmekte ve “sudan gelen sağlık” anlamında kullanılmaktadır. “Thermal spring” ise, sıcak su kaynağı anlamındadır. Bu durumda Türkçe’de kaplıca bir mekânı tarif eden terim olarak karşımıza çıkarken, “spa” terimi daha çok bir durumu tarif etmektedir; fakat her ikisinde de ortak olan, şifa veren bir su kaynağının varlığıdır.

Halk arasında kendiliğinden çıkışlı sıcak sulara, Batı ve Orta Anadolu’da “ılıca”, Güneybatı Anadolu’da “girme”, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da “çermik” adı verilir (Ülker, 1988). Evliya Çelebi Bursa Kaplıcaları’nı anlatırken, “kaplıca” sözcüğünün Bursa’da kullanıldığını, kaplıcaya Anadolu’da “ılıca”, Arabistan’da “humma”, Acem’de “germab”, Rum’da “kaynarca”, Moğolca’da “kerense”, Rumeli’de “bana” dendiğini yazmaktadır (Dağlı ve Kahraman, 2008).

Kaplıcalar ve şifalı sular insanlık tarihi boyunca hep varolmuştur; fakat inançlara, tıp dünyasındaki gelişmelere, kırsal ve kentsel hayatın gerekliliklerine bağlı olarak inişli çıkışlı bir ilerleme göstermiştir.

2.1 Antik Dönemde Kaplıca ve Şifalı Sular

Modern dünyada tüm kimyasal içerikleri ile bilinen ve çeşitli tıbbi yöntemler kullanılarak insan sağlığı için önemli bir tedavi unsuru olan termal su, doğal

sıcaklığı, keskin kokusu ve farklı tadı ile en eski çağlarda bile insanın dikkatini çekmiş olmalıdır. İnsan suyu gerek gündelik hayatında, gerekse de sağlık amacı ile hep kullanmıştır; fakat normal su ile termal suyun arasındaki farkın sağlık açısından ayrımının ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, doğal su kaynaklarının kutsal bir olgu olduğu ve tanrıların iyileştirici güçleri ile ilişkilendirildiği bütün kaynaklarda kabul gören bir olgudur.

Antik dönemde kaplıcalar ve şifalı sular ile ilgili bilgiler, doğa bilimleri ve felsefe hakkında yazan yazarlardan öğrenilmektedir. Bu yazılar, M.Ö. 1. ve 2. yüzyıllarda sıklık göstermektedir. Celsus, Galenus, Caelius Aurelius gibi tıp yazarları ve Vitruvius, Seneca, Plinius gibi doğa bilimleri ve felsefe hakkında yazanlar, sıcak sular ve kaplıcalardan bahsetmişlerdir (Allen, 1998). Yaşlı Plinius, “Doğa Tarihi” adlı eserinin 31. bölümünde şifalı sular hakkında, “her yerde topraktan şifalı su fişkiriyor, burada soğuk, orada sıcak, orada ikisi birden...bazı yerlerde ılık, hastalara şifa dağıtıyor...” diye yazar (Jackson, 1990, s.1). Vitruvius, sekizinci kitabının bir bölümünü tümüyle kaynak sularına ayırır ve şöyle der:

Her sıcak su kaynağının iyileştirici bir özelliği vardır... Örneğin, kükürtlü kaynaklar sıcaklıkları ile vücuttaki kötü salgıları yakarlar ve kaslardaki ağrıları giderirler. Şaplı sular felç ve benzeri rahatsızlıklarda gücü zayıflayan kol ve bacakların tedavisinde kullanıldıklarında, gözeneklerden içeriye ısı verip sıcaklığın karşıt etkisi ile soğuğu engeller ve bu organları sağlığa kavuştururlar (Vitruvius, çev., 2005).

Yaşlı Plinius zamanında kaplıcalar “aquae” sözcüğü ile ifade edilmektedir. Allen’a göre termal kaynaklar için hem “aquae”, hem de “fons” terimleri kullanılır. “Aquae” terimi bir kaplıca yerleşimini anlatabildiği gibi, termal kaynağın kendisi için de kullanılabilir (Allen, 1998). Bu kullanım günümüzde Anadolu’daki örneklerden pek farklı değildir. Türkçe’de de kaplıca ya da ılıca hem termal kaynağı, hem de üzerinde yapılan yapıları anlatmak için kullanılır.

Antik dönem yazarlarının termal suyun oluşumu ile ilgili pekçok görüşü vardır. Lucretius, doğal kaynaklardaki mucizeye dikkat çeker ve suyun sıcaklığının çevresindeki topraktan ve toprak içindeki ısı parçacıklarından kaynaklandığını düşünür. Buna göre güneş ışınları ile ısınan toprak, ısınıp suya geçirir (Allen, 1998).

Vitruvius, suyun canlıların yaşamındaki en önemli öğelerden biri olduğunu düşündüğü için, hem normal kaynak suyu hem de termal sular hakkında kapsamlı bilgi vermektedir. Vitruvius'a göre su ısıtıldıktan hemen sonra soğuduğu için, doğal hali zaten soğuktur. Bu durum termal kaynaklarda minerallerin varlığı yüzünden değişir. Sülfür, bitümen ve şap gibi mineraller toprağı ısıtır ve ısı buhar halinde toprak yüzeyine doğru yükselir. Yeraltında, yükselen buhar ile karşılaşan doğal kaynak suyu ısınarak yeryüzüne çıkar. Vitruvius'a göre bu suların şifalı özellikleri de içerdikleri minerallerden ileri gelmektedir (Vitruvius, çev., 2005).

Seneca, dünyanın toprak, hava, ateş ve sudan meydana geldiğine inanır. Toprak altındaki damarlarda gezen su, gel-git hareketleri ile yeryüzüne çıkar veya çekilir. Seneca'ya göre doğal sıcak su kaynaklarının oluşumu da, yine toprak altında varolduğuna inandığı ateş sayesinde olur. Buna göre yerin damarlarındaki su, yeryüzüne çıkarken ateşle karşılaşır ve ısınır. Seneca'nın termal suların oluşumu ile ilgili diğer görüşü Vitruvius'unki ile benzerlik gösterir; mineraller toprağı ısıtır ve bu toprakla temas eden su da, sıcak olarak yeryüzüne çıkar. Bu durumda termal suyun farklı tadı ve kokusu da minerallerden kaynaklanmaktadır (Allen, 1998).

Antik dönem yazarlarının termal suların oluşumları ile ilgili görüşleri dönemin felsefi yaklaşımlarından beslenir. Dünyayı, yaşamı ve canlılığı bir bütün olarak anlatmaya çalışan bu yaklaşımlar içinde şifalı sular ve kaplıcalar, bilimsel olduğu kadar kutsal bir anlam kazanmaktadır.

Antik dönemde günümüz teknolojisinin gelişmiş yöntemleri kullanılmamasına rağmen, doğal su kaynaklarının içerdiği mineraller açısından farklı sınıflandırıldıkları bilinmektedir. Allen (1998), Roma İtalya'sındaki antik kaplıcaları incelediği çalışmasında, Romalı yazarların doğal su kaynaklarını temelde sıcaklıkları, kokuları

ve tatlarına göre ayırdıklarını yazar. Sıcaklık, suyun şifa verici etkinliği açısından belirleyici bir faktör olarak görülür.

Bu dönemde gözleme dayalı bilimsel tespitlerin daha yaygın olduğu düşünüldüğünde, suyun içinde bulunan minerallerin ayırt edilmesinde koku ve tat, önemli bir araç olarak kullanılmış olmalıdır. Bu bağlamda, kükürtlü kaynaklar en çok fark edilen termal sulardır. Galenus, kükürtlü kaynakların mucizevi olduğunu söylerken, Vitruvius kaslardaki ağrılara iyi geldiğini belirtir. Bununla birlikte, nitratlı, şaplı, asitli, tuzlu ve demirli kaynaklar antik dönem yazarlarınca bilinen ve ayırt edilen termal sulardır (Allen, 1998).

Antik dönem kaynaklarında, termal suyun oluşumu ve içerdiği mineraller dışında iyileştirici özelliklerinin de konu edildiği görülmektedir. Antik tıpta su, zaten yaygın olarak kullanılan bir tedavi unsurudur. Termal su ise, günümüzde olduğu gibi, ayrı bir tedavi unsuru olmaktan öte, normal su ile önerilen tedavilerin içinde yer alan bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Jackson, 1990).

Bu dönemde suyun sağlık amaçlı kullanılması “balneum” terimi ile anlatılmaktadır. Fagan (2006), Yaşlı Plinius ve Celsus’un “Doğa tarihi” ve “De Medicina” adlı kitaplarını incelediği çalışmasında, sağlık amaçlı banyoların her iki yazar tarafından defalarca birçok hastalığın tedavisinde önerildiğini, her iki yazarın da “balneum” terimini tıbbi banyo anlamında kullandığını yazar. Fagan’a (2006) göre, “balneum” banyo yapma eylemini anlattığı gibi, banyo mekânını ya da küvetini de anlatabilmektedir. Her iki yazarın çalışmasında “thermae” büyük Agrippa Hamamları’nı anlatmak için kullanılır ve buralarda herhangi bir sağlık amacı gözetilmez (Fagan, 2006). Bununla birlikte Yegül (2006), Roma’daki büyük hamamlara “thermae”, küçük hamamlara da “balneum” adının verildiğini söyler. “Thermae hiç istisnasız olarak devletin ya da kent belediyesinin mülkiyetindedir, çok geniş alanları ve genellikle bir imar adasını kaplar. Balneum ise, küçük bir kuruluştur, özel mülkiyet mallarıdır ve kent içindeki yoğun yapılaşmanın içindedir” (Yegül, F., çev., 2006, s.33).

Yaşlı Plinius ve Celsus, sıcak banyolar (balneum) ile kaplıcalarda bulunan şifalı suları birbirinden ayırır ve çok eskiden beri varolan kaplıcaları, özellikle hasta insanların suyun iyileştirici gücü yüzünden kullandığını belirtir. Fagan'a (2006) göre, Yaşlı Plinius ve Celsus'un tıbbi banyolar hakkındaki görüşleri birbirinden farklıdır; Plinius banyoyu bitkisel ilaçlar ile birleştirirken, Celsus perhiz kuralları ile birleştirir ve yaşam biçiminin düzenlenmesi üzerine vurgu yapar. Buna göre, Celsus'un yaklaşımı, hastalıklara karşı diyet, egzersiz ve banyonun düzenlenmesini esas kabul eden Yunan koruyucu tıbbının bir devamı niteliğindedir. Bu yaklaşım, günümüzde bile kaplıca tedavisinde geçerliliğini korumaktadır.

Kaynaklardaki ortak kanı, antik Yunan Dönemi'nde termal suyun iyileştirici özelliklerinin yeterince bilinmediğidir. Bunun sebebi, Yaşlı Plinius'e göre Yunan tıbbının, Roma tıbbının aksine suya başvurmamasıdır (Fagan, 2006). Yunan ve Roma dünyasının termal sulara karşı takındığı farklı tavrın altını Croon (1967) da çizer. Croon'a (1967) göre, antik Yunan sıcak suyun oluşumunu belirli tanrılarla ya da kahramanlarla ilişkilendirmiştir; fakat M.Ö. 5. yüzyıldan sonra sıcak suların patronları özellikle sağlık tanrılarıdır. Asklepios ve diğer sağlık tanrılarının kültleri genellikle sıcak su kaynaklarının bulunduğu alanlarda kuruludur (Croon, 1967, s. 227). Asklepiyon'larda ve diğer sağlık tapınaklarında sıcak ya da soğuk mineral sularının kullanımı Hellenistik Dönem'den başlayarak artar. Jackson'a (1999) göre bu durum, dönemin hidropatik tedaviye eğilimini yansıtmaktadır.

Suyun tıbbi bir unsur olarak kullanımını esas alan hidropatik tedaviyi aydınlatmak için, antik çağdaki sağlık kavramını incelemek gerekir. Teorik ayrıntılar ve uygulamada çeşitlenmeler bulunmakla birlikte, antik Yunan ve Roma tıplarında sağlık kavramı, bedensel güçlerin ve temel sıvıların uyumuna bağlıdır. Bu sıvılar dengedeysse beden sağlıklıdır. Hastalığa neden olan şey iklim, hava ve diyet gibi etkenlere bağlı olarak bu sıvılardan biri veya birkaçının artması veya azalmasıdır. Denge durumunu, yani sağlığı tekrar kazanmak için müshiller ve kan akıtma yöntemlerinin yanısıra, diyetin düzenlenmesi, banyo, egzersiz, masaj vb. gibi yöntemler önerilir. Hekimin rolü ağırlıklı olarak diyeti düzenleyerek vücut yapısını güçlendirmek ile sınırlıdır. Diyet ise, bugünkünden daha geniş bir anlam taşır ve

yalnızca yeme-içme düzenini değil, egzersiz, banyo, gevşeme ve ilaçları da kapsar (Jackson, R., çev., 1999).

Erken çağlardan başlayarak, özellikle Asklepiades zamanında, doktorlar banyoyu, iyileşmek ve sağlığı korumak için önermişlerdi. Banyo, Romalı doktorlar için, en az kan almak kadar önemli bir tedaviydi. “Tendon hastalıkları” ya da sıvı dengesizliklerinin tedavisinde, Celsus sıcak su banyosunda ya da bazen banyo odalarına eklenen ve kuru sıcakla terlemeyi sağlayan küçük odalar olan *locanicum*’larda terlemeyi önerir. Banyoların önerildiği durumlardan bazıları, “yıkıcı hastalıklar”, ateş ve nekahet dönemleriydi; “Banyonun iki faydası var. Birincisi; ateş düşürüldükten sonra, kuvvetli bir diyet ve şaraba başlamadan önce nekahet dönemindeki insan için şarttır. Öte yandan, ateşi düşürmek, deriyi gevşetmek, bozuk sıvıyı vücuttan atmak ve vücut alışkanlıklarını değiştirmek için de banyo gereklidir.” Eskiler banyoyu daha sınırlı kullanmışlardı, Asklepiades ise daha cüretliydi. Gerçekten de doğru zamanda olduktan sonra banyodan kaçınmak için hiçbir neden yoktur (Jackson, R., çev., 1999, s.43).

M. Ö. 1. yüzyılda su ile tedavi, yıldızı parlayan bir olgu haline gelir (Jackson, 1990). Galenus, termal banyoları bel ve göğüs ağrılarının yumuşatılmasında, zatürrenin tedavisinde, yorgunluğun giderilmesinde, solunumun düzenlenmesinde, eklemleri rahatlatmada, baş ağrılarında ve idrar yolları hastalıklarının tedavisinde tavsiye eder (Jackson, 1990, s.1). Bu bağlamda Roma hamamları sadece temizlenme ve sosyal görüşme alanları değil, aynı zamanda tıbbi tedaviler için uygun mekânlar olarak karşımıza çıkar.

M.Ö. 1. yüzyıldan sonra Asklepiades ve takipçilerinin öğretilerinden etkilenen Methodistler için banyo, yiyecek- içecek, istirahat, egzersiz ve ilaçların kombine edilmesinden oluşan diyetetik sağaltımın hayati bir parçasıdır. Methodistler, hastalıkları akut ve kronik olarak ikiye ayırırlar ve hastalık sebebini aşırı derecede kasılmış veya aşırı derecede rahatlamış beden durumuna bağlarlar. Kasılmış bedeni rahatlamış bedene doğru değiştirmek ya da tersini yapmak hastalıkların tedavisinde

kullanılan bir yöntemdir (Jackson, R., çev., 1999). Bu anlamda, banyolar ve mineralli sular kasılmış bedeni rahatlatmak için kullanılmış olmalıdır.

Antik dünya insanı temizlenmek ve egzersiz yapmak için hamama gider. Ayrıca burada masaj yaptırabilir ve Jackson'ın (1999) sözünü ettiği terleme odalarında gevşeyerek, tıbbın sağlıklı bir vücut için gerekli gördüğü banyo, egzersiz gibi tedavileri yerine getirmiş olur. Bir başka deyişle, buraya kadar sözü edilen antik tıptaki diyetetik sağaltım yöntemlerinin gerçekleşebilmesi için hamamlar uygun mekânlar olarak değerlendirilebilir. Bazı hamamlarda bulunan doktor odaları da, bu yapıların aynı zamanda tedavi için kullanıldığına işaret etmektedir. Bu durumda hamamlar ve kaplıcalar arasındaki fark nedir?

Yegül'e (2006) göre antik dönemin insanları sıcak veya soğuk kaynak sularının şifalı niteliklerini dini ve insanüstü güçlerin tılsımı ile açıklamaktadır. Termal sular ve onların çevresinde gelişen kaplıcalar doğa tanrılarının koruması altındadır. Genellikle Nympha'ların koruduğu sıcak suların bekçileri, kimi zaman yerel tanrılar da olmaktadır. Örneğin İngiltere'nin ünlü Bath kasabasındaki kaplıca kaynakları yerel tanrıça Sulis Minerva'nın kutsal yeri olarak gelişir. Benzer bir biçimde güney Almanya'daki Badenweiler kaplıca sularının koruyucusu, yerel tanrıça Diana Abnona'dır. Bu durumda, antik kaplıca merkezleri sağlık tanrılarının kutsal yeri olarak kabul edilebilir. Bu merkezlere şifa bulmak için gelen hastaların doğa tanrılarından yardım istemeleri, tedavinin normal bir gerekçesi olarak görülür (Yegül, F., çev., 2006). Antik çağda tanrılar tarafından iyileştirilenler, onlara şükranlarını sunar. Hayvan kurban edilmesi, değerli metallerden yapılmış tabaklar ve kaplar veya hasta vücut parçasının modelinin sunulması, bu şükranın ifade edilmesinin yollarındandır (Jackson, R., çev., 1999). Antik kaplıcalardaki doğal kaynak havuzları içinde ve çevresinde bulunan adak eşyaları, kaplıcaların kutsal şifa merkezleri olduğunun bir göstergesidir. Bu bağlamda antik dönemde kaplıcalar dini dünyanın bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Hamamlar ise, aynı oranda dini bir anlam taşımamaktadır. Banyo yapmak dönemin sağlık anlayışının bir parçası olsa da, hamama gitmek sosyal bir alışkanlıktır ve dini bir işlev içermemektedir. İçindeki mineraller nedeniyle değerli kabul edilen su kaynaklarını araştıran Vitruvius ve

Plinius'a göre, bu su kaynakları kutsal şifa merkezleri ve tapınaklara dönüştürülüyordu.

Bütün tapınaklar, doğal bir dekor içinde, sağlıklı yerlerde, iyi su kaynaklarının yakınında olmalıdır, özellikle de Esculapius ve Salus ve gücü ile hastalara şifa dağıtan tüm sağlık tanrıları için. Çünkü hasta insanlar sağlıklı bir yere gittiklerinde, buradaki su kaynağı iyiye, daha çabuk iyileşirler. Böylece o yerin kutsal gücü (doğanın da etkisiyle) artar ve ün kazanır (Jackson, R., çev., 1999, s.159).

Antik tıbbın diyetetik sağaltım anlayışı içinde önemli bir tedavi yöntemi olan banyo eylemi özelinde bakıldığında, hamamlar ve kaplıcalar benzer işlevlere sahip görünmektedir; fakat doğal mineralli sıcak suyun, yani şifalı suyun kullanılması, kaplıcalara dini bir anlam yüklemektedir. Kaplıcalar, hamamlardan farklı olarak, tıpkı Asklepion'larda olduğu gibi, tapınak tıbbının bir parçası haline gelmektedir.

Antik çağda tanrılar günlük yaşamın önemli bir parçasıdır. Tanrılardan ilahi bir yardım beklemek başvuru olan son çare değil, ilk çare olmalıdır. Jackson (1999), bu dönemde akla dayalı bilimsel tıp ile şifa tanrılarının yan yana durduğunu, hatta birbirine paralel olarak geliştiğini iddia eder. M.Ö. 5. yüzyılın başlarında Hippokratik tıbbın ortaya çıkması ile Asklepios'un kutsallık konumuna yükselmesi aynı yer ve zamana rastlar. Bazı hekimler şifa kültlerine şüpheci yaklaşıyorlar da, şifa mabetlerinin hastalıklarla yapılan savaşta büyük rol oynadığı hem hekimler, hem de halk tarafından kabul gören bir durumdur. Dolayısıyla antik dönemde hekim şifa sistemi ile tapınak şifa sistemi bir arada varolmayı sürdürmüştür (Jackson, R., çev., 1999).

Antik kaplıcalar ise, hekim şifa sisteminde önerilen diyetetik sağaltımın önemli bir parçası olan banyo, terleme, masaj vb. gibi yöntemleri barındıran, bununla birlikte şifalı suların koruyucuları olan doğa tanrılarından çare beklenen *kutsal-banyo merkezleri* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka deyişle, antik bir kaplıca hamamların görünen işlevini ve tapınakların dini anlamını taşımaktadır; fakat ne sadece hamam ne de sadece bir tapınaktır. Bu özelliğiyle kaplıcalar, bilimsel ve

dinsel alanın kesiştiği, hem dini, hem de din-dışı dünyayı kapsayan yapı ve yerleşimler olarak değerlendirilebilir.

Bu dönemde termal banyo ve normal banyo arasında farkın altı belirgin olarak çizilmez. Örneğin tendon hastalıklarının, gut, deri hastalıkları ve mide rahatsızlıkları gibi sağlık sorunlarının giderilmesinde her iki banyo da önerilmektedir. Bununla birlikte, Vitruvius ve Yaşlı Plinius termal suları mineral içeriklerine ve iyi geldiği hastalıklara göre şöyle ayırır; kükürtlü kaynaklar vücuttaki kötü salgıları yakarak kas ağrılarına iyi gelir, şaplı kaynaklar gözenekleri açtığı için felçli hastalara iyi gelir, bitümlü kaynaklar içildiğinde iç hastalıklarını tedavi eder, bazik kaynaklar lenf tümörlerini temizler ve asitli kaynakların içilmesi durumunda mesane taşlarını eritir (Jackson, 1990).

Antik dönemde kaplıca tedavisinin yöntemleri hakkında günümüzde modern tıbbın tanımladığı şekilde bir açıklamaya kaynaklarda rastlanmamaktadır; fakat Allen (1998), antik yazarların hastalıkların tedavisi hakkında yazdıklarını yorumlayarak bazı yöntemlerin var olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre *dalma banyosu*, sıcak suyun en yaygın olarak kullanıldığı şekildedir ve hastanın su dolu bir havuzda oturmasıyla aldığı banyodur. *Duş*, ayakta durarak banyo alma şeklindedir. Allen, antik dönem yazarlarının konu ettiği kronik baş ağrısı, kulak ağrısı gibi hastalıkların tedavisinde önerdikleri, belirli bir yükseklikten akan suyun altında durma tedavisini *duş* olarak yorumlar. *Yüzme*, soğuk su kaynaklarında ve denizde, özellikle felçli hastaların tedavisinde önerilen bir yöntemdir. *İçme*, yazara göre, dalma banyosu kadar sık kullanılan bir yöntemdir. Termal su içilince, hasta olan iç organlarla doğrudan temas sağlandığı için, rahatlama ve fiziksel değişim sağlanır. *Durulama-çırpma*, göz ağrıları için tavsiye edilir ve termal sular ile hasta organ yıkanır. *Terleme*, en önemli termal tedavi yöntemlerinden biridir. Termal su buharında terlemek, karaciğer ve dalak ile ilgili hastalıklar ile sarılığın tedavisinde ve vücuttaki ödemleri gidermek için kullanılır (Allen, 1998).

Sonuç olarak antik dönemde su, medikal bir tedavi unsuru olarak sık sık, yaygın bir şekilde ve kesintisiz kullanılmıştır. Genel özellikleri açısından termal su ve

normal suyun birbirinden farklı olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Plinius, Galenus ve Vitruvius gibi birkaç yazarın belirttikleri dışında, kaplıca tedavisi antik tıbbın diyetetik sağaltım anlayışı içindeki banyo olgusundan pek farklı algılanmamaktadır. Bir başka deyişle, antik dönemde kaplıca tedavisi, yeme-içme düzeni, egzersiz, banyo, gevşeme ve ilaçları da kapsayan “*diyet*” anlayışı bütünüdür. İçinde değerlendirilmelidir. Kullanılan ilaçlar, banyo yöntemleri ve tıbbi ekipmanlar değişse de, günümüz çağdaş tıbbının *kaplıca kürü* anlayışının antik dönem *diyet* anlayışından farklı olmadığı görülmektedir.

Antik dönemde şifalı suların sağlık tanrılarınca korunuyor olması ve tanrılardan gelecek şifanın tıbbın bir parçası olarak kabul edilmesi, kaplıcalara kutsal alan ya da kutsal banyo merkezi niteliği kazandırmaktadır.

2.2 Bizans Dönemi’nde Kaplıca ve Şifalı Sular

Geç antik dönem ve Bizans Dünyası’nda, Hristiyanlığın doğuşu ile birlikte yıkanmaya karşı ihtiyatlı bir tavrın geliştiği bilinmektedir. Bu dönemde hamamların sayısında da ciddi anlamda azalma olduğu görülmektedir.

Yıkanma, Hristiyanlık inancı temelinde merkezi kilise otoritesi tarafından hiçbir zaman reddedilmez. Teolojik anlamda kilise yıkanmaya karşı geldiği nokta, *alousia* biçiminde adlandırılan, ‘yıkanmamış olma hali’ anlamındaki çileci yaklaşımdır...Onlar, tanrısallığa ancak yıkanmaktan uzak durmak ve kişisel görünümü görmezlikten gelmekle ulaşabileceğine inanırlar... Çileci inanç biçimi olarak *alousia* dünyevi lükslerden sayılan şeyleri reddeden beden üzerinde ruhun zaferini öngörür. Ancak, yıkanmanın tek kabul edilebilir biçimi olarak vaftizin ruhsal önemini vurgulayarak, Eusebius Hieronymus’un ‘İsa’nın benliğinde yıkanmak’ idealini tek ve benzersiz hale getirir (Yegül, F., çev., 2006, s.294-295).

Yegül’e göre, Hristiyan dünyası yıkanmayı gündelik hayattan önemli ölçüde çıkarmıştır; fakat hastalık durumlarında kilise yıkanmaya izin vermektedir. Kiliseye göre sağlıklı biri için banyo gevşemeyi ve rahatlamayı sağlar ki, bu da şehvete neden

olur. Bununla birlikte, kilisenin tıbbi ve tedaviye yönelik yıkanmaya hoşgörülü yaklaştığı düşünülmektedir (Yegül, F., çev., 2006).

Antik Dönem'in birçok kaplıca merkezi ve etkinliği Ortaçağ'da da sürer; hatta Puzzuoli ve Baiae gibi kimi merkezler 17. yüzyıla dek çalışırlar. Antik tıp gibi Orta Çağ tıp bilimi de koruyucu ve tedavi edici nitelikleriyle hidroterapiye dayandığından kilisenin takındığı hoşgörülü tavır doğaldır. Tıbbi amaçlar söz konusu olduğunda, ayırım gereksinimi duyan kilise yetkilileri, diğer yandan da kaplıcalar çevresinde zevk ve günah atmosferinin kötülüklerini açıklamak konusunda gecikmezler. Hem Eusebius Hieronymus, hem de Aziz Augustinus tarafından Baiae'daki efsanevi özgürlük ortamı kınanır. Suriye'deki 'Küçük Baiae' olarak nitelenen Hammat Gader, kadınlar ve erkekler bir arada yıkandıkları için Epiphanius tarafından kınanarak şeytanın tuzak kurduğu yer olarak tanımlanır (Yegül, F., çev., 2006, s. 292).

Kaplıca tedavisinin sadece hidroterapi yöntemlerini içermemesi aynı zamanda gevşeme, dinlenme, egzersiz gibi vücudu rahatlatan bir yönünün olması, Bizans Dünyası'nda kaplıcaların zevk ve günah mekânları olarak algılanmasına sebep olmuş olmalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, antik dönemdeki sağlık anlayışı banyo, gevşeme, yeme-içme düzeni, egzersiz ve ilaçları kapsayan diyetetik bir sağaltımdır. Bu anlayış içerisinde aromatik yağlarla yapılan masaj, yürüme ve çeşitli araba gezintileri önemli yer tutmaktadır (Jackson, R., çev., 1999). İnsan bedenini ve ruhunu gevşeten bu gibi uygulamalar Hristiyanlık inancına göre günah sayılmış olmalıdır. Bu durumda, Bizans Dönemi'nde kaplıca kullanımı sınırlı ölçüde devam etse bile, kaplıca tedavisinde bir gelişme beklemek doğru olmaz.

Hristiyan Dünya'da, yıkanmaya ve kaplıcalara olan temkinli yaklaşım ilerleyen yüzyıllarda da devam etmiştir. Kilisenin yıkanmak konusunda bedensel zevk ve sağlık arasında bir ayırım yapması, kaplıcaların hamamlara nazaran daha uzun süre yaşamasına sebep olmuş olabilir. 16. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Avrupa'da birçok hamam ve banyo yapısı kapanmıştır, ayakta kalanların çoğu tedaviye dönük olanlarıdır (Vigarello, G., çev.,1996). Yine de bu dönemde beden algılanışı

değiştigi için, şifalı sudan beklenen sağlık olgusu da değişmiş olmalıdır. “İnsan bedeni hastalık salgınının gezip dolaştığı, girip oturduğu evlere benzetilmektedir. Onun da kapılarını kapatmasını bilmek gerekir. Oysa su ve ısı onları açar, bir süre açık kalmalarına neden olur” (Vigarello, G., çev., 1996, s. 20). Vücudu ısıtmak kapıları havadaki zehre açmak ve o zehri maşrapa maşrapa içmek anlamına gelmektedir. Antik dönemde, ruh ve beden arasında ideal bir dengeye inanılırken, Hristiyanlığın kabulü ile ruh ve beden birbirinden ayrılmış ve beden, derinin koruduğu bir cisim haline dönüşmüştür. Vücudu koruyan deridir ve derinin güçsüzlüğünden korkulmuştur.

...Bu yasaklarla, deri gözeneklerinin taşıyacağı tehlikeye dikkat çekilmektedir. Sanki vücut yüzeyleri dayanıksız, kusurlu, sınırlar kuşkululu olduğundan sayısız delik açılacakmış gibi, suç derinin gözeneklerine yüklenirdi. Sadece sıkışık yerlerde insanların birbirlerine yakın olmalarının ötesinde vücudun çok özgün bir imgesiyle karşılaşmaktadır: Sıcaklık ve su çatlaklar, yarıklar meydana getirmekten başka bir şey yapmaz. Hastalığa da sadece bu çatlaklardan içeri süzülme kalır (Vigarello, G., çev., 1996, s. 20).

Antik dönemden sonra Hristiyanlık ile birlikte kaplıca tedavisi, önemli bileşenlerinden biri olan vücudun gevşemesi ve bozuk sıvının vücuttan atılması olgusunu yitirmiştir. Deriyi gevşetmek hastalıklara davetiye çıkarmak anlamına gelmeye başlamıştır. Ortaçağ Avrupa’sında temizlik anlayışı, vücudun yıkanmasından çok, vücuda giydirilen nesnelere temiz olmasına doğru değişmiştir. Fakat bu durum aynı dönemde Anadolu insanı için geçerli değildir.

2.3 Osmanlı Dönemi’nde Kaplıca ve Şifalı Sular

Bizans Dönemi’nde Anadolu insanının kaplıcalar ile olan ilişkisi hakkında kesin bilgilere ulaşılamamaktadır; fakat yukarıda sözü edilen gelişmeler İslamiyet’in kabulüne kadar Anadolu’da da etkili olmuş olmalıdır.

İslamiyet, dini şartlarından biri olarak temizliği ön plana çıkarmıştır. Roma Hamamı'nın devamı niteliğinde olan Osmanlı Hamamı, tedaviden çok temizlik amacıyla karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde kaplıcaların ve şifalı suların insan sağlığı açısından önemi bilinmektedir. Fakat bu önem, daha çok kaplıcaların halkın düşünce ve inançlarında şifa kaynağı olması ile sınırlıdır. Bununla birlikte, tıpkı antik dönemde olduğu gibi, Osmanlı hekimleri de banyonun yararlarından ve zararlarından söz etmiştir.

İbn-i Sina "El Kanun Fi't" adlı tıp kitabında hamamların faydaları ve kullanım yöntemleri hakkında bilgilere yer verir.

Sağlık ölçülerini koruyan insanların, genellikle, vücutları fazlalık maddelerin birikiminden azade olduğu için bunları dağıtıp, dışarı atma özelliği olan hamamlara ihtiyacı yoktur. Herhangi birisi banyo yapmak isterse, onun mutedil, ısıtıcı ve mutedilleştiren özelliğinden yararlanacaktır...hamamlar sayesinde insan kendini yeniler, serinletir. Fazlalıklar atılır ve besin daha iyi emilip, vücuda yararlı hale gelir...Kilo almak isteyen insanlar, genellikle gelişmeyi engelleyecek herhangi bir eğilimi olmayan yiyecekler yedikten sonra, banyo almalıdır...Eğer zayıflamak istenirse boş mideyle banyo yapılmalıdır...Banyo sırasında veya hemen daha sonra, vücudun delikleri açıldığından soğuk içkiler içilmemeli ve hayati organlar ve onları zayıflatacak soğuk şeyler uzun süre alınmamalıdır...Hamamın birdenbire terk edilmemesi de önemlidir. Bai özellikle kapatılmalı ve soğuk rüzgarlara maruz kalmaktan korunmalıdır...Humma, incinme veya iltihaptan muzdarip olanlar hamam yapmamalıdır (Taşçıoğlu, 1998, s.138).

İbn-i Sina'ya göre hamamın yararlı etkilerini, uykuyu getirmesi, mesamatı açması, deriyi temizlemesi, atılacak maddeleri atması, gereksiz maddelerin olgunlaşmasını sağlaması, besini vücudun yüzeyine doğru çekmesi, zehirli maddelerin dağıtılması ve dışarı atılmasına işlevsel olarak yardım etmesi, ishali engellemesi ve yorgunluğu gidermesi olarak belirtilmektedir (Taşçıoğlu, 1998).

Kaynaklarda, hamamlarda alınan banyoların dışında, kaplıca tedavisi hakkında ayrıca bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum, Osmanlı tıbbında kaplıcaların antik dönemdeki önemini yitirmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bir başka deyişle, kaplıca tedavisi bu dönemde, halkın inançları ve geleneksel kullanım alışkanlıkları doğrultusunda yürütülüyor olmalıdır. Yine de aynı dönemde sudan ve su ile gelen temizlikten uzaklaşmış olan Ortaçağ Avrupa insanının aksine, Anadolu insanı suyu bir temizlik ve sağlık unsuru olarak kullanmaya devam etmiştir. Bu doğrultuda gelişen Osmanlı Hamamı, 17. yüzyıl sonlarından itibaren Anadolu'ya gelen gezginlerin aracılığıyla, Avrupalıların da dikkatini çekmiştir. 1800'lü yılların sonunda İngiltere'de Türk hamamları inşa edilmeye başlanır (Urquhart, 1862). İstanbul'daki hamamları gören ve buralarda yıkanan İngiliz gezginler, Türk Hamamı'nın rahatlatıcı, gevşetici ve insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerinden hayranlıkla söz ederler. Fakat Türk hamamı inşa etme girişimleri başarıyla sonuçlanmamıştır (Urquhart, 1862).

Bu yıllar İngiltere'de suyun içten ya da dıştan tedavi amacıyla kullanılması anlamına gelen *hidropati*'nin geliştiği yıllardır. Lichfield'da bir doktor olan Floyer (1649-1734), banyonun önemini vurgulamış ve hastanın soğuk banyo almadan önce, ıslak bir battaniyeye sarılarak terletilmesi gerektiğini söylemiştir. Floyer'in *Soğuk ve Sıcak Banyoların Tarihi* kitabı, hidropatinin tüm Avrupa ülkeleri arasında yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Avusturyalı bir çiftçi olan Vincent Priessnitz hayvanları tedavi ederken kullandığı soğuk su temelli yöntemlerini, insanlarda görülen şişme, enflamasyon, burkulma, incinme vb. gibi rahatsızlıklarda kullanmış ve hidropati alanına pekçok yenilik getirmiştir. Sonraki yıllarda Almanya, İsviçre gibi ülkelerdeki birçok hekim Floyer ve Priessnitz'in yöntemlerini kullanarak su ile tedaviyi geliştirmiştir (Cayleff, 1987).

Bu gelişmeler ile birlikte, Avrupa'da 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, uzun bir duraklama dönemi yaşayan kaplıcalara olan ilgi tekrar artar. Sigerist'e (1942) göre, bu ilginin sebebi sadece tıp alanında yaşanan gelişmeler değildir; kentsel yaşamın bir sonucu olarak aynı zamanda birer tatil yeri olan kaplıcalar insanların ilgisini çekmeye başlamıştır. Yüzyıllarca tarıma dayalı kırsal bir hayat süren Avrupa insanı

farklı bir ortamda tatil yapma isteği ve gereksinimi hissetmemiştir. Sanayi temelli kentlerin gelişimiyle, doğal bir ortamda kurulu olan kaplıcalar, şehirlerde sıkışık kalan insanlar için birer tatil ve dinlenme mekânı haline gelmiştir (Sigerist, 1942, s.133). Sigerist'e (1942) göre Avrupa tıbbı bu yüzyılda balneoloji bilimine çok önem vermiştir. 19. ve 20. yüzyıllarda kurulan sağlık sigortası sistemi ile kaplıcalardaki tedavi, toplumun her kesimi için olanaklı hale getirilmiştir.

18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da kaplıca bilimi gelişirken Osmanlı'da aynı gelişmeyi izlemek mümkün değildir. Yine de özellikle zengin Osmanlıların Avrupa'daki kaplıcalara ilgi gösterdiği, gerek dinlenmek, gerekse de ticari ilişkiler tesis etmek amacıyla sık sık Avrupa kaplıcalarını ziyaret ettiği bilinmektedir. Hatta 19. yüzyıl sonlarında İstanbul zenginlerinin kaplıca tedavisi bahanesi ile Avrupa'ya gittikleri, fakat geri dönmediklerini söyleyen Sultan Abdülhamit, Yalova Kaplıcaları'nı Avrupa standartlarında bir "termal su şehri" haline getirmek ister (Giray, 1949).

İncelenen kaynaklar arasında, Osmanlı Dönemi'nde kaplıca tedavisi hakkında yapılmış tek çalışma Dr. Karl Auboiss Bernard'ın Bursa Banyoları üzerine yazdığı kitaptır. 1842 yılında Bursa'ya gelen ve Çekirge Kaplıcaları'nda göz rahatsızlığını tedavi eden Dr. Bernard, kaplıca suyunun kullanımı, sıklığı ve diğer yan etki mekanizmaları hakkında günümüz tıbbıyla paralel yöntemler önerir. Bernard, kaplıcaların ilaç gibi usulüne uygun kullanılması gerektiğini belirtir ve uygun kullanılmadığı durumlarda hastanın zarar görebileceğini yazar. Bernard, banyo kürünün sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez alınmasını önerir ve suyun sıcaklığının zamanla arttırılması gerektiğini söyler. Kaplıca sularını içerek kullanmaya gelince; en uygun zamanın sabahleyin olduğunu, ilk önce 250 gram kadar su ile başlayıp en fazla 3 kilogram içilmesini önerir. Bernard, kaplıcalarda banyo ve içme kürünün bir *perhiz* programı içinde olması gerektiğini vurgular. Bernard'a göre *perhiz* beden ve nefis hareketleri, gıda, uyku ve istirahat olarak dörde ayrılır. Kaplıca tedavisinin etkili olabilmesi için perhize uyulması şarttır (Bernard, 1943).

Avusturyalı Dr. Bernard'ın Bursa Banyoları adlı kitabı 1950'li yıllara kadar İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bernard'ın kitabı 1848 yılında yazdığı düşünüldüğünde, Anadolu'nun balneoloji bilimi ile tanışması 19. yüzyılın sonlarını bulmuş olmalıdır.

Sonuç olarak, Osmanlı Dönemi'nde kaplıca tedavisinin antik dönemdeki kapsamıyla gelişmediği, halkın inançları, yıkanma ve hamamlardan elde edilen sağlık bilgisi ile sınırlı kaldığı düşünülebilir. Avrupa'da 17. yüzyıl sonunda başlayan gelişmeler ise, ancak 19. yüzyıl sonunda Osmanlı'ya gelebilmiştir. Devam eden Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Atatürk'ün de özel ilgisiyle, balneoloji alanında gelişmeler kaydedilir. Bu bağlamda İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde kaplıca hekimliğini konu alan "Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji" bölümü kurulur.

2.4 Günümüzde Kaplıca ve Şifalı Sular

Günümüzde kaplıca tedavisi, kaplıca bilimi olarak da adlandırılan balneoloji bilim dalının altında incelenen bir olgudur. Birçok modern tıp yöntemleriyle desteklenen kaplıca tedavisi, koruyucu özelliği, banyo, egzersiz, yeme-içme düzeni ve gündelik yaşamın düzenlenmesi olgularının bir bütün içinde ele alınması bakımından, antik dönem "diyetetik sağaltım" yaklaşımı ile benzerlik göstermektedir.

Şifalı sular ise, tılsımlı güçlerinin ötesinde, bilimsel bir araştırma konusu olarak kimya, jeoloji vb. gibi pekçok bilim dalının alanına girmektedir. Şifalı sular, literatürde maden suları sınıfında yer almaktadır.

2.4.1 Maden Sularının Sınıflandırılması

Uluslararası Kaplıcalar Birliği'ne (FITEC) göre, bir litresinde en az 1 gram eriyik halde mineral veya karbondioksit gazı bulunan sulara 'maden suyu' ya da 'hidromineral', ayrıca sıcaklığı 20°C üzerinde bulunan maden suları, sıcak maden suyu, 'termal' olarak kabul edilir... Türkiye'de ise, Sağlık Bakanlığı'nca sıcaklığı

30°C'nin üstünde olan sular sıcak maden suyu ya da kaplıca suyu olarak kabul edilir (Ülker, 1994, s. 27).

Bir litresinde en az 1 gram erimiş mineral bulunan maden suları;

- 1- Klorürlü sular (sodyum-klorürlü, sodyumlu sular)
- 2- Hidrokarbonatlı sular (kalsiyum-magnezyum-klorürlü, kalsiyum-magnezyum-hidrokarbonatlı sular)
- 3- Karbonatlı sular
- 4- Sülfatlı sular (sodyum-sülfatlı, kalsiyum-magnezyum-sülfatlı sular) olarak sınıflandırılmaktadır (Ülker, 1994). Mineral içerikleri maden sularının tedavi etkinliklerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Sıcaklıkları 20°C'den aşağıda olan maden suları soğuk, 20°C-37°C arasında ılık, 37°C-42°C arası sıcak, 42°C'den yüksek olan maden suları çok sıcak olarak kabul edilmektedir. Sıcaklıkları 20°C ile 50°C arasında olan sular "termal su", hem doğal sıcaklıkları 20°C'nin üzerinde olan, hem de litresinde 1 gramın üzerinde çözülmüş mineral içeren sular da, "termomineralli su" olarak sınıflandırmaktadır (Karagülle ve Doğan, 2002). Çalışma boyunca konu edilecek kaplıcalardaki şifalı sular termomineralli sular sınıfına giren kaynaklardır.

Maden sularının tedavi etkinliklerini içerdikleri mineral çeşitleri dışında, radyoaktiflik özelliği de belirlemektedir. Maden sularında bulunan ve insan sağlığını olumlu yönde etkileyen "doğal radyoaktiflik" özelliğidir. "Doğal radyoaktiflik, bir elementin büyük enerjili parçacıklar ya da ışınlar vererek parçalanmasıdır" (Ülker, 1994, s. 36).

Radyoaktifliğin temeli olan ve birçok radyoaktif elementi veren en önemli filizler; Uraninite, Thorianite, Carnatite, Monazite, Autunite, Pilbarite, Thorite ya da Organite olarak bilinmektedir. Radyoaktif maddeler üç türlü ışın yayınlarak parçalanır ve yeni bir element haline dönüşürler. Parçalanma sonucu meydana gelen yeni element radyoaktif olabilir ya da bazen oluşan yeni element radyoaktif parçalanma özelliği göstermez. Radyoaktif maddeler parçalanma sırasında; Alfa

Işınları ‘Helyum iyonları’, Beta Işınları ‘eksi yüklü elektronlar’ ve Gamma Işınları ‘Elektromanyetik dalgalar’ olmak üzere üç türlü ışın yayarlar. Radyoaktif parçalanma olayı, ‘yarılanma süresi’ ile tanımlanır. Yarılanma süresi, radyoaktif bir elementin, parçalanma başlangıcında sahip olduğu atomların yarısının parçalanması için geçen zamandır... radyoaktif elementler yarılanma süreleri ile tanımlanırlar... radyoaktif ürünler yarılanma sürelerine bağlı olarak değişik değerlerde insan bünyesi ‘organizma’ üzerinde etki yaparlar. Tıp biliminde tespit edilmiş bulunan bu olumlu ve uyarıcı etki nedeni ile radyoaktif maden suları ve çamurları, termal tedavi ve kür uygulamaları açısından büyük önem taşırlar... Kaplıca geleneğinin (banyo, içme ve çamur kürlerinin) toplumsal bir özellik taşıdığı yurdumuzda ise, radyoaktif özellik gösteren bu tür sulara ‘gençlik suyu’ ya da ‘gençlik çamuru’ adı verilmektedir (Ülker, 1994, s. 36-38).

Maden sularının sertlik derecesi özellikle içme kürü uygulamalarında, pH değeri ise bu suların hem içme, hem de banyo uygulamalarında elverişli olup olmadığını yansıtır. Maden sularında görülen sertlik, suyun içinde bulunan kalsiyum ve magnezyum olmak üzere, kalsiyum ve magnezyum sülfat, kalsiyum-magnezyum klorür, kalsiyum-magnezyum nitrat ve az miktarda demir ve alüminyum iyonlarından ileri gelir. Bir litre suda, 10 miligram kalsiyum ve magnezyum-bikarbonat veya buna eşit miktarda diğer sertlik verici iyonların bulunması “1 Fransız Sertlik Derecesi” olarak kabul edilir. Gerek kaynak sularının, gerek maden sularının sertlik derecesi 50’den yukarı olanlar içilemez (Ülker, 1994).

pH değeri, suların ya da maden sularının (H⁺) iyonlarının, birim hacimdeki yoğunluğunun ifadesidir. pH değeri 0-7 arasında olan sular “asit”, pH değeri 7-14 arasında bulunan sular “bazik” olarak nitelendirilirler. Genellikle yeraltı suları asit, yerüstü suları bazik özellik gösterirler (Ülker, 1994).

Uluslararası Kaplıcalar Birliği maden sularını sodyum-klorürlü, hidrokarbonatlı, karbonatlı, sülfatlı, demirli, arsenli, iyotlu, kükürtlü, radonlu, radyumlu, karbondioksitli sular ve çamurlar olmak üzere 12 sınıfa ayırmıştır (Ülker, 1994).

2.4.2 Çağdaş Kaplıca Tedavisi ve Yöntemleri

“Kaplıca tedavisi, termal ve mineralli suların, başta banyolar şeklinde, doğal olarak yeryüzüne çıktıkları yerler olan kaplıcalarda, değişik hastalıkların tedavisinde sezgisel kullanılmasıyla gelişen ve gelenekselleşerek günümüze kadar ulaşan bir tedavi yöntemidir” (Karagülle ve Doğan, 2002, s.13). Kaplıca tedavisi günümüzde balneoterapi ve klimaterapi kavramları ile birlikte anılmaktadır. Çağdaş kaplıca kürü, balneoterapi yanında, diğer bazı tedavi yöntemlerinin (medikal ve fizik tedavi) de uygulanabildiği kompleks bir tedavi olanağı olarak nitelendirilmektedir.

Balneoloji'nin sözcük anlamı banyo bilimidir. Bilimsel bir disiplin olarak balneoloji; yeraltı, toprak, su ve iklim kaynaklı doğal iyileştirici faktörlerin bilimi olarak tanımlanır. Balneoterapi ise, bu doğal faktörlerle yapılan banyo, içme ve inhalasyon kürleri şeklinde uygulanan bir uyarı-adaptasyon tedavisi yöntemidir (Karagülle ve Doğan, 2002, s.2).

Klimaterapi iklim tedavisi anlamına gelmektedir. Deniz iklimi, orta-dağ orman iklimi ve yüksek dağ iklimi gibi farklı iklim faktörlerinin kaplıca kürü boyunca organizma üzerine etkileri sürekli ve tekrarlayan tarzda gerçekleşir ve sonuçta bir dizi adaptif reaksiyon gelişir (Karagülle ve Doğan, 2002).

2.4.2.1 Balneoterapi Yöntemleri

Kaplıcalarda uygulanan balneoterapi yöntemlerinde doğal iyileştirici unsurlar olarak termal su, peloid ve gazları kullanılmaktadır. Tedavilerin etkinlik derecesinde iyileştirici unsurun kimyasal içerikleri kadar, kürlerin sürekliliği de önem kazanmaktadır. Kaplıca kürü uygulamaların belirli bir zaman aralığında, düzenli olarak ve seri halde tekrarlanması tedavilerin sonuç vermesinde çok önemlidir (Karagülle ve Doğan, 2002). Kaplıca kürü için genel olarak 21 günlük bir tedavi süresi öngörülür.

Başlıca balneoterapi yöntemleri şunlardır;

Banyolar: Termomineral su, peloid ve gaz banyoları ile bunların lokal uygulamalarıdır. Banyo süresi genellikle 20 dakikadır, 2 ile 4 hafta süreyle, ya her gün, ya da gün aşırı olmak üzere bir kez yapılır. Banyo alma sıklığı kaplıca hekimince belirlenir. Tüm banyolarda hastanın rahatça hareket edebilir durumda olması önemlidir. Hasta banyodan sonra iyice kurulanır ve termal konfor koşullarına uygun ısıtılmış bir odada, yarım ile bir saat arasında dinlenir. Bu dinlenmeden sonra hasta masaj veya egzersize alınabilir (Karagülle ve Doğan, 2002).

Kaplıcalarda banyo uygulaması, havuz banyosu, sıra banyo, ağır hasta banyosu, kol ve ayak banyosu, oturma banyosu ve tedavi duşları olarak çeşitlendirilmektedir. Havuz banyosu, kapalı ya da açık termal havuzlarda gerçekleşir. Çağdaş kaplıca standartlarına göre, termal havuzlarda bir kişi için en az 3-4 m² alan öngörülür ve 0,9-1,2 metreden başlayarak 1,5 metre derinliğe ulaşan taban derinlikleri uygun kabul edilir (Ülker, 1994). Havuz uygulamalarında bekleme, soyunma ve dinlenme yerlerinin ayrı, fakat ilişkili mekânlarda düzenlenmesi gerekmektedir. Kaplıcalar Yönetmeliği'ne göre havuz içinde dolgu basamaklı merdiven bulunması ve havuz iç duvarına tutunma kolları yapılması zorunludur. Çalışma boyunca incelenen tarihi ve kırsal kaplıcalarda termal havuzlar çeşitli konum ve biçimleri ile esas banyo birimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplu kullanılan termal havuzlar dışında, ağır hastaların banyo uygulamaları için rehabilitasyon havuzları kullanılmaktadır. Kaplıcalar Yönetmeliği'ne göre hidroterapi birimi olan rehabilitasyon havuzları, en az 2,5 x 2,5 m² alana sahip olmalı ve en derin yeri 1,5 metre olmalıdır. Yönetmelikte yapılan son değişikliğe göre, karbondioksitli ve kükürtlü sular rehabilitasyon havuzlarında kullanılamamaktadır.

Sıra banyo uygulamaları, kişiye özel yapılan uygulamalardır. Yönetmeliğe göre banyo odasının alanı en az net 5 m² olmalı ve odada tedavi amacına uygun bir banyo küveti ve donanımı bulunmalıdır. Çalışma boyunca görülmüştür ki, sıra banyo uygulaması Yönetmelik'te tanımlandığı mekânlarda olmasa da, farklı biçimlerde hemen tüm kaplıcalarda tarihsel varlığını sürdürmüştür.

Kol-ayak ve oturma banyosu, Yönetmelik'te lokal ekstremite aygıtları olarak tanımlanmaktadır. Bu aygıtlar, insanın bütün vücudundan öte, hasta olan uzuvlara dönük tasarlanmış kuvvetlerdir.

İçme kürleri: Mineralli sular ile kaplıcalarda ya da yaşanan yerde yapılan içme kürleridir. Şifalı mineralli suyun, belirli bir sürede, gün boyu bölünmüş dozlarda ve belirli miktarlarda içilmesi gerekmektedir. Su içildikten sonra belirli bir süre dinlenilmelidir (Karagülle ve Doğan, 2002). Yönetmeliğe göre, içme kürü için ayrılan mekânların büyüklüğü, kürden yararlanan hastaların sayısına göre belirlenir. Su, içme yerine hijyenik koşullara dikkat edilerek doğrudan ve bekletilmeden ulaştırılır.

İnhalasyon uygulamaları: İnhalasyon, mineralli su aerosollerinin solunması yoluyla yapılan balneolojik bir tedavi biçimidir. Bu uygulamalardaki amaç, inhale edilen mineralli su partiküllerinin solunum sisteminin istenilen bölgesine ulaşması, burada deposizyona uğrayarak doğrudan etkili olmasıdır (Karagülle ve Doğan, 2002). Uygulama bireysel inhalatörler ve oda inhalasyonu olarak iki şekilde yapılmaktadır. Çalışmada tespit edilen, içinde termal su kaynağı bulunan ve tarih boyunca sezgisel olarak insanlar tarafından kullanılan bazı mağaralar, ilk oda inhalasyonuna örnek teşkil etmektedir. Benzer bir şekilde, yoğun su buharının biriktiği ve çalışmada terleme odası / buhar odası olarak adlandırılan birimler de bir çeşit inhalasyon odasıdır.

Peloidoterapi: Peloidlerin (çamur), tam, yarım veya ekstremite banyoları ve daha çok paketler şeklinde uygulanmasına pelidoterapi adı verilmektedir. Peloidler, bitimünoz veya mineralli bataklar, deniz ve delta balçıkları ve termomineralli suyla karışmış şifalı topraklardan elde edilir. Çamur banyosu olarak da adlandırılan peloidoterapinin uygulama süresi genellikle 30-40 dakika kadardır ve uygulama sıklığı iki veya üç günde birdir.

Hidroterapi uygulamaları: Termomineralli sular ile lavaj ve irrigasyonlar, duşlar ve dökmeler hidroterapi uygulamaları içinde yer almaktadır.

2.4.2.2 Klimaterapi Yöntemleri

Klimaterapi yöntemleri balneoterapi yöntemleri ile kombine edilerek kullanılmaktadır ve açık hava kürleri, helioterapi ve talassoterapi, hava banyosu ve iklimatik arazi kürleri olarak dört sınıfa ayrılmaktadır.

Açık hava kürleri: Bu kür özellikle hastanın sürekli yatağa bağlı olduğu durumlarda kullanılır. Hastanın uygun iklim koşulları altında, açık havada, bir koltukta yan yatar ya da dik durur pozisyonda dinlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Karagülle ve Doğan, 2002).

Helioterapi ve Talassoterapi: Helioterapi güneş banyosu olarak da adlandırılmakta ve hastanın çıplak veya hafif giyinmiş olarak güneş ışınlarına belirli bir süre maruz kalması anlamına gelmektedir. Talassoterapi ise, bu uygulamanın deniz banyoları ile kombine edilerek uygulanmasıdır (Karagülle ve Doğan, 2002).

Hava Banyosu: Özellikle cilt ve dolaşım hastalıkları için kullanılan bu yöntemde hasta güneş ışınlarının direkt etkisinden korunmuş olarak gölgede tutulur (Karagülle ve Doğan, 2002).

Klimatik arazi kürleri: Açık havada yapılan yürüyüşler, fiziksel egzersizler ve hareket tedavisi iklimatik arazi kürleri içinde değerlendirilmektedir. Bazı alerjik hastalıklar için orman iklimi, romatizmal hastalıklar için dağ iklimi ve nörovejetatif sinir sistemi bozuklukları için deniz iklimi önerilmektedir (Karagülle ve Doğan, 2002).

2.4.2.3 Destek Tedavi Yöntemleri

Çağdaş kaplıca kürü, balneoterapi yanında diğer bazı tedavi yöntemlerinin de uygulandığı kompleks bir tedavi olanağıdır. Bu tedaviler medikal tedavi ve fizik tedavi olarak ikiye ayrılmaktadır. Kaplıcalar Yönetmeliği'nde belirtildiğine göre, fizik tedavi ve rehabilitasyon birimlerinin arasında masaj, egzersiz, fizik tedavi ve

hidroterapi birimleri yer almaktadır. Bununla birlikte, akupunktur, aromaterapi ve fitoterapi (herbal tedavi) gibi yöntemler de balneoterapi uygulamaları ile kombine edilebilmektedir. Diyet ve günlük yaşamın düzenlenmesi ve hastaya yapılacak psikolojik destekler kaplıca kürünün etkinliğini arttırmaktadır (Karagülle ve Doğan, 2002).

2.4.2.4 Kaplıca Tedavisinin Etki Mekanizmaları

Kaplıcaların ve uygulanan tedavi yöntemlerinin aşağıdaki hastalıkların tedavisinde yararlı olduğu bilinmektedir.

Solunum sistemi hastalıkları (iklim kürleri ağırlıklı); astma bronşiyal, kronik bronşit, alerjik üst solunum yolları hastalıkları, pnömokonyoz.

Cilt hastalıkları (klimaterapi ağırlıklı balneoterapi yöntemleri ağırlıklı); Ekzema, akne, psöriasis, nörodermit, kronik rezidüel ürtiker.

Lokomotor sistem hastalıkları (balneoterapi ağırlıklı); dejeneratif eklem hastalıkları, yumuşak doku romatizmaları, bazı inflamatuvar romatizmal hastalıklar, ortopedik girişimler sonrası ve travmalar sonrası hastalıklar.

Kalp-dolaşım sistemi hastalıkları (banyo ve iklim kürleri ağırlıklı); kompanse kalp yetmezliği, fonksiyonel dolaşım bozukluğu, esansiyel hipertansiyon, varisler, periferik arter hastalıkları, esansiyel hipotansiyon.

Mide-bağırsak-metabolizma hastalıkları (içme kürleri ve peloidoterapi ağırlıklı); hiperasidite ve hipoasidite, diabetes mellitus, obesite, gut, karaciğer safra kesesi fonksiyonel yetmezlikleri, hepatit sekelleri.

Böbrek ve idrar yolu hastalıkları (içme kürü, peloidoterapi ve banyo kürü ağırlıklı); kronik piyelonefrit, kronik sistit, kronik prostatit, ürolitiasis, fonksiyonel yetmezlik.

Jinekolojik hastalıklar (banyo kürü ve peloidoterapi); genital organları kronik inflamasyonları, vejetatif over yetmezliği, fonksiyonel sterilite, ameliyatlardan sonrası adhezyon profilaksisi, dismenore, fluor.

Nörolojik hastalıklar (banyo kürü ağırlıklı); merkezi ve periferik kronik inflamatuvar hastalıklar, omurga hastalıkları, travmatik lezyonlar, spastik paraliziler, nöro ve myopatiler, vasküler nörolojik hastalıklar, inme rehabilitasyonu, nöro-vejetatif distoni (Karagülle ve Doğan, 2002, s.17-19).

Kaplıca tedavisinin etkinliği sadece uygulanan balneolojik, iklimatik ve fizik tedavi yöntemlerine bağlı olarak değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte, ortam değişimi, psikolojik etkenler, plasebo etki, günlük yaşamın düzenli olması, olumsuz çevre etkenlerinin bulunmaması kaplıca tedavisinin etkinliğine katkıda bulunmaktadır (Karagülle ve Doğan, 2002). Bir başka deyişle, şifalı suların mekanik etkilerinin dışında, kaplıcaların yeri, kurulduğu alanın iklimsel özellikleri, doğayla olan bütünlüğu, gürültü ve görüntü kirliliğinden uzak olması, küristlerin tedaviye olan inançları ve kaplıcalardaki gündelik hayatın rehabilitasyon açısından yönetilmesi ve düzenlenmesi kaplıca tedavisinin gücünü arttıran etkenlerdir. Çalışma boyunca da izlendiği gibi, bu gibi etkenler tarih boyunca kaplıcaların yer seçiminde ve geliştirilmesinde etkili olmuşlardır.

Tüm balneoterapi ve klimaterapi uygulamalarının gerçekleşme şekli ve birbiriyle olan ilişkisi mimari mekânları belirleyen faktörlerdir. Kaplıca tedavilerinde yukarıda belirtilen yöntemler genellikle hekim tarafından belirlenen aralarla, ardışık ya da ilişkili olarak uygulanmaktadır. Mimari mekânların düzenlenmesinde bu ilişkiler işlevsel şemayı belirleyen en önemli tasarım değişkenidir. Her uygulamadan sonra önerilen dinlenme kürü, hem tıbben bir gerekliliktir, hem de işlevler arasındaki bağlayıcı öğedir. Kaplıca tedavisinin etki mekanizmaları içinde yer alan psikolojik etmenler ve plasebo etki, mekânlardaki ışık, boyut, doğayla uyum, açık-kapalı alanlar arasındaki geçiş vb. gibi mimari öğelerin tematik kurgusunda dikkat edilmesi gereken değişkenlerdir.

2.5 Kaplıcanın Tanımı ve Kapsamı

Bir kaplıcada insan sağlığı açısından iyileştirici etkileri olan termal suyun varlığı esastır. Bir başka deyişle, bir kaplıcanın oluşum nedeni termal su kaynağının varlığıdır. Dolayısıyla kaplıcalar termal suyun iyileştirici bir unsur olarak kullanıldığı mekânlar ya da sağaltım merkezleri olarak tanımlanabilir. Bu mekânların mimari kurgusu aşağıdaki bölümlerde dönemsel olarak tartışılacaktır.

Bir kaplıcada doğal sıcak suyun kullanılması hem sağlık, hem de temizlik olgularını yan yana getirmektedir. Doğal sıcak suyun içerdiği mineraller sağlık olgusunu, suyun kendisi ise, temizlik olgusunu gündeme getirmektedir. Dolayısıyla kaplıcayı her iki kavram bütününde değerlendirmek gerekmektedir.

Sağlık olgusu mimari yapı tipi açısından antik dönemde Asklepion'ları, Osmanlı döneminde dârüşşifâları ve günümüzde hastaneleri akla getirmektedir. Şifalı suların bekçilerinin doğa tanrıları olması ve Asklepion'larda sağlık tanrısı Asklepios'dan şifa beklenmesi Asklepionlar ve antik kaplıcalar arasında bir benzerlik kurulabileceğini akla getirmektedir. Fakat kaynaklarda Asklepion'larda şifalı suyun kullanıldığına dönük kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Tanrı Asklepios'un uyguladığı tedavi genellikle "incubation", yani tapınak uykuydu. İnkübasyon gecelerinde tanrı hastanın rüyasında tedavi için uygulaması gereken yöntemleri önerirdi (Jackson, R., çev., 1999). Bu öneriler içinde banyo almak, terlemek, bağırsak boşaltmak, kan vermek vb. gibi yöntemler bulunsa da, bunlar Asklepion'larda gerçekleşmiyordu. Bu yüzden Yaraş (2007), Bergama'daki Asklepion'u antik tıbbın teorik temsilcisi, Alliano'i'yi de pratik temsilcisi olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle, antik kaplıcalar tedavilerin gerçekleştiği alanlardır.

Benzer şekilde Osmanlı Dönemi'nin dârüşşifâları ve günümüzün hastaneleri ile kaplıcalar arasında sağlık bakımından kavramsal bir birliktelik olsa da, tedavi unsurunun doğal sıcak su olması, bu suların yerleşim merkezlerinden uzak, doğal ortamlarda bulunması ve suyun aynı zamanda temizlik amaçlı kullanılması işlevsel bir fark oluşturmaktadır.

Temizlik olgusu açısından bakıldığında ise, kaplıcalar ve hamamlar arasında bir özdeşlikten bahsetmek mümkündür ve bu özdeşlik tarih boyunca devam etmiştir. Yine de kaplıcaları hamamlar bütününde değerlendirmek doğru olmayacaktır; çünkü hamamlar doğal sıcak sudan faydalanmak amacıyla kurulan yapılar değildir. İnsanlar hamamlara bir sağlık sorunu dolayısıyla değil, temizlenmek amacıyla giderler. Kaplıcaları ise, hem iyileşmek, hem de temizlenmek amacıyla kullanabilmektedirler.

Dolayısıyla kaplıca temelde termal suyun iyileştirici özelliklerinden faydalanmak için kurulan; fakat aynı zamanda temizlenmek, dinlenmek gibi amaçlarla da kullanılan merkezler olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde kaplıcaları, sadece sağlık amaçlı değil, dinlenme, eğlence ve tatil amacıyla kullanılmaktadır. Kaplıcaların tatil amaçlı kullanımı antik dönemde de geçerli olan bir olgudur; fakat özellikle 18. yüzyılda sanayileşen Avrupa kentlerinde bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde insanların ağırlıklı olarak kentlerde yaşadığı ve kentsel yaşamın beraberinde getirdiği sıkıntı, stres, hava ve gürültü kirliliği vb. gibi olumsuz etkenler düşünüldüğünde, kaplıcaların öneminin giderek artacağı kaçınılmaz bir durumdur.

Modern kaplıcalar, şifalı suyun etkinliğinin balneoterapi, klimaterapi, fizik tedavi ve rehabilitasyon, medikal tedavi ve diğer destek tedaviler ile geliştirildiği sağlık merkezleri olarak tanımlanabilir. Sahip olduğu zengin jeotermal kaynaklar dikkate alındığında Türkiye, kaplıca sağlık merkezlerinin geliştirilmesi için çok elverişli bir coğrafyadır.

Sağlık işlevinin yanısıra, tatil amaçlı da kullanıldığı için kaplıcalar, turizme konu olmakta ve sağlık turizmi kapsamında değerlendirilmektedir. Kaplıcalarda uygulanacak tedavi yöntemleri hakkında tıbben genel kabul görmüş yaklaşımlar olmasına rağmen, kaplıca mimarisi hakkında benzer bir kabul görmüşlükten bahsedilemez. Türkiye’de yapılan modern kaplıcalar genellikle otel mimarisinin genel karakteristiklerini taşır.

Şifalı su, tılsımlı güçlerinden kurtularak bilimsel çalışmalarla insan sağlığı açısından önemli bir unsur haline gelirken, şifalı suyun mekânı aynı oranda gelişmemiş; aksine zengin, heybetli ve kutsal mekânlardan çıkarak, bir otelin bodrum katındaki sıradan mekânlara taşınmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde şifalı suyun kullanıldığı mekânların tarihsel dönüşümü incelenecektir.

BÖLÜM ÜÇ

BATI ANADOLU'DAKİ KAPLICALAR

3.1 Araştırma Alanının Seçimi

Anadolu'daki kaplıca geleneği bin yıllar öncesine dayanmaktadır ve halen günümüzde de devam etmektedir. Bu gelenek kentlerde, modern yaşamın hızı ve karmaşıklığı içerisinde belirgin olarak izlenmese de, özellikle birçok başka geleneğin de sürdürülebildiği kırsal bölgelerde yaygın olarak görülmektedir. Günümüzde kaplıcaları ile ün yapmış Afyon, Bursa gibi şehirler ya da daha küçük yerleşimler çoktur. Bir kent ya da bölge olarak kaplıcalar ile bilinirliğin sebebi farklı yerel, kültürel ve ekonomik değişkenlere bağlı olsa da, Afyon ve Bursa örneklerinde olduğu gibi, şifalı suların sayısal olarak çokluğu o bölgenin kaplıcaları ile ünlenmesinde etkili olmaktadır. Daha küçük ölçekte, bir kaplıcanın etrafındaki merkez yerleşimden bağımsız olarak ünlenmesinde ise, şifalı suyunun belirli hastalıklar üzerindeki güçlü tedavi etkinliği belirleyici olmaktadır. Örneğin Sivas-Çermik Kaplıcaları sedef hastalığındaki tedavi etkinliği ile ünlenmiştir. Bu tedaviler henüz tıbben kesin olarak doğrulanmasa da, bilimsel olarak araştırılmaktadır. Sözü edilen tedavi etkinliklerinin gücü ise, halk arasındaki inanışlara ve ritüellere bağlıdır.

Halk arasındaki deyimleriyle, “şifalı suların tedavi gücü” geleneksel kaplıca kullanımı standartlarında ölçülebilir bir kavram değildir. Bir başka deyişle, örneğin “a” kaplıcasının tedavi etkinliği “b” kaplıcasına göre daha yüksektir ya da düşüktür diye bir sonuç elde edilememektedir. Çeşitli bilim dallarında doğal mineralli ve termal suların kimyasal içerikleri incelenmekte ve elde edilen sonuçlara göre, modern tıbbın yöntemleri ile desteklenerek çeşitli tedavi yöntemleri önerilmektedir. Bu bağlamda, tıp ya da kimya gibi bilim dallarında doğal sıcak su ve kaplıca olgusu yörelere bağlı bir ölçekte değil, bilimsel genellemeler kapsamında incelenmektedir.

Gerek bir kaplıcanın halk arasında ünlenmesinde gerekse de, farklı bilim dallarındaki araştırmalarda bir kaplıcadaki yapıları çevrenin niteliği ve bu çevredeki mekânların örgütlenme şekli bir olgu olarak ortaya çıkmamaktadır. Halk arasında

mekânlardan çok, doğal sıcak suyun verdiği şifa önemlidir. Bilimsel çalışmalarda ise, doğal sıcak suyun kimyasal bileşenleri ve buna bağlı olarak etkin olduğu hastalıklar konu edilir. Dolayısıyla çalışma için seçilecek araştırma alanının kriterleri belirlenirken, bir kaplıcadaki yapılı çevrenin mimari kalitesi değil, doğal sıcak su kaynaklarının varlığı ve kullanım görmesi esas kabul edilmiştir; çünkü yapılı çevrenin özellikleri ve kalitesi çalışma sonucunda tespit edilecektir.

Doğal sıcak sular kendiliğinden yeryüzü üzerine çıkabildiği gibi, insan eliyle sondaj yapılarak da elde edilebilmektedir. Günümüzde ve yakın geçmişte inşa edilen birçok kaplıcada sıcak sulara sondaj yapılarak ulaşılmaktadır. Kaplıcaların varlığı ise, sondaj teknolojinin gelişiminden çok öncelere dayanmaktadır. Dolayısıyla tarihi kaplıcaların incelenmesinde sıcak suyun doğal çıkışlı olması, yapılı çevreyi etkileyebileceği göz önüne alınarak, incelenecek kaplıcaların seçiminde belirleyici etmen olarak kabul edilmiştir.

Doğal çıkışlı sıcak suların şifa amacı ile kullanılması ve buna bağlı olarak yapılı bir çevre olarak ortaya çıkan kaplıcaların incelenmesi için belirlenmiş bir alanda çok sayıda kaplıca yapısının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda araştırma alanının seçimi için iki aşamalı çalışma yapılmıştır. Birinci aşamada Türkiye'deki doğal çıkışlı termal su kaynaklarının coğrafi dağılımı incelenmiştir. Türkiye Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün hazırlamış olduğu Jeotermal Alanlar Haritası'nda sıcak su kaynaklarının Anadolu'nun birçok bölgesinde yaygın olarak bulunduğu; fakat Ege Bölgesi, Güney Marmara Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi'nde yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 3.2). Ülker'in (Ülker, 1988) Türkiye'deki, Sağlık Turizmi'ni incelediği çalışmasında da, benzer bir sonuca ulaşılmaktadır. Ege Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi kaplıca olanakları açısından en verimli bölgelerdir (Şekil 3.3).

Araştırma alanının seçimi ile ilgili ikinci aşama ise, Türkiye Jeotermal Alanları Haritası'nda termal suların yoğun olduğu bölgelerdeki kaplıcalar ile ilgili mimarlık tarihi ve arkeoloji literatüründe yer alan çalışmaların incelenmesi olmuştur. Anadolu'daki antik dönem kaplıcaları ile ilgili henüz yeterli sayıda arkeolojik

buluntu olmamasına rağmen, ortaya çıkarılan tek kaplıca merkezi olan Alliano Batı Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Croon'un (1967) çalışmasında işaret ettiği, antik dönemde Anadolu'daki sağlık tanrılarının kült alanlarının yerleri ile Jeotermal Alanlar Haritası'nda Batı Anadolu'daki termal suların yerleri çakışmaktadır (Şekil 3.20). Antik dönemdeki sağlık tanrılarının kült alanları özellikle güneyde Denizli İli (Colossae - Hierapolis ve civarı), doğuda Afyon İli (Eucarpia-Hierapolis ve civarı) Batı'da Ege Denizi ve kuzeyde Yalova İli (Thermae Pythiae ve civarı) arasında yoğunlaşmaktadır (Şekil 3.1). Mimarlık tarihi literatüründe ise, Bursa Çekirge Kaplıcaları ile Kütahya-Yoncalı Kaplıcası konu edinilmiştir. Dolayısıyla bu bölgelerde kaplıca kullanımının tarihten bugüne süreklilik göstereceği ve bu bağlamda kaplıca yapıları hakkında detaylı araştırma yapılabileceği öngörülmüştür.

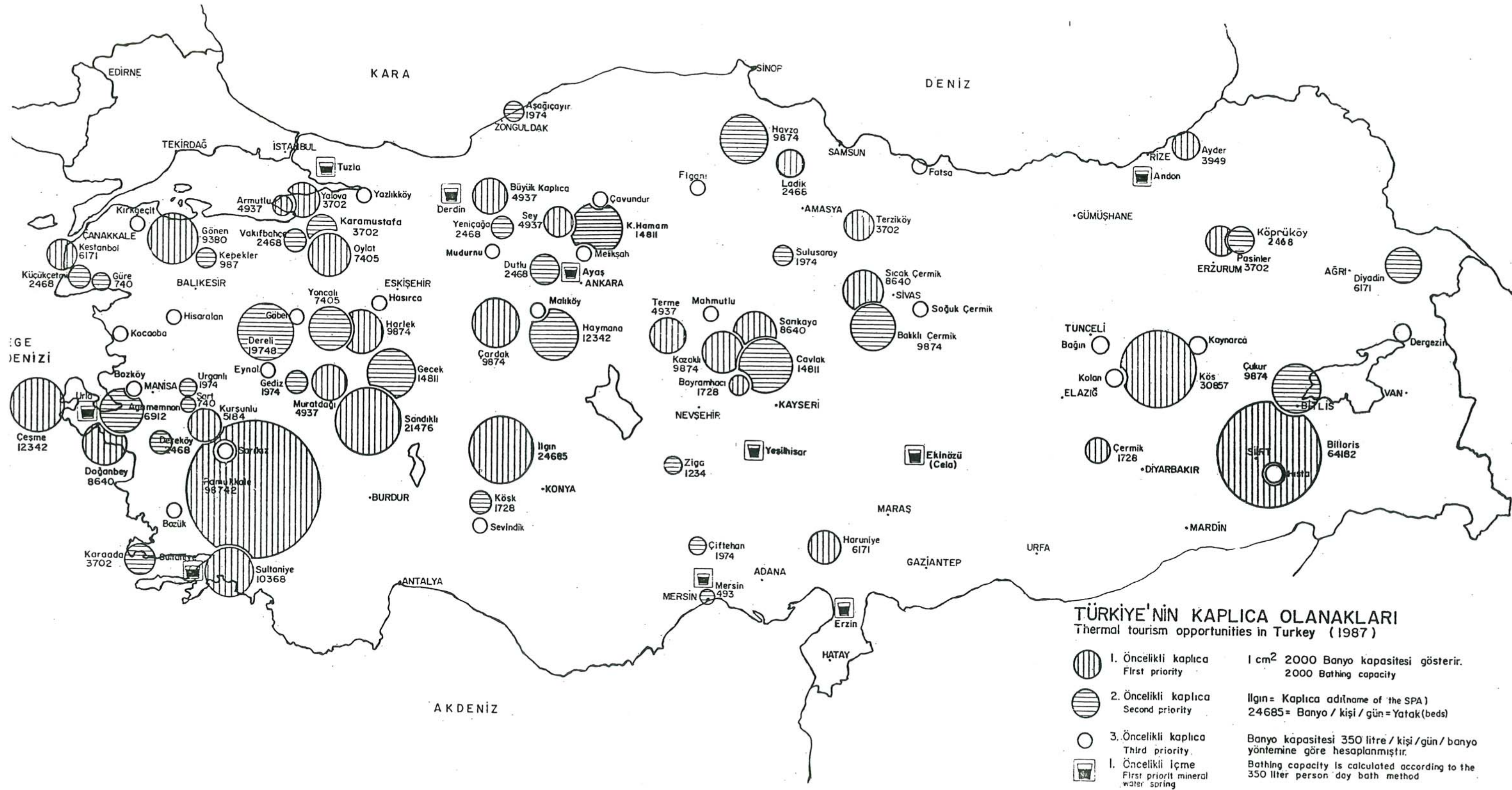


- | | | | | |
|----------------------------|-------------|--------------|-------------------|----------------|
| 1- Pergamum | 2- Atarneus | 3- Perperene | 4- Adramyttian | 5- Alexandria |
| 6- Cyzicus | 7- Prusa | 8- Cius | 9- Tusla & Jalowa | |
| 10- Thermae Phazemonitarun | 11- Germe | 12- Erythrae | 13- Smyrna | |
| 14- Teos | 15- Lebedos | 16- Sardes | 17- Acmonia | 18- Hierapolis |
| 19- Magnesia | 20- Tralles | 21- Colossae | 22- Apameia | 23- Hierapolis |
| 24- Cappadocian Tyana | 25- Tarsus | 26- Soli | 27- Aegae | |

Şekil 3.1 Anadolu'daki termal sular ile ilgili kült alanlarının bulunduğu antik yerleşimler (Croon, 1967, s. 234)



Şekil 3.2 Türkiye Jeotermal Alanlar Haritası (MTA Arşivi 2007)



Şekil 3.3 Türkiye'nin kaplıca olanakları (Ülker, 1998, s.317)

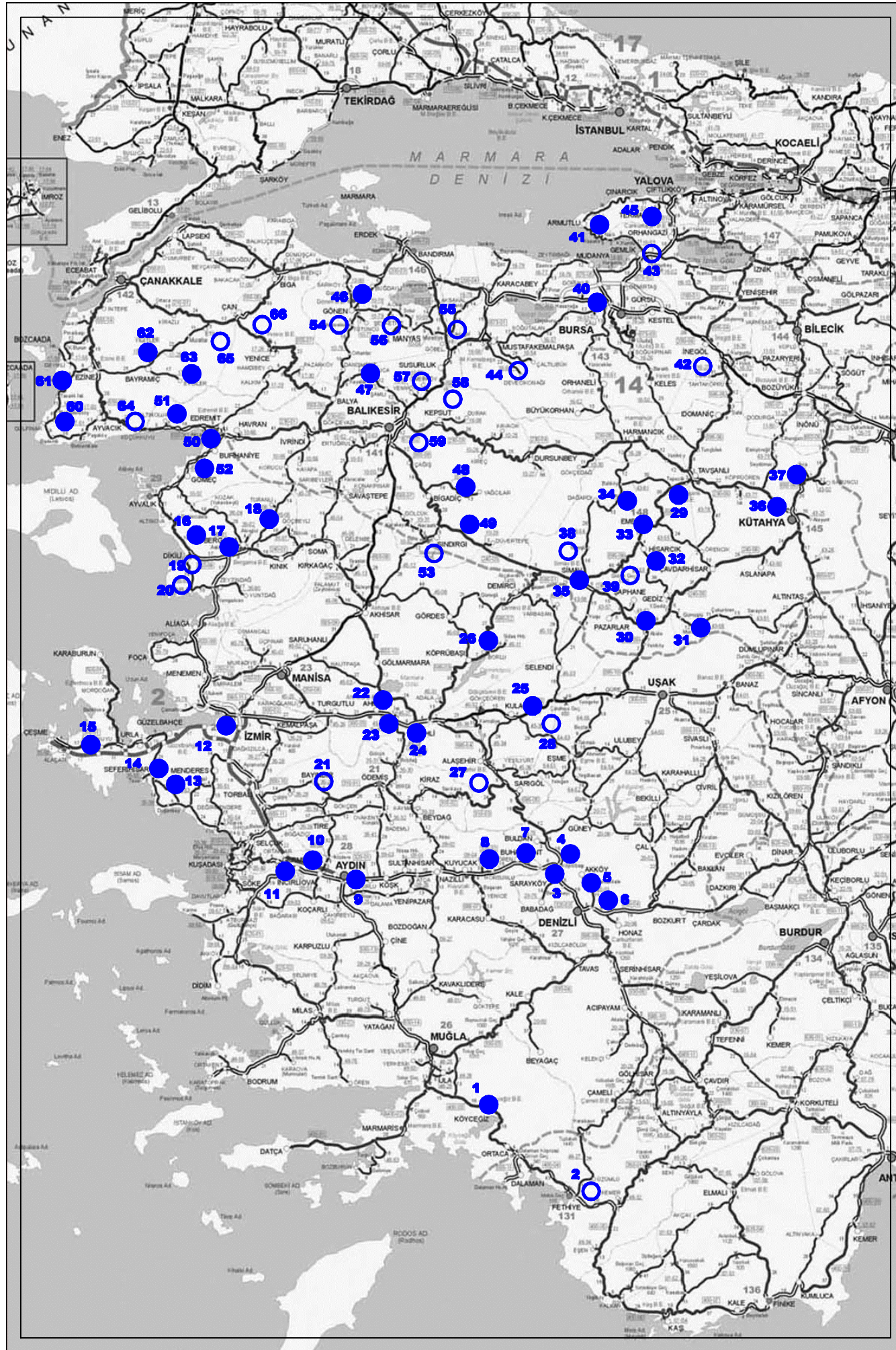
Gerek Türkiye'nin Jeotermal Alanları Haritası, gerekse de antik dönemdeki sağlık tanrıalarının kült alanlarının dağılımı dikkate alındığında, geleneksel kaplıca mimarisinin tarihsel süreklilik içinde incelenebilmesi için en uygun alanın Batı Anadolu olduğu öngörülmüştür. Yukarıdaki haritalar dikkate alınarak araştırma alanı, güneyde Muğla İli, kuzeyde Yalova İli ve doğuda Kütahya İli ile sınırlı olmak üzere Muğla, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Uşak, Kütahya, Balıkesir, Çanakkale, Bursa ve Yalova il sınırları içinde kalan bölge olarak tespit edilmiştir (Şekil 3.4).

3.2 Araştırmada Kullanılan Materyal

Yukarıda da belirtildiği gibi, kaplıcalar yapılı çevre açısından daha önce herhangi bilimsel bir çalışmaya konu edilmemiştir. Modern kaplıcalar ve mimarlık tarihi literatürüne geçmiş hamam yapıları hariç, diğer kaplıca yapıları hakkında yazılı bir kaynak bulunmamaktadır; fakat Anadolu'daki şifalı sular hakkında pekçok gezi rehberi hazırlanmıştır. Bu rehberler akademik bir çalışmanın ürünü olmamakla birlikte, kaplıcaların yeri ve konumlarını belirten, halk arasında kaplıcalar hakkında yaygınlaşan efsaneleri anlatan önemli çalışmalardır. Araştırma sırasında bu gezi rehberlerinden önemli oranda faydalanılmıştır. Benzer bir biçimde, illerin Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nde bulunan gezi rehberleri ve arşiv kayıtları da kaplıcalar hakkında daha fazla bilgiye ulaşabilmek açısından incelenmiştir.

Türkiye'de kaplıca olgusu turizm planlaması açısından Kültür ve Turizm Bakanlığı, tedavi etkinliği açısından Sağlık Bakanlığı ve jeotermal kaynakların tespiti ve korunması açısından Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün sorumluluk alanı içine girmektedir. Bu kurumların seçilen alandaki kaplıcalar ve termal sular hakkındaki kayıtları araştırma sırasında incelenmiştir. Bu kayıtlar aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

- 1- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın termal turizm alanı olarak ilan ettiği bölgeler ve ilgili dokümanlar,
- 2- Sağlık Bakanlığı'nın kaplıca olarak ruhsatlandığı tesisler,
- 3- Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün Jeotermal Sular Envanteri.



| BATI ANADOLU'DAKİ KAPLICALAR | |
|---|---------------------------------|
| ● | Yerinde incelenen kaplıcalar |
| ○ | Yerinde incelenmeyen kaplıcalar |
| MUĞLA İLİ SINIRLARI ● 1- Sultaniye Kaplıcası ○ 2- Gebeler Kaplıcası DENİZLİ İLİ SINIRLARI ● 3- Toktekin Kaplıcası ● 4- Yenioğuz Kaplıcası ● 5- Karahayıt Kaplıcası ● 6- Pamukçuk Kaplıcası AYDIN İLİ SINIRLARI ● 7- Kızıldereli Kaplıcası ● 8- Ortalık Kaplıcası ● 9- İmamkoy Kaplıcası ● 10- Alangözü Kaplıcası ● 11- Ötmiş Kaplıcası İZMİR İLİ SINIRLARI ● 12- Balçova Kaplıcası (Ağaçmazon) ● 13- Karakurt Kaplıcası ● 14- Çama Kaplıcası ● 15- Çeşme Kaplıcası ● 16- Nohut Kaplıcası ● 17- Bergama Kaplıcası ● 18- Paşa İnan (Alihanı) ○ 19- Dikili Kaplıcası ○ 20- Bademli Kaplıcası ○ 21- Derdik Kaplıcası MANİSA İLİ SINIRLARI ● 22- Urganlı Kaplıcası ● 23- Bart Kaplıcası ● 24- Kurşanlı Kaplıcası ● 25- Emir Kaplıcası ● 26- Saraylık Kaplıcası ○ 27- Alaşehir Kaplıcası ○ 28- Baklıca Kaplıcası KÜTAHYA İLİ SINIRLARI ● 29- Eysel Kaplıcası ● 30- Gediz Kaplıcası ● 31- Muratlı Kaplıcası ● 32- Hememkoy Kaplıcası ● 33- Emet Kaplıcası ● 34- Dureli Kaplıcası ● 35- Gübel Kaplıcası ● 36- Yonca Kaplıcası ● 37- Harlek Kaplıcası ● 38- Naga Kaplıcası ○ 39- Yulca Yonca Kaplıcası | |
| BURSA İLİ SINIRLARI ● 40- Çakırcı Kaplıcası Eski Kaplıca Yeni Kaplıca Kükürtü Kaplıcası Karamustafa Kaplıcası Hıncı Özlü Kaplıcası ● 41- Armutlu Kaplıcası ○ 42- Oyluk Kaplıcası ○ 43- Gemlik Kaplıcası ○ 44- Tımbıktık Kaplıcası YALOVA İLİ SINIRLARI ● 45- Termal Kaplıcası BALIKESİR İLİ SINIRLARI ● 46- Gönen Kaplıcası ● 47- Baiya Kaplıcası ● 48- Hıncık Kaplıcası ● 49- Hıncı Kaplıcası ● 50- Duran Kaplıcası ● 51- Güre Kaplıcası ● 52- Karabağ Kaplıcası ● 53- Emendere Kaplıcası ○ 54- Ekiş Kaplıcası ○ 55- Kapıkçı Kaplıcası ○ 56- Manyas Kum Kaplıcası ○ 57- Ömerköy Kaplıcası ○ 58- Yıldız Kaplıcası ○ 59- Pamuklu-Bengi Kaplıcası CANAKKALE İLİ SINIRLARI ● 60- Tuzla Kaplıcası ● 61- Keşimböke Kaplıcası ● 62- Kibiciler Kaplıcası ● 63- Kibiciler Kaplıcası ● 64- Kibiciler Kaplıcası ● 65- Tepekli Kaplıcası ● 66- Çın Kaplıcası | |

Şekil 3.4 Batı Anadolu'da incelenen kaplıcalar (Türkiye Karayolları Haritası üzerine işlenmiştir.)

Araştırma alanı geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Bu coğrafyada inceleme yapabilmek için detaylı gezi haritaları kullanılmıştır (Yaman, ed., 2006). Bu haritaların alanda gün ışığına çıkarılmış ya da çıkarılmamış tüm antik yerleşimleri de kapsamına dikkat edilmiştir. İncelenen kaplıcaların çevresindeki antik yerleşimlerle ilişkisini görmek açısından bu yaklaşım gerekli görülmüştür. Yukarıda belirtilen materyaller kullanılarak aşağıda isimleri verilmiş kaplıcalar yerinde incelenmiş, fotoğraflanmış ve plan şemaları çıkarılmıştır (Tablo 3.1).

Tablo 3.1 İncelenen kaplıcaların listesi

| Kaplıcanın Adı | Bağlı olduğu ilçe | Bağlı olduğu il |
|------------------------|--------------------------|------------------------|
| Sultaniye Kaplıcası | Köyceğiz | Muğla |
| Tekkeköy Kaplıcası | Sarayköy | Denizli |
| Yenicekent Kaplıcaları | Buldan | Denizli |
| Karahayıt Kaplıcaları | Akköy | Denizli |
| Pamukkale Kaplıcası | Akköy | Denizli |
| Kızıldere Kaplıcası | Buharkent | Aydın |
| Ortakçı Kaplıcası | Buharkent | Aydın |
| İmamköy Kaplıcası | Merkez | Aydın |
| Alangüllü Kaplıcası | Germencik | Aydın |
| Gümüş Kaplıcası | Germencik | Aydın |
| Balçova Kaplıcası | Balçova | İzmir |
| Karakurt Kaplıcası | Seferihisar | İzmir |
| Cuma Kaplıcası | Seferihisar | İzmir |
| Şifne Kaplıcası | Çeşme | İzmir |
| Nebiler Kaplıcası | Dikili | İzmir |
| Bergama Kaplıcası | Bergama | İzmir |
| Paşa Ilıcası | Bergama | İzmir |
| Urganlı Kaplıcası | Turgutlu | Manisa |
| Sart Kaplıcası | Salihli | Manisa |
| Salihli Kaplıcası | Salihli | Manisa |
| Emir Kaplıcası | Kula | Manisa |
| Saraycık Kaplıcası | Demirci | Manisa |

| | | |
|-----------------------|-----------|-----------|
| Eynal Kaplıcaları | Simav | Kütahya |
| Gediz Kaplıcası | Gediz | Kütahya |
| Muratdağı Kaplıcası | Gediz | Kütahya |
| Hamamköyü Kaplıcası | Emet | Kütahya |
| Emet Kaplıcası | Emet | Kütahya |
| Dereli Kaplıcası | Emet | Kütahya |
| Göbel Kaplıcası | Tavşanlı | Kütahya |
| Yoncalı Kaplıcaları | Merkez | Kütahya |
| Harlek Kaplıcaları | Ilıca | Kütahya |
| Eski Kaplıca | Çekirge | Bursa |
| Yeni Kaplıca | Çekirge | Bursa |
| Kaynarca Kaplıcası | Çekirge | Bursa |
| Kükürtlü Kaplıcası | Çekirge | Bursa |
| Karamustafa Kaplıcası | Çekirge | Bursa |
| Hüsnü Güzel Kaplıcası | Çekirge | Bursa |
| Armutlu Kaplıcası | Gemlik | Bursa |
| Termal Kaplıcaları | Termal | Yalova |
| Gönen Kaplıcaları | Gönen | Balıkesir |
| Balya Kaplıcası | Balya | Balıkesir |
| Hisarköy Kaplıcası | Bigadiç | Balıkesir |
| Hisaralan Kaplıcası | Sındırgı | Balıkesir |
| Derman Kaplıcası | Edremit | Balıkesir |
| Güre Kaplıcası | Edremit | Balıkesir |
| Karaağaç Kaplıcası | Burhaniye | Balıkesir |
| Tuzla Kaplıcası | Ayvacık | Çanakkale |
| Kestanbolu Kaplıcası | Ezine | Çanakkale |
| Kürkçüler Kaplıcası | Bayramiç | Çanakkale |
| Külcüler Kaplıcası | Bayramiç | Çanakkale |

3.3 Araştırmada Kullanılan Çözümleme Yaklaşımı

Kaplıcalar ve doğal sıcak sular hakkında yapılan çalışmalar ve sözlü elde edilen bilgiler, yapılı çevre ile ilgili olmaktan çok, şifalı suyun kullanımı ve verdiği şifa üzerinedir. İncelenen kaplıcaların büyük çoğunluğu hakkında halk arasında bilinen pekçok efsane vardır. Bu efsanelerin varlığı da göstermektedir ki; kaplıca kullanım geleneği yüzyıllardır sürmektedir. Buna rağmen, bu kullanımın içinde gerçekleştiği yapılı çevrenin mimari niteliği ardıl bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Mimarlık tarihine konu olmuş anıtsal nitelikteki kaplıcalar hariç, incelenen örneklerde yapıların ilk yapım tarihleri, kimin tarafından ve hangi süreçler sonucunda yaptırıldığı bilinmemektedir. Bunda doğal sıcak suyun kullanımının, yapıların tarihinden daha önceye dayanıyor olması ve bu kullanımın sürekli olması nedeniyle yapıların değişim içinde olması etkili olmalıdır. Bu yapılar hakkında pekçok kişi birbirinden bağımsız olarak sayısız karar üretmiş olmalıdır ve bu yapıların “*tasarlanmamış*” olmaları en belirgin özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Tek yapı ölçeğinde *mimarinin ardıl bir olgu* olması, araştırmada öncelikli aydınlatılması gereken bir durum olarak kabul edilmiştir.

Kaplıca olgusu mimarlık tarihi çalışmalarında hamam yapıları bütününde incelenmiştir. Hamamlar tarih boyunca yıkanma-temizlenme işlevinin gerçekleştirildiği, bu işlev ile birlikte birçok toplumsal, sosyal ve kültürel değerlerin mekânsal olarak temsil edildiği yapılardır. Bu bağlamda farklı dönemlerde farklı mimari üsluplarla yapılmışlardır. Mimarlık tarihi çalışmaları incelendiğinde, hamam ve kaplıca yapıları arasında görülen fark, hamamlarda ısıtılmış suyun kullanılması, kaplıcalarda ise doğal sıcak suyun kullanılmasıdır. Bu yapıların birbirinden farklı olmasının sebebi sadece sıcak suyun elde edilme şekli midir? Ya da sıcak suyun elde edilme biçiminin farklı olması yapıların mimarisini belirleyen bir etmen midir? Oysa hamam ve kaplıca arasında işleve ve bu işlevin anlamına dönük bir farklılık vardır; hamamlar temiz vücudu temsil ederken, kaplıcalar sağlıklı vücudu temsil etmektedir. Bu durumda, araştırmada kaplıcaların işlevlerinin görünmeyen yönlerinin ve anlamlarının incelenmesi, mekânsal ilişkilerinin kurulması gerekmektedir.

İncelenen örneklerde bina ölçeğinde mimarinin ardıl bir olgu olarak ortaya çıkması, buna rağmen işlevlerin ve işlevlerin anlamlarının yüzyıllardır aynı önemde devam etmesi araştırmada işlev-anlam odaklı bir yaklaşımın benimsenmesini gerekli kılmıştır. Birçok kaplıcanın günümüzde halen kullanılıyor olmasının sebebi, işlevini yitirmemiş olmasıdır. Bu işlevlerin farklı dönemlerde ve farklı bölgelerde gerçekleşme şekilleri ve buna bağlı olarak oluşan yapıları çevrenin çözümlenmesi gerekmektedir.

Yapılı bir çevrenin çözümlenebilmesi için öncelikle “çevre”den ne anlaşıldığı aydınlatılmalıdır. Rapoport (2004) çevreyi, “ (a) mekân, zaman, anlam ve iletişimin örgütlenmesi, (b) bir ortamlar sistemi, (c) kültürel peyzaj, (d) sabit, yarı sabit veya sabit olmayan elemanlardan oluşan bir şey” olarak alt bileşenlerine ayırmaktadır (s.31).

...en önemli nokta, insanların mekânda olduğu kadar zamanda da yaşıyor olmalarıdır. İnsan eylemleri zaman içinde örgütlenir (gece/gündüz, hafta içi/hafta sonu, iş günü/dinlenme günü, dünyevi / kutsal vb.). Bunun birçok sonucu olur: Aynı kentin imajı farklı zamanlarda farklı görünür; mahremiyet mekânsal bölünmeyle, fiziksel düzenlenmelerle ve öteki (kültüre özgü) mekanizmalarla sağlanabileceği gibi, eylemler belli zaman dilimleri içinde örgütlenerek de sağlanabilir (Rapoport, A., çev., 2004, s.32).

Rapoport’un yaklaşımına göre yapıları bir çevrede gerçekleşen işlevler, aynı mekânda farklı zaman dilimlerinde farklı şekilde örgütlenebilirler. Bu farklılıkta işlevin en önemli bileşeni olan “anlam” etkili olmaktadır. “Anlam, herhangi bir eylemin en görünmeyen yanı olduğuna göre bu demektir ki anlam ‘işlev’ eklenmiş bir şey değildir, bu anlamın kendisi en önemli işlevdir; çevrenin formu da buna verilen cevaptır” (Rapoport, A., çev., 2004, s.55).

Rapoport çevreyi bir ortamlar sistemi olarak kavramsallaştırmaktadır. “Bir ortam içinde süregelen (yani düzenli ve öngörülebilir) davranışların bulunduğu bir durumu tanımlayan bir muhitten oluşur” (Rapoport, A., çev., 2004, s.33). “Ortam” her zaman sınırları belirli bir mekânı tariflememektedir. Bir mekân aynı zamanda birçok ortamı

da içerebilmektedir. Örneğin geleneksel bir konutta, aynı odada hem yatma, hem yeme-içme, hem de oturma eylemleri gerçekleşebildiği gibi. Zamana bağlı olarak oda içinde eylemlerin örgütlenme şekilleri değişmektedir. Bu durum ortamın fiziki elemanları ile sağlanmaktadır. Ya da aynı mekân, farklı zamanlarda farklı ortamları barındırabilmektedir. Örneğin bir üniversitede hacimlerin farklı zamanlarda farklı amaçlarla kullanılmasında olduğu gibi.

Ortamlar tek başına değil, ancak (içinde eylemler sisteminin yer aldığı) sistemler halinde örgütlenmiş halleriyle ele alınabilir. Her ikisinin de örgütlenmesi kültürel yönden değişkendir. Dolayısıyla ortamlar birbirlerine sadece mekânsal olarak değil, değişken karmaşık yollarla bağlanmıştır; bunları yakınlık-uzaklık meseleleri, bağlantılar ve ayrımlar, sınırlar belirlediği gibi, zaman içinde de -ardışık düzenlemeleriyle- belirlenirler (Rapoport, 2004, s.36).

Buraya kadar özetlenecek olursa, çevre alt bileşeni olan ortamlar sistemine, ortamlar sistemi de alt bileşeni olan eylemler sistemine bölünmektedir. Aynı eylemleri barındıran çevreler sonsuz bir çeşitliliğe ve değişkenliğe sahip olabilmektedir. Bu çeşitliliğe neden olan şeyin “eylemler” olduğu ileri sürülmektedir. Burada “eylem” için kastedilen “işlev” için de geçerlidir. Buna göre Rapoport eylemleri dört bileşen altında toplar:

- Eylemin kendisi
- Nasıl yapıldığı
- Öteki eylemlerle sisteme nasıl bağlandığı
- Eylemin anlamı

Birincisi eylemin aletsel ve bildirim yönüdür (yani aşikârdır ve bellidir); sonuncusu ise gizli yönüdür. Önemli olan çeşitliliğin aletsel-bildirim olandan eylemin (veya işlevin) gizli yanına doğru ilerledikçe çeşitliliğin de artacağına dikkat etmektir (Rapoport, A., çev., 2004, s.48).

Eylemin (veya işlevin) bu şekilde çözümlenmesi kaplıca ve hamam yapılarındaki işlev farkını ve buna dayalı olan mekânları çözümleyebilmek için kullanılabilir. Her

iki yapıda da, eylemin kendisi “yıkandıdır”. Fakat nasıl yapıldığı hem dönemsel, hem kültürel, hem de coğrafi olarak farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte “yıkandıdır” işlevinin anlamı hamamlarda “temizlenmek” iken, kaplıcalarda “iyileşmek” olmaktadır. Aynı eyleme yüklenen farklı anlamlar, yapılı çevre içinde birbirinden farklı ortamlar oluşturmaktadır. Benzer bir biçimde, yıkandıdır eyleminin “temizlenmek” ve “iyileşmek” gibi farklı anlamları ile birlikte, “barınmak”, “ibadet” vb. gibi kaplıca çevresi içinde bulunan öteki eylemlerle kurduğu çapraz ilişkiler de değişmektedir.

... bir durumda evin içinde yer alan eylemlerin çoğu... bir başka evin içinde çok daha dağınık bir şekilde yer alabilir... Esas mesele hangi eylemin nerede yer aldığıdır. Dolayısıyla karşılaştırılacak olan şeyler iki ev değil, özgül eylem sistemlerinin içinde yer aldığı yerleştirme sistemleridir (Rapoport, A., çev., 2004, s.28).

Rapoport’un barınağı kavramsallaştırırken kullandığı “eylemlerin yerleştirilme sistemi” önermesi bir kaplıcayı çözümlerken de kullanılabilir. Rapoport konutu çevrenin özgül bir tipi olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla kaplıca yerleşmelerinin içinde bulunduğu çevrelerde benzer bir biçimde çözümlenebilir. Kaplıcalarda gerçekleşen özgül eylemler (yıkandıdır, yüzmek, barınmak vb.) yukarıda sözü edilen alt bileşenlerine ayrılarak incelenen yapılı çevrelerde nasıl yerleştirilmektedir? Eylemler ve kaplıca çevrelerinde nasıl ilişkiler kurulmaktadır?

Çevrenin alt bileşeni olarak kavramsallaştırılan “kültürel peyzaj” olgusu çevrenin tasarlanmamış ya da çok küçük bir bölümünün tasarlanmış olması ile ilişkilidir. Rapoport’a göre tasarlanmamış çevreler pekçok kişinin birbirinden bağımsız olarak verdiği kararlardan oluşur ve bu çevreler ile ilgili yakalanacak imgeler tüm çevreyi tanımlamaya yetebilmektedir.

“Kültürel manzara” (kültürel peyzaj) terimi kültürel coğrafyadan gelir. İnsan eylemleriyle “ilkel” manzaranın zaman içindeki karşılıklı ilişkilerinin sonuçlarına gönderme yapar.... Bizim tipik olarak “doğal” diye adlandırdığımız manzaralar

gerçekte kültürel ama doğal malzemelerden –bitki, toprak, kaya, su vb. oluşmuştur. Buna karşılık daha çok insan yapısı malzeme ve elemanlardan oluşan yerleşmeler, hatta ekip biçme ve su devreye girince daha “kültürel” görünüyor. Farklılık değişimin derecesindedir, ama bunların hepsi kültürel manzaralardır (Rapoport, A., çev., 2004, s.38).

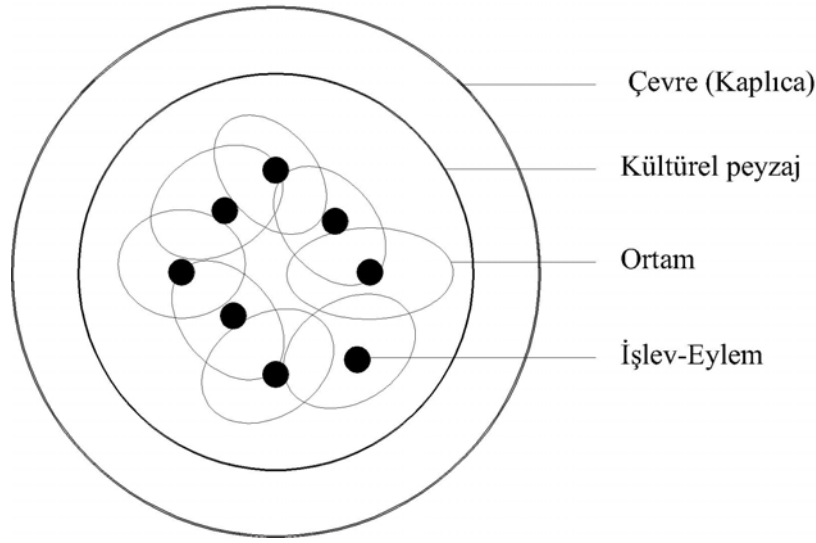
İncelenen kaplıcalar (Bursa, Yalova ve Alliano’deki tarihi kaplıcalar hariç) belirli bir kişi ya da kurum tarafından tasarlanmış çevreler değildir, daha çok zaman içinde farklı kişi ya da kurumların, dönemin koşullarına göre kararlar üreterek geliştirdiği, bazı yapıları yıkıp bazılarını onardığı, yeni yollar, çevre düzenlemeleri vb. yaptığı ya da terk ettiği, bir başka deyişle sürekli değiştirdiği çevrelerdir. Mevcutta varolan kültürel peyzaj, ya da kültürel peyzajlar arasındaki farklılıklar kaplıcaların özgül karakterleri ile ilgili hangi ipuçlarını vermektedir?

Çevrenin kavramsallaştırılmasında en son bileşen en somut bileşendir. Çevre sabit, yarı sabit ve sabit olmayan elemanlardan oluşmaktadır.

Sabit elemanlar altyapı, binalar, duvarlar, döşemeler, tavanlar, kolonlar vb.dir; bunlar değişirse de, bu değişim çok seyrek ve dolayısıyla yavaştır. Yarı sabit elemanlar çevrenin -içerideki veya dışarıdaki- mobilyalardır. Kentsel ölçekte bunlar ağaçlar ve bahçeler, çitler, işaretler, billboard’lar, ışıklar, sıralar, köşkler vb.; bina içinde ise mobilyalar, dekorasyon, süslemeler, perdeler, pancurlar vb.’dir.... Sabit olmayan elemanlar tipik olarak insanlar ve eylemleri, davranışları, giyim kuşamları ve saç biçimleri, ayrıca araçlar ve hayvanlardır (Rapoport, A., çev., 2004, s.39).

Yukarıda özetlenen Rapoport’un “çevre” olgusunu kavramsallaştırma yaklaşımından hareketle, incelenen örneklerde kaplıca, içerdiği işlevler- eylemler bazında bir çevre olarak kavramsallaştırılmıştır. “Yıkınma” işlevi görünmeyen anlamları ile birlikte odak işlev olarak, bu işlevin farklı tarihsel dönemlerdeki (zaman) anlamlarının (sağlık, temizlik, kutsallık vb.) ve oluş biçimlerinin (tekil-çoğul, yüzme-duş, açık-kapalı vb.) ve diğer işlevler (barınma, alışveriş, ibadet vb.) ile kurulan çapraz ilişkilerin bir kaplıcada görünen ya da görünmeyen olası ortamları

oluşturduğu kabul edilmiştir. Bu ortamların ise, kaplıcaları kullanan insanların kültürel değerleriyle (komşuluk, iletişim vb.), ait oldukları sosyal çevreye göre sahip oldukları davranış biçimleriyle (mahremiyet vb.) besleneceği, dolayısıyla mekânların mimarisini ve yapıyı çevreyi belirleyeceği öngörülmüştür. İncelenen örneklerdeki kaplıcaların değişim-dönüşüm şekli, kaplıcalardaki doğa-insan ilişkisi, Rapoport'un tanımlaması ile "kültürel peyzaj" kaplıcaların toplumsal olarak ifadesini çözmekte yöntem olarak kabul edilmiştir (Şekil 3.5).



Şekil 3.5 Kaplıca olgusunun kavramsallaştırılması

Batı Anadolu Bölgesi'nde incelenen kaplıcalar banyo eyleminin oluş şekli açısından benzerlikler gösterse de, sahip oldukları ortamlar sistemi ve kültürel peyzaj açısından farklılaşmaktadır. Buna göre belirli bir kurum ya da kişi tarafından yönetilmiş bir oluşum sürecinin ürünü olmayan, tarihsel olarak belirli bir dönemin izlerini taşımayan, anonim karakterdeki kaplıcalar "kırsal kaplıcalar" olarak değerlendirilmiştir. Aşağıdaki bölümde bu kaplıcalar eylemlerin örgütleniş şekillerine göre üç grupta incelenmiştir. Tarihi nitelik taşıyan kaplıcalar ise, bu bölümün sonrasında konu edilmiştir.

3.4 Batı Anadolu'daki Kırsal Kaplıcalar

Bir kaplıcadaki odak işlev-eylem “banyo almak” ve/veya “yıkanmaktır”. Eylemin amacı “iyileşmek-tedavi olmaktır”. Banyo işlevinin iyileşmek için kullanılmasında gereken zaman (modern tıp için 21 gün) içinde düşünüldüğünde, kaplıcalarda “barınma” gereksinimi doğacaktır. Dolayısıyla kaplıca tipleri oluşturulurken “banyo” ve “barınma” işlevlerinin birbiriyle olan ilişkisinin çözümlenmesi gerekmektedir.

Araştırma alanında 50 adet kaplıca incelenmiştir. İncelenen örnekler arasında Paşa Ilıcası (antik Alliano) ve Yalova Termal Kaplıcası M.Ö. 3000 yıllarına, Bursa Çekirge Kaplıcaları 1300'lü yıllara ve Yoncalı Kaplıcası 1200'lü yıllara tarihlenmektedir. Bu kaplıcalardaki yapılar özgün durumunu büyük ölçüde korumaktadır. Diğer kaplıcalar da, kullanım açısından benzer tarihlere dayanıyor olmalıdır; fakat günümüzdeki yapılar yakın dönem yapılarıdır. Dolayısıyla özgün durumu hakkında bilgi edinilemeyen kaplıcalar bir grup halinde, özgün durumu hakkında bilgi edinilebilecek yapıları bir çevreye sahip olan kaplıcalar (Alliano, Çekirge Kaplıcaları ve Yoncalı Kaplıcası) ise bu bölüm içerisindeki alt bölümlerde detaylı olarak incelenmiştir. Yalova Termal Kaplıcası ise, dördüncü bölüm kapsamında incelenmiştir.

Yukarıda detaylandırılan çözümlenme yaklaşımı ışığında, kaplıca çeşitli banyo ortamlarının farklı biçimlerde ilişkilenerken yan yana gelmesi ile oluşan bir banyo çevresi olarak tanımlanabilir. Banyo eylemi kaplıcanın oluşmasındaki amaç-eylemdir. İnsanlar kaplıcalara banyolardan faydalanmak için giderler.

“Banyo” eylemi vücudun bir bölümünü veya bütünü fiziksel veya kimyasal bir etki altında bir süre bulundurma işlemi olarak tanımlanmaktadır (Ekim 2009, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=banyo&ayn=tam>). Bu eylem su ile yapılabildiği gibi, çamur, güneş, buhar vb. gibi unsurlarla da yapılabilmektedir. Gerek modern tıbbın, gerekse de antik tıbbın kaplıca tedavisi yöntemleri arasında gaz banyosu, güneş banyosu ve çamur banyosu gibi değişik banyo yöntemleri yer alır.

Dolayısıyla bir kaplıcanın bulunduğu yerin doğal ortamına, iklimine ve sahip olduğu doğal sıcak suyun mineral içeriğine göre banyo ortamları çeşitlilik göstermektedir.

3.4.1 Kaplıca Çekirdek Birimi (KÇB)

İncelenen örneklerde, genellikle doğal sıcak suyun kendisi banyo unsuru olarak kullanılmaktadır. Bazı örneklerde doğal çamur kullanımı ve suyun yüksek ısıda elde edildiği kaplıcalarda buhar kullanımı da görülmüştür. Doğal sıcak su kullanılarak gerçekleşen ve bir kaplıcada odak eylem olan banyo eylemi, “kaplıca çekirdek eylemi” (KÇE), bu eylemin gerçekleştiği mekân ise, “kaplıca çekirdek birimi” (KÇB) olarak tanımlanmıştır.

İncelenen örneklerde KÇB’leri aşağıdaki biçimlerde izlenmiştir (Tablo 3.2):






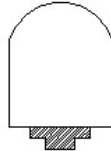

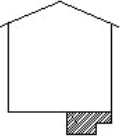
- Açık alanda bulunan sıcak su havuzları
 - Kendiliğinden oluşan doğal havuzlar
 - İnsan eliyle yapılan havuzlar
- Kapalı alanda bulunan sıcak su havuzları
 - Çok kişilik havuzlar
 - Tek kişilik küvetler

Gerek çok kişilik havuzlarda, gerekse de tek kişilik küvetlerde doğal sıcak suyun içerisinde belirli bir süre durmak gerekmektedir. Bu kullanım, insanoğlunun yeryüzüne kendiliğinden çıkan kaynakların çevresine havuzlar oluşturması ile başlamış olmalıdır ve Anadolu’nun kırsal bölgelerinde günümüzde de devam etmektedir. Örneğin Kütahya İli’ndeki Hamamköy Kaplıcası, sıcak su kaynağının çevresi düzeltilerek oluşturulmuş bir doğal havuzdan ibarettir (Katalog 22). Benzer bir biçimde Pamukkale ören yerindeki havuz da, depremler sonucu oluşan doğal bir sıcak su havuzudur (Katalog 4).

Batı Anadolu’da en çok tekrar eden KÇB kubbeli bir mekânda yapılan çok kişilik havuzdur. Bu birim kubbeli formu dolayısıyla da bir kaplıcada farklılaşan mimari öğedir. Kendiliğinden oluşan havuzun kullanımı Kütahya- Hamamköy Kaplıcası’nda

ve Pamukkale ören yerinde izlenmiştir. Bazı örneklerde doğal sıcak su kaynağı hiç bozulmadan, çevresinde oluşan doğal unsurlar (kaya, sarkıt vs.) ile birlikte bir bina içine alınır. Bu, KÇB'nin en ilkel şeklidir (Şekil 3.6). İzmir Seferihisar'daki Karakurt (Katalog 10) ve Cuma Kaplıcaları (Katalog 11), İzmir-Nebiler Kaplıcası (Katalog 13), Denizli Tekkeköy Kaplıcası'ndaki (Katalog 2) KÇB'leri aslında üstü örtülü doğal havuzlardır. Üst örtü genellikle kubbe veya tonozdur, yapı malzemesi doğal taştır. İncelenen birçok örnekte kaynak çevresinde inşa edilen KÇB, almış olduğu niteliksiz eklentiler yüzünden görünmez durumdadır. Bu eklentiler genellikle soyunma-giyinme ve tuvalet gibi servis birimleridir.

Tablo 3.2 Kaplıca Çekirdek Birimleri

| KAPLICA ÇEKİRDEK BİRİMLERİ | | | | |
|----------------------------|---|---|--|---|
| Açık alan | Kendiliğinden oluşan havuzlar | | İnsan eliyle yapılan havuzlar | |
| |  |  |  |  |
| Kapalı alan | Çok kişilik havuzlar | | Tek kişilik küvetler | |
| |  |  |  |  |

Batı Anadolu'da KÇB bağımsız bir birim olarak izlenmektedir. Bir başka deyişle, barınma gibi diğer işlevlerle mekânsal olarak ilişkili bir birim değildir. Bazı örneklerde kadın ve erkek kullanımını ayırmak için iki ayrı birim veya ikiz olarak da inşa edilmiştir. Tek birim olarak kullanılan örneklerde ise, kadın ve erkek ayrımı kullanım saatlerine göre yapılmaktadır. KÇB'deki havuzun çevresinde genellikle bir oturma sekisi ve bazı örneklerde yıkanmak için kurnalar bulunur. Havuz içinde de bir veya iki adet dolgu basamak bulunur. KÇB'deki bu havuz, günümüzde inşa edilen modern kaplıcalarda "termal tedavi havuzu" olarak karşılık bulmaktadır. Kaplıcalar Yönetmeliği'ne göre soyunma, giyinme gibi alanlarla ilişkili olması gereken termal

tedavi havuzunun derinliği en az net 150 cm. olmalı ve havuz içerisine inen dolgu basamaklar bulunmalıdır.



Şekil 3.6 İzmir- Seferihisar- Cuma Kaplıcası'ndaki KB

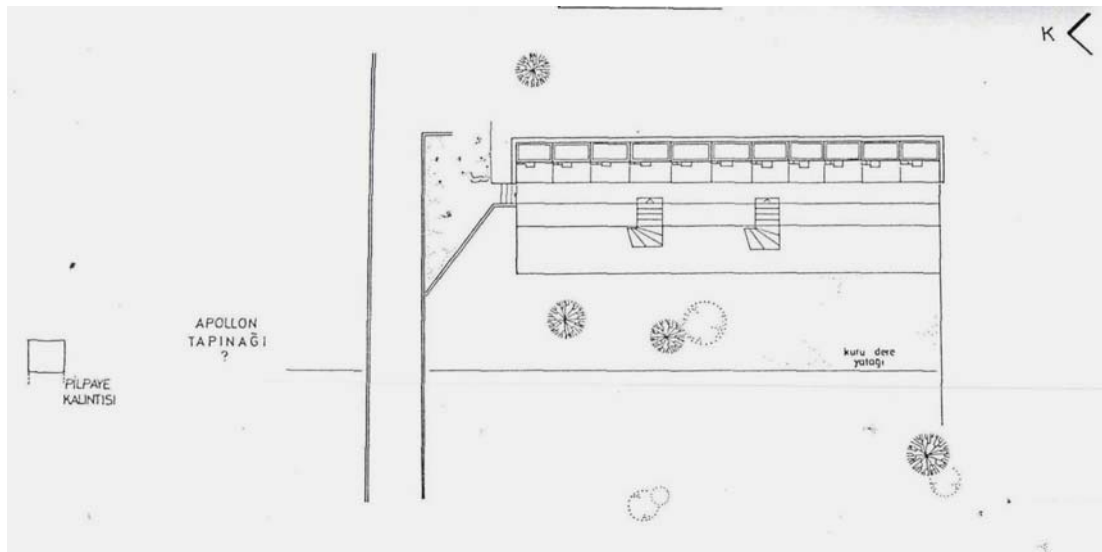


Şekil 3.7 Manisa-Kula-Emir Kaplıcası, KB iç mekân

Batı Anadolu’da incelenen diğer KÇB ise, tek kişilik küvetlerdir. Tek kişilik küvetlerin en erken örneği İzmir Agamemnon Kaplıcaları’nda izlenmektedir. Akyüz (1983), çalışmasında bugünkü Balçova Kaplıcası’nın yerleşkesi içerisinde, antik dönemlere tarihlenen bir hamam kalıntısı ve yan yana dizilmiş 11 adet küvet bulunduğunu belirtmektedir. Günümüzde sözkonusu kaplıcada hiçbir tarihi kalıntı bulunmamaktadır. Akyüz’ün (1983) yapmış olduğu rölöve çalışmasına göre, taş bir duvar boyunca, yerden yükseltilmiş bir podyum üzerinde sıralanan küvetlerin boyu yaklaşık 180 cm. ve yüksekliği 60 cm.’dir (Şekil 3.8, 3.9). Podyumun üzerinin örtülü olup olmadığı ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat söz konusu rölövelerde küvetler açık banyolar olarak tanımlanmaktadır. Benzer bir biçimde Bursa Kükürtlü Kaplıcaları’nda da sıra küvetler bulunmaktadır. Halk arasında “kırk küvetler” diye anılan bu bölüm, tonozlu bir mekânda iki duvara yaslı mermer küvetlerden oluşur. 125 cm. boyunda 60 cm. genişliğinde olan küvetler ana yapıya 19. yüzyılın sonlarında eklenmiştir (Şekil 3.10).



Şekil 3.8 Agamemnon Kaplıcaları, açık banyolardan güneye bakış (Akyüz, 1983, s.143)



Şekil 3.9 Agamemnon Kaplıcaları, açık banyoların planı (Akyüz, 1983, s.145)

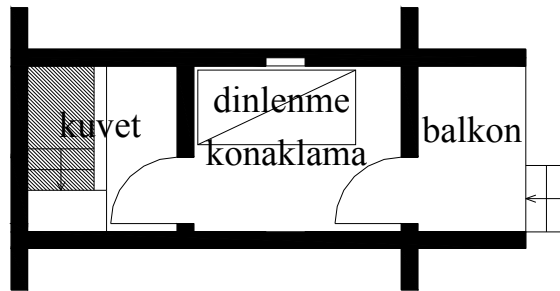
19. yüzyıl sonlarında yapılan Yalova Termal Kaplıcaları'ndaki On Banyolar da tek kişilik küvetlerden oluşan bir banyo yapısıdır; fakat bu yapıda küvetler tek bir mekân içinde değil, birbirinden bağımsız sıralı odalar içinde bulunmaktadır (Şekil 4.21). Batı Anadolu'daki yaygın kullanım da böyledir ve halk arasında "sıra banyo" adı verilmektedir. Sıra banyo küçük bir giriş-dinlenme mahali ile buraya açılan küvetli bir mekândan oluşur. Batı Anadolu'daki kırsal alanlarda yer alan kaplıcalarda ise, sıra banyo kullanımı barınma işlevi ile birleştirilmiş, girişteki dinlenme mahalli genişletilerek konaklama birimi haline dönüştürülmüştür (Şekil 3.11, 3.12). Sıra banyo günümüzde inşa edilen modern kaplıcalarda balneoterapi ünitesi olarak kullanılan bir banyo birimidir ve Kaplıcalar Yönetmeliği'nde de aynı isimle yer almaktadır. Bu yönetmeliğe göre sıra banyo birimi en az net 5 m² olmalı, banyo odasında yeterince havalandırma yapılmalı ve tuvalet bulunmamalıdır.

Yukarıda açıklanan KÇB'lerin incelenen kaplıcalardaki dağılımı Tablo 3.3'de verilmiştir. Bursa Kükürtlü Kaplıcası hariç, hiçbir kaplıcada küvetli ve kubbeli KÇB'leri birbirleriyle ilişkili inşa edilmemiştir. Havuzlu KÇB genellikle kaynak üzerinde ya da yakınında inşa edilirken, küvetli KÇB'ler sıcak suyun taşınabildiği yerlerde inşa edilmiştir. Bu durum havuzlu KÇB'lerin kaplıcalarda ilk yapılan, hatta tarihten bu yana sürekli onarım ve değişiklik gören banyo birimi olduğunu, küvetli olanların ise, kullanım yoğunluğuna göre daha sonraki dönemlerde eklendiğini akla

getirmektedir. Her iki KÇB tipinin birbiri ile ilişkili olarak inşa edilmesi daha gelişmiş bir mimari ürün olacaktır. Bu da gelişmiş bir kaplıca kullanımına, aynı zamanda yapı kültürüne işaret edecektir. Bunun eksikliği, kaplıca mimarisinin Batı Anadolu'da zaman içinde kendiliğinden oluştuğuna, belirli bir merkezden yönetilmediğine ve de bilimsel çalışmalarla desteklenmediğine işaret etmektedir. Fakat bu durumun tarihten bu yana süreklilik gösterdiği iddia edilemez. Örneğin antik Alliano termal yerleşiminde, KÇB'ler iç içe geçmiş banyo birimlerinden ve planlı bir yerleşim dokusundan oluşur. Bu haliyle Alliano kendiliğinden gelişen bir sürecin ürünü olmaktan çok, tıp, mimari ve şehircilik alanlarını da kapsayan çok katmanlı bir kaplıca kültürünün ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.



Şekil 3.10 Bursa Kükürtlü Kaplıcası, kırk kuvetler bölümü



Şekil 3.11 Sıra banyonun aynı zamanda barınma birimi olarak kullanılması

Tablo 3.3 Kaplıca çekirdek birimlerinin incelenen kaplıcalardaki dağılımı

| Kaplıcanın Adı | Kaplıca Çekirdek Birimi | Kaplıcanın Adı | Kaplıca Çekirdek Birimi | Kaplıcanın Adı | Kaplıca Çekirdek Birimi |
|-------------------------|-------------------------|---------------------------|-------------------------|--|-------------------------|
| MUĞLA İLİ | | MANİSA İLİ | | BALIKESİR İLİ | |
| Sultaniye Kaplıcaları | | Urganlı Kaplıcası | | Balya Kaplıcası | |
| DENİZLİ İLİ | | Sart Kaplıcası | | Hisarköy Kaplıcası | |
| Tekkeköy Kaplıcası | | | | | |
| Yenicekent Kaplıcası | | Kurşunlu Kaplıcası | | Hisaralan Kaplıcası | |
| Pamukkale Kaplıcası | | Emir Kaplıcası | | Derman Kaplıcası | |
| AYDIN İLİ | | Saraycık Kaplıcası | | Güre Kaplıcası | |
| Kızıldere Kaplıcası | | | | | |
| Ortakçı Kaplıcası | | KÜTAHYA İLİ | | Karaağaç Kaplıcası | |
| İmamköy Kaplıcası | | Eynal Kaplıcası | | | |
| Alangüllü Kaplıcası | | Gediz Kaplıcası | | ÇANAKKALE İLİ | |
| Gümüş Kaplıcası | | Muratdağı Kaplıcası | | Tuzla Kaplıcası | |
| İZMİR İLİ | | Hamamköy Kaplıcası | | Kestanbolu Kaplıcası | |
| Balçova Kaplıcası | | | | | |
| Karakurt Kaplıcası | | Emet Kaplıcaları | | Kürkçüler Kaplıcası | |
| Cuma Kaplıcası | | | | | |
| Şifne Kaplıcası | | Dereli Kaplıcası | | Külçüler Kaplıcası | |
| Nebiler Kaplıcası | | | | | |
| Bergama Kaplıcası | | Göbel Kaplıcası | | LEJANT | |
| Paşa Ilıcası (Allianoi) | | | | Kapalı alanda havuz kullanımı | |
| | | BURSA İLİ | | Kaplı alanda küvet kullanımı | |
| | | Armutlu Kaplıcası | | Kapalı alanda gelişmiş havuz kullanımı | |
| | | YALOVA İLİ | | Açık alanda havuz kullanımı | |
| | | Termal Kaplıcası | | Doğal kaynak kullanımı | |



Şekil 3.12 Manisa-Kula- Emir Kaplıcası'ndaki sıra banyolar

3.4.2 Kaplıca Çekirdek Birimi'nin (KÇB) Diğer İşlevlerle İlişkisi

Bir kaplıcadaki banyo eylemi süreklilik gerektirmektedir. Modern tıp yöntemlerine göre, ilgili hastalığın tıbben tedavi edilebilmesi için sabah ve akşam olmak üzere, günde iki kez ve 14 veya 21 gün boyunca banyo alınmalıdır (Karagülle ve Doğan, 2002). Bu durum antik dönemden bu yana bilinmektedir. Dolayısıyla bir kaplıcada KÇB ile birlikte barınma birimlerinin de bulunması gerekmektedir.

Bilinen en eski barınma birimi mevsimlik kurulan çadırlardır. Örneğin Evliya Çelebi Yalova Termal Kaplıcaları'nı anlatırken etrafta ikiyüzden fazla çadırın kurulduğunu söyler. Şehsuvaroğlu (1957), Anadolu Kaplıcaları'nı konu edindiği çalışmasında, Sivas Çermikleri'nden aldığı görünüm, o yıllarda bile çadırların kullanıldığını göstermektedir. Yapılan incelemeler sırasında Kütahya-Hamamköy Kaplıcası'nda günümüzde de barınmanın çadırlarla yapılmakta olduğu söylenmiştir.

Kaplıcanın konumuna, yerleşim merkezlerine olan uzaklığına ve nasıl işletildiğine bağlı olarak barınma birimleri değişkenlik göstermekle birlikte, en yaygın barınma

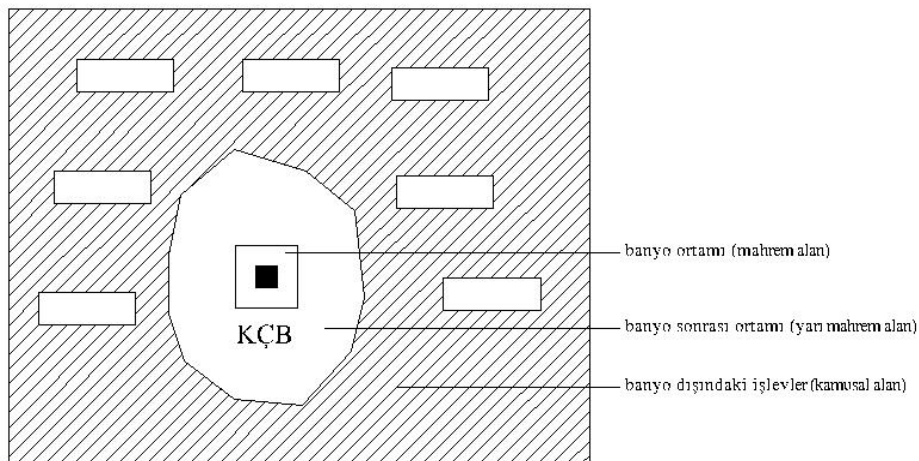
birimi sıra odalardır. Bu odalarda hem barınma, hem de yemek pişirme gibi diğer eylemler gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle, sıra oda çadırın en ilkel koşullarda binaya dönüştürülmüş halidir. Genellikle içinde herhangi bir mimari donatısı bulunmayan en fazla iki kişinin yaşayabileceği büyüklükte bir odadan oluşan barınma birimlerinin yan yana gelmesi ile oluşan sıra odalar, günümüzde Batı Anadolu'daki hemen tüm kaplıcalarda varlığını sürdürmektedir.

Genellikle tek katlı olan sıra odaların konfordan uzak tasarımları, bu kaplıcaları ağırlıklı olarak kırsal nüfusun kullandığını akla getirmektedir. Bu durumda kırsal nüfusun mahremiyet, komşuluk vb. gibi kültürel değerlerinin, mekânların birbirleri ile olan ilişkilerinin belirlenmesinde etkili olduğu varsayılabılır. Örneğin havuzlu KÇB ile barınma birimleri arasında mekânsal bir ilişki kurulmamaktadır. Barınma birimleri KÇB ile aynı sosyal alanı paylaşmamaktadır. Bir başka deyişle, KÇB ile barınma birimleri birbirinden özellikle koparılmış ve ilişkilendirilmemiştir. Aynı durum alışveriş, ibadet gibi diğer işlevlerin konumu için de geçerlidir.

KÇB'lerin tarihten bu yana kullanılan banyo birimi, barınma birimlerinin daha sonraki yıllarda eklenen birimler olduğu düşünüldüğünde, barınma birimlerinin banyo eyleminin gerektirdiği mahremiyet ortamını sağlayacak şekilde KÇB'den kopuk inşa edildiği iddia edilebilir. Banyo eyleminin kendisi mahrem bir eylemdir ve bu mahremiyet zaten KÇB'nin iç mekânında sağlanmaktadır; fakat yapının dışında oluşturulan mahremiyet derece olarak farklıdır. KÇB'nin çevresinde oluşturulan alan, banyo alan kişinin ya da kişilerin, banyo yapısından dışarı çıktıktan sonra, diğer işlevlerin gerçekleştiği ortamlara dâhil olmadan önce dinlendikleri, bekledikleri ya da sohbet ettikleri ara bir sosyal ortamdır (Şekil 3.13). Bu alan genellikle yerleşimin ova, deniz ya da vadi gibi manzaralara hâkim yerlerinde bulunur (Tablo 3.4). Bazı örneklerde KÇB ve çevresindeki yarı mahrem alan ile barınma alanı arasından bir yol geçer ve KÇB yol kotunun altında yer alır. Bazı örneklerde KÇB'nin giriş bölümü, göz hizasının üzerinde duvarla çevrilidir.

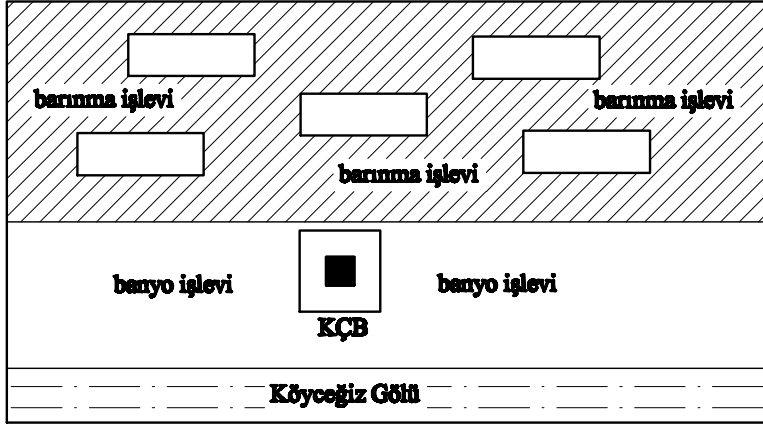
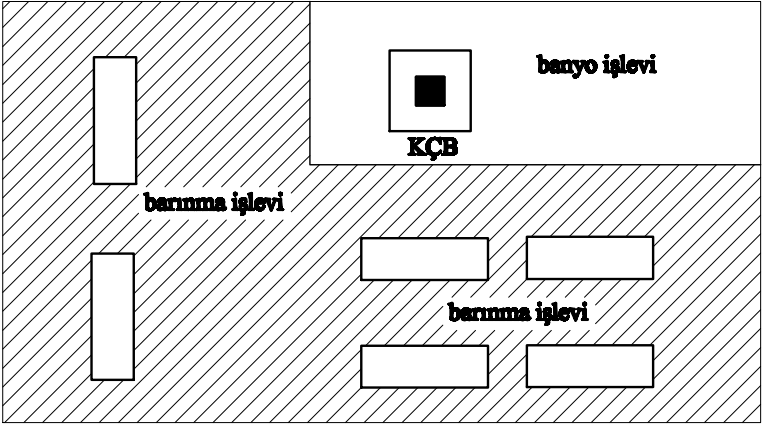
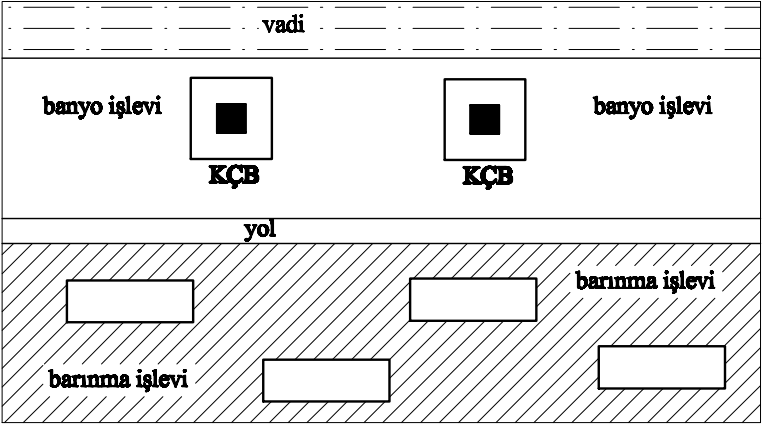
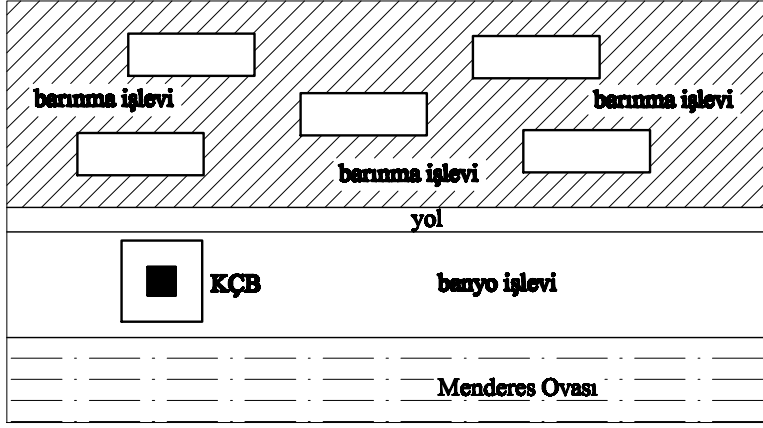
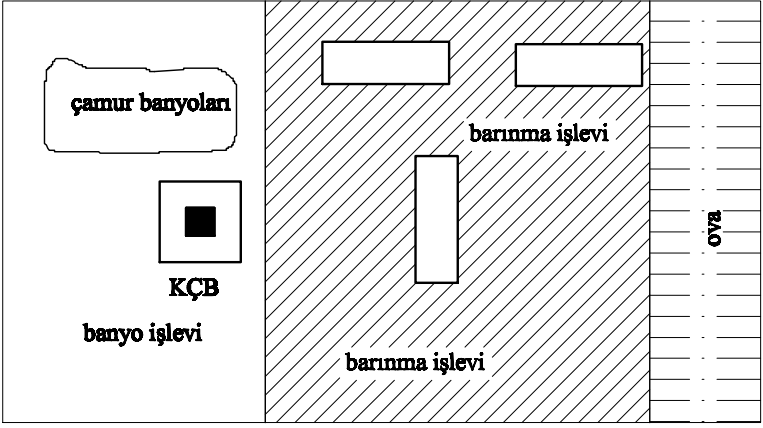
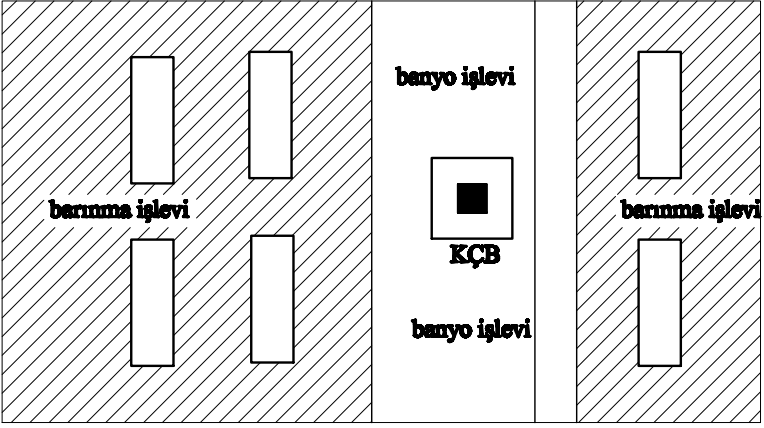
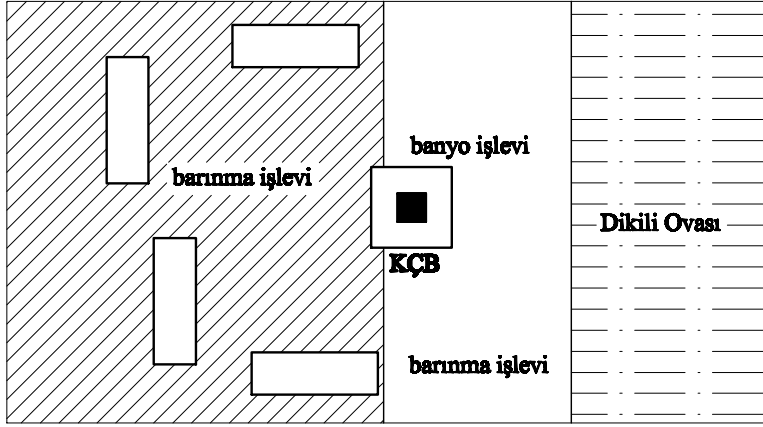
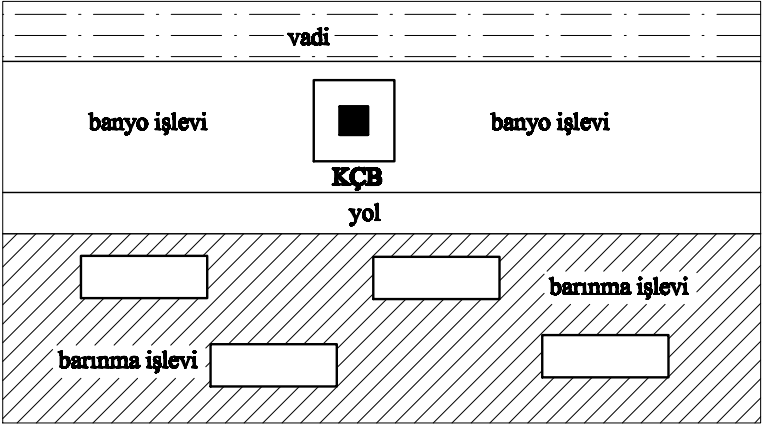
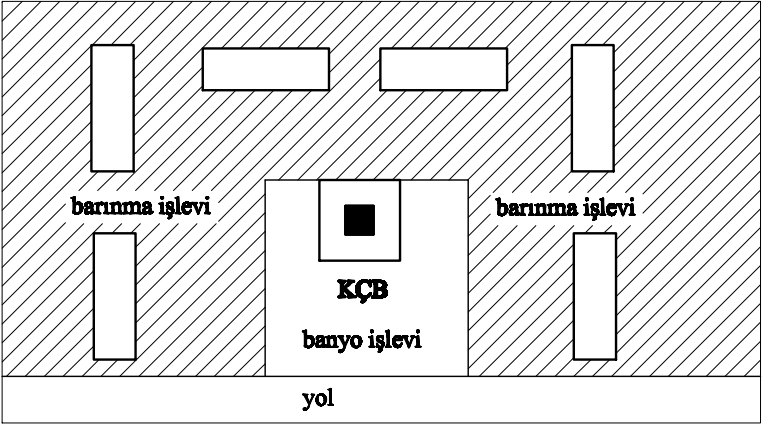
Tablo 3.4'de doğal sıcak su kaynağının üzeri örtülerek inşa edilen KÇB'lerinin oluşturduğu kaplıcalardaki işlevlerin dağılımı şematik olarak anlatılmıştır. Bu

kaplıcalar yönetilmiş bir tasarım sürecinin ürünü değildir. Büyük olasılıkla alanda ilk olarak doğal çıkışlı bir sıcak su kaynağı vardır. İnsanlar çeşitli sebeplerle bu kaynağı keşfetmişlerdir. Önce kaynağı doğal haliyle kullanmış, zamanla kaynak üzerini örterek kapalı bir banyo birimi elde etmiş ve kullanımın artmasıyla da, kaynak çevresine kalıcı barınma birimleri inşa etmiş olmalıdırlar. Zaman içerisinde kendiliğinden oluşan bu banyo çevresi, insanların şifalı sular çevresinde yerleşme eğiliminin biçimini göstermektedir. Buna göre, doğal sıcak su kaynağının yakın çevresi bir kuşak oluşturacak şekilde boş bırakılmaktadır. Banyo kuşağı, insanların banyo öncesi hazırlık işlevlerini ve banyo sonrası dinlenme-gezinti vb. gereksinimlerinin karşılandığı alandır. Barınma birimleri ise, banyo biriminden uzak ayrı bir kuşak içinde gelişmektedir. Barınma kuşağı insanların gece-gündüz sohbet ettiği, eğlendiği ve çeşitli komşuluk ilişkilerinin geliştiği alt ortamlara sahip olmalıdır. İşlevlerin dağılımında banyo yapısı çevresinde mahremiyet oluşturma amacının yanısıra, barınma ve diğer birimlerin doğal sıcak su kaynağından uzakta inşa edilmesinde, kaynağa zarar vermeme ya da kaynağı kirletmeme gibi amaçların da var olduğu düşünülebilir. Kendiliğinden gelişen kaplıcalardaki işlev dağılımı, modern kaplıca planlaması açısından hem benzerlikler taşımakta, hem de bazı fikirler vermektedir. Buna göre, modern kaplıcalarda tedavi birimlerini içeren *kür merkezi* ve açık spor alanları ve yürüyüş yollarını içeren *kür park* kırsal kaplıcalardaki banyo kuşağının çağdaş yorumu olarak düşünülebilir. Burada üzerinde durulması gereken ana fikir; banyo ve barınma kuşaklarının farklı ortamları barındırıyor olmasıdır.



Şekil 3.13 KÇB ile ilişkili oluşan mahrem, yarı- mahrem ve kamusal alanlar

Tablo 3.4 İncelenen kaplıcalarda işlevlerin dağılımı

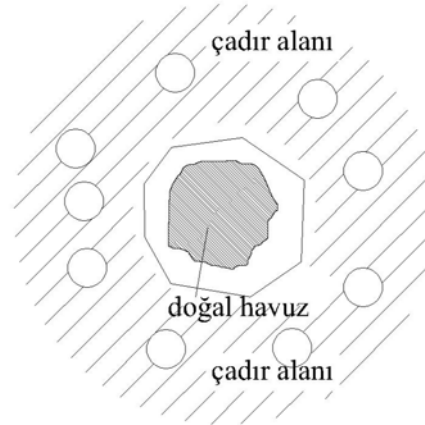
| | | |
|---|---|---|
|  <p>Muğla-Sultaniye Kaplıcası</p> |  <p>İzmir- Cuma Kaplıcası</p> |  <p>Manisa- Kula- Emir Kaplıcası</p> |
|  <p>Denizli- Tekkeköy Kaplıcası</p> |  <p>İzmir- Karakurt Kaplıcası</p> |  <p>Kütahya- Muratdağı Kaplıcası</p> |
|  <p>İzmir- Nebiler Kaplıcası</p> |  <p>Bursa-Gemlik-Armutlu Kaplıcası</p> |  <p>Çekirge Hüsnügüzel Kaplıcası</p> |

3.4.3 Kaplıca Tipleri

Batı Anadolu’da kendiliğinden gelişen kaplıcalar, KÇB ile barınma gibi diğer işlevlerin birbirleriyle olan ilişkileri açısından üç ana gruba ayrılmıştır. Bu sınıflandırma aynı zamanda kaplıcaların basitten gelişmişe doğru incelenmesidir.

3.4.3.1 I. Grup Kaplıcalar

Bu gruptaki kaplıcalar KÇB’nin mimari bir özellik göstermediği ve etrafında kalıcı barınma birimlerinin bulunmadığı kaplıcalardır. KÇB doğal olarak çıkan sıcak su kaynağının kendisidir ve etrafı düzelterek havuz haline getirilmektedir. Rüzgârdan korunmak ve mahremiyet sağlamak için de havuzun etrafında bir miktar dinlenme alanı bırakıldıktan sonra bazı örneklerde yüksek bir duvar ile çevrilmektedir. Kaplıcada barınma ise, mevsimlik çadırlar ile sağlanmaktadır. Kütahya’daki Hamamköy Kaplıcaları bu gruba örnek olarak gösterilebilir (Katalog 22). Pamukkale Kaplıcası da, tarihi kaynağın çevresinde oluşan doğal antik havuzun kullanılması bakımından bu grup içerisinde değerlendirilmiştir (Katalog 4). Bu grup kaplıca, aslında “ılıca” tanımlamasına daha çok uymaktadır. Doğal sıcak su kaynağının, yani ılıcanın üzeri henüz örtülmemiştir.



Şekil 3.14 I. Grup kaplıcanın şematik anlatımı

Sıcak su kaynağı doğada bulunduğu şekliyle, bozulmadan kullanıldığı gibi, doğal çıkışlı gazlar da ortaya çıktıkları mağaralar içerisinde kullanılabilir. Bu

durumda karşımıza doğal oluşmuş inhalasyon odaları çıkmaktadır. Örneğin Denizli-Tekkeköy Kaplıcaları'nda doğal mağara odalarının kullanımı izlenmektedir. Benzer biçimde, Bölüm 3.5.1.1.1'de incelenen antik Baiae Kenti'nde de kayalar içine oyulmuş buhar odalarından söz edilir. Dolayısıyla bu grup kaplıcalar doğal kaynakların kendisidir ve kullanım şekli her yerde tarihsel bir ilerleme içinde değildir. Bir başka deyişle, I. grup kaplıca insanın doğal kaynaktan en yalın biçimde yararlanma şekli olarak düşünülebilir.

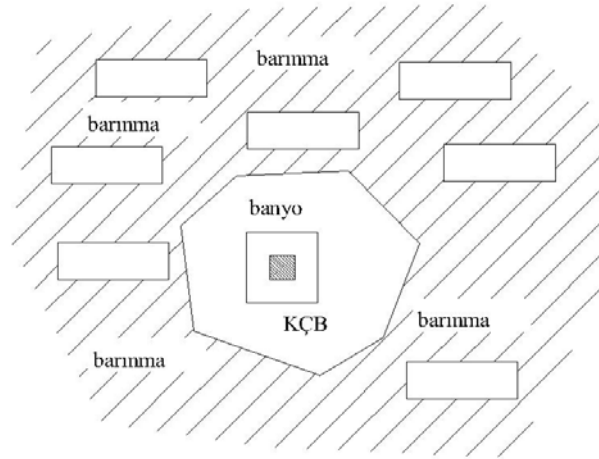
3.4.3.2 II. Grup Kaplıcalar

KÇB'nin kapalı bir mekân içine alındığı ve barınma birimlerinin de yapılaştığı kaplıcalar ikinci grup kaplıca sınıfına alınmıştır. Bu grup, Batı Anadolu'da en sık rastlanan kaplıca grubudur. KÇB genellikle yukarıda incelenen orta havuzlu, kubbeli ve tonozlu banyo birimidir. Barınma birimleri de, sıra odalar şeklindedir. Bu haliyle tamamen tasarlanmamış da olsa, insan elinin değdiği bir “banyo çevresine” geçişin ilk adımı olarak düşünülebilir. Yapılı çevrenin oluşmasında doğal koşullar belirleyici olmaktadır. Buna göre doğal sıcak su kaynağının hemen üzerinde ya da yakınında havuzlu KÇB bulunur. Barınma birimleri ise, arazinin topografik koşullarına göre, banyo biriminin çevresinde oluşan kuşak içinde düzensiz olarak dağılır (Şekil 3.15).

II. grup kaplıcalarda mimari formu ile ayrılan birim kubbeli KÇB'dir. Bu birim tarihten bu yana sürekli kullanılan doğal kaynağın üstü örtülü hali olduğu için, bazı kaplıcalarda hala tarihi kalıntılar izlenebilmektedir (Katalog 2, 10, 17, 18). Fakat birçoğunda tarih içinde yapılan onarımlar yüzünden bu izler yok olmuştur. Hemen hepsinde özgün durumunu koruyan mimari öge ise, birim içerisindeki havuzlardır. Ayrıca KÇB çevresine yapılan ekler, birimin tarihi niteliğinin dışarıdan izlenmesini zorlaştırmaktadır.

II. sınıf kaplıcalar, yapılı çevrenin mimari kalitesi açısından çeşitlilik göstermektedir. Bazı çevreler kendiliğinden gelişirken, bazıları özellikle yakın dönemde, kamu kurumlarının kaplıcaya ilgisinin artmasıyla planlı olarak gelişmektedir. Bu durumda çevreye barınma birimleri dışında, eğlence, alışveriş,

yeme-içme ve ibadet birimleri de eklenmektedir. Yine de bir kaplıcada en önemli birim olan KÇB'nin kullanım şekli ve işlevsel şeması bazı örnekler dışında pek değişmemektedir.

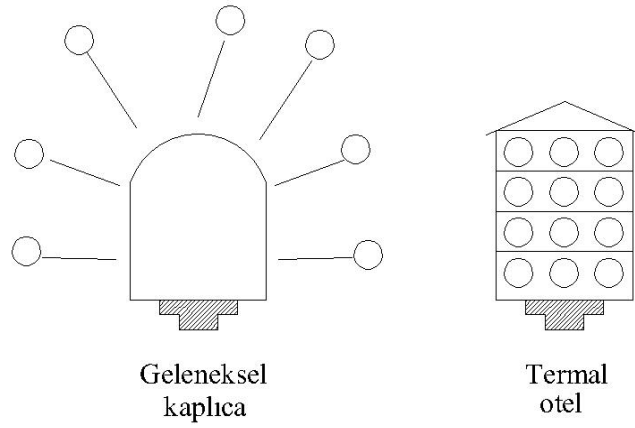


Şekil 3.15 II. Grup kaplıcanın şematik anlatımı

Barınma dışında gelişen işlevlerin çeşitliliği açısından Allangüllü (Katalog 7), Balçova (Katalog 9), Şifne (Katalog 12), Salihli (Katalog 16), Eynal (Katalog 19), Gediz (Katalog 20), Muratdağı (Katalog 21) ve Göbel (Katalog 25) kaplıcaları aynı gruptaki diğer kaplıcalardan farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma ile birlikte KÇB'nin de geliştiği görülmektedir. Bu gelişim daha çok açık ya da kapalı termal havuzların ve sıra banyo birimlerinin eklenmesi ve kaplıcada modern tedavi yöntemlerinin uygulanması ile sağlanmaktadır. KÇB'nin sıra banyolar ve ek tedavi birimleri ile geliştirildiği bu örnekler yakın dönem örnekleridir ve termal otel sınıfına alınmaktadır.

Çağdaş kaplıca yapıları olarak kabul gören termal otellerde işlevlerin yerleştirilmeleri geleneksel kaplıcalara göre farklıdır. Geleneksel kaplıcalar KÇB odaklı gelişir ve KÇB çevresinde oluşan tek katlı barınma birimlerinden oluşur. Termal otellerde ise, banyo işlevleri yapının bodrum katlarında, barınma ve diğer işlevler üst katlarda yer almaktadır. Bu haliyle termal otellerde, doğa-banyo-insan ilişkisi değişmektedir. Doğal bir çevrenin içerisine yayılan kaplıca birimleri, termal otellerde çok katlı bir binanın içerisine alınmaktadır (Şekil 3.16). Formu ve çevre

içerisindeki yeri dolayısıyla ayrıışan KÇB birimi ise, termal otellerin bodrum katında sıkışıp kalmaktadır. Bununla birlikte Şekil 3.13’de konu edilen KÇB çevresinde oluşan mahrem, yarı mahrem ve kamusal alan ilişkisi de dönüşmektedir. Bu ilişki incelenen örneklerde kırsal yaşamın bir yansımasıdır. Termal oteller ise, kentsel insanın yaşam tarzına göre şekillenmektedir. Fakat geleneksel kaplıcalarda kırsal yaşam ile birlikte gelen doğa-insan birlikteliği çağdaş termal otellerde de göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur.



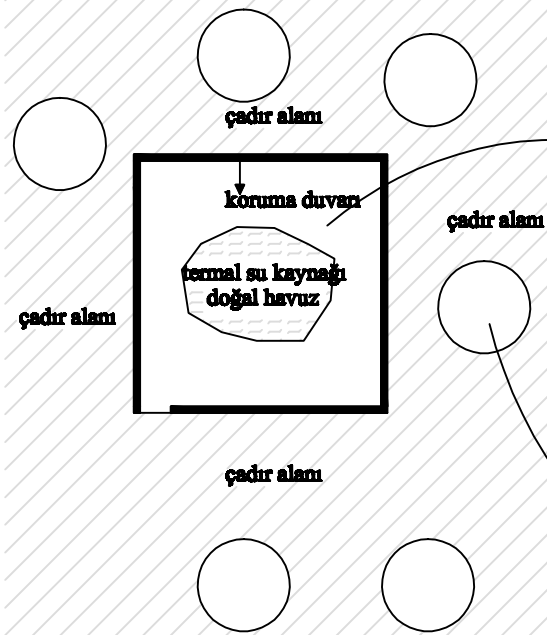
Şekil 3.16 Geleneksel kaplıca ve termal otellerde işlevlerin farklı yerleştirilmesi.

3.4.3.3 III. Grup Kaplıcalar

Bu grup kaplıca kent ölçeğine geçişi temsil etmektedir. II. grup kaplıcaların birkaçının yan yana gelerek bir kaplıca şehri ya da yerleşimi oluşturması olarak tanımlanabilir. Karahayıt (Katalog 5), Eynal (Katalog 19), Yoncalı (Katalog 26), Harlek (Katalog 27), Bursa-Çekirge (Bölüm 3.5.3), Yalova Termal (Bölüm 4) ve Gönen Kaplıcaları (Katalog 29) çok sayıda kaplıca tesisinden oluşan kaplıca şehirleridir (Şekil 3.17). Bu şehirlerde önceleri I. veya II. sınıf kaplıca sınıfına alınabilecek bir banyo çevresi vardır. Halkın ilgisi ve kamu kurumlarının yatırımları ile sıcak su elde etme olanakları geliştirilmiş ve kullanımı yaygınlaştırılmıştır. Dolayısıyla birden fazla tesis yapılmış ve buna bağlı olarak da çevre kentsel bir nitelik kazanmıştır. Sözkonusu kentsel niteliğin tartışılması bu çalışmanın konusu değildir; fakat III. grup kaplıcaların bir çevre düzeni planı içerisinde ele alınması gerekliliği incelenen örneklerde tespit edilmiştir.

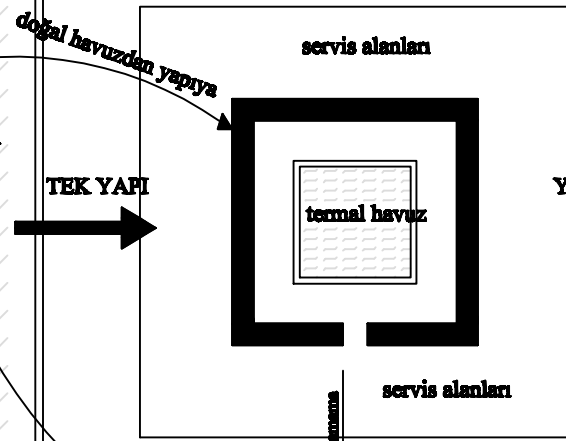
BATI ANADOLU KAPLICALARI ANALİZ PAFTASI

I. GRUP KAPLICALAR



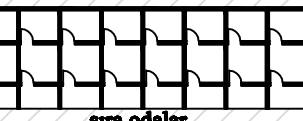
- * Kütahya-Hamamköy Kaphçası
- * Denizli- Pamukkale Kaphçası

KAPLICA ÇEKİRDEK BİRİMİ

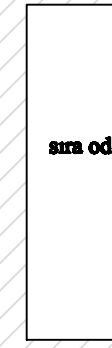
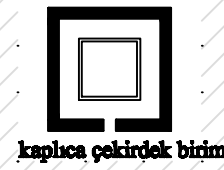


TEK YAPI

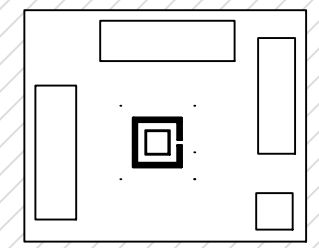
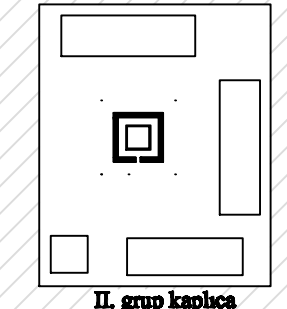
YAPI TOPLULUĞU



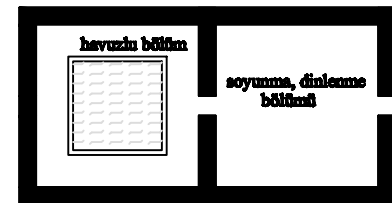
YERLEŞİM



ŞEHİR

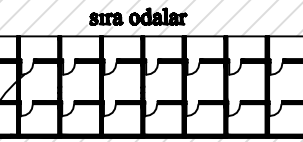


- * Denizli- Karahayit Kaphcaları
- * Kütahya- Eynal Kaphcaları
- * Kütahya- Yoncah Kaphcaları
- * Kütahya- Harlek Kaphcaları
- * Bursa- Çekirge Kaphcaları
- * Balıkesir- Gönen Kaphcaları
- * Yalova Termal Kaphcaları

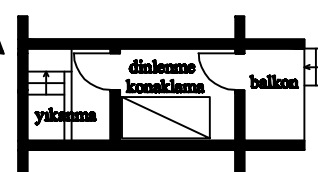


- * Aydın- Ortakçı Kaphçası
- * İzmir- Bergama Kaphçası
- * Balıkesir- Derman Kaphçası

çadırdan konaklama birimine

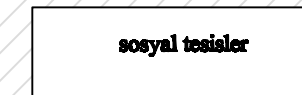


SIRA ODA/SIRA BANYO BİRİMİ

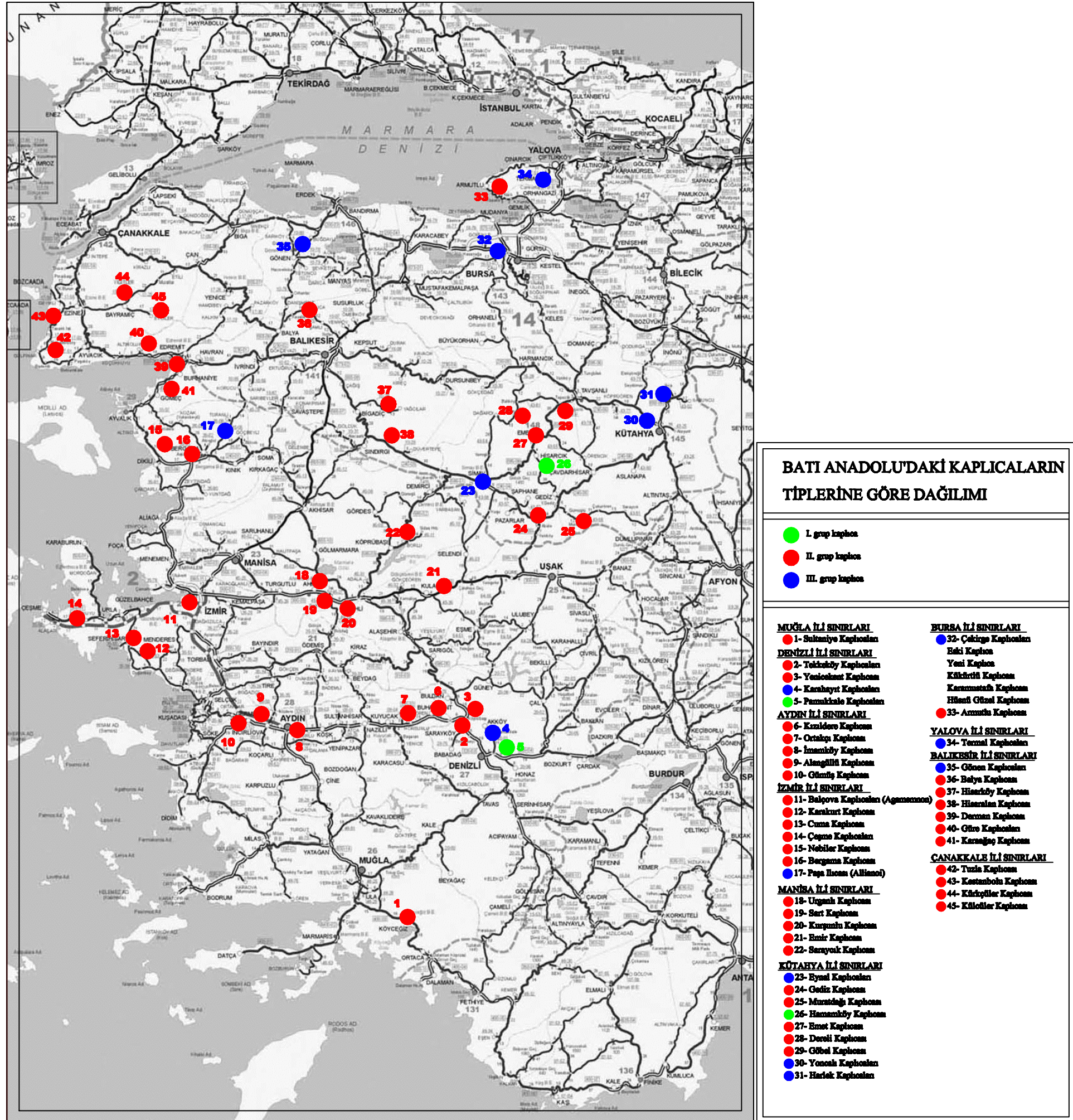


- * Muğla- Sultaniye Kaphçası
- * Denizli- Tekkeköy Kaphçası
- * Denizli- Yenicekent Kaphcaları
- * Aydın- Kızıldere Kaphçası
- * Aydın- Alangüllü Kaphçası
- * Aydın- Gümüş Kaphçası
- * İzmir- Karakurt Kaphçası
- * İzmir- Cuma Kaphçası
- * İzmir- Şifne Kaphçası
- * İzmir- Nebiler Kaphçası
- * Manisa- Urganlı Kaphçası
- * Manisa- Sart Kaphçası
- * Manisa- Emir Kaphçası
- * Manisa- Saraycık Kaphçası
- * Kütahya- Dereli Kaphçası
- * Bursa- Armutlu Kaphçası
- * Balıkesir- Balya Kaphçası
- * Balıkesir- Hisaralan Kaphçası
- * Balıkesir- Hisarköy Kaphçası
- * Balıkesir- Güre Kaphçası
- * Balıkesir- Karaağaç Kaphçası
- * Çanakkale- Tuzla Kaphçası
- * Çanakkale- Kestanbolu Kaphçası
- * Çanakkale- Kılıçlılar Kaphçası
- * Çanakkale- Kırkçılar Kaphçası

- * İzmir- Balçova Kaphçası
- * Manisa- Kurşunlu Kaphçası
- * Kütahya- Gediz Kaphçası
- * Kütahya- Muratdağı Kaphçası
- * Kütahya- Göbel Kaphçası



Şekil 3.17 Batı Anadolu'daki kırsal kaphcaların gelişim şekli, şematik anlatım



Şekil 3.18 Batı Anadolu'daki kaplıcaların tiplerine göre dağılımı (Türkiye Karayolları Haritası üzerine işlenmiştir.)

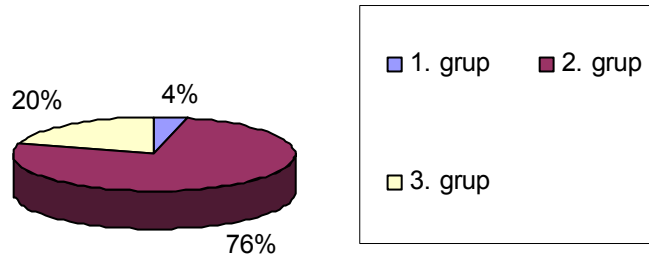
Tablo 3.5 İncelenen kaplıcaların karşılaştırmalı değerlendirilmesi

| Kaplıcanın Adı | İli | Yeri | Ulaşılabilirlik | TTM | Tarihi kalıntı | Çevredeki antik yerleşim | Kaplıca Grubu | |
|-----------------------|-----------|------|-----------------|-----|----------------|--------------------------|---------------|--------|
| Sultaniye Kaplıcası | Muğla | | | | | Kaunos | ● | LEJANT |
| Tekkeköy Kaplıcası | Denizli | | | | | Karura | ● | |
| Yenicekent Kaplıcası | Denizli | | | | | Tripolis | ● | |
| Karahayıt Kaplıcaları | Denizli | | | | | Hieropolis | ● | |
| Panukkale Kaplıcaları | Denizli | | | | | Hieropolis | ● | |
| Kızıldere Kaplıcası | Aydın | | | | | Karura | ● | |
| Ortakçı Kaplıcası | Aydın | | | | | | ● | |
| İmamköy Kaplıcası | Aydın | | | | | Tralles | ● | |
| Alangüllü Kaplıcası | Aydın | | | | | | ● | |
| Gümüş Kaplıcası | Aydın | | | | | Magnesia | ● | |
| Baçoova Kaplıcası | İzmir | | | | | Smyrna-Agamemnon | ● | |
| Karakurt Kaplıcası | İzmir | | | | | Lebedos | ● | |
| Cuma Kaplıcası | İzmir | | | | | Lebedos | ● | |
| Şifne Kaplıcası | İzmir | | | | | Erythrae | ● | |
| Nebiler Kaplıcası | İzmir | | | | | Perperene | ● | |
| Bergama Kaplıcası | İzmir | | | | | Pergamon | ● | |
| Paşa Ilıcısı | İzmir | | | | | Allianoi | ● | |
| Urganlı Kaplıcası | Manisa | | | | | Sardes | ● | |
| Sart kaplıcası | Manisa | | | | | Sardes | ● | |
| Kurşumlu Kaplıcası | Manisa | | | | | Sardes | ● | |
| Emir Kaplıcası | Manisa | | | | | Temenoth | ● | |
| Saraycık Kaplıcası | Manisa | | | | | | ● | |
| Eynal Kaplıcaları | Kütahya | | | | | Synaus | ● | |
| Gediz Kaplıcası | Kütahya | | | | | Aizanoi | ● | |
| Muratdağı Kaplıcası | Kütahya | | | | | | ● | |
| Hamamköyü Kaplıcası | Kütahya | | | | | | ● | |
| Emet Kaplıcası | Kütahya | | | | | Tiberiopolis | ● | |
| Dereli Kaplıcası | Kütahya | | | | | | ● | |
| Göbel Kaplıcası | Kütahya | | | | | | ● | |
| Yoncalı Kaplıcaları | Kütahya | | | | | | ● | |
| Harlek Kaplıcaları | Kütahya | | | | | | ● | |
| Eski Kaplıca | Bursa | | | | | Prusias | ● | |
| Yeni Kaplıca | Bursa | | | | | Prusias | ● | |
| Kaynarca Kaplıcası | Bursa | | | | | Prusias | ● | |
| Kükürtü Kaplıcası | Bursa | | | | | Prusias | ● | |
| Karamustafa Kaplıcası | Bursa | | | | | Prusias | ● | |
| Hüsnü Güzel Kaplıcası | Bursa | | | | | Prusias | ● | |
| Armutlu Kaplıcası | Bursa | | | | | Kios | ● | |
| Termal Kaplıcaları | Yalova | | | | | Thermae Pythia | ● | |
| Gönen Kaplıcaları | Balıkesir | | | | | Artamea | ● | |
| Balya Kaplıcası | Balıkesir | | | | | | ● | |
| Hisarköy Kaplıcası | Balıkesir | | | | | | ● | |
| Hisaralan Kaplıcası | Balıkesir | | | | | | ● | |
| Derman Kaplıcası | Balıkesir | | | | | Adramyttian | ● | |
| Güre Kaplıcası | Balıkesir | | | | | Antandros | ● | |
| Karaağaç Kaplıcası | Balıkesir | | | | | | ● | |
| Tuzla Kaplıcası | Çanakkale | | | | | | ● | |
| Kestanbol Kaplıcası | Çanakkale | | | | | Alexandria | ● | |
| Kürkçüler Kaplıcası | Çanakkale | | | | | | ● | |
| Külcüler Kaplıcası | Çanakkale | | | | | | ● | |

- Yerleşim dışında
- Yerleşim içinde
- Yerleşim çeperinde
- Yerleşim oluşturan
- Anayollar üzerinde olan
- Anayollar yakınında olan
- Anayolların uzağında olan
- Termal Turizm Bölgesi içinde olan
- Termal Turizm Bölgesi içinde olmayan
- Tarihi kalıntı izlendi
- Tarihi kalıntı izlenmedi
- I. grup kaplıca
- II. grup kaplıca
- III. grup kaplıca

3.4.3.4. Kaplıca Gruplarının Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

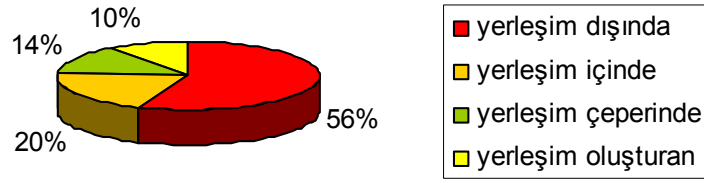
Yukarıda anlatılan kaplıca grupları, insanın doğal şifalı su kaynağı çevresinde basitten gelişmişe doğru bir çevre oluşturmasının etapları olarak düşünülebilir. Dolayısıyla şifalı suyun en yalın kullanım şeklini gösteren I. grup kaplıca çok eski çağlarda izlenebileceği gibi, günümüzde de izlenebilir. Ya da en gelişmiş grup olan III. grup kaplıca hem tarihin en eski çağlarında, hem de günümüzde varolabilir.



Şekil 3.19 Batı Anadolu'daki kaplıca tiplerinin dağılımı

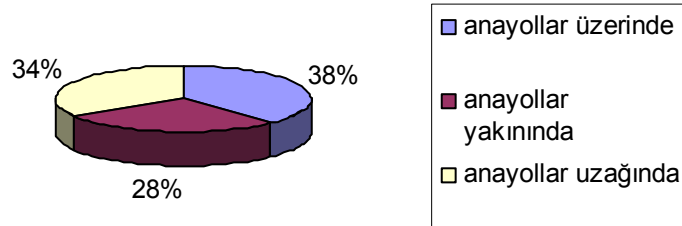
Kaplıca gruplarının coğrafi dağılımına bakıldığında Batı Anadolu'da ağırlıklı olarak II. grup kaplıcanın olduğu izlenmektedir (Şekil 13.19). Kent ölçeğine geçişi temsil eden III. grup kaplıcalar Bursa, Yalova, Kütahya, Denizli ve Balıkesir'deki örneklerdir. Bursa ve Yalova'nın sanayi şehirlerine yakınlığı düşünüldüğünde, kaplıca alanlarının gelişmiş olması beklenen bir durumdur; fakat diğer iller bu savı desteklememektedir. Bu da akla, yöre halkının ve yöneticilerin konuya ilgisinin kaplıcaların gelişiminde bir etken olabileceğini getirmektedir.

Kendiliğinden gelişen II. grup kaplıcaların yaygınlığı, Anadolu insanının şifalı suyu kullanma eğilimini tarihten bu yana devam ettirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte kullanım yoğunluğunun artmasıyla ve çeşitlenmesiyle gelişecek III. grup kaplıcaların sayıca azlığı, Türkiye'de kentsel nüfusun ve merkez yönetimlerin henüz konuya yeterince ilgi göstermediğine işaret etmektedir. Bu durum II. grup kaplıcaların kırsal karakterinden de okunmaktadır.



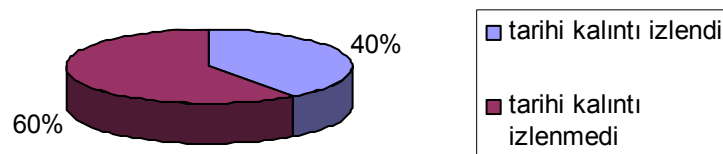
Şekil 3.20 Batı Anadolu'daki kaplıcaların yerleşim merkezlerine uzaklıklarına göre dağılımı

Tablo 3.5 ve Şekil 3.20'de görüldüğü gibi, üç kaplıca grubu da genellikle şehir merkezleri dışında ya da çeperinde yer almaktadır. Şehir merkezinde kalanlar ise, zaman içinde çeperlerinde kuruldukları şehrin büyümesi sonucu bu durumu almışlardır; İzmir- Balçova Kaplıcaları ve Bursa Çekirge Kaplıcaları örneklerinde olduğu gibi. Kaplıcalara ulaşılabilirlik ise, alanların gelişiminde belirleyici bir etmen olarak karşımıza çıkmamaktadır (Şekil 3.21). Örneğin Aydın-Alangüllü Kaplıcası anayollara uzak olmasına rağmen ilgi gören bir kaplıcadır.



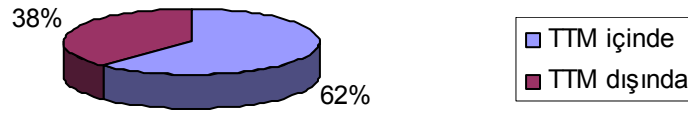
Şekil 3.21 Batı Anadolu'daki kaplıcaların anayollara uzaklıklarına göre dağılımı.

İncelenen kaplıcaların % 40'ında kaplıca çevresi içinde tarihi kalıntılara rastlanmıştır (Şekil 3.22). Yüzeysel gözleme dayalı bu durum, şifalı suların tarihten bu yana sürekli kullanım gördüğü bilgisi ile birleştirilince, hemen her kaplıcada arkeolojik kalıntıların varolabileceği şüphesini uyandırmaktadır. Dolayısıyla şifalı suların bulunduğu çevreler potansiyel arkeolojik alanlar olarak değerlendirilmelidir.



Şekil 3.22 Batı Anadolu'daki kaplıcalarda tarihi kalıntı durumu

Şekil 3.23, Şekil 3.24 ve Tablo 3.5’te görüldüğü gibi Batı Anadolu’da incelenen hemen tüm kaplıcalar Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından termal turizm bölgesi ilan edilmiştir. Buradan hareketle, kaplıca konusunda planlama ve koordinasyon yetkisini elinde bulunduran Bakanlığın teşvik edici olduğu görülmektedir. Fakat Bakanlığın termal turizm hedefleri “termal su şehri” oluşturmaya dönüktür (Ekim 2009, www.kultur.gov.tr). Bu hedefe III. Grup kaplıcaların gelişmesi ile ulaşılabilecektir. Oysa bu grup kaplıcalar sayıca azdır. Sayıca fazla olan II. grup kaplıca zaman içerisinde kendiliğinden oluşmuş, planlanmamış kaplıcalardır. Bu durum Türkiye’de termal turizm alanlarında merkez yönetimin hedeflerinin doğru; fakat koordinasyon ve yatırımların eksik olduğuna işaret etmektedir.



Şekil 3.23 Batı Anadolu’daki kaplıcaların termal turizm merkezlerine (TTM) göre konumu

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, kaplıcaları sahip oldukları turizm potansiyeli açısından sınıflara ayırmaktadır. Bu potansiyelin belirlenmesinde ise, doğal sıcak su kaynağının ve kaynağın içinde bulunduğu doğal çevrenin özellikleri kriter olarak alınmaktadır. Bu kriterler aşağıdaki gibi saptanmıştır:

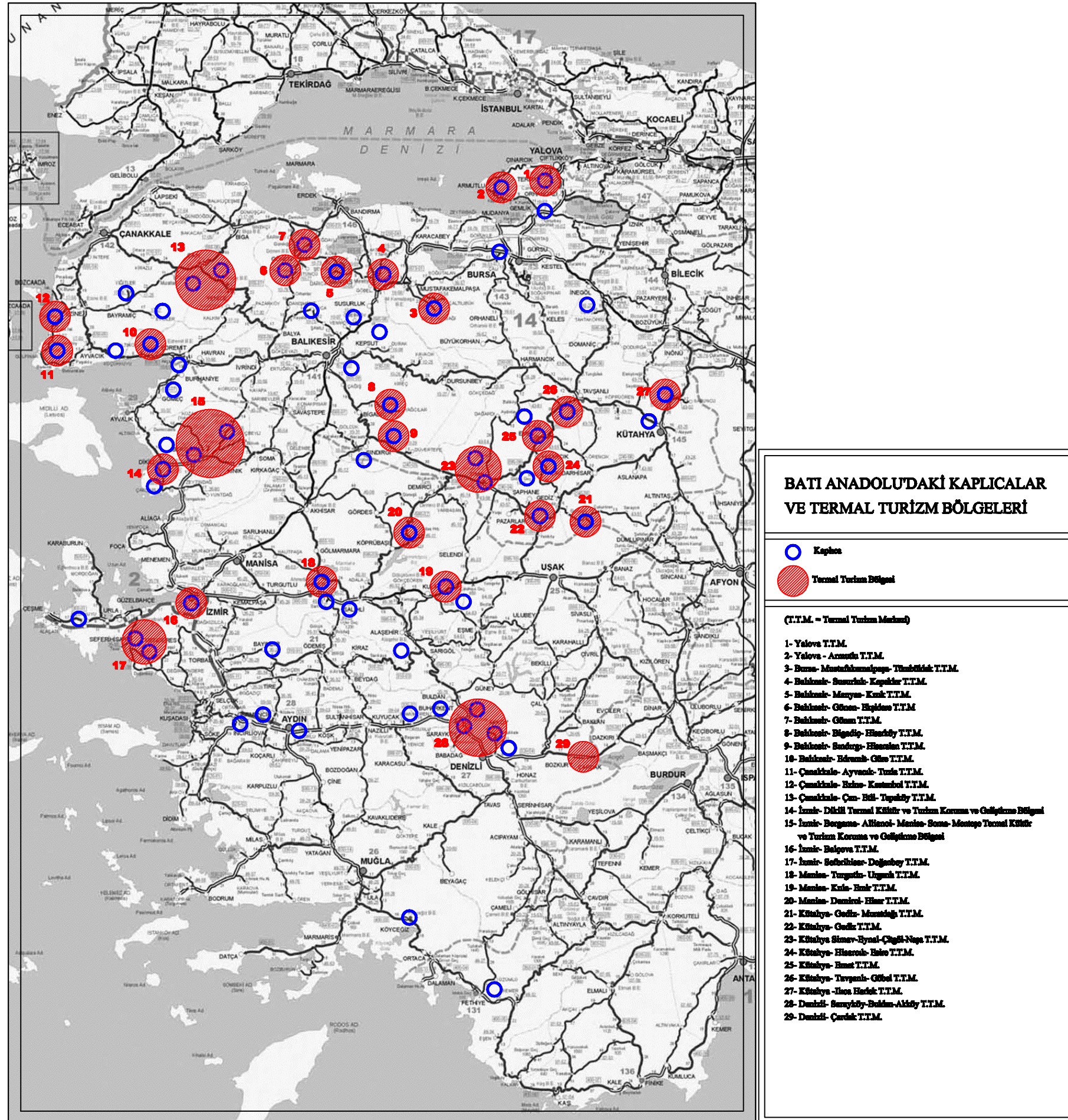
- 1- Akım değeri: Akım değeri 5 litre/saniye veya daha yukarı olan doğal çıkışlı kaynak.
- 2- Fizik-kimyasal bileşimler: Eriyik mineral içeriği yüksek, kaplıca kürleri açısından 33°C - 43°C su sıcaklığı, 2000-5000 picocuri litre veya daha yukarı radon, 6,5-8,2 pH değeri gösteren sular.
- 3- Kaynak emniyeti: Su kirlenmesi, göçme ve çökme, termal su sızıntısı gibi sorunları bulunmayan veya bu tür olaylardan korunmuş olan kaplıca kaynakları.
- 4- Yerleşmeye elverişli alanlar: Kaynak ve yakın çevresi zemin emniyeti, meyiller, deprem durumu ve taşkın alanları açısından olumlu değer gösteren ve çevresi yerleşmeye elverişli olan kaynaklar.

- 5- İklim değerleri: İnsan sağlığı açısından olumlu değerler gösteren, hava kirlenmesi bulunmayan, turizm mevsim süresi uzun ve ılıman iklim koşullarına sahip yörelerde yer alan kaynaklar.
- 6- Doğal desen: Kaplıca yerleşmesinin geliştirileceği alanlar ve yakın çevresinde yeşil doku, özellikle orman ve çam ormanı bulunan kaplıca kaynakları.
- 7- Kaynak-çevre bütünlüğü: Deniz kıyısında veya kıyıya yakın, milli park veya doğa parkı içinde yer alan, yakınında çekici doğal güzellikleri bulunan, ilginç yaban hayatı görülen ve kayak merkezlerine yakın olan kaynaklar.
- 8- Yer ve konum: Yöre, bölge ölçeğinde hizmet verecek bir konuma sahip olan, büyük kentlere yakın veya etki alanı içinde bulunan ve endüstri merkezlerine yakın olan kaynaklar.
- 9- Ulaşılabilirlik: Ana yollar üzerinde bulunan veya hava ve deniz limanlarına yakın kolay ulaşılabilen kaynaklar
- 10- Alt-üst yapı durumu: Yol yapımı, su ve elektrik temini kolay olan ya da mevcut olan kaynaklar ile haberleşme, kanalizasyon vb. alt yapı sorunu olmayan yöre ve yerleşim alanları içinde yer alan kaynaklar
- 11- Suyun kullanma hakkı ve mülkiyet durumu: Su kullanma hakkı tek elde bulunan, kaynak çevresinde planlı gelişme ve yapılaşma için elverişli kamu veya özel mülkiyette bulunan kaynaklar (Ülker, 1994, s.60-61).

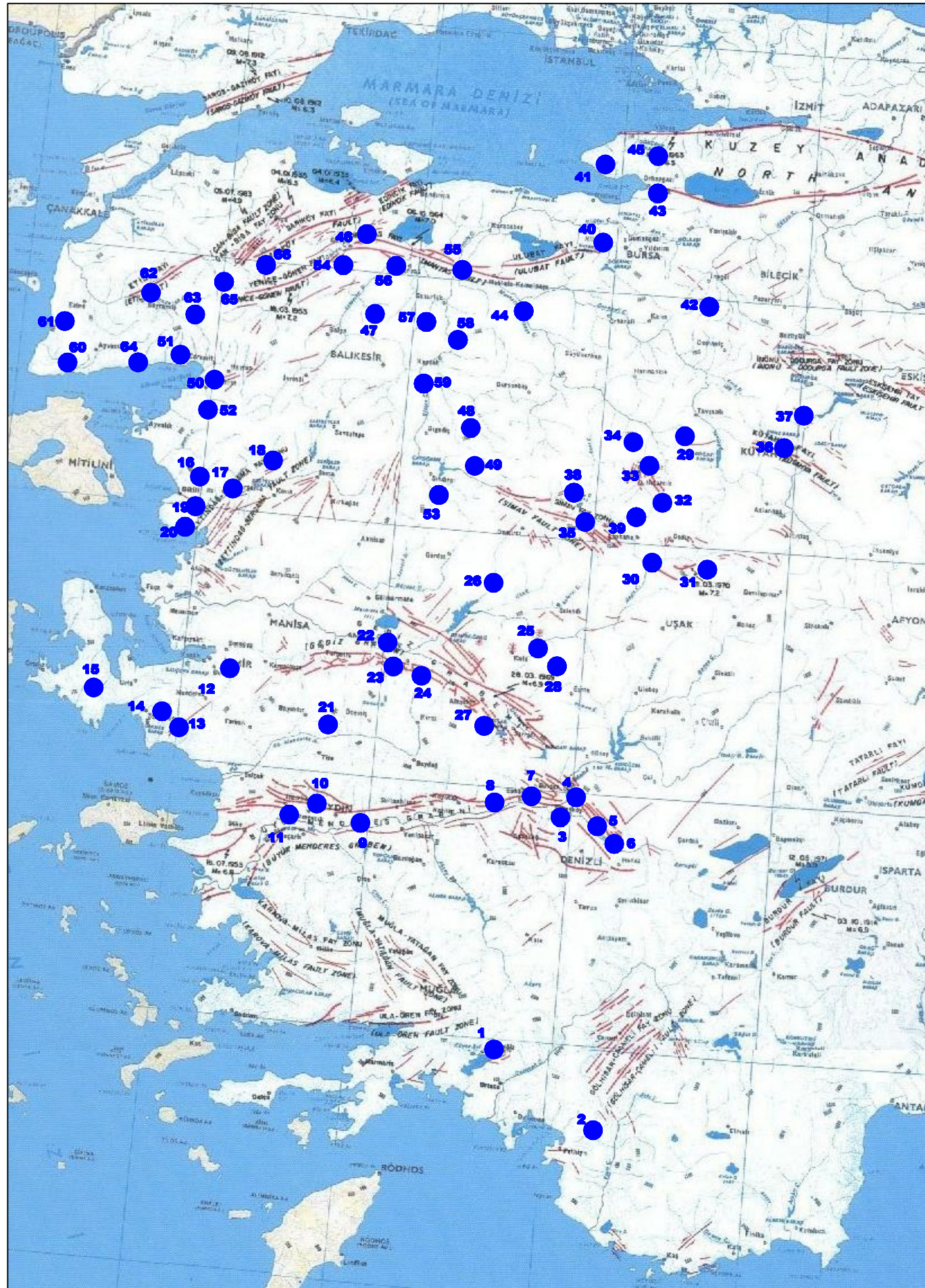
Yukarıdaki kriterlere göre termal kaynaklar, birinci, ikinci ve üçüncü derece önemli ve öncelikli kaynaklar olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda Batı Anadolu'da Balıkesir-Gönen, Bursa-Armutlu, Bursa-Yeni ve Kükürtlü, Çanakkale-Kestanbol, Denizli-Pamukkale, Yalova-Termal, İzmir-Balçova, Çeşme ve Doğanbey, Kütahya-Harlek ve Muratdağı, Manisa-Kurşunlu, Muğla-Sultaniye Kaplıcalarının kaynakları birinci derece önemli ve öncelikli termal kaynak suyu olarak değerlendirilmektedir. Aydın-Germencik, Balıkesir-Pamukçu, Bursa-Oylat, Çanakkale-K.Çetmi, İzmir-Dereköy, Kütahya-Dereli, Gediz, Yoncalı ve Köşk, Manisa-Urganlı, Muğla-Karada ikinci derece önemli ve öncelikli termal kaynak suyu, Balıkesir-Güre, Kepekler ve Hisaralan, Çanakkale-Kırkgeçit ve Çan, İzmir-Dili, Kocaoba ve Yazlıkköy, Manisa-Sart, Kütahya-Göbel, Eynal ve Şaphane üçüncü

derece önemli ve öncelikli termal kaynak suyu olarak değerlendirilmektedir (Ülker, 1994, s. 62-64).

Yukarıdaki kriterleri dikkate alarak Kültür ve Turizm Bakanlığı termal turizm merkezleri planlamaktadır. Kaplıcaların planlı gelişebilmesi için termal turizm merkezleri içinde bulunmaları olumlu bir durumdur. Bu merkezler planlanırken termal kaynak odaklı bir planlama yaklaşımı benimsenmektedir. Bu yaklaşım mevcut kaplıcaların taşıdıkları kültürel, tarihsel ve mekânsal değerler dikkate alınarak zenginleştirilebilir.



Şekil 3.24 Batı Anadolu'daki termal turizm bölgeleri (Türkiye Karayolları Haritası üzerine işlenmiştir.)



BATI ANADOLU'DAKİ DİRİ FAYLAR VE KAPLICALARIN KONUMU

— diri fay
— olan diri fay

MUĞLA İLİ SINIRLARI

- 1- Sultanpaşa Kaplıcası
- 2- Gebeler Kaplıcası

İZMİR İLİ SINIRLARI

- 3- Tekirdağ Kaplıcası
- 4- Yenicekaplı Kaplıcası
- 5- Karahayır Kaplıcası
- 6- Pamukkale Kaplıcası

AYDIN İLİ SINIRLARI

- 7- Kızıldereli Kaplıcası
- 8- Ortalık Kaplıcası
- 9- İmamköy Kaplıcası
- 10- Akşamlı Kaplıcası
- 11- Güneş Kaplıcası

İZMİR İLİ SINIRLARI

- 12- Balçova Kaplıcası (Ağaçmazon)
- 13- Karakurt Kaplıcası
- 14- Cuma Kaplıcası
- 15- Çeşme Kaplıcası
- 16- Nebiler Kaplıcası
- 17- Bergama Kaplıcası
- 18- Paşa İnanç (Alihanı)
- 19- Dikili Kaplıcası
- 20- Belemli Kaplıcası
- 21- Darıkköy Kaplıcası

MANİSA İLİ SINIRLARI

- 22- Uğrak Kaplıcası
- 23- Sart Kaplıcası
- 24- Karşıyaka Kaplıcası
- 25- Emir Kaplıcası
- 26- Saraylık Kaplıcası
- 27- Alaşehir Kaplıcası
- 28- Bekirler Kaplıcası

KÜTAHYA İLİ SINIRLARI

- 29- Bynal Kaplıcası
- 30- Gediz Kaplıcası
- 31- Muratlı Kaplıcası
- 32- Harmanlı Kaplıcası
- 33- İsmet Kaplıcası
- 34- Duralı Kaplıcası
- 35- Gübel Kaplıcası
- 36- Yonca Kaplıcası
- 37- Harlek Kaplıcası
- 38- Neşe Kaplıcası
- 39- Yukarı Yonca Kaplıcası

BURSA İLİ SINIRLARI

- 40- Çekirge Kaplıcası
- 41- Eski Kaplıcası
- 42- Yeni Kaplıcası
- 43- Kültürü Kaplıcası
- 44- Karaman Kaplıcası
- 45- Hilmi Güzel Kaplıcası
- 46- Amasra Kaplıcası
- 47- Oylar Kaplıcası
- 48- Gemlik Kaplıcası
- 49- Tıbbi Kaplıcası
- 50- Tormal Kaplıcası

BALIKESİR İLİ SINIRLARI

- 51- Güneş Kaplıcası
- 52- Karabağ Kaplıcası
- 53- Emendere Kaplıcası
- 54- Ekiş Kaplıcası
- 55- Köpekler Kaplıcası
- 56- Marşan Kaplıcası
- 57- Ömerköy Kaplıcası
- 58- Yıldız Kaplıcası
- 59- Pamuklu-Beyli Kaplıcası

CANAKKALE İLİ SINIRLARI

- 60- Tuzla Kaplıcası
- 61- Kestanebelen Kaplıcası
- 62- Kızılköy Kaplıcası
- 63- Kılıçlı Kaplıcası
- 64- Köşklü Kaplıcası
- 65- Toprak Kaplıcası
- 66- Çan Kaplıcası

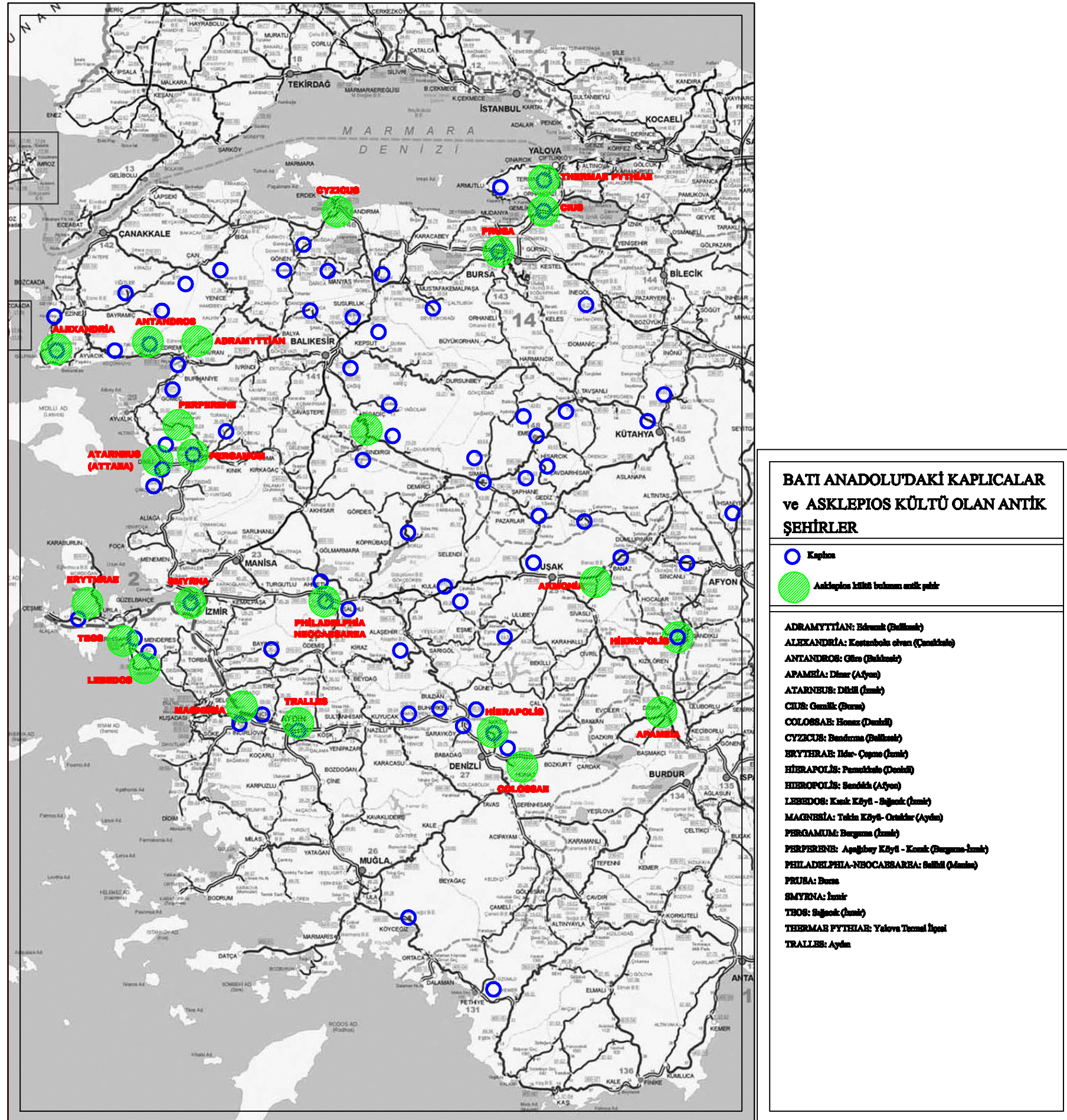
Şekil 3.25 Batı Anadolu'daki diri faylar ve kaplıcaların konumu (Diri Fay Haritası (<http://www.mta.gov.tr/dirifay.asp>) üzerine işlenmiştir.)

3.5 Batı Anadolu'daki Tarihi Kaplıcalar

Çalışmanın yapıldığı dönemde Anadolu'da gün ışığına çıkarılmış ve hakkında bilimsel çalışma yapılmış tek antik kaplıca merkezi Allianoî'dir. Sadece Batı Anadolu'da değil, hemen tüm Anadolu'da birçok antik kaplıcanın olabileceği fikri yaygın olmakla birlikte, yapılan çalışmalarda gerek tek yapı ölçeğinde, gerekse de yerleşim ölçeğinde henüz kesin bulgulara ulaşılamamıştır. Aslında günümüzde kullanılan birçok sıcak su kaynağının antik dönemlerden bu yana kullanıldığı bilinmektedir; fakat bu kaynakların ve etrafında yapılan yapıların tarihten günümüze sürekli kullanım görmesi, dolayısıyla yıkılıp yeniden yapılması, bu yapıların tarihleri ve mimari karakterleri hakkında kesin bilgilere ulaşmayı engellemektedir. Ayrıca sıcak su kaynaklarının genellikle kent dışında, doğa içinde olması ve zaman içinde terk edilmesi de, kaplıca yapılarının tespit edilmesi hakkındaki araştırmaları yavaşlatmış olmalıdır.

Antik Yunan döneminde su, kentlerin ve kült alanlarının seçiminde önemli rol oynuyordu. Bu dönemde doğal kaynaktan çıkan su çeşitli tanrılarla ilişkilendiriliyordu ve şifalı su ile normal su kaynaklarının ayrımı yapılmıyordu. M.Ö. 4. ve 5. yüzyıldan sonra, Helenistik dönem ile birlikte sıcak suların patronları sağlık tanrıları olmaya başladı. Asklepios ve diğer sağlık tanrılarının kült alanları genellikle şifalı suların üzerinde ya da yakınlarında yer almaktadır (Croon, 1967). Çalışma sürecinde belgelenen ve mevcutta kullanılan bazı kaplıcaların yakınında tarihi kalıntılar gözlenmiştir (Tablo 3.5). Fakat bu kalıntılar hakkında kesin bilgilere ulaşılamamıştır. Croon'un açıklamaları da dikkate alınarak, bu alanlarda yapılacak detaylı arkeolojik çalışmaların, mimarlık tarihine yeni kaplıca yapıları veya yapı tipleri kazandırması olasıdır (Şekil 3.18).

İncelenen ve günümüzde de kullanılan hemen tüm kaplıca merkezlerinin birçoğunun tarihi antik döneme dayanmaktadır. Dolayısıyla kullanım açısından dönemsel ayırım yapmak zordur; fakat ayakta kalan yapıların yapım tarihleri ya da onarım tarihleri mimari üslup açısından sınıflandırmayı mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda antik Allianoî termal yerleşimi Roma Dönemi kaplıca kenti olarak



Şekil 3.26 Batı Anadolu'daki kaplıcalar ve Asklepios Kültü olan antik şehirler (Türkiye Karayolları Haritası üzerine işlenmiştir)

incelenmiştir. Roma, Bizans, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde sürekli kullanım gören ve her dönemden yapılar barındıran Yalova Termal Kenti, Batı Anadolu'da Bizans Dönemi'nden kalan başka kaplıca yapısına rastlanmadığı için, Bizans Dönemi kaplıca yerleşimi olarak incelenmiştir; fakat Yalova Termal Kenti aynı zamanda bir Erken Cumhuriyet Dönemi kaplıca yerleşimi olarak da değerlendirilebilir. Yine Roma ve Bizans Dönemi'nde kullanım gören fakat; günümüze kalan ve incelenen yapıların hemen tümünün Osmanlı Dönemi'ne tarihlenmesi bakımından, Bursa-Çekirge Kaplıcaları da, Osmanlı Dönemi kaplıca yerleşmesi olarak incelenmiştir. Bu çelişkiden de açıktır ki, Allianoi dışında incelenen diğer iki yerleşim Bizans, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi kaplıca kenti yapılaşmasının ve mekânsallaşmasının özelliklerini bütünlük olarak barındırmaktadır.

3.5.1 Allianoi (Paşa Ilıcası)

Allianoi, İzmir İli, Bergama İlçesi sınırları içinde, Bergama'nın kuzeydoğusunda Paşa Ilıcası mevkiinde yer almaktadır. Allianoi, güneyde Bağ Tepe ile Abdal Tepe, kuzeyde ise, Çamlık Tepe'nin olduğu vadinin ortasında kurulmuştur. Antik kaplıca şehrinin ortasından İlya Çayı geçmektedir. İlya Çayı tarih boyunca belli mevsimlerde sel taşkınlarına sebep olmuştur. Allianoi'nin burada kurulmasının sebebi ise halen 45°C olan sıcak su kaynağıdır (Yaraş, 2002).

Bergama'nın 18 km kuzeydoğusunda bulunan Allianoi'de ilk kazı çalışmaları 20. yüzyılın başlarında, dönemin kaymakamı Kemal Bey tarafından başlatılmıştır. Bu kazı sonucunda, Paşa Ilıcası iki küçük ve bir büyük salondan oluşan bir kaplıca olarak hizmete açılmıştır. Hizmette açıldıktan sonra gelen sel ile Allianoi alüvyon altında kalmış, aradan yüzyıla yakın bir süre geçtikten sonra İzmir Eski Valisi Kutlu Aktaş, ılıcada birtakım restorasyon çalışmaları yaptırarak, tekrar işletmeye açmıştır. Beş yıllık kullanımdan sonra 1998 yılında sel sonucu Paşa Ilıcası yine toprağa gömülmüştür. 1994 yılında Yortanlı Barajı'nın temellerinin atılması ile baraj gövdesinin bulunduğu yerde kurtarma kazısı çalışmaları başlatılmıştır (Yaraş, 2006b). 1998 yılından bugüne, arkeolojik çalışmalar Ahmet Yaraş tarafından

sürdürülmektedir. Günümüzde ise, antik kaplıca merkezindeki kazılar durdurulmuştur ve merkez Yortanlı Barajı'nın suları altında kalma tehdidi ile karşı karşıyadır.

Yapılan kazılarda Allianoı'nın kurulduğu vadinin M.Ö. 3000 yılından itibaren kullanıldığı tespit edilmiştir. Allianoı'nın Helenistik Dönem'de de sıcak sudan dolayı kurulan küçük bir termal merkez olduğu düşünülmektedir; fakat bu döneme ait birkaç arkeolojik ve nümizmatik eserden başka bir mimari esere rastlanmamıştır (Ekim 2009, www.allianoı.org). Antik kaplıca merkezinde M.S. II. yüzyılda Roma İmparatoru Hadrianus'un (MS 117-138) Anadolu'ya ikinci gelişiyle birlikte, Anadolu'nun pekçok merkezinde ve Pergamon Asklepionu'nda olduğu gibi hızlı bayındırlık faaliyetleri görülmüştür (Yaraş, 2002).

M.S. II. yüzyılda Retorikçi Aelius Aristides "Kutsal Sözler" adlı eserinde, memleketi Hadrianoi ile Pergamon arasında, 120 stadia uzaklıkta Allianoı adında bir yere uğradığını, burada suyuna girip, içtiğini Tanrıya dua ettiğini ve bir rüya gördüğünü aktarır.

...Tanrı beni gönderdiği için Allianoı'de kaldım. Sonra birçok zorlukla karşılaştım. Ne yemek yiyebildim ne de yediğimden tat alabildim. Bir şey yediğimde yanmayla birlikte boğazım tahriş oldu. Nefes alamadım. Beynimde şiddetli kasılmalar baş gösterdi. Kusmaya çalıştıysam da beceremedim. Birazı bile fayda edecekti ama hiç kusamadım. Yediğim boğazıma takılıyordu ve nefes alamıyordum. Bu dertten kurtulmak zordu. Bütün nefes borum tahriş olmuştu. Hastalığım ve vücudumdaki genel zayıflıktan kurtulmak için vücudumdaki zehri atmalıydım. Yanımda kimseler de yoktu, herkes bir yerlerdeydi. Tek bir kişi hariç, sıcak sulardan faydalanmakta olan bir kişi. Bu insanı daha önce rüyamda görmüştüm (Yaraş, 2007, s.100).

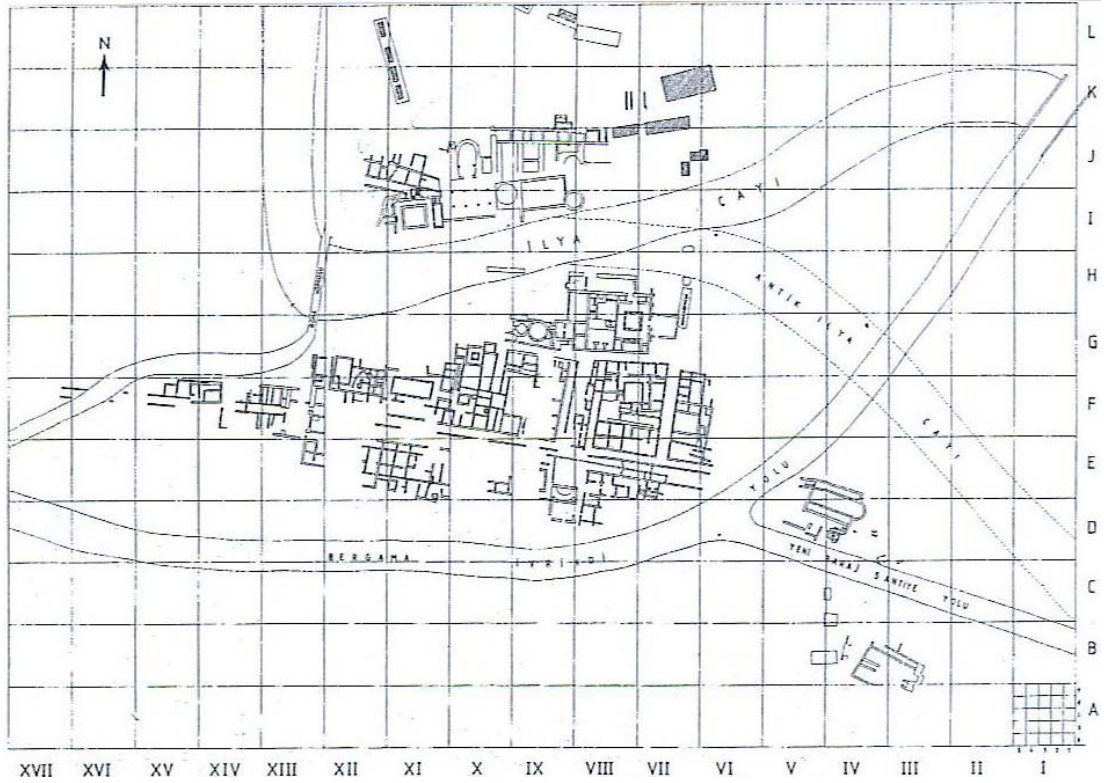
Yaraş, Aristides'in sözünü ettiği Allianoı'nın bugünkü Paşa Ilcası olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, bilicilik merkezi olan Klaros'da (Ahmetbeyli) Aristides'in bu yolculuğunu doğrulayan bir yazıt bulunmuştur ve bu yazıtta Aristides'in Apollon Klarios'un önerisi ile sözkonusu sağlık merkezine geldiği, Aristides'in üvey babası

Zosimos'u kâhin tanrı Apollon Klarios'a kehanet başvurusu için gönderdiği yazar. Tanrı Aristides'e "Telesphoros'un ünlü kentinin olduğu Kaikos Vadisi'ndeki Asklepios kült merkezine değil, şifalı sulara olana gideceksin" kehanetinde bulunur (Yaraş, 2007, s.101).

Allianoi yaklaşık 40.000 m²'lik bir alana kurulmuştur. Kentin en önemli mekânı, kuzeyde 9000 m²'lik bir alanı kaplayan ve alüvyon dolgudan dolayı korunabilen ılıca kompleksidir. Doğu-batı doğrultusunda 100 metre, kuzey-güney doğrultusunda 90 metrelik bir alanı kaplayan ılıca kompleksi, İlya Çayı'nın iki yakası üzerinde kuruludur. Antik devirde ırmak tonozlu bir kanal ile yeraltına alınmış ve kompleksi kuzey-güney yönünde birbirine bağlamıştır (Yaraş, 2005a).

Termal kentin İlya Çayı'nın güneyinde kalan bölümü ızgara planlı Roma kenti görüntüsündedir (Şekil 3.27). Yerleşim, birbirini dik kesen cadde ve sokaklar ile bloklara ayrılır. Doğu-batı doğrultusunda 6,5 metre genişliğinde 210 metre uzunluğundaki Decumanus (prosesyon caddesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir) ile kuzey-güney yönünde 9,5 metre genişliğinde 35 metre uzunluğundaki cardo, birbirini dik keser ve yerleşim "T" planlı bir görünüm kazanır. Bu bölüm peristylli yapılar, geçiş yapıları, sokaklar, köprüler, insulalar ve çeşmelerden oluşan zengin bir mimari dokuya sahiptir. Doğu-batı ve kuzey-güney yönünde uzanan sütunlu iki ana caddenin birbirini kestiği yerde bir meydan ve bu meydana güneyden açılan yarı dairesel, eksedra tipi anıtsal çeşme bulunur. Decumanus'un bitişi ve başlangıcı anıtsal birer kapı (propylon) ile vurgulanır. Bitişindeki kapının doğu cephesinde, ortada arabalar için kemerli bir ana geçiş, yanlarda ise yayalar için iki küçük yan geçiş bulunur. Decumanus'un başlangıcında ayrıca bazilikal planlı bir kilise yapısı vardır. Bu yapının üç evreli olduğu düşünülmektedir; erken dönemde kilisenin bulunduğu yerde bir tapınak ya da propylon olduğu tahmin edilmekte, Bizans Dönemi'nde yakın çevresindeki nekropol ile ilişkili bir kilise olduğu ve geç Bizans Dönemi'nde nekropol kilisesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Decumanus'a oranla daha kısa, fakat geniş olan cardonun kuzey başlangıcında bugün sadece tabanı korunmuş bir propylon, güneyinde eksedra tipli bir nympheum bulunmaktadır. Yerleşimin güneyinde bu ana caddelerle ilişkili, dört insula, iki perisytlili yapı, bir

çeşme, iki köprü, geçiş yapılarının başlangıç ve bitiminde iki umumi tuvalet (latrina), caddelerin stoaları ve arkalarında dükkânlar ve depoları yer almaktadır. Bu yapılarla ek olarak Roma çağı sonrasında, üzerine kilise inşa edilen, geçiş yapısının güneyinde yer alan ve topografik olarak kente çok hâkim olan bir kült yapısı bulunur (Yaraş, 2002).



Şekil 3.27 Allianoi, vaziyet planı (Yaraş, 2004, s. 444)

Allianoi'nin Helenistik dönemde küçük bir kült merkezi olduğu düşünülmektedir. Hadrianus döneminde büyük bir bayındırlık faaliyeti yaşamış ve olasılıkla termal tedavi merkezi niteliğine kavuşmuştur. Aynı dönemde önemli bir tıp merkezi olan Pergamon'da psikoterapi uygulanırken, Allianoi'de hidroterapi yolu ile tedavi uygulandığı düşünülmektedir. Ayrıca termal kentte bulunan birçok tıp aleti de merkezde cerrahi müdahalelerin yapıldığını düşündürmektedir (Yaraş, 2006a). Yaraş'a göre Pergamon Asklepionu antik tıbbın yöredeki teorik temsilcisi iken, Allianoi pratiğini temsil etmekteydi.

M.S. 178'deki büyük Symrna depreminde ve M.S. 262'deki depremde kent büyük zarar görmüştür. Güney köprüsü ve batı tüneli yıkılmış, depremden sonraki sel baskını ile kuzey ılıca bölümü alüvyon altında kalmıştır. Güney ılıca ise Bizans çağına kadar kullanılmıştır (Yaraş, 2007).

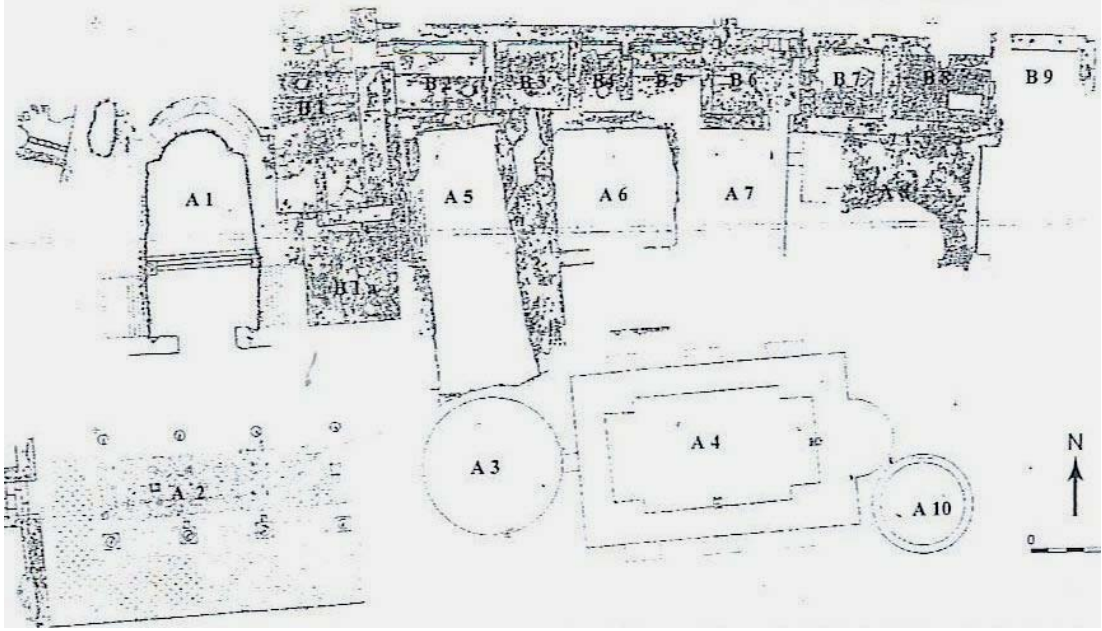
Bizans çağında ise, kentin termal bir merkez olarak kullanılmasından çok üretime dönük bir yerleşim olduğu düşünülmektedir. Bu döneme ait seramik fırınları ve atölyeleri, cam fırınları ve demir atölyeleri bulunmuştur. Üretilen keramik, cam ve demirin başta Pergamon olmak üzere, yakın çevredeki kentlere pazarlandığı düşünülmektedir (Yaraş, 2007).

İlica Bölümü

Alliano'i'nin bir termal yerleşim olduğunun en önemli göstergesi kentin kuzeyinde, İlya Çayı'nın iki yakasında yer alan ve doğu-batı doğrultusunda uzanan ılıca kompleksidir. Yapı kompleksi, kentin toplam alanının dörtte birini kaplamaktadır ve İlya Çayı yapıyı ikiye bölmektedir. Antik dönemde yan yana yapılan iki tünelle suyun alttan geçmesi sağlanmış, hem kompleksin kuzeyi ile güneyi birbirine bağlanmış, hem de üzerinde palaestra olarak kullanılacak bir alan elde edilmiştir. Yapının sıcak su gereksinimi binanın hemen altından sağlanması burada kurulma nedenidir. Soğuk su temini ise, kuzeydeki Çam Tepesi'nden toprak künkler aracılığı ile sağlanmaktadır (Yaraş, 2002).

Kuzeydeki yapının üç katlı olduğu düşünülmektedir. Güneydeki yapı ise, kot ve yükseklik açısından alçaktır. Kuzeydeki kare ve dikdörtgen mekânların (B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B9) altında yaklaşık 60 metre uzunluğunda ve 6,30 metre yüksekliğinde tonozlu bir yeraltı koridoru (kriptoportikus) bulunur (Şekil 3.28, 3.29). Bu koridordan güneydeki diğer mekânlara geçiş sağlanmaktadır. Koridorun üzerinde dokuz adet kare oda bulunur. Bu odalar doğru bir hat üzerinde ve birbiri içine açılır vaziyettedir. Bazı odaların güney duvarlarında pencereler tespit edilmiştir. Bu odalarda tuvalet de olduğu düşünülmektedir. Bu odalardan A1, A5, A6, ve A7 no'lu

mekanlara çıkılmaktadır. Çıkılan bu odaların en az 5 metre genişlikte ve 7 metre yükseklikte kubbeli odalar olduğu düşünülmektedir (Yaraş, 2004b).



Şekil 3.28 Kuzey Ilıca Bölümü, plan (Yaraş, 2004b, s.445)



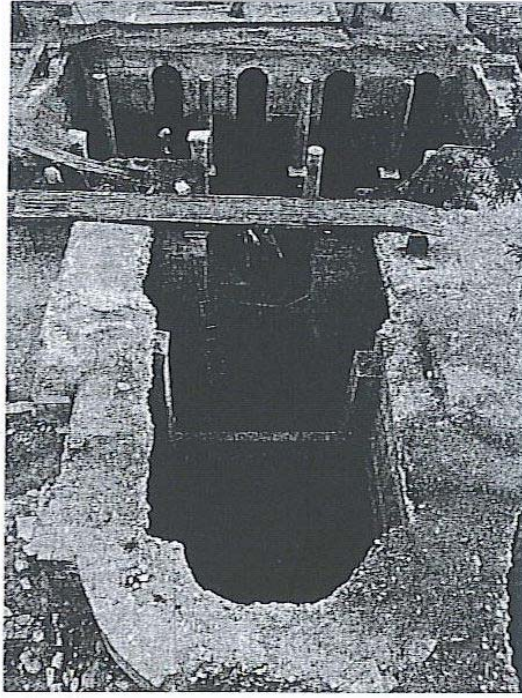
Şekil 3.29 Kuzey Ilıca Bölümü, Kriptoportikus

Kriptoportikus'un güneyinde A1, A2, A3, A4 ve A10 salonları bulunur. A1 salonu apsisi, kuzey-güney doğrultulu 14,35 x 12,80 metre ölçülerindedir ve mekânda yedi adet niş saptanmıştır. Bunlardan kuzeyde ve merkezdeki nişte Nymphe heykeli bulunmuştur. Bu nişlere soğuk su geldiği, buradan havuzlara aktığı ve nişlerde su ile ilgili eserlerin bulunduğu düşünülmektedir. A1 salonunda üç adet piscina bulunmuştur. Mekânın üstü beşik tonozla örtülüdür ve tamamen mermer kaplıdır (Yaraş, 2004b) (Şekil 3.31, 3.32).

A1 salonunun güneyinde 23 x 16,05 metre ebatlarında A2 salonu bulunur. A2 salonuna dört yönden giriş vardır. Kuzeyden tonozlu bir geçiş ile A1 salonuna, batıdaki dokuz basamaklı giriş ile peristylli bir avluya, doğusunda A3 mekânına açılır. Salonun güneyinde bulunan beş adet anıtsal girişin nereye açıldığı henüz tespit edilememiştir. Salonun ortasında iki sıra halinde Kozak granitten ve monolit olarak 472 cm. yüksekliğinde sekiz adet sütun bulunur. Salonun tavanı 15 adet çapraz tonozla kapatılmıştır, tabanı ise geometrik bezemeli mozaik ile kaplıdır. A4 ve A10 salonları sıcak su kaynakları üzerine yapılmış havuzlu mekânlardır. Bu mekânlarda sıcak su kesintisiz olarak akar (Yaraş, 2004b).



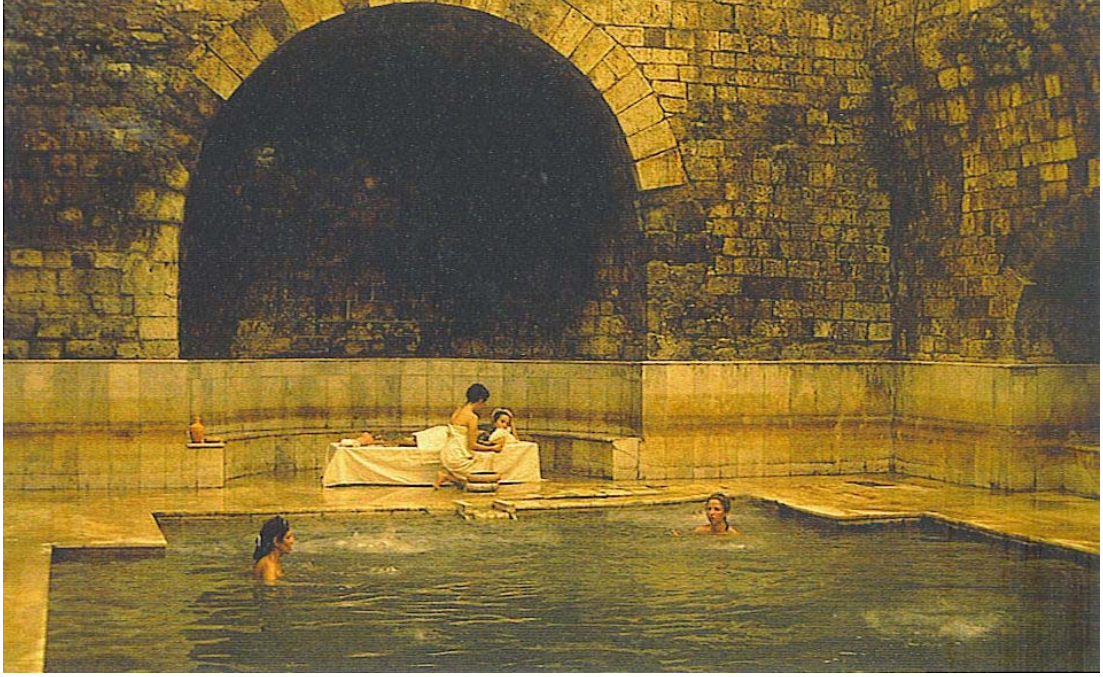
Şekil 3.30 Kuzey Ilıca bölümü, genel görünüş (Yaraş, 2004b, s. 446)



Şekil 3.31 Kuzey İlca bölümü, apsisli A1 ve A2 salonu (Yaraş, 2004b, s.447)

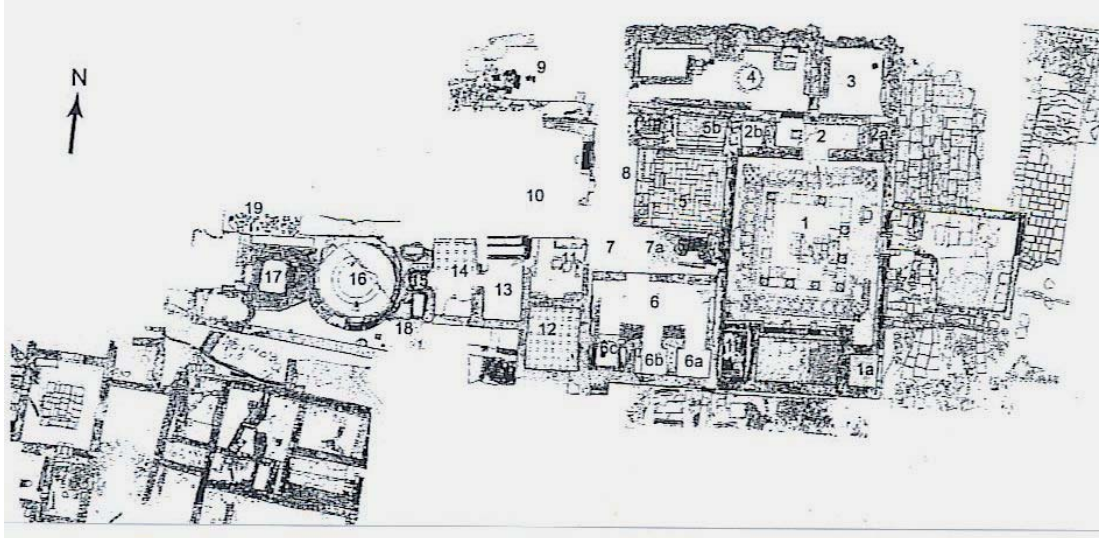


Şekil 3.32 Kuzey İlca bölümü, A2 salonu (Yaraş, 2007, s.97)

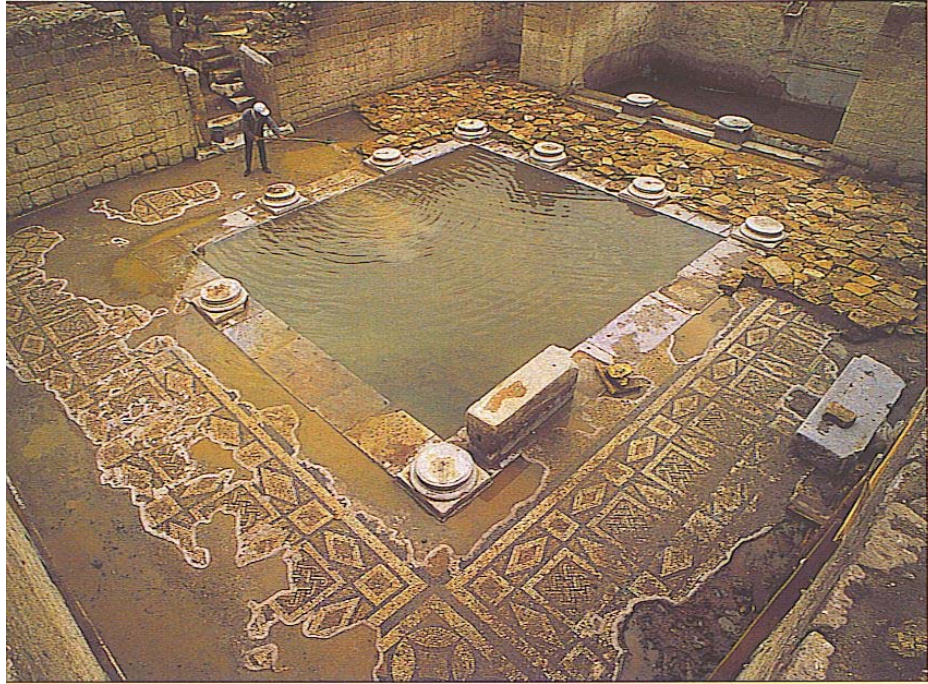


Şekil 3.33 Kuzey Ilıca bölümü, A4 salonu (Yaraş, 2007, s.95)

İlyâ Çayı'nın güneyindeki ılıca kompleksinde 1 no'lu mekân frigidarium (soğukluk) olarak adlandırılmaktadır (Şekil 3.34). 12.32 x 13.80 metre ebatlarındaki bu mekânın zemini mozaik ile kaplıdır ve güneyinde 6.77 x 4.10 metre ebatlarında piscina bulunur. Piscinanın doğusundaki 1a no'lu mekâna soğuk su gelmektedir. Frigidariuma batıdan 5 no'lu mekândan dar bir kapı ile girilir. 5 no'lu mekânın kuzeyinde ve güneyinde bulunan 5b ve 5a no'lu alanlar havuzdur. 5 no'lu mekâna açılan 8 no'lu mekânın tuvalet olduğu, içinde üç adet küçük odacığın bulunduğu, 6 no'lu mekânın soyunma ve dinlenme odası olduğu düşünülmektedir. 16 no'lu dairesel mekânın ortasında sıcak su havuzu vardır ve A10 ile benzerlik göstermektedir. 16 no'lu mekânın batısında yer alan 17 no'lu mekân sekizgendir. Bu bölümün kentin en eski termal yapıları olduğu düşünülmektedir. 6 no'lu apoditerium ile 16 no'lu caldarium arasındaki 11, 12 ve 14 no'lu mekânlar hypocaust sistemle ısıtılan odalardır (Yaraş, 2004b).



Şekil 3.34 Güney Ilca bölümü, plan (Yaraş, 2004b, s.449)



Şekil 3.35 Güney Ilca bölümü, frigidarium (Yaraş, 2002, s.149)

Antik Allianoı termal kenti ile ilgili yapılan çalışmaların ve yayınların tümü kazı başkanı Dr. Ahmet Yaraş'a aittir. Kentte ortaya çıkan yapıların karşılaştırılmal olarak değerlendirilmesi ve antik dönem kaplıca kenti analizi yapmak için Anadolu'da gün ışığına çıkarılmış başka bir termal kent yoktur. Örneğin antik "su şehri" olduğu iddia edilen Pamukkale-Hierapolis kentinde Allianoı'ye benzer bir yapılaşma izlenmemektedir. Aksine Hierapolis, bir antik Roma kenti kurgusu

içindedir ve antik bir sağlık merkezi olduğuna dönük tipik bir yapıya ya da yapı topluluğuna henüz rastlanmamıştır. Aşağıda da konu edileceği üzere, kaplıca kentlerinin, antik devir gündelik yaşantısının gereklilikleri olan agora, tiyatro, bouleterion vb. gibi kamusal mekânları temsil eden yapıları içermedikleri, genellikle sağlık, kült, konaklama ve eğlence ile ilgili yapı tiplerini içerdikleri, bu bağlamda bir sayfiye-tatil yerleşimi özelliği taşıdıkları ve gelişmiş bir başka kentin yakınında ya da çeperinde yer aldıkları iddia edilebilir. Hierapolis antik kentinin sıcak su kaynakları boldur; fakat bu suların sağlık amaçlı kullanıldığını gösteren bir yapı kentte henüz bulunmamıştır. Kentteki hamamlar tipik Roma hamamı olarak değerlendirilmektedir. Elbette ki bu durum, Hierapolis'in yakınlarında bir termal kente rastlanılmayacağı anlamına gelmemektedir.

3.5.1.1 Allianoi'nin Aynı Dönemdeki Bazı Kaplıca Merkezleri İle Karşılaştırılması

Allianoi termal kentinde gün ışığına çıkarılmış olan yapı kalıntılarının mekansal analizinin yapılabilmesi için aynı dönemde yapılmış benzer yerleşimlerle karşılaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda antik dönemde birer kaplıca kenti olduğu bilinen Baiae ve Civitavecchia yerleşimleri tercih edilmiştir. Aşağıdaki çalışmada kent ölçeğinde incelenmese de, tek yapı ölçeğinde Roma dönemi kaplıca yapısı hakkında fikir verdiği için Almanya Badenweiler şehrindeki kaplıca yapısı da incelenmiştir. Bu örneklerin farklı coğrafyalarda yer alması, yapı dili açısından farklı yerel ve kültürel öğelerden beslendiği gerçeği, yapıların birbirleriyle karşılaştırılmasını çok katmanlı bir olgu haline getirmektedir, fakat örneklerde termal suyun varlığı ve sağlık amaçlı kullanılması bir ortaklık oluşturmaktadır. Bu ortaklığın çeşitlemeleri, antik dönemdeki sıcak suyun sağlık amaçlı kullanım şekillerinin tespit edilmesine olanak sağlayacaktır.

3.5.1.1.1 İtalya-Baiae Termal Kenti. Antik dönem Roma İtalya'sında en önemli ve görkemli kaplıcalar Puteoli Körfezi ve Cumae Yarımadası'ndadır. Phlegraean toprakları veya "ateşle kavrulan topraklar" adıyla bilinen bu bölge, Napoli Körfezi'nin ve Vesuvius Yanardağı'nın kuzeybatısındadır. Bu körfezin en önemli

termal kaplıcaları, aynı zamanda bir tatil beldesi olan Baiae termal kentidir (Yegül,F., çev., 2006).

Baiae, Augustus'dan başlayarak hükümdar ailelerin sevdiği ve villa edindiği bir tatil yeridir. Augustus, Nero ve Hadrianus'un burada villaları olduğu bilinmektedir. Hatta Hadrianus 138 yılında Baiae'daki villasında ölmüştür. Kent, sahip olduğu doğal güzelliklerinden dolayı aşk tanrıçası ile özdeşleştirilmiştir. Baiae ve kaplıcaları 1538'deki depremlere kadar kullanılmıştır. Depremlerle birlikte bölgenin jeolojik yapısı değişmiş, sıcak su kaynakları yer değiştirmiş ve kent işlevini yitirmiştir (Yegül, F., çev., 2006).

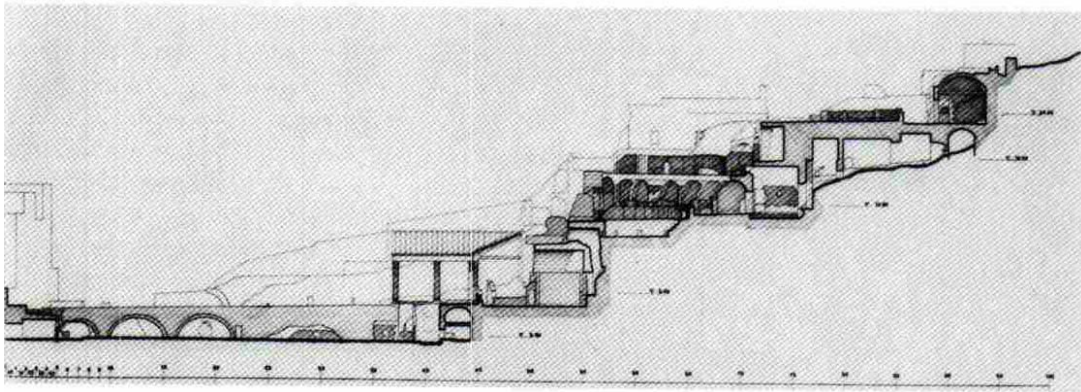
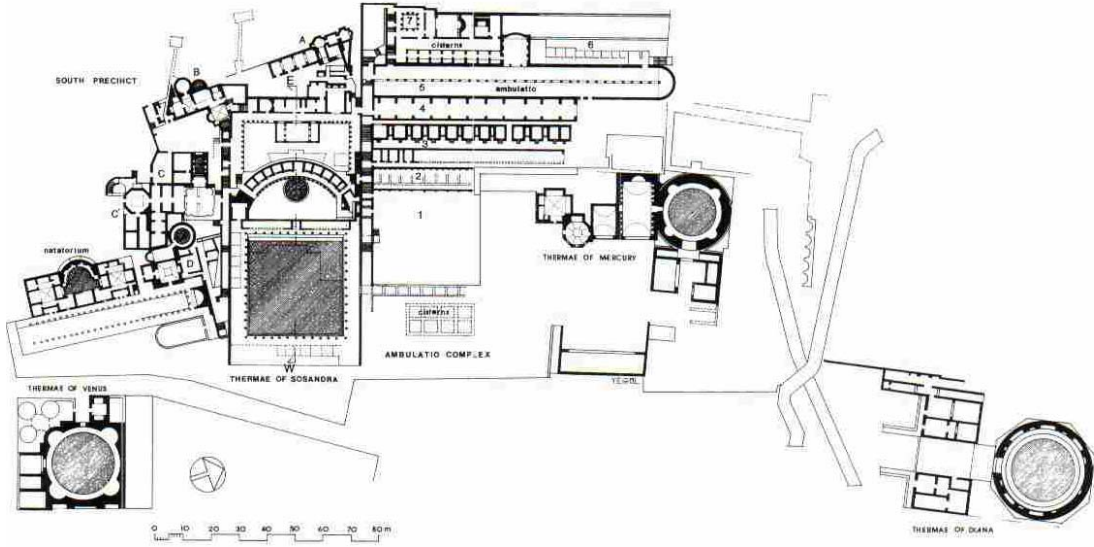
Baiae'daki ilk çalışmalar 1941-43, sonra 1950-52 yıllarında İtalyan arkeolog Amedeo Maiuri tarafından başlatılmıştır. Kentin kıyı bölgesi halen su altındadır. "Arkeolojik park" adıyla korunan bu kenti Maiuri "termal şehir" olarak tanımlar ve şöyle özetler:

'Bu tepeye yayılmış kaplıca kenti, zengin doğal sıcak su ve buhar kaynaklarının üzerine kurulmuş, fakat çeşitli kısımları normal şehir planlılığı esaslarına göre düzenlenmiştir: Tek, blok halindeki yapılar genellikle ya termal salonları ya da kür ve dinlenme tesislerini, otel ve pansiyonları panoramik mahalleri oluşturur.' (Yegül, F., çev., 2006, s. 144).

Yegül'e göre Baiae'da tedaviye yönelik tıbbi kuruluşlar ile eğlenceye dönük turistik alanlar bağdaşmış durumdadır. Şehir, terasları, kapalı ve açık yürüyüş yolları, havuzlu salonları, çeşmeleri, otel ve pansiyonları ile günümüzde de kullanılan balneoloji ve kür merkezlerine benzemektedir.

Baiae'daki en görkemli kaplıca yapıları, doğuda yarımaya gibi açılan ve körfezi çevreleyen teraslardaki yapılarıdır. Bu yapılar değişik zamanlarda yapılmışlardır ve birbirlerine merdivenler, rampalar, eksedralar, yeraltı tünelleri ile bağlanırlar. Kompleks üç ana grupta toplanabilir: güneyde düzensiz olarak serpiştirilen üç banyo yapısı ve Hadrian binası, kuzeyde beş veya altı terası olan ambulatio grubu ve bu iki gruptan merdivenlerle ayrılan Sosandra Hamamları. Ayrıca 17. yüzyılda yapılan

yanlış tanımlamalara göre Venus Tapınağı, Diana Tapınağı ve Mercurius Tapınağı olarak adlandırılan kubbeli yuvarlak yapılar da banyo salonlarıdır (Allen, 1998), (Yegül, F., çev., 2006) (Şekil 3.36).

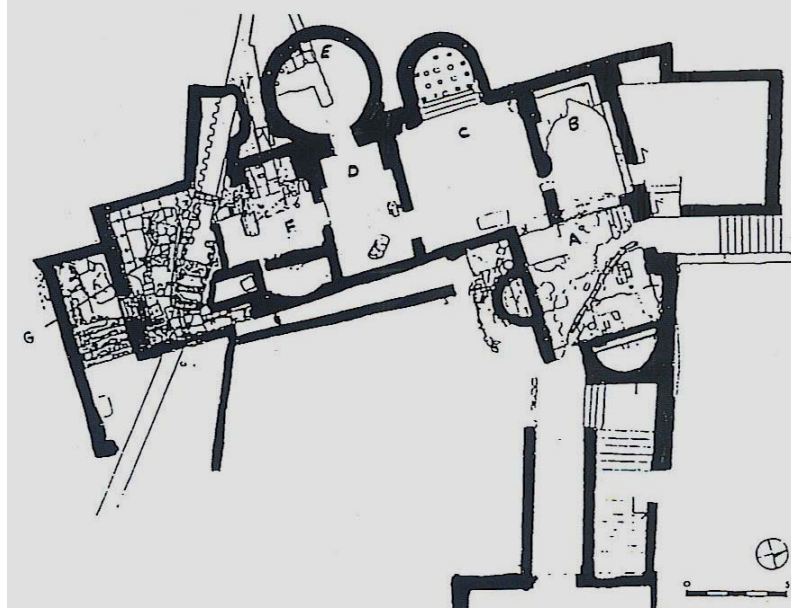


Şekil 3.36 Baiae, genel plan ve Sosandra Hamamları'ndan geçen kesit (Yegül, 1996, s. 141)

Güney Banyoları: Banyo 1, 2 ve 3 olarak adlandırılan yapılar güney banyoları olarak adlandırılmaktadır. Üç grupta da yuvarlak ya da sekizgen planlı kubbeli bir mekâna eklenilen bir dizi dikdörtgen oda görülür. Mekânlar birbirine geçişler, merdivenler, avlular ya da yeraltı koridorları ile bağlanırlar. Sıcak su kaynaklarının çıkış noktaları havuzlu mekânların yerlerini belirlediği için yerleşim planı düzensizdir (Allen, 1998).

Banyo 1 olarak adlandırılan yapı grubu güneydeki G no'lu mekândaki sıcak buhar ile ısıtılır ve su F no'lu mekândaki havuzlara aktarılır. E no'lu mekânın en sıcak oda,

terleme odası olduğu düşünülmektedir. C no'lu mekânın batısında yarı dairesel sıcak su havuzu bulunmaktadır. B no'lu odanın batısında sekili bir niş bulunmakta ve bu odadan A ve C no'lu odalara geçilmektedir. A no'lu odanın güney ve doğusundaki yarı dairesel nişlerde soğuk su havuzları bulunmaktadır. A no'lu mekânın güneydeki avluyla olan ilişkisi yüzünden yamaçtaki en erken tarihli banyo olduğu düşünülmektedir (Allen, 1998) (Şekil 3.37).

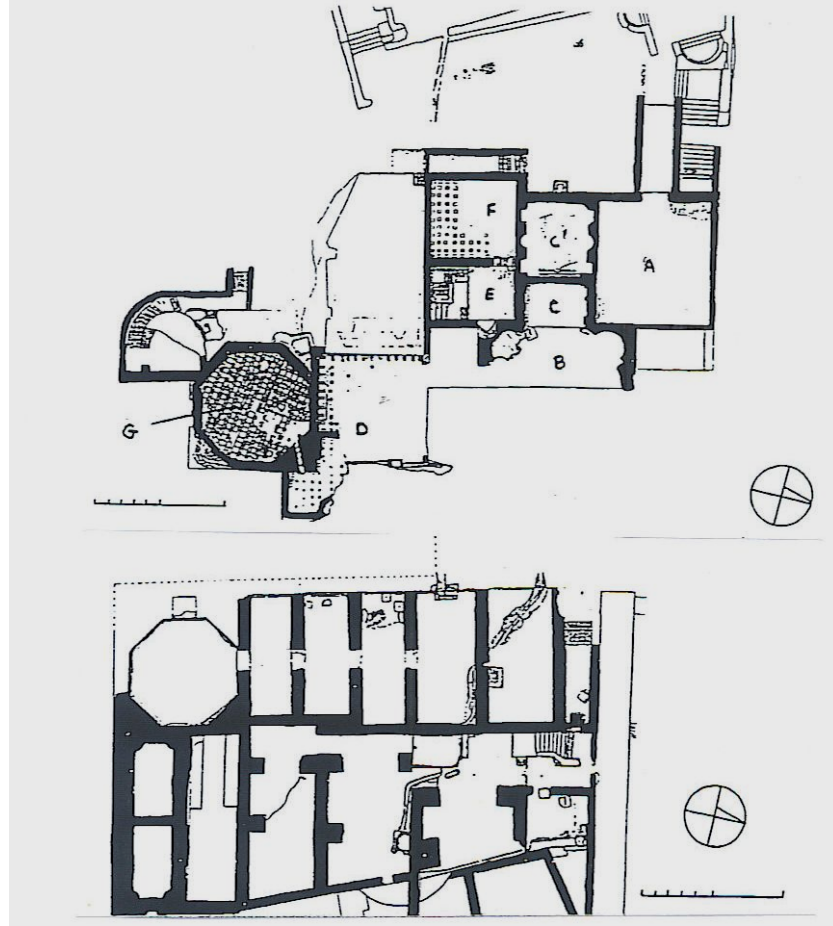


Şekil 3.37 Güney Banyoları, banyo 1 (Allen, 1998, s. 220)

Banyo 2 olarak adlandırılan yapı grubu güney banyolarının ortasındadır ve iyi korunmadığı için mekânların işlevleri hakkında yorum yapmak zordur. Alt kotta bulunan birbiri içine açılan ve sekizgen odadan çıkan buhar ile ısıtılan beş odanın bir termal banyo suiti olduğu düşünülmektedir. Fakat Allen'e göre, bu yapı üst kottaki banyo yapısının servis alanlarıdır. Üst kottaki banyo yapısı girişini A no'lu mekândan alır. Bu oda B no'lu odaya açılır. B no'lu odanın batısında C no'lu soğuk su havuzu ve soğukluk alanı bulunur. E, F ve D no'lu mekânlar G no'lu odadan çıkan sıcak buhar ile ısıtılır ve diğer örneklerde olduğu gibi G no'lu oda terleme odası olarak kullanılır (Allen, 1998) (Şekil 3.38).

Banyo 3 olarak adlandırılan yapı grubu kare planlı bir oda, ona açılan apsisli dikdörtgen bir başka oda ve 6,40 metre çapında yuvarlak planlı havuzlu bir salondan oluşur (Şekil 3.39). Banyo 3 ile aynı kotta bulunan ve ön cephesi uzun bir revak ile

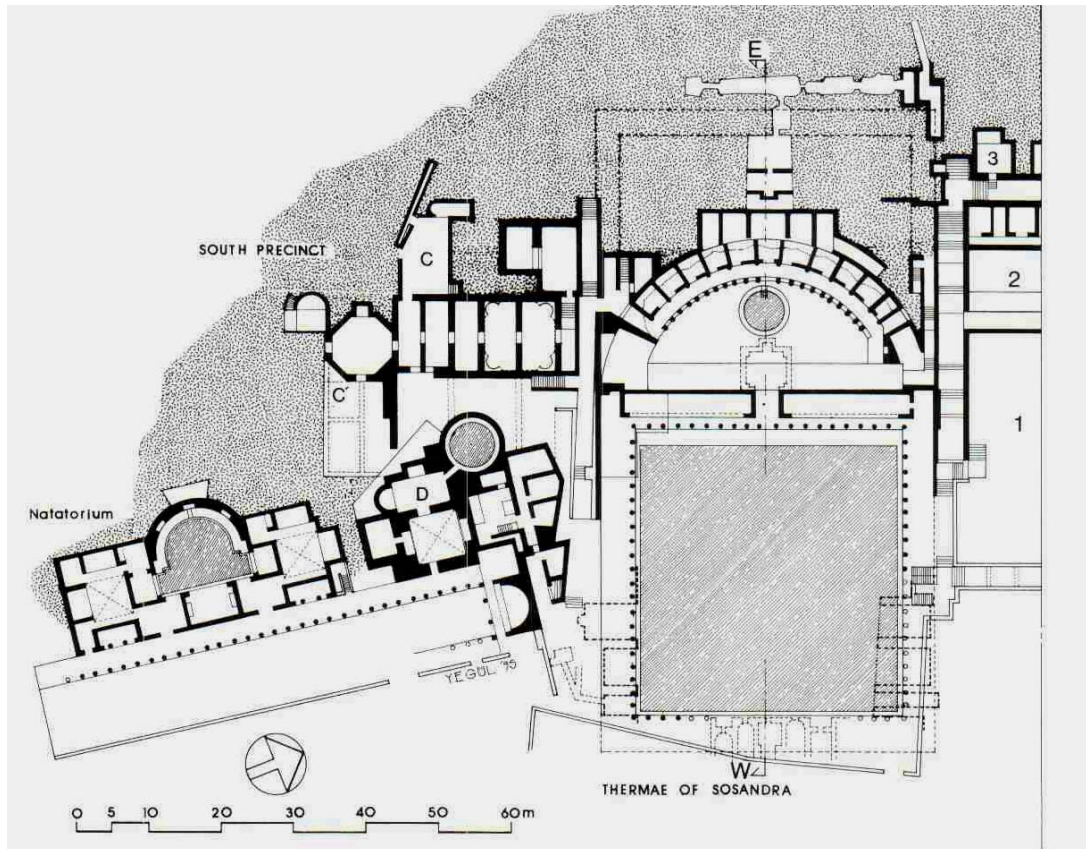
tanımlı olan dikdörtgen yapı ise Hadrianus Binası olarak tanımlanmaktadır. Ön revağın kuzey ucunda yarı dairesel bir apsis bulunmakta ve bu apsisin yemek odası olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Yapının ana alanı 3 no'lu yarı dairesel havuzlu salonun etrafında simetrik olarak örgütlenmiştir. Havuzlu salon orta akstaki merkez salona açılır. Yan odaların ise belirli bir sıcaklıkta tutulan ılık mekânlar olduğu düşünülmektedir (Allen, 1998).



Şekil 3.38 Güney Banyoları, banyo 2, üst ve alt kot plan (Allen, 1998, s. 221)

Sosandra Hamamları: Yamacın ortasındaki grup Sosandra Hamamları olarak adlandırılır ve grup üç terasa yayılır (Şekil 3.39). En üstte, manzaraya hâkim U şeklinde sütunlu geniş bir avlu ve avlunun arkasında tonozlu odalar bulunur. Bu terastaki odaların konaklama amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir ve buradan Banyo 1 bölümüne merdivenlerle geçilir. Ortadaki teras eksedra olarak düzenlenmiştir. Yarım daire setler üzerinde yerleşmiş 11 oda ve bu odaların odaklandığı merkezde 6 metre çapında yuvarlak bir havuz bulunur. Bu havuz, tepenin derinliklerindeki su

kaynağına tünellerle bağlanmıştır. Eksedranın bir çeşit su tiyatrosu gibi işlev gördüğü, müzikal ve su ile ilgili oyunların sergilendiği bir çeşit açık hava odeonu olduğu düşünülmektedir. Bu terasın 9 metre altında etrafı kemerli sütunlar ve küçük odalarla çevrili bir avlu bulunur. Avlunun tam ortasında 35x30 metre boyutlarında görkemli bir yüzme havuzu bulunur. Bu havuzda kükürtlü termal sular toplanır. Havuzun çevresindeki odacıkların havuzda yüzdükten sonra dinlenme amaçlı kullanılan odalar veya masaj odaları olduğu düşünülmektedir (Yegül, F., çev., 2006).



Şekil 3.39 Güney banyolar, banyo 3 ve Hadrian Binası, plan (Yegül, 1996, s.143)

Baiae’da üç büyük kubbeli hamam salonu bulunur. Yuvarlak salonların tabanları kaplıca havuzuyla kaplıdır. 21,5 metre çapındaki kubbesi ve kubbenin tepesindeki oculus penceresi ile Mercurius Tapınağı Roma’daki Pantheon’u hatırlatır. Mercurius Tapınağı’nın esas girişi doğu yönündedir. Tapınağın güney cephesine bitişik tonozlu odalardan geçilerek yine yuvarlak formlu terleme odasına bağlanılır (Allen, 1998) (Şekil 3.36).

Kıyıya yakın Venus Tapınağı, şemsiyeyi andıran, çapı 26,30 metre olan dilimli bir kubbeyle örtülüdür. Tapınağın ana girişi doğu yönünde olup, güney cephesinde tonozlu üç oda bulunur. Güneybatı yönündeki yuvarlak odaların banyo ile ilişkisi bilinmemektedir. 29,50 metre çapa sahip Diana Tapınağı en geç yapılan banyo yapısıdır ve hamam işlevinin yanısıra Severus'lar döneminde kült salonu da olabileceği öne sürülmektedir (Allen, 1998) (Şekil 3.36).

Antik Baiae'daki yaşantı ve sıcak suyun kullanımı hakkında 13. yüzyıl başlarında Eboli'li Petrus, Puteoli Hamamları adlı bol resimli bir el kitabı hazırlamıştır. Bu resimlerde hamamların birçoğu tonozlu veya kubbeli resmedilmiş, hamamların yanında buhar ve su kaynakları ile beslenen ve bir merdiven ya da tünelle ulaşılan yeraltı galerileri betimlenmiştir. Birçok resimde hastalar kaplıca havuzlarının içindedir ve şifa bulmayı umdukları hasta organlarını gösterirler. Bazı resimlerde ise, hastaların kuru bir odada terleyerek tedavi gördüğü, bazılarında mağara gibi yerlerde veya doktor gözetiminde dinlendiği görülür (Yegül, F., çev., 2006) (Şekil 3.40).



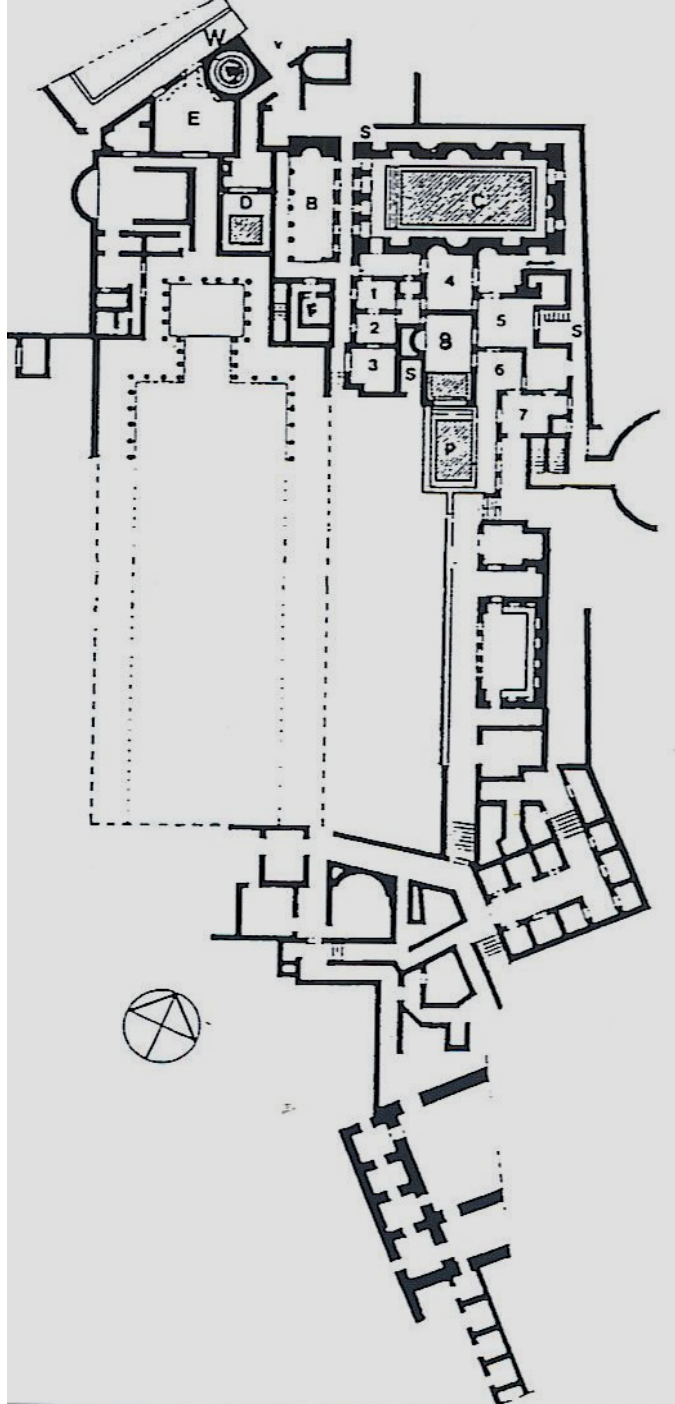
Şekil 3.40 Eboli'li Petrus'un hazırladığı Puteoli Hamamları adlı kitapta resmedilen hamamlar, Balneum Sudatorium, Balneum Balneolum (Yegül, 1996, s. 150)

3.5.1.1.2 *Civitavecchia – Tauri Hamamları*. Antik dönemdeki kaplıca kentlerine bir başka örnek İtalya- Civitavecchia’da uzun bir zaman diliminde gelişip kentleşen Tauri Hamamları’dır. Tauri Hamamları yaklaşık 18.000 m²’lik bir alana kurulmuştur. Kompleksin batısındaki avlulu bölümün en eski bölüm olduğu düşünülmektedir (M.Ö.1.yy). Kuzeydoğudaki havuzlu ve salonlu bölümler ana yıkanma bölümlerini oluşturur ve Hadrianus Dönemi’ne tarihlenir. Bu kompleksin bir kaplıca yapısı olduğunu B ve C olarak numaralandırılan havuzlu salonları gösterir (Şekil 3.41). Güneye doğru uzanan ve henüz tam olarak gün ışığına çıkmamış bölümün konaklama tesisleri, otel ve pansiyonlardan oluştuğu düşünülmektedir. Yegül’e göre, Tauri Hamamları Baiiae gibi kent-kaplıca tipinin güzel bir örneğidir (Yegül, F., çev., 2006).

Planda B olarak adlandırılan havuzlu salon 14,25 x 10,12m boyutlarındadır. Ortadaki dikdörtgen havuz 11,50 x 6,40 metre ebatlarında ve 1,30 metre derinliğindedir. 40 cm’lik bir oturma bandı hem havuz çevresinde, hem de salonun duvarları boyunca mekânı çevreler. Salonun kuzeyindeki apsiden sıcak su akar ve su buradan havuza aktarılır (Allen, 1998) (Şekil 3.41). Diğer havuzlu salon planda C olarak numaralandırılan salondur. 11,70 x 23 metre ebatlarındaki salonun ortasında 9,30 x 20,20 metre boyutlarında ve 1,17 metre derinliğinde sıcak su havuzu vardır. Bu havuzu da kenarları boyunca bir oturma sekisi çevreler. B salonundaki tek apsisin yerine bu salonda dairesel ya da dikdörtgen olmak üzere dokuz adet niş salonu çevreler. Bu nişlerin kişisel banyo tekneleri olduğu düşünülmektedir. Her iki salon da beşik tonoz ile örtülüdür ve dekoratif mermer ile kaplıdır (Allen, 1998) (Şekil 3.41).

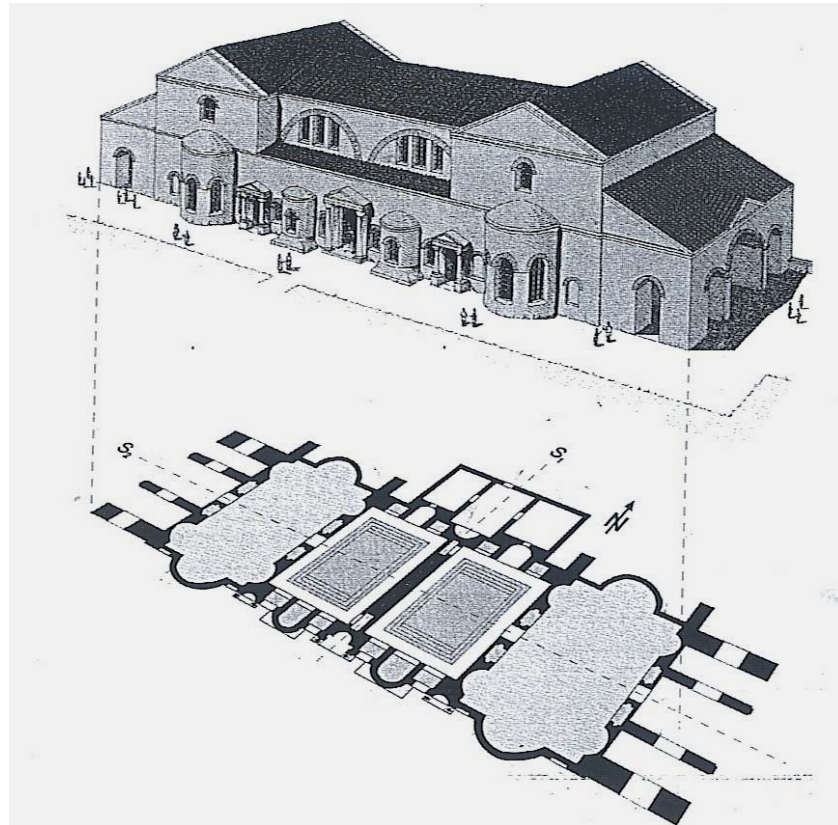
3.5.1.1.3 *Almanya-Badenweiler Termal Kenti*. Günümüzde de kaplıca tedavisi konusunda dünyada başı çeken Almanya’nın en önemli kaplıca kentlerinden biri Badenweiler’dir. Kentin şifalı kaynakları M.Ö 69 yılında Roma İmparatoru Vespasian tarafından keşfedilmiştir ve şehre “su şehri” anlamına gelen “Aquae Villae” adı verilmiştir. Kent bir tepe ile yamaçlarında kuruludur ve tarihi banyolarının yanısıra antik dönemden kalma kale, tapınak, kilise vb. olmak üzere birçok tarihi eser barındırmaktadır (Planck, 2002). Aşağıda incelenen kaplıca yapısı

Roma Dönemi'nde yapılan, tıpkı Anadolu'daki örneklerde olduğu gibi süreç içerisinde sürekli onarım ve değişiklik gören bir banyo yapısıdır.



Şekil 3.41 Civitavecchia, Tauri Hamamları, genel plan (Allen, 1998)

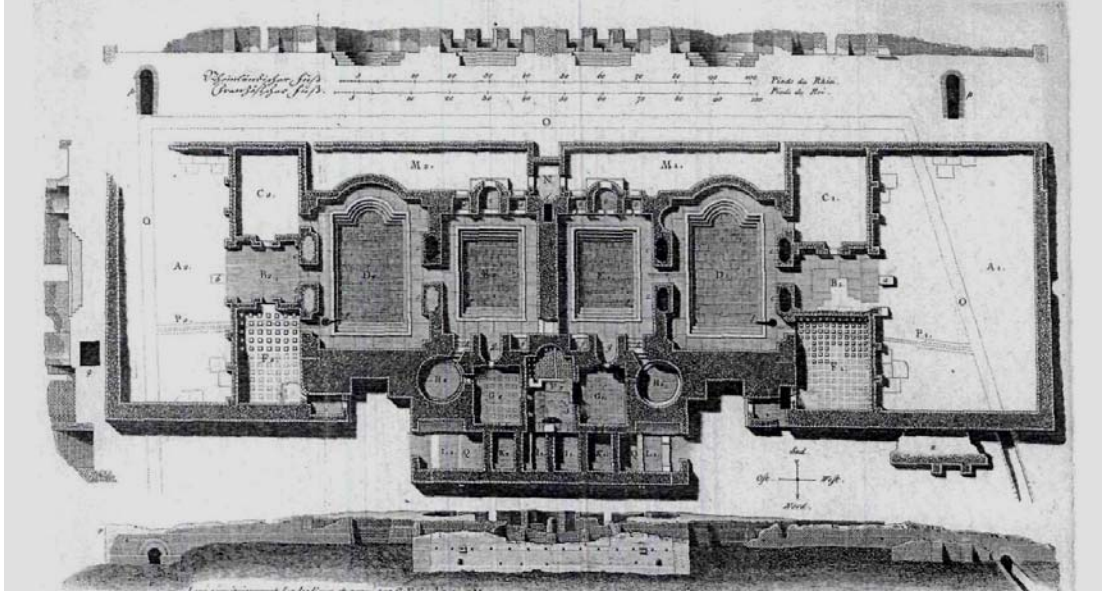
Badenweiler kentindeki termal su 26°C sıcaklıkta olduğu için, ısıtılarak kullanılmaktadır. Simetrik ve formal bir kompozisyona sahip olan yapının gelişimi iki evreye ayrılmaktadır. Şekil 3.42’da gösterilen ilk evresi, orta simetri ekseninin iki tarafında bulunan havuzlu salon ve bu salona açılan soğukluk kısmından oluşur. Havuzlu salonların kuzey ve güney cephelerinde, duvarlara gömülü olarak görülen mekânlar, hususi yıkanma-banyo yerleri olarak değerlendirilmektedir. Yapının ikiz olarak planlanması, kadın erkek ayrımının yapıldığını düşündürmektedir. Depremlerle yapının özellikle güney cephesi zarar görmüş ve ikinci evrede yapıya eklenen mekânlarla hem yapı sağlamlaştırılmış, hem de sıcak suyun kullanımı çeşitlendirilmiştir. İkinci evrede, ilk evrede soğukluk olarak kullanılan mekâna havuz ilave edilmiş, geniş birer avlu, dinlenme ve terleme odaları eklenmiştir (Planck, 2002) (Şekil 3.43).



Şekil 3.42 Badenweiler, Roma Dönemi kaplıca yapısı, birinci evre planı (Planck, 2002,s. 61)

İkinci evrede son halini alan yapıda, “a” no’lu mekânlar teras, “b” no’lu mekânlar banyo girişi, “c” no’lu mekânlar soğuk havuzlu salon, “d” no’lu mekânlar sıcak

havuzlu salon, “e” no’lu nişler banyo küvetleri, “f” no’lu mekânlar frigidarium, “g” no’lu mekân caldarium, “h” no’lu mekânlar soyunma salonu, “k” no’lu odalar ısıtma odalarıdır (bir çeşit kazan dairesi) (Planck, 2002, s.50).



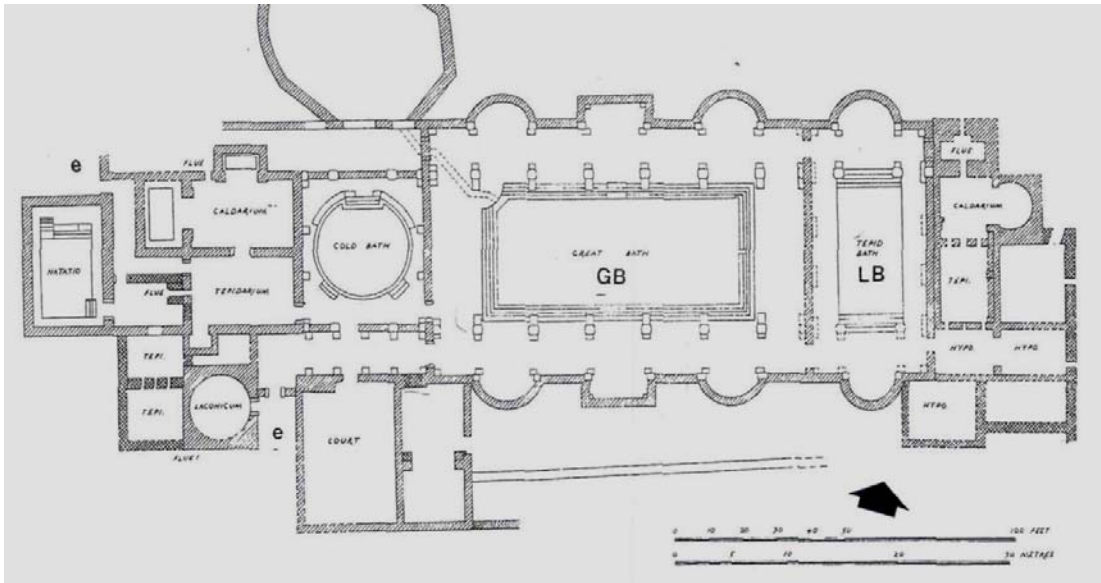
Şekil 3.43 Badenweiler, Roma Dönemi kaplıca yapısı, ikinci evre planı (Planck, 2002, s. 47)

3.5.1.1.4 Alliano, Baiae, Civitavecchia ve Badenweiler Kaplıca Kentlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi. Yegül, antik Roma Dönemi’ndeki kaplıca kuruluşlarını basitten gelişmişe doğru dört grupta toplamaktadır. Birinci grup, sıcak su kaynağının hemen hemen hiç değiştirilmeden kullanıldığı tesislerdir. Bu tesisler basit konaklama imkanlarına (taş odalı tipler) sahiptir (Yegül, F., çev., 2006). Batı Anadolu’da yerinde incelenen, çalışmada birinci ve ikinci grup kaplıca olarak sınıflandırılan kaplıcalar ile Yegül’ün bu tanımlaması benzerlik göstermektedir. Almanya’daki Badenweiler örneği ise, Yegül’e göre ikinci grupta toplanabilecek, daha gelişmiş bir kaplıca yapısıdır. Bu yapıda, doğal kaplıca suyunun kullanıldığı mekânlar ile yapay olarak (normal Roma hamamlarında olduğu gibi) ısıtılan mekânlar birleştirilmiştir (Şekil 3.43).

Çok sayıda salonun ve hamamın birleştirilmesi ile elde edilen kompleks kaplıca yapıları, üçüncü grup kaplıca yapıları olarak değerlendirilmektedir. İngiltere’nin Bath (Aquae Sulis) kasabasında bulunan termal banyolar bu gruba örnek olarak

verilmektedir. Aquae Sulis'deki termal kaynak, Roma Dönemi'nde yerel tanrıça Sulis Minerva'nın kutsal yeri olarak gelişmiştir. Yapının merkezinde doğrudan bu kaynaktan beslenen 8,90 x 19 m. boyutlarında büyük bir havuz ve havuzlu salonun doğu ve batı yönlerinde yapay olarak ısıtılan iki hamam grubu bulunur. Büyük havuzun doğusunda, suyunu kaynaktan dolaylı olarak alan daha küçük bir havuz daha bulunur (Yegül, F., çev., 2006) (Şekil 3.44). Üçüncü grup kaplıcaya bir başka örnek de, şimdi İsrail sınırları içinde bulunan Hammat Gader kaplıca merkezidir. 70 x 50 m. boyutlarındaki bu yapı, tabanları dikdörtgen ya da oval kaplıca havuzları ile kaplı, birbirine açılan çok sayıda salondan oluşmaktadır. E Salonu 55 metrelik havuzu ile en görkemli salondur ve uzun duvarlarındaki nişlerde, özel yıkanmak için kurnalar bulunur (Yegül, F., çev., 2006) (Şekil 3.45).

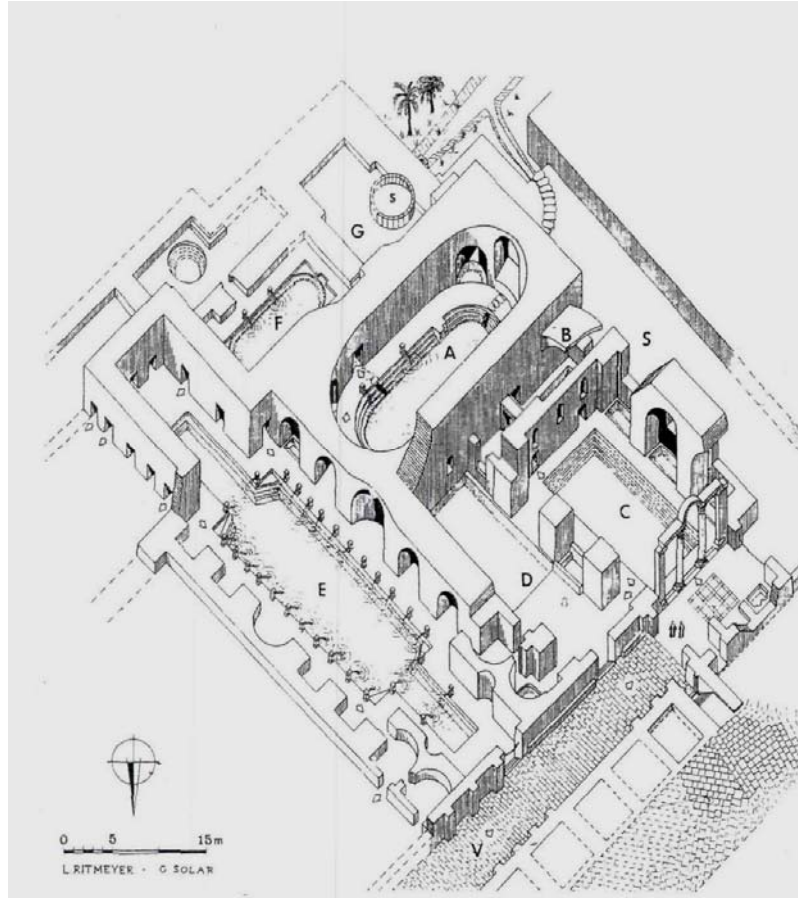
Yegül'e göre Baiae, Civitavecchia ve Alliano çok geniş bir alana yayılan, çeşitli açık ve kapalı havuzları, buhar ve terleme odaları, kür ve dinlenme yerleri olan birer kaplıca kentidir ve dördüncü grup kaplıca olarak değerlendirilmektedir.



Şekil 3.44 Aquae Sulis (Bath, İngiltere) termal hamamlar, plan (Yegül, F., çev., 2006, s. 147)

Antik dönemde kaplıcaların farklı bir yapı tipi oluşturduğunu gösteren ve önemli bir görsel kanıt olduğuna inanılan belge, Peutinger Haritası'dır. Bu harita, 16. yüzyılda Konrad Peutinger tarafından yapılan ve M.S. 4. yüzyılda hazırlanmış olanının kopyası olduğu düşünülen bir yol haritasıdır. 12 parçadan oluştuğu tahmin

edilen haritanın boyu 6,75 m., eni 34 cm.'dir. Haritanın enine uzamasından dolayı doğu-batı uzaklıkları büyümüş, kuzey-güney uzaklıkları kısalmıştır. Bu haritanın hazırlanışındaki gerçek amaç bilinmemekle birlikte, bir turist-gezi haritası olduğu fikri ağırlık kazanmaktadır. Harita üzerinde detaylı olarak yolların tarifinin yanında şehirlerin, tapınakların, tahıl ambarlarının, limanların ve diğer topografik öğelerin ikonografik anlatımları da bulunmaktadır (Salway, 2005) (Şekil 3.47).

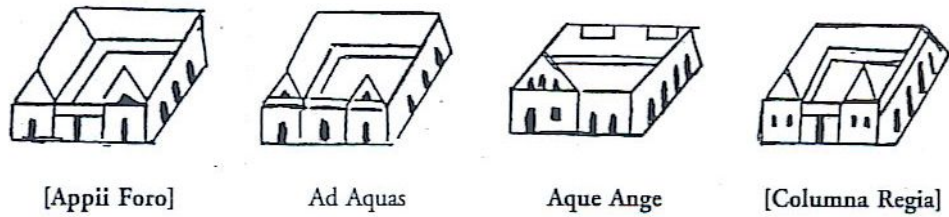


Şekil 3.45 Termal hamamlar, Hammat Gader, İsrail, restorasyon perspektifi (Yegül, F., çev., 2006, s. 148)

Antik Roma Dönemi'nde İtalya'daki kaplıcalar üzerinde araştırma yapan Allen, bu harita üzerinde İtalya civarındaki kaplıcaların yerlerinin işaretlendiğini ve kaplıca sembolü olarak da kare bina formunun kullanıldığını iddia etmektedir. Haritadaki kare bina sembolleri 36 kez kullanılmış ve genellikle merkezde açık bir avlu ve avluda maviye boyanmış bir havuz resmedilmiştir (Şekil 3.46). Binanın ön cephesinde bir veya birkaç tane giriş kapısı gösterilmiş ve genellikle iki kule ile

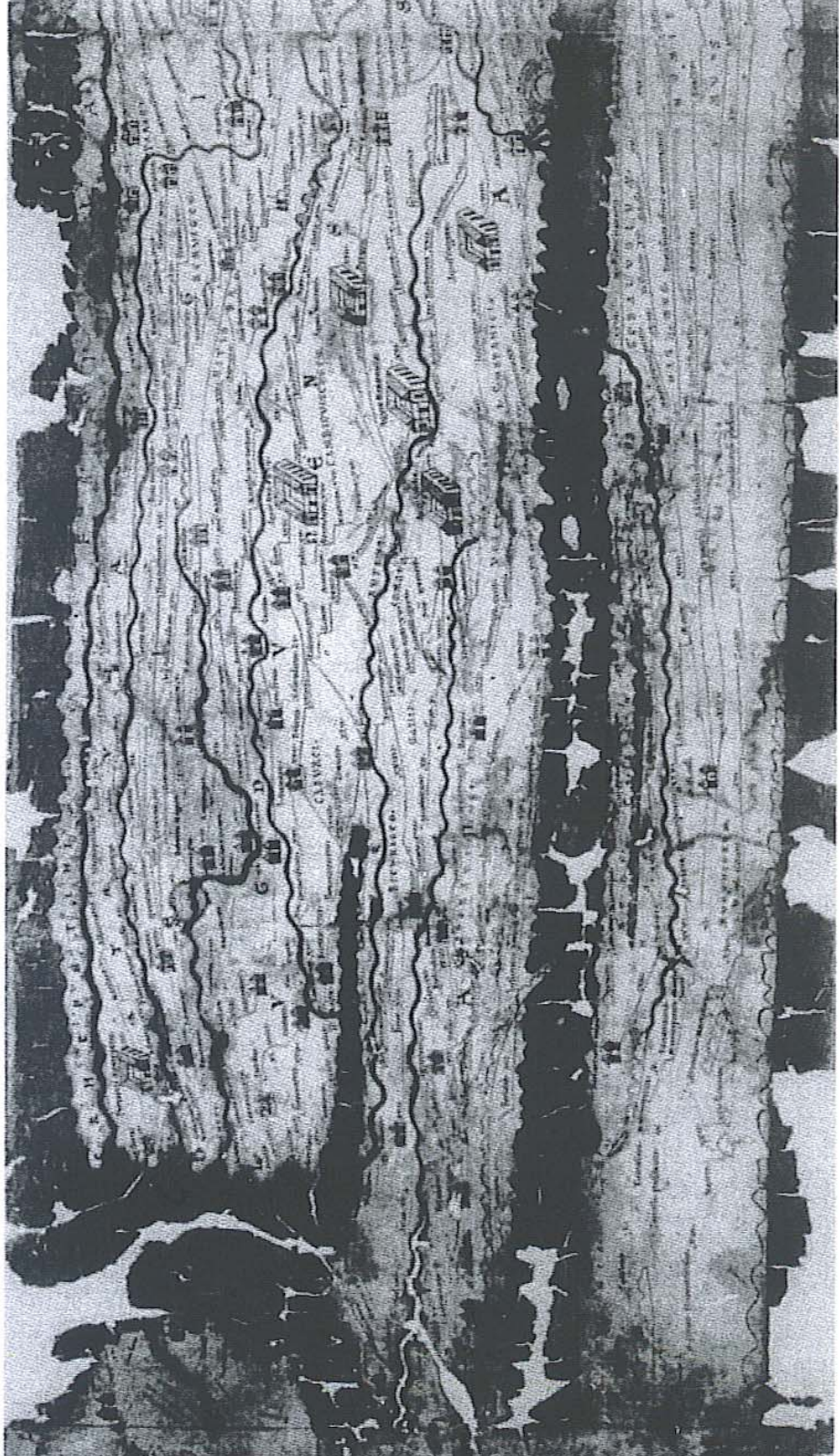
tariflenmiştir. Binanın sol cephesinde bir dizi açıklık resmedilmiştir. Bu açıklıkların bir kolonad ya da portikoyu tariflediği düşünülmektedir. Allen’ın çalışmasına göre, bu ikonlardan on ikisinde avlu kırma veya düz çatı ile kapatılmış, dördünde ise açık avlu şeklinde resmedilmiştir (Allen, 2003) (Şekil 3.46).

Peutinger Haritası üzerindeki bu ikonlar hakkında araştırmacılar farklı yorumlar yapmaktadır. Bir bölümü, bu ikonların şifalı banyoların yerlerini belirttiğini düşünürken, bir bölümü de bir şehri ve bu şehirde alınacak hizmetleri sembolize ettiğini düşünmektedir. Harita üzerinde banyoların resmedilmesi bu haritanın askeri amaçlı değil, gezi amaçlı kullanıldığına işaret etmektedir. Ortak kanı ise, kare bina formu bu sembolün şifalı suların yerlerini gösterdiğidir (Allen, 2003). Harita üzerinde yazan “aquae” kelimesinin de termal banyo eyleminin yer aldığı merkezler için kullanıldığı, bu bağlamda Latince “aquae” kelimesinin şifalı suları ya da şifalı suların var olduğu yerleşimleri anlatmak için kullanıldığı düşünülmektedir. “Aquae” olarak işaretlenen ve havuzlu kare bina formunda resmedilen bu yerleşimlerin, aynı zamanda antik gezginler tarafından da şifalı merkezler olarak anlatılması, Allen’ın iddiasını kuvvetlendirmektedir (Allen, 2003). Peutinger Haritası’nın Anadolu’yu kapsayan bölümünde ise, Allen’ın sözünü ettiği kaplıca ikonlarına rastlanamamıştır.



Şekil 3.46 Peutinger Haritası’nda yer alan bazı kaplıca sembolleri (Allen, 2003, s. 418)

Yukarıda ortaya konan tarihsel veriler ışığında, antik kaplıcalar ile günümüzdeki örnekler karşılaştırıldığında, kaplıca mimarisinin en parlak dönemini antik dönemde yaşadığı açıktır. Kaplıcalara ve şifalı sulara olan ilgi, özellikle antik Roma Dönemi’nde artmış, dolayısıyla kaplıca mimarisi de bu dönemde çeşitlenmiş ve gelişmiştir. Bu gelişmenin bir sebebi, antik Roma tıbbında şifalı suların tedavi edici gücünün kabul görmesidir. Antik Yunan Dönemi’nde de su, duşlar ve banyolar



Şekil 3.47 Peutinger Haritası'ndan bir parça (Salway, 2005, s.121)

şeklinde hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır; fakat bu tedaviler daha çok normal suyun kullanılması ile ilişkili banyo eylemleridir. Antik Yunan Dönemi'ndeki doktorlar termal suyun kullanılması konusunda temkinli davranmışlardır. Termal suyun insan sağlığı için faydalı olabileceği gibi, zararlı olabileceğini de belirtmişlerdir. Örneğin Hippokrates, 'kayalardan veya sıcak kaynaklardan çıkan suyun, sertliği ve sıcaklığı yüzünden insan sağlığı için zararlı olduğunu' söylemiştir (Allen, 1998, s.37). Antik Roma tıbbında ise, normal su ile alınan banyo eyleminin faydalı olduğu kadar, termal suyun içeriğindeki minerallerin de faydalı olduğu fark edilmiştir. Bu anlamda Asklepiades'in doktrinleri M.Ö. 1. yüzyıldan başlayarak etkili olmuştur (Allen, 1998).

Gerek antik dönemde, gerekse de günümüzde kaplıca tedavisinin tüm alt yöntemlerinde mineralli sıcak suyun varlığı ve suyla beden fiziksel teması esastır. Kaplıca banyosu ile normal banyo arasındaki en temel fark, kaplıca banyosunda mineralli termal suyun kullanılıyor olmasıdır. Banyo, duş ve yüzmek gibi yöntemler bedenle teması sağlarken, suyu içmek, iç organlar ile sıcak suyun temasını sağlamaktadır. Dolayısıyla kaplıca yapıları ve yerleşimlerinde termal suyun kullanıldığı mekânlar, yapıların planlarının çekirdeğini oluşturmaktadır. Plan içten-havuzlu salondan, dışa- çevreye doğru büyümektedir. Bu büyümenin belirli bir düzen içerisinde olduğu iddia edilemez. Farklı zamanlarda yapılmaları, kaynakların farklı çıkış noktaları ve sıcak sudan en etkin biçimde faydalanma amacı planlama sırasında bir düzensizliği de beraberinde getirmiş olmalıdır.

Antik dönemde bir kaplıca ile hamam arasındaki en belirgin fark, kaplıcalarda büyük bir havuzlu salonun varlığıdır. Yukarıdaki antik kaplıca örneklerinin tümünde bir veya birden fazla havuzlu salon yan yana gelmektedir. Havuzların planın merkezinde yer alması, büyük ebatları, tanrı heykelleri ile süslenmiş görkemli salonları, incelikli mermer ve mozaik süslemeleri termal suyun kutsal-tılsımlı gücünü temsil eder niteliktedir. Bir başka deyişle, havuzlu salonların mimarisi kutsal kabul edilen termal suyun tılsımlı gücünü daha da kuvvetlendirmektedir. Alliano, Baiae ve Civitavecchia'da şifalı suların bekçileri su perileridir. Kaplıcalara şifa bulmak için gelen antik dönemin insanı için doğa tanrıları ve su perilerini onurlandırmaları ve

ondan yardım istemeleri tedavinin normal bir gerekçesi olarak görülmektedir (Yegül, F., çev., 2006). İnanca dayalı bu davranışın mimari temsili, tanrı heykelleri ile süslenmiş büyük ebatları ile anıtsal bir nitelik kazanan havuzlu salonlar olmalıdır.

Termal havuzlar genellikle dikdörtgen formludur ve havuza, havuzu boydan çevreleyen dolgu basamaklar ile inilmektedir. Bu basamaklar havuza giren insanın, farklı yüksekliklerde oturabilmesini, dolayısıyla havuz içindeki rahatlığını sağlamaktadır. Baiae ve Civitavecchia'daki örneklerde havuzları çevreleyen nişlerin içinde kişisel banyo hacimleri bulunmaktadır. Havuzlardaki çoklu kullanım ve nişlerdeki tekli kullanım antik dönemde termal suyun çeşitli şekillerde kullanıldığını göstermektedir.

Antik kaplıcalarda havuzlu mekânlar kadar, terleme odalarının da önemli olduğu görülmektedir. Terleme, Roma tıbbında hastalıkların tedavisinde önerilen etkin bir yöntemdir. Bu dönemde insan vücudunun sıvılardan oluştuğu düşünülmektedir ve sağlıklı olma hali, bu sıvıların ideal dengesine bağlıdır. Hastalığa sebep olan şeyin vücut dışına atılması tedavi için şarttır. Terlemek, kusmak, lavman vb. gibi yöntemler bu bağlamda önerilen tedavi yöntemleridir (Jackson, R., çev., 1999). Sıcak suyun ortama yaydığı buhar ile elde edilen terleme odaları, bu tedavinin gerçekleştirilebilmesi için çok uygun mekânlar olmalıdır. Özellikle yüksek sıcaklıktaki termal suların kullanıldığı terleme odaları doğal fırınlar gibidir.

Terleme odaları normal hamamlarda da bulunmaktadır, fakat hamamlarda bulunan terleme odaları (laconicum) yapay olarak ısıtılan mekânlardır. Kaplıcalarda ise doğrudan sıcak su kaynağı veya suyun buharı kullanılmaktadır. Terleme odaları havuzlu salonlara göre çok daha küçük boyutlarda, genellikle dairesel planlı ve orta havuzlu mekânlardır. Mekânın küçük olmasının nedeni sıcak sudan daha yoğun buhar elde etme isteği olmalıdır. Ortadaki havuz buhar sağlamak ile birlikte, yüzmek için de kullanılıyor olabilir. Alliano – Kuzey Ilıca bölümündeki A10 no'lu mekân, Güney Ilıca bölümündeki 16 no'lu mekân, Baiae – Güney Banyolarındaki G no'lu mekân ve Civitavecchia'daki W no'lu mekân sıcak sudan buhar elde etmek amaçlı

kurulan terleme odalarıdır. Taşıyarak suyun ısısını kaybetmemek için, bu odaların sıcak su kaynağının hemen üzerine inşa edilmiş olması fikri akla daha yatkındır.

Termal sıcak su kaynağının hemen üzerine kaplıca yapısını inşa etmek, hem doğanın örneklerini kopya etmenin, hem de suyun çıktığı yerden bir başka yere taşınması sırasında çıkabilecek sorunları en aza indirmenin bir yolu olmalıdır. Mineral yoğunluğu fazla olan sıcak su, taşınma boyunca tıkanmalara yol açabilecek çökeltiler oluşturabilir ve sıcak su önemli miktarda ısı kaybına uğrayabilir. Yukarıda incelenen antik dönem örneklerinde havuzlu mekânlar ve terleme odaları ya doğrudan sıcak su kaynağının üzerindedir ya da yakınındadır. Dolayısıyla sıcak su kaynaklarının çıkış yerleri kaplıca yerleşiminde vaziyet planını belirleyen en önemli doğal etmen olarak değerlendirilebilir.

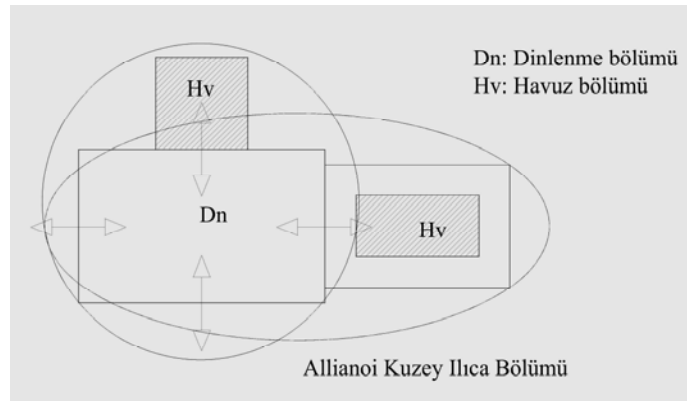
Sıcak suya giren hastanın çıktıktan sonra ılık bir odada dinlenme isteği, hem doğal bir süreçtir, hem de tıbben önerilen bir yöntemdir. Bu durumda havuz etrafının ya da havuzlu salon ile ilişkili bir başka odanın, dinlenme alanı olarak düşünülmüş olduğunu akla getirir. Bu savı yukarıda incelenen örneklerin hemen tümü destekler. Allianoî Kuzey Ilıca bölümündeki A2 salonu (Şekil 3.28), Güney Ilıca bölümünde 12 ve 14 no'lu ısıtılan odalar, 1 ve 5 no'lu mekânlar (Şekil 3.34), Baiiae-Güney Banyo 1'deki D, C ve B no'lu odalar (Şekil 3.37), Güney Banyo 2'deki D, F ve C no'lu odaları (Şekil 3.38), Badenweiler'deki "h" no'lu salonlar (Şekil 3.43) banyo sonrası alınacak dinlenme kürü için düzenlenmiş mekânlar olarak düşünülebilir. Buna göre, banyo kürünün alındığı havuzlu oda veya terleme odası ile buna eklenen dinlenme mekânının ilişkisi çeşitlilik gösterir. Bu odalar bir yandan dinlenme işlevini barındırabilirken, bir yandan da geçiş mekânları gibidir.

Mekânsal olarak havuzlu salon kaplıca merkezlerinde planın çekirdeğini oluştururken, hasta bedenin sıcak su ile teması ve peşinden gelen dinlenme eylemi de kaplıca tedavisinin çekirdeğini oluşturur. Kaplıca tedavisinin özü aslında bireysel bir eyleme dayanmaktadır. Hastanın hastalığını iyileştirmesi tekil gerçekleştirilen bir olgudur; hasta suya girer ve çıkıp dinlenir veya terleme odasına girer ve çıkıp dinlenir.

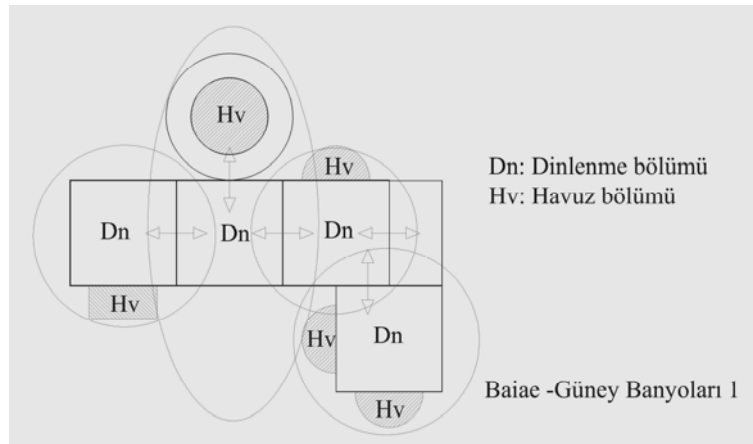


Şekil 3.48 Kaplıca tedavisi ve mekân birimi

Bu tekil eylem sözü edilen çekirdek mekânda temsil edilmektedir (Şekil 3.48). Hastalıkların farklı tedavi yöntemlerine göre (banyo, yüzme, duş, terleme) tedavi edilmesi, bu tekil eylemin tekrar edilmesi ya da farklı mekânlarda yan yana gelmesiyle olur. Bu durumda bir tedaviyi temsil eden çekirdek kaplıca mekânlarının yan yana gelmesi ya da iç içe geçmesi ile bir yapı topluluğu oluşur (Şekil 3.49).

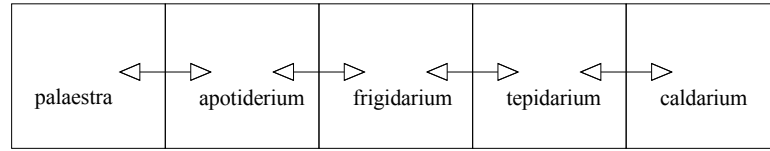


Şekil 3.49 Alliano'deki banyo birimlerinin şematik anlatımı



Şekil 3.50 Baiae- Güney banyolarındaki banyo birimlerinin şematik anlatımı

Antik dönemde yıkanma ve sağlıklı kalma işlevlerini barındıran yapı tipi olan Roma hamamlarına bakıldığında, kaplıcaların tedaviye dönük şekillenmesindeki işlevsel amaç daha net görülür. Roma hamamlarında yıkanmak, birbirine açılan, çok sayıda farklı ısılardaki mekândan geçilerek tamamlanan ve ılıktan sığağa doğru ilerleyen bir düzeni gerektirir. Bu sıra içinde, en önemli duraklar tepidarium ve caldarium olarak belirlenebilir. Banyo, frigidarium'da soğuk bir duşla son bulur. Bu dizilimde bir hastalığı tedavi etmek amacıyla çok, bedeninin ısı geçişleri ile giderek rahatlatılması ve zindelik kazandırılması amacı esastır. Palaestra'da yapılan egzersizlerle zinde ve sağlıklı kalma hali güçlendirilir. Oysa kaplıcalarda, Roma hamamlarındakine benzer bir mekân dizilimi söz konusu değildir; çünkü amaç şifalı sudan en etkin biçimde yararlanmaktır ve yapı birbiri içine geçen, sıcak su kaynağının doğadaki yerine göre şekillenen banyo mekânlarından oluşur.



Şekil 3.51 Klasik Roma Hamamı'ndaki mekân dizilimi

Antik dönemde insanlar temizlenmek, egzersiz yapmak, dostlarını görmek, sohbet etmek ve en son haberleri almak için hamamlara gider. Antik dönemin doktorları banyoyu iyileşmek ve sağlığı korumak için önerir. Bu anlamda hamamlar da kaplıcalarla benzer bir işlev barındırırlar; fakat hamamların asıl kurulma amaçları hastalıkları tedavi etmek değildir. Antik dönem insanı için hamam günlük yaşantının bir parçasıdır. Bu dönemde vücut ile bellek arasında ideal denge olduğu düşünülür. Yıkanarak hem fiziksel ve ahlaki olarak temizlendiğine inanılır, hem de egzersiz ve banyoyla vücudun kazandığı yeniden canlanma ve doğma duygusunun belleği güçlendirdiği düşünülür (Yegül, F., çev., 2006). Hamamlar kent içinde yer alan, fakirden zengine tüm halkın kullanabildiği, insanların birbiriyle iletişim kurduğu kamusal yapılardır. Kentsel hayatta önemli bir yeri vardır. Oysa kaplıcalar su Nympha'larının kutsal yeridir ve sıcak suların şifalı nitelikleri dini ve insanüstü güçlerin tilsimi ile açıklanmaktadır. Havuzlar etrafındaki nişlerin tanrıların heykelleri ile taçlandırılması, antik kaplıcalarda adak eşyalarının bulunması antik kaplıca merkezlerini birer kült alanı haline getirmektedir.

Antik kaplıcaların birer kült alanı olduğunun en güzel örneği İngiltere'nin Bath kasabasındaki Aquae Sulis termal hamamlarıdır. Jackson'a göre bu kaplıca yerel tanrıça Sulis Minerva ile güneşin oğlu Sul'un kutsal yeri ve bir banyo-tapınak kompleksidir. Kaplıcanın kazılarında yirminin üzerinde gümüş, bronz ve kurşundan yapılmış kap bulunmuştur. Bu kaplar Romalıların dini törenlerde şarap veya içki içtikleri kaplara benzetilmektedir ve üzerlerinde tanrıça Sulis Minerva'ya adandıkları yazılmaktadır (Jackson, 1990).

Alliano, Baiae, Civitavecchia ve Badenweiler antik kaplıca merkezleri varolan bir Roma kentinin parçaları ya da benzerleri değildir. Yerleşimlerde su ile ilgili yapıların yanısıra konaklama yapılarının, insulaların ve kült alanlarının varlığından söz edilir; fakat bir Roma kentinin gerekli bileşenleri olan agora, tiyatro vb. gibi kamusal yapılardan söz edilmemektedir. Bunun yanısıra hem Alliano'de, hem de Baiae'da su yapıların dışında kalan alanlar, normal Roma şehir planlılığı esaslarına göre düzenlenmiştir.

İncelenen bütün örnekler uygun ılıman bir iklime sahip olan alanlarda kurulmuş olan yerleşimlerdir. Alliano İlya Çayı Vadisi'nde, Baiae Napoli Körfezi'nin denize bakan yamaçlarında, Badenweiler bol ağaçlı bir tepede kuruludur. Bu seçimde sıcak su kaynaklarının varlığının yanısıra, ılıman bir iklime sahip olmaları da etkili olmuş olmalıdır. Günümüz kaplıca tedavisi anlayışında etkin olan iklim tedavisi, doğa yürüyüşleri, güneş banyoları antik dönemde de bilinen bir tedavi unsuru olmalıdır.

Geç Antik Dönem ve Bizans Dönemi'nde Baiae ve Badenweiler termal şehirleri sağlık amaçlı kullanılmaya devam etmişken, Alliano bu dönemde şifa dağıtan bir merkezden çok, demir ve keramik atölyelerinin bulunduğu bir üretim merkezi olarak kullanılmıştır. II. Bölüm'de de belirtildiği gibi, Hristiyanlığın kabulü ile birlikte yıkanma ve hamamlara karşı ihtiyatlı bir tavır gelişmiş ve her ne kadar tedavi amaçlı banyolara izin verilse de, kaplıcalar da hamamlar gibi gözden düşmüştür. Bu durum Avrupa'da 18. yüzyıla kadar devam ederken, Anadolu'da İslamiyet'in kabulü temizlik anlayışını öne çıkardığı için, kaplıca ve hamamlar kullanılmaya, ya da yenilerinin yapımına devam edilmiştir.

3.5.2 Kütahya-Yoncalı Kaplıcası

Hamamların yasaklandığı, yıkanmanın günah kabul edildiği ve temizlik anlayışının bedenden giysiye doğru yer değiştirdiği Ortaçağ Avrupası'nın aksine, bu yüzyıllarda Anadolu ve komşu coğrafyalarında hamam geleneği devam etmiştir. 7. yüzyılda Emevilerin Suriye'yi fethetmesinden sonra, burada bulunan antik dönemlere ait binalardan örnek alarak, yeni bir anlayışla camiler, saraylar ve hamamlar inşa ettirdikleri bilinmektedir (Önge, 1995).

Kusayr-ı Amra ve Sarak Hamamları'nda da görüldüğü gibi, bu ilk Müslüman hamamlarının, antik geleneği devam ettiren Bizans Hamamları'nın hemen hemen tam bir benzeri olduğu, hatta bu benzerliğin sadece mimari ve tesisatta kalmayıp, tezyinatta da inhisar ettiği bilinmektedir. Ancak onlardan farklı olarak, Müslümanlığın şartlarına uygun bir şekilde temizlenebilmesi için, antik devir hamamlarında görülen soğuk ve sıcak havuzların kaldırıldığı, bunun yerine kurnalardan akan su ile yıkanma usulünün konulduğu dikkati çekmektedir (Önge, 1995, s. 9)

11. yüzyılın sonlarından itibaren Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlamasıyla, antik döneme ait hamam ve kaplıcalar onarılarak kullanılmaya devam etmiştir. Önge'ye göre antik dönem kaplıcaları aynen kullanılırken, aynı durum ısıtılmış su kullanılan hamamlar için geçerli değildir (Önge, 1995). Kaplıcaların korunarak ya da tamir edilerek kullanılmaya devam etmesindeki öncelikli sebep, sıcak su kaynağının yerinin değiştirilemiyor olması olmalıdır. Ayrıca kaplıcanın işlevinin tarihi süreç içinde değişmemesi, bir soyunma bir de havuzlu salondan ibaret olan kaplıcaların mimari kompozisyonunda da değişiklik ihtiyacı doğurmamış olmalıdır.

Önge'ye göre 12.-13. yüzyıllarda Anadolu'da inşa edilen hamamlar, doğal su kullanılan kaplıcalar ve ısıtılmış su kullanılan hamamlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Her türlü hava koşullarında, biri soyunup giyinmek, diğeri de havuzda yıkanmak amacı ile yapılan ve iki hacimden oluşan kaplıcalar ise, mimari

kompozisyonları ile ısıtılmış su ile çalışan hamamlara ilham kaynağı olmuşlardır (Önge, 1995).

12. ve 13. yüzyıllarda Anadolu'daki antik dönem kaplıcaları tamir edilerek kullanılmaya devam etmiştir. Kütahya-Yoncalı, Konya-Ilgın, Kırşehir-Karakurt Kaplıcaları ve Ankara'nın Sey Köyü'ndeki kaplıca bu bağlamda örnek verilebilecek, kökeni antik döneme dayanan kaplıcalardandır.

Dulkadiroğulları tarafından 15. yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilen, Kırşehir'deki Karakurt Kaplıcası da enteresan bir örnektir. Etrafı yan yana hücrelerle çevrilmüş bir iç avlunun kuzey-batı köşesinde müstakilen yer alan, kubbeli iki hacimden ibaret bu kaplıcanın, mimari detayları ve malzemesinden, bir Roma veya Bizans yahut da, tıpkı Bursa Eski Kaplıca'da görüldüğü gibi, antik mimariyi taklit eden bir Türk eseri olduğu anlaşılmaktadır. Ankara civarındaki Sey Köyü'nün kaplıcası da, tabii sıcak su kaynağının üzerine inşa edilmiş bir antik devir kaplıcasının, yine muhtemelen 15. yüzyılda Türkler tarafından kısmen ihya suretiyle kullanılmış diğer bir örneği olmaktadır... Kuruluşları genellikle efsanelere dayanan Anadolu ılıca ve kaplıcalarının, çok eski devirlerden beri bir Tanrının, bir azizin veya Müslüman Türklerin yerleşmelerinden sonra bir velinin himayesi altına verilmesi; bu maksatla yanlarına bir mabed, bir türbe veya tekke ve cami yapılması; hatta eski yol güzergahları üzerinde birer dinlenme yeri olarak kullanılan bu tesislerin civarında han veya kervansarayların inşa edilmesi de dikkati çeken bir hususiyettir (Önge, 1995. s. 10-11)

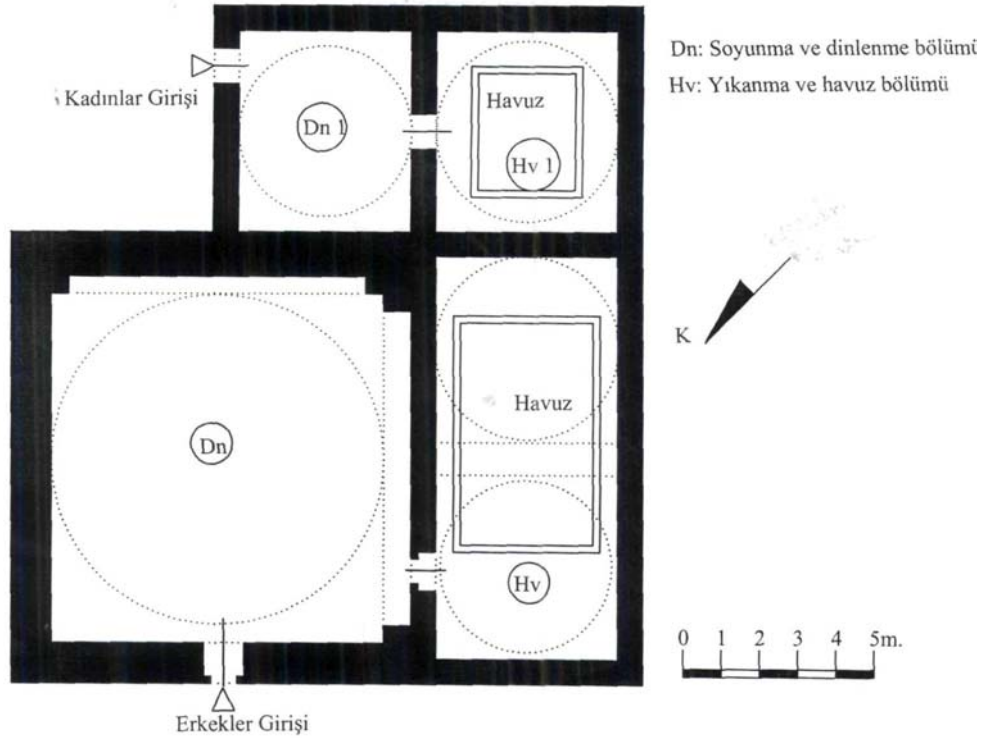
Bölüm 3.4'de incelenen Batı Anadolu'daki kırsal kaplıcaların bir çekirdek kaplıca biriminden ve bunun çevresinde oluşan sıra odalardan oluşan mimari kompozisyonu, Önge'nin örneklediği Karakurt Kaplıcası'ndan çok farklı değildir. Tarihi Karakurt Kaplıcası, bir avlunun etrafında bulunan sıra odalardan (yan yana hücreler) ve bağımsız bir birim olan kubbeli kaplıca çekirdek biriminden (müstakilen yer alan kubbeli iki hacim) oluşmaktadır. Bu haliyle, günümüzde kullanılan birçok kırsal kaplıcanın yüzyıllardır devam eden bir geleneğin ürünü olduğu iddia edilebilir.



Şekil 3.52 Kırşehir-Karakurt Kaplıcası (Önge, 1995, s. 13)

Yoncalı Kaplıcası, Kütahya iline 17 km. uzaklıktaki Yoncalı Köyü'nde yer alır. Günümüzde köyün tümü termal turizm bölgesi ilan edilmiştir ve bölgede çok sayıda termal tesis, banyo ve kaplıca bulunmaktadır. Yoncalı Kaplıcası, güneyinde bulunan mescid ile birlikte köyün doğusunda yer almakta ve çevresinde konaklama birimleri bulunmamaktadır. Halen Özel İdare'nin mülkiyetinde bulunan kaplıca, şahıs tarafından işletilmektedir ve günümüzde ağırlıklı olarak yıkanmak için kullanılmaktadır.

Kaplıca küçük bir çifte kaplıca olarak Sultan I. Alaeddin Keykubat zamanında, 1233 yılında yaptırılmıştır (Önge, 1995, s.274). Güneydoğuya açılan erkekler kısmı kuzeydeki kadınlar kısmına göre daha büyüktür. Her iki kısım da, bir soyunma ("Dn" no'lu mekân) bir de havuzlu hacim ("Hv" no'lu mekân) olmak üzere ikişer adet kubbeli mekândan oluşmaktadır. Erkekler kısmının soyunma hacmi, 9,40m x 9,50 m. boyutlarındadır ve ortasında bir aydınlık feneri bulunan ahşap bir tavanla örtülüdür. Fakat bu bölümün duvar köşelerinden çıkıntı yapan kemer başlangıçları ve plastr bakıyeleri mekânın daha önceden kubbe ile örtülü olabileceğini düşündürmektedir. Soyunma bölümünün ortasında küçük bir şadırvan vardır ve doğu tarafı hariç mekânı ahşap bir galeri çevrelemektedir (Şekil 3.53).



Şekil 3.53 Kütahya- Yoncalı Kaplıcası, şematik plan (Önge'den geliştirilerek)

Havuzlu bölüm 4,85 m. x 10,78 m. ölçülerindedir, basık bir kemer mekânı ikiye bölmektedir ve ortasında 3,50 m. x 6,05 m. boyutlarında bir havuz bulunmaktadır. Yaklaşık 1,30 m. derinliğindeki bu havuzun tabanında 45 cm. yüksekliğinde bir seki vardır. Girişin sağında basamakla inilen bir yıkama bölümü yapılmıştır. Termal su havuza doğu ve kuzey yönlerdeki mermer çörlenlerden gelmekte ve fazlası kuzey batı köşedeki oluktan dışarı atılmaktadır. Bu bölüm üçgen bingilerle duvara oturtulmuş iki adet kubbe ile örtülüdür.

Kadınlar bölümünün kapısı batıya bakmaktadır. Soyunma bölümü ("Dn 1" no'lu mekân) 4,55 m. x 5,15 m. boyutlarındadır ve merkezinde yuvarlak bir ışıklığı olan ve üçgen bingilerle duvara oturan bir kubbe ile örtülüdür. Havuzlu mekân ("Hv 1" no'lu mekân) ise 4,85 m. x 5,05 m. boyutlarındadır ve ortasında 2,35 m. x 2,40 m. ölçülerinde bir havuz bulunmaktadır. Bu mekânın üstü de üçgen bingilerle duvarlara oturan bir kubbe ile örtülüdür. Günümüzde erkekler bölümünün giriş cephesine, doğu duvarına ve kadınlar bölümü tarafına servis amaçlı eklentiler yapılmıştır.



Şekil 3.54 Kütahya- Yoncalı Kaplıcası, kuzeydoğu cephesinden görünüm (Önge, 1995, s. 275)



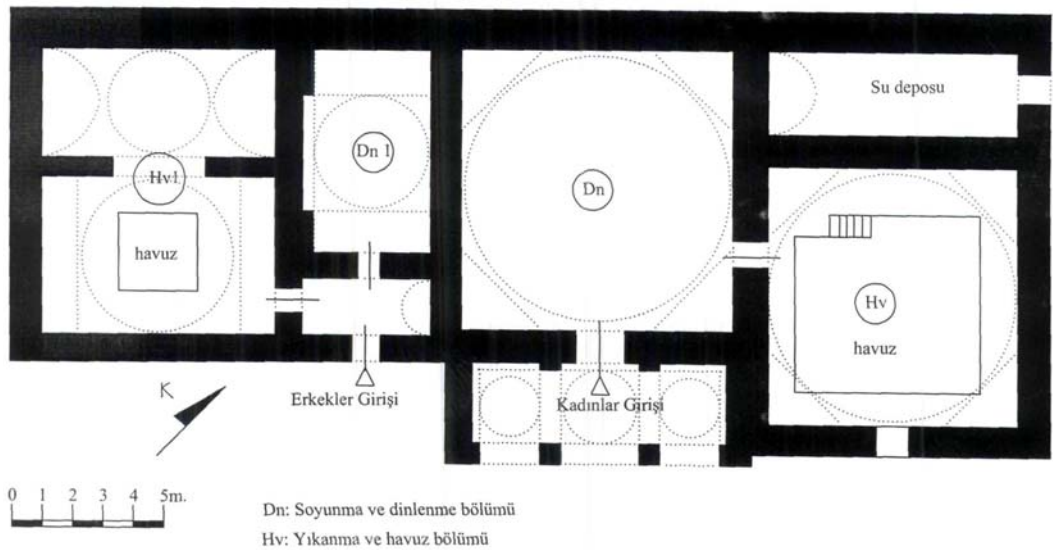
Şekil 3.55 Kütahya- Yoncalı Kaplıcası, güney cephesinden görünüm

Önge'ye göre yapıda yapılan en önemli onarım, erkekler bölümünün özgün soyunma bölümü yerine yenisinin inşa edilmesidir. Kaplıcanın güneyindeki mescid ile mimari benzerliğinden dolayı, erkekler soyunma bölümünün 15. yüzyılda yapıldığı, 8,50 m. çapında bir kubbe ile örtüldüğü ve kubbenin 19. yüzyılın sonlarında yıkılıp yerine ahşap direkli tavan yapıldığı düşünülmektedir. Yapının çevresindeki eklentiler ise daha yakın dönem onarımlardır. Yoncalı Kaplıcası'nın

Selçuklular zamanında sadece üst örtü sistemi yenilenen antik bir kaplıca olması fikri ağırlık kazanmaktadır (Önge, 1995, s. 274).

Yoncalı Kaplıcası ile benzerlik gösteren ve I. Alaeddin Keykubad zamanında yapılan diğer bir kaplıca Konya'daki İlgin Kaplıcası'dır. Bu kaplıca da erkek ve kadın olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır ve bölümler soyunma ve havuzlu mekân olmak üzere ana iki hacimden oluşmaktadır.

...Selçuklu Sultanı I.Alaeddin Keykubad, burada, soyunma ve havuzlu sıcaklık kısımlarını ihtiva eden küçük bir kaplıca yaptırmıştır... Bu kaplıcanın bakımsızlık veya muhtemelen bir deprem neticesinde yıkılmasından sonra, bugün kadınlara tahsis edilmiş bulunan eski kaplıcaı da Sahib Ata inşa ettirmiştir. ... iki büyük kubbeli hacim ile bir su deposundan ibaret bu binanın, sonraki tadilata rağmen, Selçuklu devrine aidiyeti belli olmaktadır. Ayrıca, bu kısımdaki sıcaklığın kuzey-doğu köşesinde tespit edilen duvar uzantısından, kaplıcanın bugün mevcut olmayan bazı müstemilatı ile ilgili bulunduğu düşünülebilir. Nitekim, Sahib Ata'nın kaplıca civarındaki Kıdani zaviyesi ve bir han ile ilgili vakıf kayıtları mevcuttur...Sahib Ata'nın burada bir zaviye, bir han ve bir kaplıcadan müteşekkil küçük bir manzume inşa ettirdiği anlaşılmaktadır (Önge, 1995, s. 282).



Şekil 3.56 Konya- İlgin Kaplıcası, şematik plan (Önge'den geliştirilerek)



Şekil 3.57 Konya- Ilgın Kaplıcası, güneybatı cephesi (Önge, 1995, s. 284)

Yoncalı ve Ilgın Kaplıcaları'nda antik dönem örneklerinde izlenen, birden fazla banyo mekânının yan yana gelmesi durumu görülmemektedir. Yapılar yalın ve süslemeden arındırılmıştır. Bu durum, kaplıcalara olan ilgiye bağlı olarak alanın imar görmemesiyle ilişkili olabileceği gibi, şifalı suyun kullanımının antik dönemdeki çeşitliliğini yitirmesiyle de ilişkili olabilir. Bu durum, Anadolu insanının şifalı suyu bir tedavi unsuru olarak antik dönemdeki gibi bilimsel olarak önemsemediği ya da bu konuda arayışa girmediğini düşündürmektedir. İki hacimli kaplıca banyo yapısının kullanımı Osmanlı Dönemi'nde de devam etmektedir. Bu bağlamda aşağıda Bursa-Çekirge Kaplıcaları incelenmiştir.

3.5.3 Bursa- Çekirge Kaplıcaları

Bursa şehri, Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Denizi'nin güneydoğusunda yer alır. Şehir Bithynia Kralı I. Prusias tarafından M.Ö. 187-186 dolaylarında kurulmuştur. M.Ö. 74'ten itibaren Prusa Roma'nın "Bithynia et Pontus" isimli eyaletinin bir parçasıdır. M.Ö. 100 yılında İmparator Traianus'un eyaletin valiliğine atadığı Plinius, "Prusa ad Olympium" kentini eyaletin merkezi haline getirmiş ve onun yönetiminde kent, en aydınlık günlerini yaşamıştır (Şehitoğlu, 2008).

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile Prusa kenti Bizans İmparatorluğu'nun yönetiminde varlığını sürdürmüştür. Kentin Çekirge bölgesindeki

sıcak su kaynakları, bu dönemde yazılı kaynaklara geçmeye başlamıştır. 1326 yılında Bursa, Osmanlı Devleti'nin başkenti olmuştur. Orhan Bey'in oğlu I. Murat dönemi ile birlikte kent "Hüdavendigâr Sancağı" adını almıştır. I. Murat dönemine kadar Hisariçi'nde kalan kent, Hüdavendigâr Sancağı olması ile birlikte, Çekirge semtine doğru büyümüştür. I. Murat Çekirge semtinde bir külliye yaptırmış, sıcak su kaynaklarının üzerindeki Bizans kalıntılarını tamir ettirmiştir (Şehitoğlu, 2008). Devam eden yıllarda, I. Bayezid, I. Mehmet ve II. Murat dönemlerinde kent hızla büyümüştür. 1453 yılında II. Mehmet'in İstanbul'u ele geçirmesi ile Osmanlı'nın başkenti Bursa'dan taşınmıştır. Kent, bir transit üretim ve ticaret merkezi olarak önemini korumaya devam etmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda hem İran ile yapılan savaşlar, hem de Avrupalıların ipek yoluna alternatif yollar kullanmaya başlaması Bursa'yı bir transit merkez olmaktan çıkarmıştır. 19. yüzyılda ise Osmanlı'da tekstil üretimine bağlı sektörün gerilemesi ile Bursa'nın parlak dönemleri son bulmuştur.

Bursa'daki hamam ve kaplıcaların Roma Dönemi'ne tarihlendiği düşünülmektedir; fakat bu konuda kesinleşmiş bir bilgi yoktur. Tarihi kaynaklarda Romalıların Bursa'daki sıcak su kaynaklarını keşfetmemiş olmalarının akla yakın olmadığı, bunlardan bir şekilde faydalanmış olabilecekleri ileri sürülmektedir. Bizans Dönemi'nde ise, "Basilicae Thermae" adlı bir kaplıcanın birçok yazar tarafından doğrulanan inşası, bu dönemde termal suların faydalanıldığını göstermektedir. I. Justinianus (482-565) döneminde kaplıcalar en parlak dönemini yaşamıştır. Şehrin Osmanlılar tarafından fethedilmesi ile de çok sayıda hamam ve kaplıca yapılmıştır. Bu hamamları Şehitoğlu dört grupta toplamaktadır.

Kentte bulunan Osmanlı Dönemi hamamlarını, içinde buldukları ve hizmet ettikleri kent dokusu parçasına göre gruplandırabiliriz: Külliye hamamları kentin ana gelişme noktalarını belirleyen yapı kompleksleri olan külliyeler içinde; çarşı hamamları kent merkezini oluşturan ve zamanla çevresine doğru yayılan ticaret alanında; mahalle hamamları çarşı ve külliyeler etrafında gelişen mahallelerde yıkanma ihtiyacını karşılamak üzere, kaplıcalar ise sıcak su kaynak bölgelerinde yıkanma ve tedavi için inşa edilmiştir (Şehitoğlu, 2008, s. 27).

Kaplıcaların bulunduğu bölge yakın geçmişe kadar kent merkezine uzaktır ve Çekirge olarak anılmaktadır. Çekirge'nin antik adı bazı kaynaklarda "Pythia" olarak geçmektedir; fakat Mansel'e göre Pythia bugünkü Yalova Termal Kaplıcaları'nın antik adıdır. Mansel, bu hataya Texier'in sebep olduğunu ve Texier'in kaynak olarak aldığı Stephanos Byzantios'un alıntısını hatalı çevirdiğini ileri sürmüştür. Asıl metni Mansel şöyle çevirmiştir: "Keza Bithynia'da Phytia namı verilen ılıcalar vardır; diğeri ise Bursa'da olup, Kırali Ilıca ismini taşımaktadır" (Mansel, 1936, s.12).

Çekirge kaplıcaları için Leontios Scholastikos şu kitabeyi yazmıştır:

Bu kaplıcaları hiçbir tereddüde yer olmaksızın Kral Kaplıcaları (Basilika) olarak adlandırmaktayız. Bu ismi, eskiler bunlara duydukları hayranlıkların bir ifadesi olarak vermişlerdi. Çünkü bu kaplıcaların olağanüstü suyu ateşle ısıtılmıyor, kendiliğinden sıcak olarak fışkırıyor, ayrıca hamamlarda soğuk su da bulunduğundan, suyu istediğin sıcaklık derecesine düşürebilirsin (Palatine Athologia/Anthologia, Saray Antolojisi, IX, 630) (Osmangazi Belediyesi, 2007, s. 20).

Bursa'da yapılan demiryolu çalışmaları sırasında Kara Mustafa Kaplıcası'nın yakınlarında Roma Dönemi'ne ait kalıntılar bulunmuştur. Kalıntılar arasında bulunan bir kitabede, İmparator Vespasianus'un adı geçmektedir. Ayrıca büyük boyutta, ağzı açık bir denizkızı başı bulunmuştur. Kitabede adı geçen imparatorun babasından sonra tahta geçen ve Apamia halkının kaplıcalara adadıkları Traianus'un manevi oğlu Hadrianus olduğu kabul edilmekte ve bu kaplıcaların Kral Hadrianus'un harcamaları ile M.S. 120 yıllarında yapılmış ya da tamir edilmiş olduğu düşünülmektedir (O.B., 2007).

Çekirge, Osmanlı Dönemi'nde Sultan I. Murat'ın vakıf köyüdür. Çekirge'nin gelişmesi, kaplıcalar dışında Sultan I. Murat Hüdavendigâr'ın Külliyesi ile gerçekleşmiştir. 1366 yılında inşaatına başlanan külliye cami, medrese, imaret, hamam gibi pekçok eser yaptırılmıştır ve külliyenin giderleri için büyük bir bölge vakıf alanı ilan edilmiştir (O.B., 2007). Kandes, 1850'li yıllarda Çekirge'deki evlerin tamamında, içinde mermer havuzları olan küçük yıkanma yerleri bulunduğunu

yazmaktadır. Bu yıllarda Dr. Bernard'ın Çekirge'deki kaplıçalarda tedavi olması ve ardından bu kaplıcaların özelliklerini bilimsel yöntemler ile inceleyerek bir kitap haline getirmesi, bölgenin Avrupa'da ünlenmesine sebep olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında Çekirge'ye olan ilgi artmıştır. Bu yüzyılda Çekirge'ye bahçeli büyük konaklar inşa edilmeye başlanmış, özellikle yaz mevsiminde, kaplıçalara gelen konuklar ile birlikte bölgenin nüfusunda ciddi artışlar kaydedilmiştir. Kaplıcalar dışında büyük konakların da turistik amaçlı hamam-otel olarak kullanılmaya başlandığı, Boyugüzel, Şifa, Yeşilyayla gibi hamam-otellerin açıldığı görülür. Aynı dönemde Çekirge Bursalıların hafta sonları dinlenme ve eğlenmeye gittikleri bir sayfiye yeri niteliğindedir (O.B., 2007).



Şekil 3.58 Yeni kaplıca, KaraMustafa Paşa, Kaynarca ve Kükürtlü Kaplıcalarının 1894 yılında Mudanya yolundan görünümü (Dostoğlu, b.t.,s.233)

Tarih boyunca Bursa'ya gelen birçok gezgin Çekirge'yi de ziyaret etmiş ve kaplıcaların şifa verici özelliklerinden söz etmiştir. Evliya Çelebi Bursa'yı anlatırken kaplıcalara ayrı bir bölüm ayırmış, Eski Kaplıca, Çekirge Kaplıcası, Kükürtlü Kaplıcası ve Yeni Kaplıca'yı detaylı olarak anlatmıştır.

Allah'ın işi bir tatlı kükürt madenine uğrasa hâkimlerin sözüne göre o su ateşte kaynar gibi kaynayıp Allah saklasın pişirip helak eder. Ama bu sıcak sulara, soğuk sular karıştırılarak ılık su haline getirilir. Daha sonra insanoğlu ne kadar

yıkanıp içse o kadar faydalıdır. Eski bilgiler ve hekimler yetmiş özelliğini yazmışlar. Çoğunlukla kükürtlü ve civalı hap kullananların dişleri dökülmüştür. Ama bu Bursa'da nice yüz ılıca kaynakları vardır, kefare zamanındaki insanlar bu kaplıcaların özelliklerini bilmediklerinden üzerine yapı yapmamışlar (Dağlı ve Kahraman, 2008, s.23).

1793 yılında Bursa'yı ziyaret eden İngiliz Von Brenner şehre yarım saat uzaklıkta Uludağ'ın eteklerinde bulunan kaplıcalardan şöyle söz etmiştir:

Kaplıcalardan genellikle ilkyaz aylarında yararlanılıyor; elbette bir Baden, Karlsbad, Pymont ve Spau'da yararlanılan sıklıkta değil. Bursa'da sadece hastalık iyileştirmek amacıyla kullanılıyorlar. Genellikle de vücut direngenliğini arttırmak veya bir salgın hastalık sonrasında hizmet veriyorlar. En çok da, romatizma ağrılarını dindirmek veya azaltmak konusunda etkili oluyorlar....Kaplıcaların mimari üslupları, Türklerin alışılmış hamam mimarisisiyle tamamen uyum içinde; kubbeler kurşunla ve filtre görevi gören delikli bir saçla kaplı, bunun üzerinde de gün ışığından yararlanmak ve dışarıdaki havayı izole etmek için düşünülmüş camdan bir kubbe bulunuyor. İç kısımlarındaysa, kenarlarından birçok basamakla çıkılan, banyo almak isteyenlerin istedikleri kadar suyun altında kalmalarını sağlayan yuvarlak bir taş bulunuyor (Günaydın ve Kaptanoğlu, 2000, s.78-80).



Şekil 3.59 Çekirge ve Bursa Ovasının 1890'lı yıllardaki görünümü (Dostoğlu, b.t., s.63)

1834 yılında Bursa'ya gelen Charles Texier “Asie Mineure” isimindeki kitabında kaplıcalardan çok Uludağ'ın eteklerindeki doğal güzelliklerden ve buranın bir mesire yeri olduğundan bahseder. 1835 yılında kenti ziyaret eden Miss Julia Pardoe ise, kaplıcalardaki kadınları konu etmiş ve Çekirge'deki birçok evde kaplıca suyunun bulunduğunu, bakımsız olsalar da kaplıca mevsiminde bu evlerin iyi kira getirdiğini söylemiştir.

Çekirge'deki birçok evde kaplıca suyu vardır. Bunlar, her ne kadar bakımsızlarsa da, kaplıca mevsiminde iyi kira getirir. Bu evleri, çoğunlukla ekonomik durumu yerinde olan Rumlara, Avrupalılar kiralarlar. Çekirge'nin bulunduğu yer, olağanüstü güzel bir yerdir. Havası tatlı ve yumuşaktır. Altında uçsuz bucaksız uzanan bir ova vardır. Arkasını da yüksek dağlara yaslamıştır (Günaydın ve Kaptanoğlu, 2000, s.94)

1855'de Bursa'yı ziyaret eden Jean Henry Abdolonyme kaplıca mevsiminde Çekirge'ye gelenler hakkında detaylı bilgi vermektedir.

Banyo mevsimi genellikle Mayıs'ta başlar; bir de sonbahar mevsimi vardır. Bu tarihlerde Bursa, kimi termal suların ününe kapılarak, kimi, bir süre sayfiye havası içinde yaşama hevesiyle koşan kalabalık bir ziyaretçi kitlesiyle dolup taşar. Bunlar çoğunluk İstanbullu, İzmirli, Odesalı tüccarlar, Pera Mahallesi'ndeki diplomatlar ve Orta Doğu'yu ziyaret eden ender birkaç turisttir. Bunlar arasında Türkler nadiren görülür ve ender kişiler Bab-ı Ali'nin memurları yani reformcu Türkler'dir. Eski kafalılar Hac seyahati dışında yerlerinden kımıldamazlar...Bu sebepten ötürüdür ki banyo mevsiminde Bursa'da, Avrupa'daki aynı türden yerlerde görülen canlılık ve hareketliliğe rastlanmaz. Orada ne balo, ne konser, ne tiyatro, ne salon bulabilirsiniz (Günaydın ve Kaptanoğlu, 2000, s.128).

19. yüzyıl gezginlerinin anlattıklarından Çekirge'nin konaklama, eğlence ve banyo yapılarının iç içe bulunduğu bir termal şehir görüntüsünde olduğu anlaşılmaktadır. 1911 yılında Çekirge'de bir kaplıca otelde kalan Bereketzade İsmail Hakkı, Çekirge'deki konaklama yapıları hakkında fikir vermektedir.

...Bu otel, Hüdavendigâr Gazi Camii'nin sağ tarafına yakın bulunan bir sırtta ovaya nazır, yaklaşık yedi sekiz dönümlük büyük bir arsanın doğu yamacı üzerinde, zemin katıyla beraber üç kat yüksekliğindedir. Karşılıklı iki sıra odalar halinde olup aralarında dar bir koridor vardır. Ahşap bir binadır. Arsanın batı yamacı üzerine sıralı on bir oda yapılmış ve önü bir koridor ile örtülmüş. Odalara girilince tam karşıya gelen yerde, iki basamakla inilen banyo vardır. Gerek koridorun, gerek odaların ve gerekse banyonun tabanları sakız mermeriyle kaplıdır. Her banyoda biri soğuk öbürü sıcak maden suyu akan iki büyük musluk vardır. Her ikisi bir olduğu halde birinin soğuk olması, daha önce bir depoda soğutulduğu içindir. Arsanın doğu yamacında, iki katlı salaş gibi müteaddit yerler vardır. Arsanın ortasında da, doğudan batıya doğru biri tamamen kadınlara, diğeri sabahları üçe dörde kadar erkeklere, geri kalan zamanda ise kadınlara mahsus, çarşı hamamları gibi iki hamam inşa edilmiş. Otelde kalanlar odalarda, diğer yerlerde kalanlar hamamlarda yıkanıyorlar. Fakat salaşlarda bulunanlar, ayrıca ücret verdiklerinde, odalarda yıkanabildikleri gibi dışarıdan arzu edenler de ücretle her ikisinde yıkanabiliyorlar. Ücretleri farklıdır (O.B., 2007, s.40).

Çekirge'nin termal suları Bademlibahçe ve Çekirge Suyu olmak üzere iki ana kaynaktan çıkmaktadır. Çekirge suları çelikli, Bademlibahçe suları kükürtlü sulardır. Suların dağıtımı Osmanlı'da padişah fermanı ile yapılmıştır ve su tahsisi masura ölçüsündedir (Şehitoğlu, 2008). Çekirge suları Vakıfbahçe (sıcak-dişi), Zeyninine (ılık-erkek) ve Horhor suları olarak üçe ayrılır. Her bir kaynağın içeriği farklıdır ve aralarında bağlantı olamadığı kabul edilir. Keçeli, Servinaz, Çekirge ve Cıkcık Kaplıcaları Vakıfbahçe kaynağından, Hüsnügül ve Boyugül Kaplıcaları Zeyninine kaynağından, Eski Kaplıca da Horhor kaynağından su alacak şekilde konumlanmıştır. Bademlibahçe tarafında ise, Kükürtlü, Kaynarca ve Karamustafa olmak üzere üç ayrı ana kaynak yer almaktadır. Kaynarca Kaplıcası ve Yeni Kaplıca Kaynarca kaynağından, Karamustafa Kaplıcası Karamustafa kaynağından ve Kükürtlü Kaplıcası kükürtlü kaynağından su almaktadır (Şehitoğlu, 2008).

Çekirge sularının ana kaynaktaki sıcaklığı 35-50°C, Bademlibahçe sularının sıcaklığı ise 80-85°C arasındadır. Bu sular mineral açısından oldukça zengindir.

Potasyum, sodyum, kalsiyum, magnezyum, alüminyum, klor, flor, sülfat, bikarbonat, karbondioksit, lityum ve kükürt gibi mineraller yanında, arsenik, bakır, krom, kalay, gümüş, nikel, karbonikasit ve kurşun suların tedavi edici niteliklerini belirlemektedir. Bu sular sıcaklıkları ve içerdikleri mineraller dışında radyoaktif olmaları nedeniyle de önem taşımaktadırlar (Erer, 2004). “Bursa suları, romatizma, artrit, nikris (gut), çeşitli ağrılar, nevraljiler, siyatik, gastrointestinal sistem hastalıkları, idrar yolları hastalıkları, anemi, cilt hastalıkları, çeşitli kadın ve erkek hastalıkları, şişmanlık gibi rahatsızlıklarda kullanılmaktadır” (Erer, 2004, s.193-194).

Evliya Çelebi’ye göre Çekirge’de 3000’den fazla ev hamamı vardır. Bu sayının gerçeği yansıtmadığı açıktır; fakat o yıllarda hemen her evde termal suyun bulunduğu ve kaplıca mevsiminde kiraya verildiği, bugüne bakarak da tahmin edilebilen bir durumdur. Gezinlerin notlarından anlaşıldığı kadarıyla, Çekirge’de termal banyolar ev banyoları, hamam-oteller ve halka açık hamamlar şeklinde üçe ayrılıyor olmalıdır. Bu durum günümüzde de pek farklı değildir. Ev banyoları artık pek yaygın değildir; fakat kaplıca otelleri ile halka açık hamamlar halen kullanılmaktadır. Aşağıda halka açık hamam olarak nitelenen kaplıcalar, yapım tarihi sırasına göre incelenmiştir.

3.5.3.1 Kükürtlü Kaplıcası

Kükürtlü Kaplıcası Kükürtlü Mahallesi’nde, Eski Mudanya yolu üzerinde yer alan geniş bir yeşil alan içerisinde yer almaktadır. Kaplıca Büyük Kükürtlü (Erkekler bölümü) ve Küçük Kükürtlü (Kadınlar bölümü) olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmaktadır ve sıcak su kaynağı bu iki bölüm arasından çıkmaktadır (Şehitoğlu, 2000). Yapı, 1389 yılından önce I. Murat Hüdavendigâr tarafından inşa edildiğinde sadece Büyük Kükürtlü bölümünden ibarettir (Şekil 3.61). Bu haliyle bir banyo odası ve ilişkili soyunma-dinlenme hacminden ve bir terleme odasından oluşan, Selçuklu Dönemi kaplıca yapılarını andıran mütevazı bir banyo yapısıdır ve kaynaklardan anlaşıldığına göre 16. yüzyıla kadar bu haliyle kullanılmıştır. Küçük Kükürtlü ve Büyük Kükürtlü’nün soyunma bölümü 16. yüzyılda II. Bayezid tarafından eklenmiştir (Şehitoğlu, 2000). Küçük Kükürtlü de bir havuzlu banyo birimi ile ona açılan üç adet

hacimden oluşmaktadır. Aru'nun kayıtlarında Küçük Kükürtlü'nün rölöveleri bulunmamaktadır. Şehitoğlu ise, Küçük Kükürtlü'nün soyunmalık bölümünü yapının özgün durumu içinde değerlendirmemiştir. Bu durumda Küçük Kükürtlü de ilk yapıldığı dönemde, Büyük Kükürtlü gibi soyunma-dinlenme ve havuz hacmi olmak üzere iki ana hacimden oluşan bir banyo yapısı olmalıdır (Şekil 3.61).

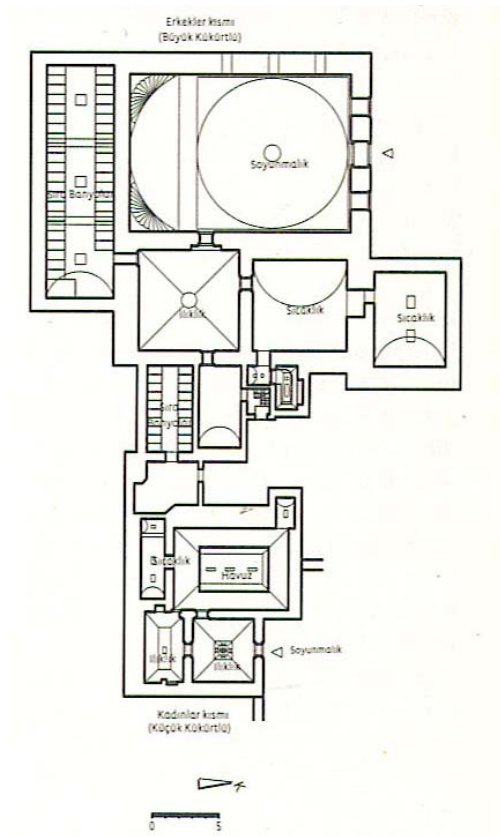
Kükürtlü Kaplıcası 14. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar değişik zamanda değişik ekler olarak büyümüş bir banyo yapısıdır. 1680 ve 1682 yıllarında esaslı onarım geçirmiştir (Şehitoğlu, 2000). 1838-1843 yılları arasında Çekirge Kaplıcaları üzerinde çalışan Dr. Bernard Büyük Kükürtlü hakkında şunları yazmıştır:

Yapısı eski, oldukça büyük ve gereği gibi sağlamdır...Soğukluk kısmı meydana gelir; suyun harareti 25 derecedir. Kaplıcaya girenlerin fiçı ve banyolukları burada durur (Eskiden, şimdiki gibi mermer banyoluklar mevcut değildi. Herkes, birer fiçı kiralar ve banyosunu orada yapardı). Asıl hamam kısmının harareti 26 ile 30 derece arasındadır. Bu daire küçük ve zinetsizdir. Bir köşesinde dar ve harap, dört köşe bir havuz vardır. Beş altı muslukla, birkaç kurnadan ibarettir. Buradan, bitişiğindeki kubbeli, iki küçük pencerele ufak bir halvete girilir. Bu serin halvetten "buğuluk" denilen yere geçilir ki, kibritiyetli suyun en çok koyulaştığı burada hararet 30-35 derece arasındadır (Bernard, 1943, s.32).

Dr. Bernard'ın inceleme yaptığı yıllarda Büyük Kükürtlü'nün planı, Şekil 3.55'de incelenen II. evre durumunda olmalıdır. Soyunmalık, Bernard'ın soğukluk olarak tanımladığı yer, asıl hamam diye adlandırdığı alan ise şekilde "Dn" olarak gösterilen mekân olmalıdır. Kubbeli, iki küçük pencerele ufak halvet "Hv" no'lu mekân, buğuluk ise "Tr" no'lu mekân olarak yorumlanmıştır. Şehitoğlu'nun Ayverdi arşivinden geliştirerek yorumladığı rölövede "Dn" no'lu mekân ılıkılık, "Hv" no'lu mekân sıcaklık olarak tanımlanmaktadır (Şekil 3.60). Benzer bir biçimde Küçük Kükürtlü de "Dn 1" ve "Dn 2" no'lu mekânlar ılıkılık, "Hv 1" ve "Tr 1" no'lu mekânlar sıcaklık olarak tanımlanmaktadır. Dr. Bernard, Küçük Kükürtlü hakkında detaylı bilgi vermemekte, "bir buğuluğu ve karşısında bir odası ile, aydınlıkça bir

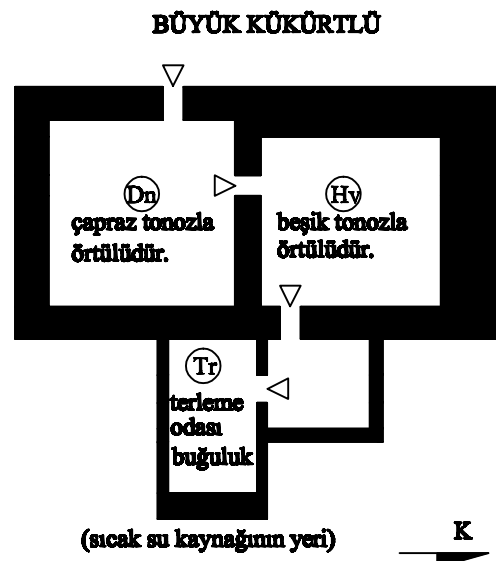
hamam evi vardır” demekle yetinmektedir. Kaynağa yakınlığı yüzünden “Tr 1” no’lu mekânın buğuluk, karşısındaki odanın “Dn 2” (bu durumda “Dn 2” ve “Tr 1” arasında bir geçiş olmalı) ya da “Hv 1” no’lu mekân, aydınlık hamam evinin de “Hv1” no’lu mekân olması akla yatkındır. “Hv 1” no’lu mekândaki havuzdan hiçbir gezgin söz etmemektedir. Şehitoğlu “Dn 1” ve “Dn 2” no’lu mekânları ılıkılık, “Hv 1” ve “Tr 1” no’lu mekânları sıcaklık olarak isimlendirmektedir (Şekil 3.61).

19. yüzyıl sonlarında kaplıcanın üç tarafına otel odaları ve kuzey kısmına tonozlu bir banyo halveti (Şekil 3.61’deki “Hv 2” no’lu mekân) ile güney kısmına uzun sıra banyolar eklenmiştir. 1930’ların sonunda Osman Efendi iki yapıyı birleştirip üzerine büyük bir otel yaptırmıştır. 1992’de Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü tarafından yapı ekleri ile birlikte restore edilerek, Tıp Fakültesi’ne bağlı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Şehitoğlu, 2008).



Şekil 3.54 Kükürtlü Kaplıcası, plan
(Şehitoğlu, 2008, s.113)

**I. EVRE
(1389- 16. yüzyıl arası)**



1389 yılından önce Sultan I. Murat Hüdsvendigar tarafından yapılmıştır.

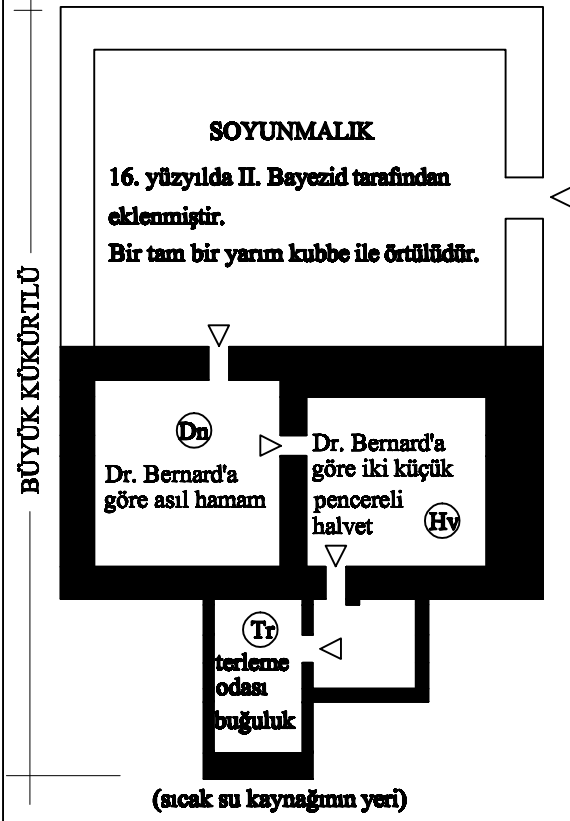
(Dr. Bernard'ın anlatımı dikkate alınarak, Şehitoğlu'nun rölövesi üzerinden çizilmiştir.)

LEJANT

- Dn: Soyunma ve dinlenme bölümü
- Hv: Yıkama ve havuz bölümü
- Tr: Terleme odası, buğuluk



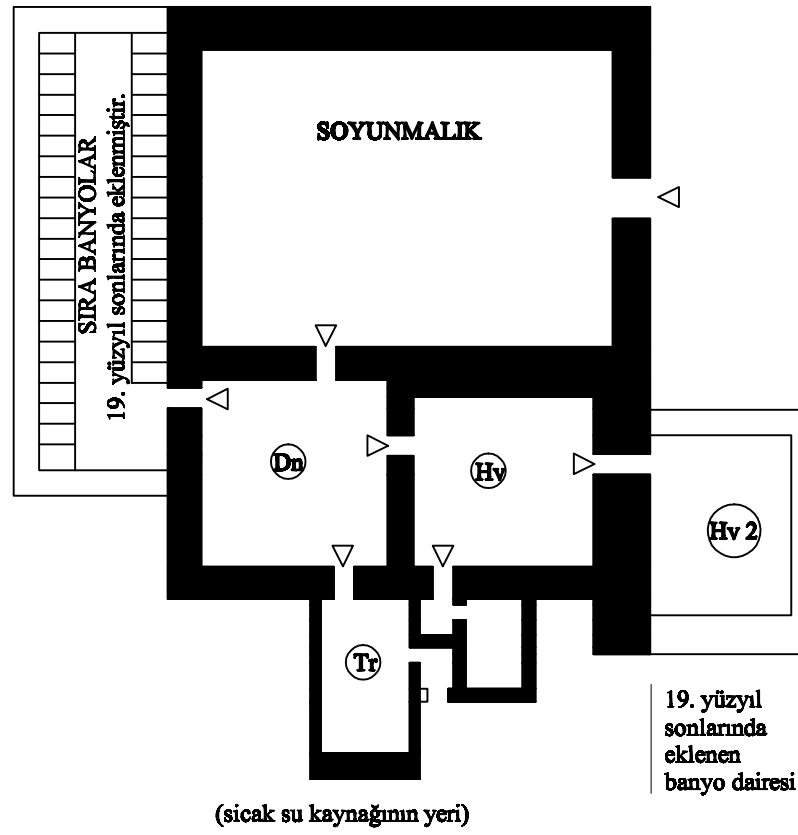
**II. EVRE
(16. yüzyılda ilave edildiği bilinen) bölümler**



Büyük Kükürtlü'nün soyunma mahali ile Küçük Kükürtlü 16. yüzyılda II. Bayezid tarafından eklenmiştir.

(Dr. Bernard'ın anlatımı dikkate alınarak, Şehitoğlu'nun rölövesi üzerinden çizilmiştir.)

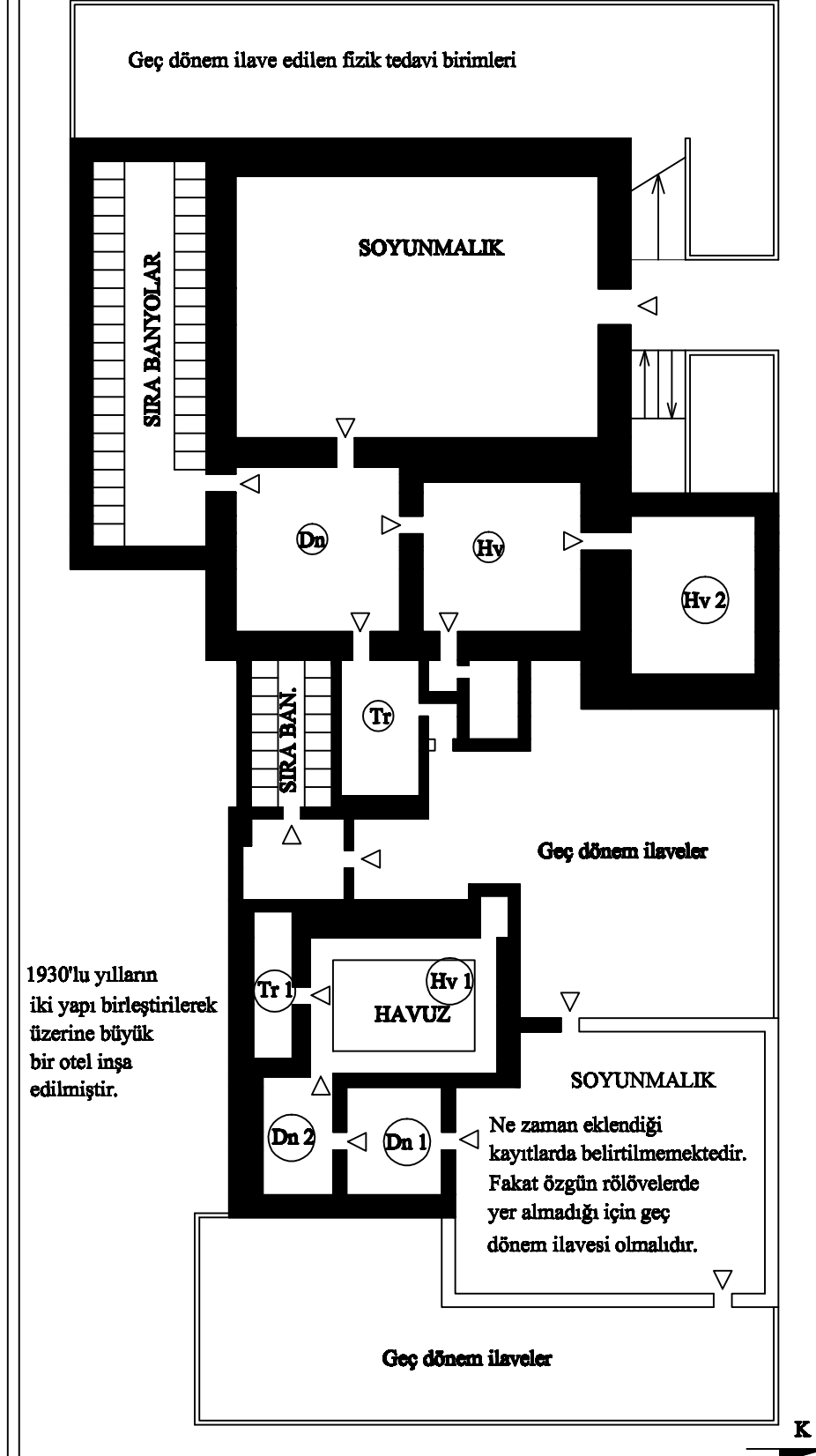
**III. EVRE
(19. yüzyılda ilave edildiği bilinen) bölümler**



19. yüzyıl sonlarında kaplıcanın üç tarafına otel odaları ve kuzey kısmına tonozlu bir banyo odası ile güney kısmına sıra banyolar eklenmiştir.

(Şehitoğlu'nun rölövesi üzerinden çizilmiştir.)

IV. EVRE (Günümüz)



Şekil 3.61 Kükürtlü Kaplıcası'nın geçirdiği evreler, şematik anlatım

Kükürtlü suyu hipertermal özelliktedir, suyun ısısı 74.5°C'dir... Kaplıca; romatoid artrit, bel-boyun ağrıları, fibromiyalji, osteoartroz, osteoporoz, osteomalazi, psoriasis, diabetik artropati, omuz periartriti gibi bazı romatizmal hastalıklar, hemipleji-hemiparazi, omurilik yaralanmaları, Parkinson, diz ve kalça protezi ve doğuştan kalça çıkığı gibi çeşitli ortopedik rahatsızlıklar, el yaralanmaları, tendon ve sinir kesileri ve ayrıca hipertansiyon, idrar yolu hastalıkları, üst solunum yolu enfeksiyonları gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır (Sezer, 2004, s.195).



Şekil 3.62 Kükürtlü Kaplıcası, kuzey yönünden görünüm



Şekil 3.63 Kükürtlü Kaplıcası, 1900 yıllarındaki görünümü (Dostoğlu, b.t., s.237)

Kükürtlü Kaplıcası 14. yüzyıldan bugüne kadar, değişik zamanlarda yapılan eklerle iki hacimli küçük bir banyo yapısından, büyük bir rehabilitasyon merkezine doğru gelişmiştir. Yapının onarım öyküsü, kaplıcaların 14. yüzyıl ile 21. yüzyıl arasında taşıdığı anlamları yansıtmaktadır. 16. yüzyıla kadar yapı, Anadolu’da görülen, sıcak sudan en etkin biçimde faydalanmak amacı ile yan yana gelen işlevsel iki hacimden oluşmaktadır. Buğuluk bölümleri, kaynağa yakın yerde inşa edilen, antik dönemde de rastlanılan terleme odaları gibidir; fakat formu dairesel değil dikdörtgendir. 16. yüzyıl Osmanlı’da, soğukluk (camekan), ılıkılık ve sıcaklık dizgisinde hamamların yapılmaya başlandığı dönemdir ve hamamlar sadece yıkanma yapıları değil, insanların buluşup sohbet ettiği, kadınların sosyal hayata dâhil olduğu kamu yapılarıdır. Bu dönemde Kükürtlü Kaplıcası’na büyük, ferah bir soyunmalık mekânının eklenmesi gelişen hamam geleneğinin bir sonucu olmalıdır. 19. yüzyıl ise, Avrupa’da kaplıcaların yıldızının parladığı bir dönemdir. Bu dönemde batı tıbbında Balneoloji bilimi üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu yüzyıl aynı zamanda Osmanlı’nın batılılaşma sürecinin başladığı yüzyıldır ve Avrupa ile olan ilişkiler birçok alanda gelişmiştir. 19. yüzyıl sonunda yapıya eklenen sıra banyolar, ülkenin bu anlamdaki ilk sıra banyoları olup, İtalya’dan getirilen uzman ve malzemeler ile yapılmıştır.



Şekil 3.64 Kükürtlü Kaplıcası, Erkekler Bölümü, camekân ve sıra banyoların güney yönünden görünümü (Kasım 2009, <http://kukurtlu.uludag.edu.tr/tarih.html>)

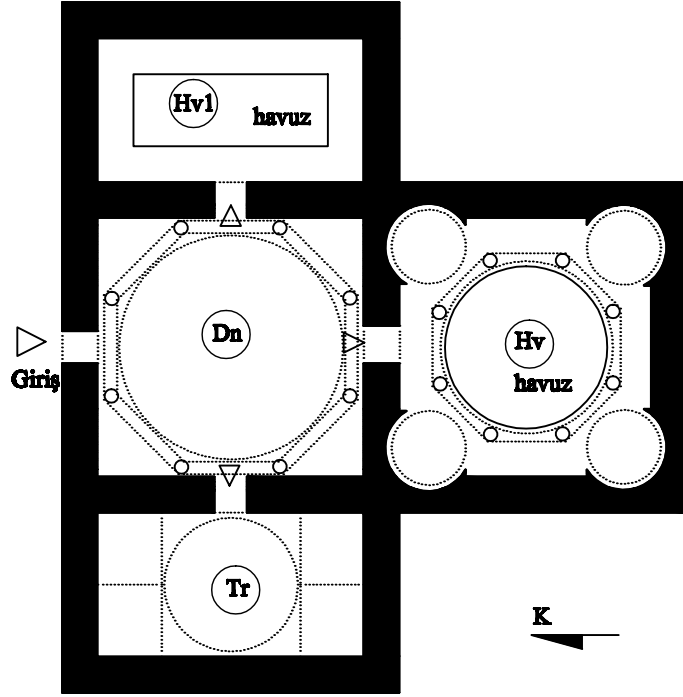
3.5.3.2 Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası)

Eski Kaplıca, Kükürtlü Mahallesi'nde Çekirge Meydanı'nın kuzeyindedir. Yapının ilk yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kaynaklardaki yaygın kanı, I. Murad Hüdavendigâr'ın Bizans kalıntılarının üzerine bu kaplıca'yı inşa ettirdiğidir. Kâtip Çelebi, şehrin batısında sıcak su kaynaklarının bulunduğunu ve Sultan Murad'ın bunların üzerine bir kubbe, bu kubbenin altına da birçok havuz yatırdığını söyler (Şehitoğlu, 2008, s.111). Bazı kaynaklar ise, kaplıca'yı 1389 yılında I. Murad'ın Bizanslı sanatkar Hristodulos'a yaptırdığını söylemektedir (Aru, 1949, s. 53).

Kaplıca günümüzde bir soyunmalık, ılıkılık ("Dn" no'lu mekân), ılıklığa doğu ve batı yönlerinden bitişik iki halvet ("Hv 1" ve "Tr" no'lu mekânlar), sıcaklık ("Hv" no'lu mekân) ve soyunmalığın altında, kottan kazanılarak yapılan bir mahzenden oluşmaktadır. Soyunmalık ve mahzen bölümünün 1511 yılında II. Bayezid tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Bu durumda yapı, I. Murad tarafından yaptırıldığı dönemde, Şekil 3.65'te I. evre olarak gösterilen şekilde olmalıdır. Aru'nun kitabında yer alan A. Gabriel'in rölövelerinde, "Hv 1" no'lu mekân gösterilmemektedir. Bu rölövelerde yapı, soyunmalık, "Dn", "Tr" ve "Hv" no'lu mekânlar ve mahzenden oluşmaktadır; fakat kaynaklarda "Hv 1" no'lu mekânın daha sonradan eklendiği ile ilgili bir bilgi de yer almamaktadır. Aksine Dr. Bernard bu mekânın varlığı ile ilgili ipuçları vermektedir:

Büyük bir camekânı ve bunun etrafında ahşaptan yapılmış küçük birçok halveti vardır. ...Soğukluğu pek meydanlıdır. Önündeki kapıdan hamam; sağ ve soldakilerden de iki halvete girilir. Hamamın ortasında büyük bir mermer havuz vardır ki, çevresi takriben 27 metre gelebilir. Bu havuza üç ayak merdiven ile inilir. Hamamın köşelerindeki adi küçük musluklarla kurnalardan başka, kapının karşısında gayet geniş kurna mevcuttur. Sağ tarafta havuzlu bir halvet daha vardır. Fakat bu havuz, öteki kadar büyük değildir (Bernard, 1943, s. 28).

I. EVRE (14. yüzyıl sonu, 1394)



1326 yılında Bursa'nın fethinden sonra Bizans döneminden kalma eski temeller üzerine Orhan Bey döneminden başlayarak inşaatlar yapıldığı düşünülmektedir.

A. Gabriel'in rölövelerinde "A" no'lu mekan görülmez. Fakat Dr. Bernard yapıda biri küçük biri büyük iki adet havuzun varlığından söz eder.

Evliya Çelebi, büyük bir havuz, etrafındaki kurnalardan ve iki adet halvetten söz eder.

(Dr. Bernard'ın ve Evliya Çelebi'nin anlatımları dikkate alınarak, A. Gabriel'in rölövesi üzerinden çizilmiştir.)

LEJANT

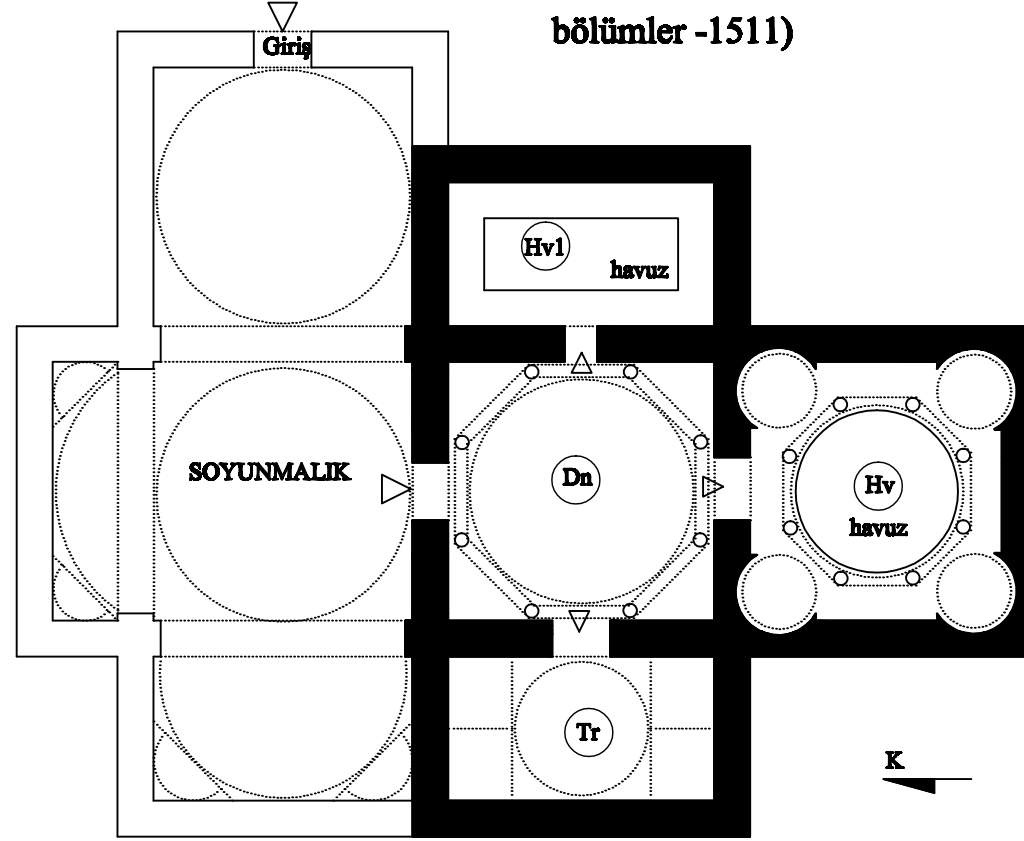
Dn: Soyunma ve dinlenme bölümü

Hv: Yıkama ve havuz bölümü

Tr: Terleme odası, buğuluk



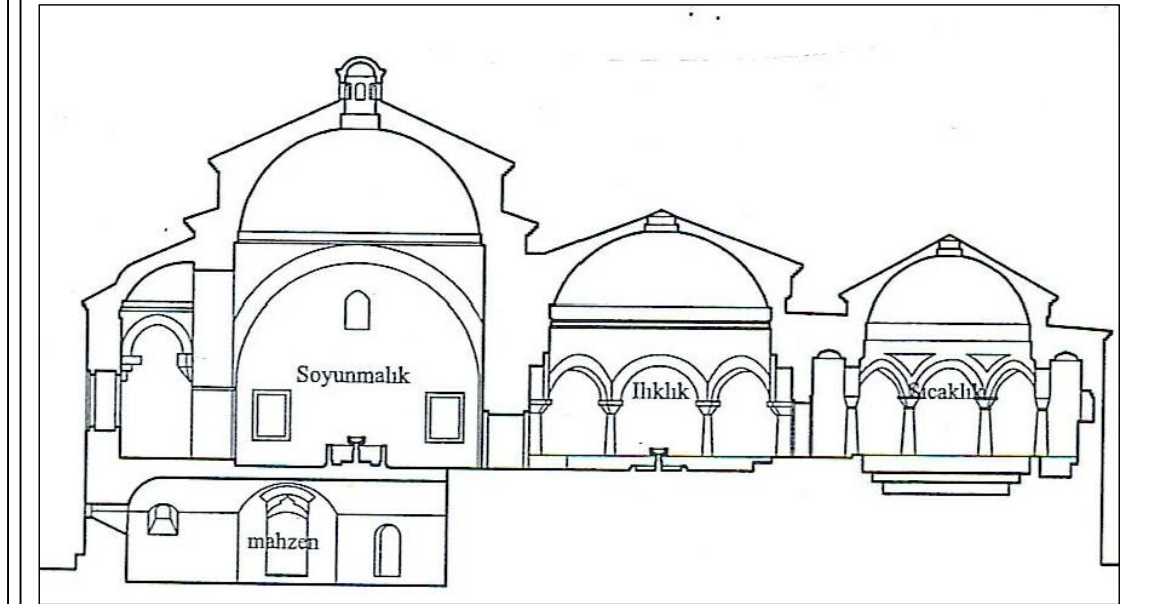
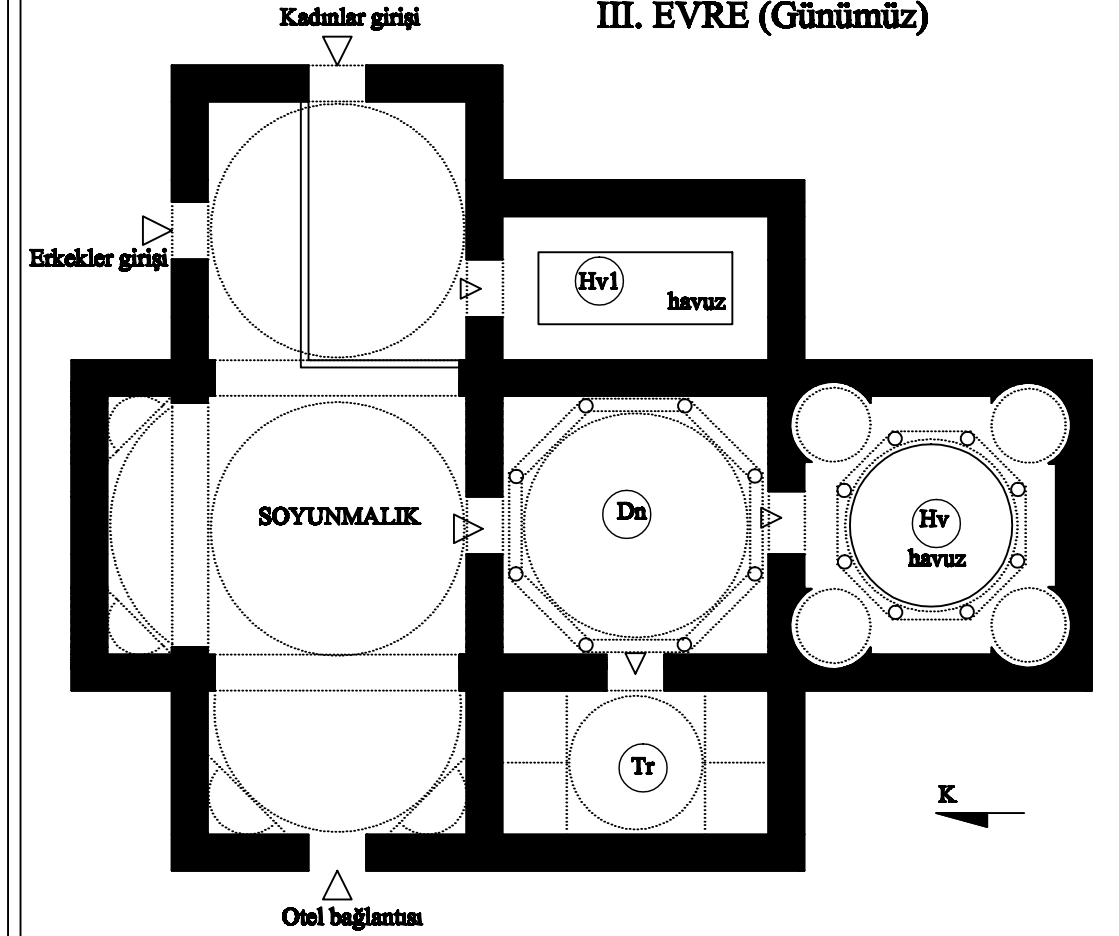
II. EVRE (II. Bayezid zamanında eklendiği bilinen bölümler -1511)



Kaplıcanın soyunmalık bölümü ve ahır olarak kullanıldığı düşünülen mahzen kısmı 1511'de II. Bayezid tarafından yaptırılmıştır.

(Dr. Bernard'ın ve Evliya Çelebi'nin anlatımları dikkate alınarak, A. Gabriel'in rölövesi üzerinden çizilmiştir.)

III. EVRE (Günümüz)



Uzunlamasına Kesit (A. Gabriel)

Şekil 3.65 Eski Kaplıca'nın geçirdiği evreler, şematik anlatım

Benzer bir biçimde Ömer Suphi de, Eski Kaplıca'da iki havuzun varolduğundan söz eder (O.B., 2007, s.44). Dolayısıyla Şekil 3.65'te I. evre olarak gösterilen planda “Hv 1” ve “Tr” no'lu mekânların varlığı kesin değildir. Fakat soyunmalık mekânının eklenmesi ile ilgili kayıtlarda bu mekânlardan söz edilmemesi ve Katip Çelebi'nin birçok havuzdan bahsetmesi, “Hv 1” ve “Tr” no'lu mekânların ya I. Murad zamanında yapı bütününde yapıldığını, ya da soyunmalığın eklendiği 1511 yılına kadar yapıya eklendiğini düşündürmektedir. Bu durumda Eski Kaplıca, ilk yapıldığı hali ile iki ana hacimden ve bunlara açılan eyvanlardan oluşan bir banyo yapısı görünümünde olmalıdır.



Şekil 3.66 Eski Kaplıca, güneydoğu yönünden görünüm

Kükürtlü Kaplıcası'nda olduğu gibi, Eski Kaplıca'ya da, II. Bayezid döneminde geniş, ferah bir soyunmalık eklenmiş ve yapı klasik bir Osmanlı Hamamı görünümü kazanmıştır. Soyunmalık iki tam, bir yarım kubbe ile örtülen ana bir hacim ve bu hacme kuzeyden bağlanan, yarım kubbeyle örtülü eyvandan oluşur. Ortadaki fenerli kubbenin altında fiskiyeli bir havuz bulunmaktadır. “Dn” no'lu mekân duvarlara bitişik duran sekiz adet sütun ile çevrilidir ve mekânın kubbesi bu sütunlara oturmaktadır. Buradan “Hv” no'lu havuzlu salona geçilir ve sekizgen planlı bu mekân, köşelerdeki yarım daire nişler ile dıştan bir kareyi tamamlamaktadır. Dairesel

havuzun çevresinde sekiz adet, her biri farklı başlıklar taşıyan sütun bulunur. Mekânın kubbesi kemerlerle birbirine ve dış duvarlara bağlanan sütunlara oturmaktadır.

“Hv 1” no’lu mekân, kaplıcaya doğu yönünden bitişik kubbeli bir havuz mekânıdır ve günümüzde kadınlar hamamı olarak kullanılmaktadır. Eskiden bu mekândaki havuz armut biçiminde olduğu için kaplıcaya “Armutlu Kaplıcası” da denilmektedir. Kaplıcanın soyunmalık ve mahzen kısmının malzemesi kesme taş, diğer kısımlarıninki kaba yontu taş ve tuğladır. II. Bayezid döneminde kaplıcaya soyunmalık ve mahzen ile birlikte etrafına da dükkânlar yapılmıştır. Bu dükkânlar 1616’da yıkılmış, 1617’de gelen bir fermanla tekrar yapılmıştır. 1536’da soyunmalık bölümünün kurşunları yenilenmiş, 1618’de kaldırılarak yerine kiremit kaplanmıştır. 1680’de yapının kubbeleri, havuzu ve soyunmalık bölümü onarım görmüştür. Yapı 1853 yılında bir onarım daha geçirmiş ve 1930’lardan sonra yapılan niteliksiz ekler, 1988 yılındaki onarımla temizlenerek, II. Bayezid dönemindeki özgün durumuna kavuşturulmuştur (Şehitoğlu, 2008). Kaplıcanın doğusundaki giriş cephesine ve kuzey cephesine saçak eklenmiş ve soyunmalık bölümü ile ilişkili yarı açık mekânlar elde edilmiştir. Kaplıca günümüzde Kervansaray Otel’in bünyesinde bir sağlık merkezi olarak hizmet vermektedir.

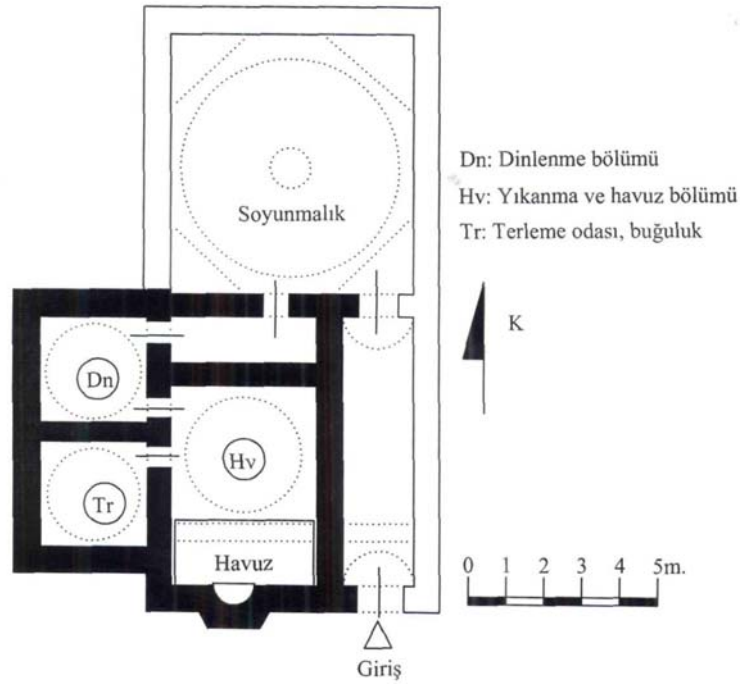


Şekil 3.67 Eski Kaplıca, Çekirge Meydanı’ndan görünüm

Eski Kaplıca'nın suyu Horhor isimli kaynaktan çıkmaktadır. 44°C sıcaklıkta olan su bikarbonat, kalsiyum iyonundan zengin oligometalik, hipotonik maden suyudur (Şehitoğlu, 2008). Kaplıca suyu, romatizmal hastalıklar, ortopedik operasyonların rehabilitasyonu, GİS., üriner sistem ve metabolik hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır (Karagülle ve Doğan, 2002, s.136).

3.5.3.3 Çekirge Kaplıcası

Çekirge Kaplıcası Çekirge Mahallesi'nde Askeri Hastane'nin önünde yer almaktadır. Yapının yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgi yoktur; fakat kadı sicillerinden elde edilen bilgiler ışığında II. Bayezid dönemine ait bir 14. yüzyıl yapısı olduğu tahmin edilmektedir (Şehitoğlu, 2008).



Şekil 3.68 Çekirge Kaplıcası, plan (şematik çizim),
(Şehitoğlu'ndan geliştirilerek)

Kaplıcaya dar bir kaldırımdan birkaç basamak ile inilerek ulaşılmaktadır. Tonozlu uzun bir koridordan geçildikten sonra banyo birimlerine göre oldukça büyük olan soyunmalık mekânına ulaşılmaktadır. Soyunmalık tek bir kubbeye örtülüdür. Soyunmalığın güney cephesindeki kapıdan banyo birimlerine geçilmektedir. Esas

banyo birimi (“Hv” no’lu mekân), beşik tonozlu bir eyvan ile genişletilmiş, kubbeli bir hacimdir ve batı yönünde yine kubbeli bir halvet (“Tr” no’lu mekân) yer almaktadır. Sıcak su, güney yönündeki tonozlu kısımdan önündeki kaplıca havuzuna akmaktadır. Çekirge Kaplıcası, “Dn”, “Hv”, “Tr” no’lu banyo mekânları bütününde bakıldığında, bir banyo hacmi ve ilişkili dinleme ve yıkanma hacimlerinden oluşan işlevsel bir kaplıca-banyo yapısı görünümündedir. Soyunmalık mekânı ile birlikte ise, hamam yapısı niteliği kazanmaktadır. Yapının, Eski Kaplıca ve Kükürtlü Kaplıcası’nda olduğu gibi tarih içindeki onarım öyküsü bilinmemektedir; fakat banyo birimlerine göre geniş olan soyunma mahallinin varlığı, benzer bir öyküye sahip olabileceğini düşündürmektedir.

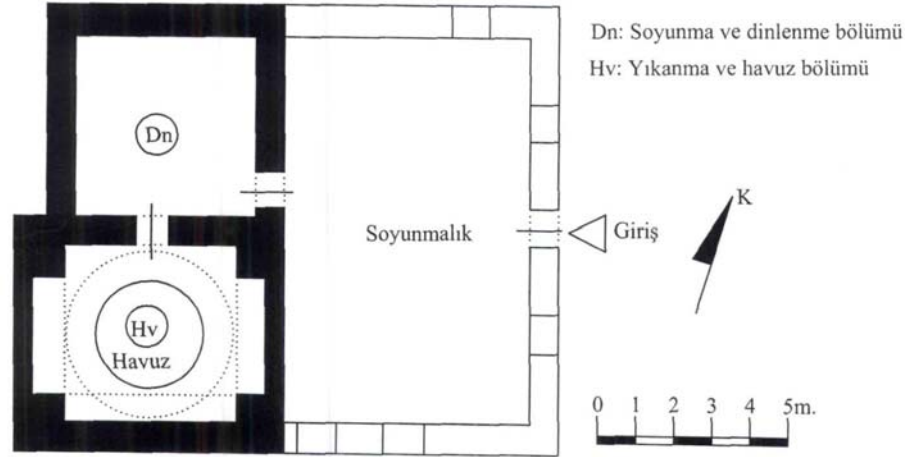
Günümüzde kadınlar hamamı olarak kullanılan kaplıcanın beden duvarları taş ve tuğla karışımı almaşık örgüdür. Kaplıcanın suyu çelikli sular grubundan olan Vakıfbahçe kaynağından gelmektedir (Şehitoğlu, 2008).



Şekil 3.69 Çekirge Kaplıcası, yoldan görünüm

3.5.3.4 Keçeli Kaplıcası

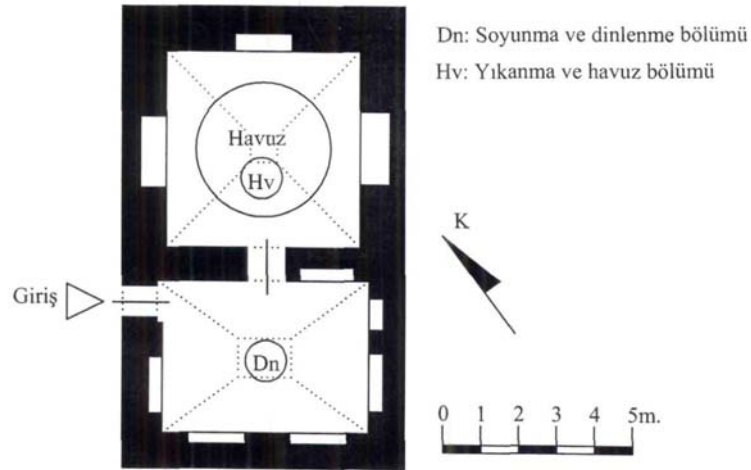
Uludağ ve Çekirge Caddesi'nin birleştiği yerde, yol kenarında bulunan Keçeli Kaplıcası'nın 15. yüzyıl başlarında inşa edildiği düşünülmektedir (Şehitoğlu, 2008). Bir soyunmalık ve ana kaplıca-banyo biriminden oluşan küçük bir yapıdır. Yapının soyunmalık bölümü, Çekirge Kaplıcası'nda olduğu gibi banyo birimine göre oldukça büyüktür. Havuzlu birim ("Hv" no'lu mekân), üç yöne doğru nişlerle büyümüş, ana mekânı kubbe ile örtülü, dairesel havuzlu bir mekândır ve batı yönünde yine kubbe ile örtülü "Dn" no'lu mekâna açılmaktadır. Keçeli Kaplıcası "Hv" ve "Dn" no'lu mekânlar bütününde tipik bir kaplıca-banyo yapısı, soyunmalık mekânı ile ise hamam yapısı niteliğindedir (Şekil 3.70).



Şekil 3.70 Keçeli Kaplıcası, plan (şematik çizim), (Şehitoğlu'ndan geliştirilerek)

3.5.3.5 Servinaz Kaplıcası

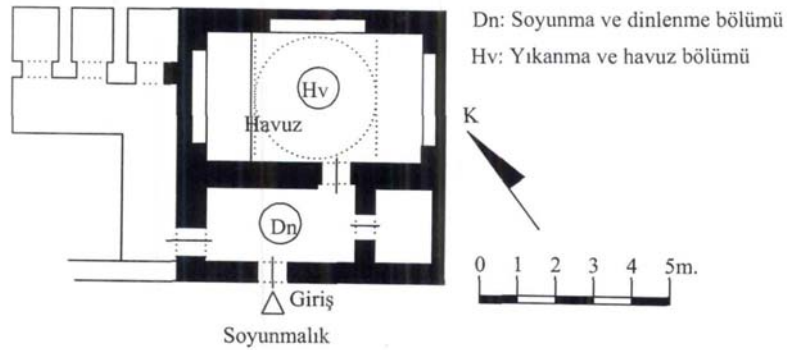
Uludağ Caddesi'nde bulunan kaplıca, Fatih Sultan Mehmed döneminde yaşamış olan Servinaz adı ile meşhur Köse Türbedar Mevlana Muhiddin tarafından yapılmıştır (Şehitoğlu, 2008). Tipik bir kaplıca banyo yapısı olan Servinaz Kaplıcası, aynalı tonoz örtülü dikdörtgen bir giriş-dinlenme mekânı ile ("Dn" no'lu mekân), manastır tonozu ile örtülü kare planlı ve dairesel havuzlu banyo biriminden ("Hv" no'lu mekân) oluşur (Şekil 3.71). Yapı günümüzde konaklama ve servis mekânları ile çevrilidir.



Şekil 3.71 Servinaz Kaplıcası, plan (şematik çizim),
(Şehitoğlu'ndan geliştirilerek)

3.5.3.6 Kara Mustafa Kaplıcası

Kaplıca Kükürtlü Mahallesi'nde, Yeni Kaplıca Caddesi'nde, Yeni Kaplıca'nın kuzeyinde bulunmaktadır. Kaynaklara göre yapı, Bizans temelleri üzerine kurulmuş bir yapıdır (Şehitoğlu, 2008). Kaplıcanın soyunmalık bölümü sonradan yapılmıştır. Asıl banyo birimi ("Hv" no'lu mekân), iki eyvanlıdır ve kubbeye örtülüdür. Kuzeybatı yönündeki eyvanda küçük bir havuz bulunur. "Hv" no'lu havuzlu mekânın açıldığı dinlenme bölümü ("Dn" no'lu mekân), doğu yönünden küçük bir mekâna, batı yönünden tonozlu bir koridora açılmaktadır. Bu koridor olasılıkla yıkanma hücresi olan üç küçük banyo birimine ulaşmaktadır (Şekil 3.72).



Şekil 3.72 Kara Mustafa Kaplıcası, plan (şematik çizim),
(Şehitoğlu'ndan geliştirilerek)

Kaplıcanın soyunmalık bölümü sonradan yapılmıştır ve dışarıdan ev görünümündedir (Şekil 3.73). Burası daha önceden galerili ahşap bir yapı iken, daha sonra betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir. Soyunmalığın bitişik olarak, yapının sol tarafına özel aile banyoları ve konaklama birimleri inşa edilmiştir. Kaplıcanın kaynağı, Bademlibahçe içinde, Yeni Kaplıca kaynağının alt kısmındadır. Sıcaklığı 57,6°C'dir; sodyum, potasyum, magnezyum, mangan, demir, kalsiyum, flüorür, klorür, bromür, iyodür, nitrat, sülfat, hidrojen fosfat, bikarbonat içermektedir ve radyoaktif özelliklidir (Şehitoğlu, 2008).

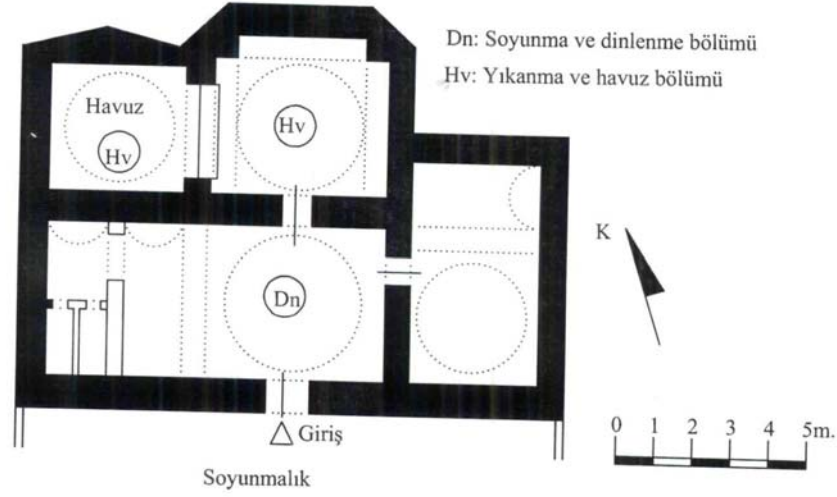


Şekil 3.73 Kara Mustafa Kaplıcası, soyunmalık bölümünün yol cephesinden görünümü

3.5.3.7 Kaynarca Kaplıcası

Kaplıca Kükürtlü Mahallesi'nde, Yeni Kaplıca'nın doğusunda bulunur. Kaplıcanın asıl banyo birimleri dışarıdan görülmemektedir. Yakın zamanda yapıldığı düşünülen soyunmalık ve diğer servis mekânları kaplıcanın etrafını sarmaktadır. Yapının 1680'den sonra yapıldığı düşünülmektedir (Şehitoğlu, 2008). Esas banyo birimi ("Hv no'lu mekân) iki kubbeli bir mekândır ve girişin batısındaki kubbenin altında dikdörtgen bir kaplıca havuzu bulunmaktadır. Bu mekânın açıldığı dinlenme

bölümü (“Dn” no’lu mekân), kubbeli bir giriş mekânı niteliğindedir ve kuzeyinde tonozla genişletilmiş bölümde tuvaletler bulunmaktadır. Bu mekânın güneyinde, kubbe ve beşik tonoz ile örtülü bir yıkanma hacmi bulunur (Şekil 3.74).



Şekil 3.74 Kaynarca Kaplıcası, plan (şematik çizim), (Şehitoğlu’ndan geliştirilerek)

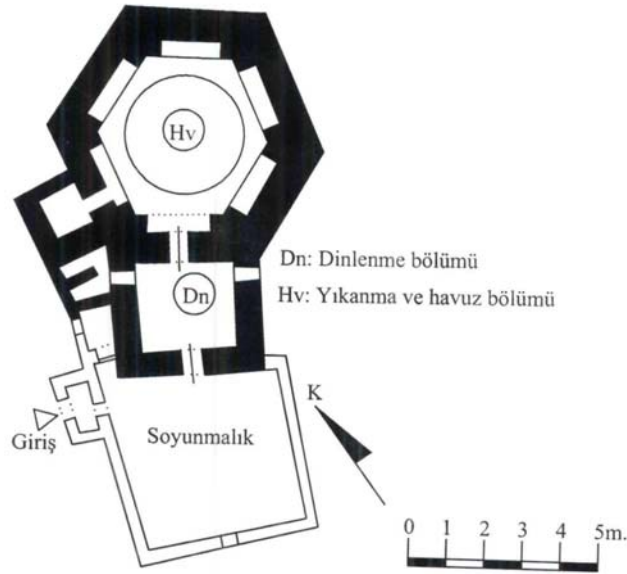
Kaplıcanın suyu hemen yakınından çıkmaktadır. Sodyum, potasyum, magnezyum, mangan, demir, kalsiyum, florür, klorür, bromür, iyodür, nitrat, sülfat, hidrojen, fosfat, bikarbonat içermektedir. Radyoaktif özelliği olan suyun sıcaklığı 82,4°C’dir.



Şekil 3.75 Kaynarca Kaplıcası, yoldan görünüm

3.5.3.8 Hüsniğüzel Kaplıcası

Uludağ Caddesi üzerinde bulunan kaplıcanın yapım tarihi ile ilgili kaynaklarda kesin bir bilgi yoktur; fakat 1511-1582 yılları arasındaki kadı sicillerinde bu kaplıcanın yakınında, Akçe Hamam adında bir hamamdan bahsedilmektedir ve bu hamamın Hüsniğüzel Kaplıcası olduğu tahmin edilmektedir (Şehitoğlu, 2008).



Şekil 3.76 Hüsniğüzel Kaplıcası, plan (şematik çizim),
(Şehitoğlu'ndan geliştirilerek)

Hüsniğüzel Kaplıcası, etrafını tek ve iki katlı konaklama ve sıra banyo birimlerinin çevrelediği bir avlu ve ortasındaki banyo birimiyle gerek Selçuklu döneminde, gerekse de günümüzde kullanılan, konaklama yerleri ile bir bütün oluşturan kaplıcaları hatırlatmaktadır. Banyo birimi altıgene benzer formu ile Çekirge'deki diğer kaplıcalardan farklılaşmaktadır. Havuzlu birim ("Hv" no'lu mekân), altı kenarlı, her bir kenarında yıkama nişi ve ortasında dairesel bir havuzu bulunan kubbeli bir mekândır. Bu mekânın batı yönünde çok küçük bir halvet bulunmaktadır. Havuzlu mekân ile dörtgen planlı soyunma mekânı arasında yine dikdörtgen planlı bir geçiş hacmi ("Dn" no'lu mekân) bulunur. Kaplıcanın onarım öyküsü bilinmemektedir; fakat soyunma mahalinin gerek form gerekse de mimari üslup açısından uyumsuzluğu yapının zaman içinde büyüdüğü izlenimini

vermektedir. Kaplıca, 46°C civarında ve çelikli sular grubundan olan suyunu Zeyninine kaynağından almaktadır.



Şekil 3.77 Hüsniğüzel Kaplıcası, giriş yönünden görünüm



Şekil 3.78 Hüsniğüzel Kaplıcası, kaplıca avlusundaki sıra odalar

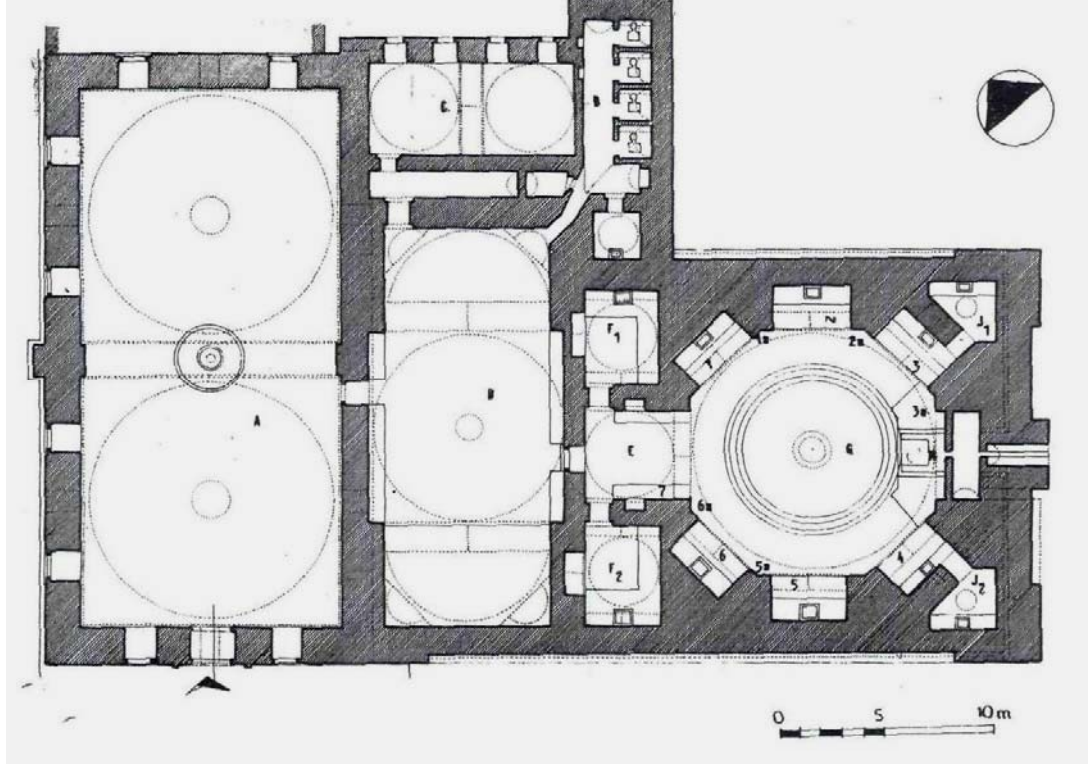
3.5.3.9 Yeni Kaplıca

Yeni Kaplıca, Kükürtlü Mahallesi'nde, Yeni Kaplıca Caddesi'nin kuzeyinde, Kükürtlü ile Kara Mustafa Kaplıcalarının arasında, Bademlibahçe içerisinde yer almaktadır. Kaplıca, Kanuni Sultan Süleyman'ın başvezirlerinden Rüstem Paşa tarafından 1552 yılında yaptırılmıştır. Rüstem Paşa, "1552 yılında Bursa'ya bina emini olarak Kerim Bey adında birini yollamış ve bu adam da, susuzluktan işlemez duruma gelen Demirtaş Hamamı'nın kurnalarını, mermerlerini, kayan taşlarını ...az bir para ile satın alıp bu kaplıcaı yaptırmıştır" (Tuna, 1987, s.30). Kaynaklara göre, Kanuni Sultan Süleyman rahatsızlığından dolayı kaplıcaya gelmiş ve iyileştikten sonra harap durumda olan kaplıca yerine yeni ve büyük bir kaplıca yapılmasını buyurmuştur (Tuna, 1987).

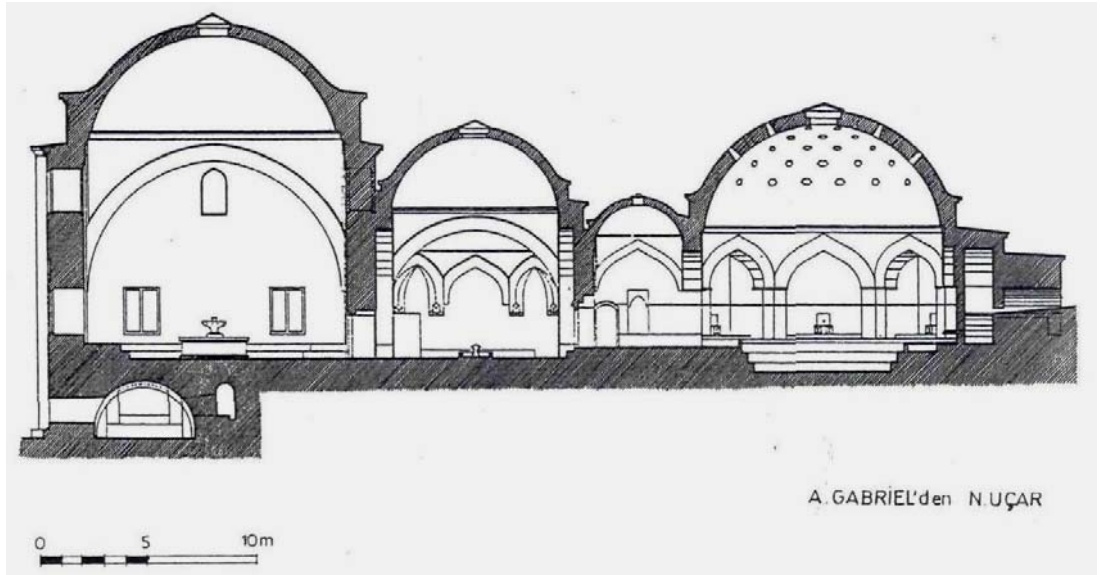
Yeni Kaplıca Çekirge'deki diğer kaplıca yapılarından farklıdır ve boyutları, mimari yapısı bakımından klasik dönem Osmanlı Hamam Mimarisinin önemli örneklerinden biridir (Aru, 1949). Kaplıca soyunmalık, ılıklik ve sıcaklik olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Kuzeybatı yönünden girilen soyunmalık, 23 m. x 11 m. boyutlarındadır ve 11 m. çapında iki kubbeyle örtülüdür. İki kubbenin arasında destek olarak konmuş bir kemer vardır ve kemerin altında 3,5 m. çapında mermerden bir şadırvanlı havuz bulunmaktadır. Soyunmalık bölümünde 19 m. x 9 m. ölçülerindeki ılıklik bölümüne geçilir. İlıklik 9 m. çapında bir ana kubbe ve iki yanındaki yarım kubbeler ile örtülüdür. Mekânın tam ortasında yine mermerden yapılmış, fakat daha küçük bir şadırvan bulunmaktadır. İlıklığın doğu köşesinden beşik tonoz ile örtülü tuvalet bölümüne gidilmektedir. İlıklikten sıcaklığa kubbeli küçük bir mekândan geçilerek girilmektedir. Bu mekânın iki yanında birer halvet bulunmaktadır ve sıcaklığının 40°C'yi geçmesinden dolayı, halk arasında bu halvetlere "üşük terleten" adı verilmektedir. Sekiz köşeli sıcaklik kubbeyle örtülüdür ve kubbenin altında 8 m. çapında, üç basamakla inilen dairesel bir havuz bulunmaktadır.

Kaplıcanın dış duvarları kesme taş ile örülmüştür. Kubbeler kurşun kaplıdır. Yapının kuzey ve doğu cephelerine bitişik vaziyette, geleneksel konut mimarisi

üslubunda yapılmış konaklama birimleri bulunmaktadır. Bu birimlere hem dışarıdan hem de soyunmalık bölümünden ulaşılmaktadır.



Şekil 3.79 Yeni Kaplıca, plan (Tuna, 1987, s.34)



Şekil 3.80 Yeni Kaplıca, uzunlamasına kesit (Tuna, 1987, s.37)



Şekil 3.81 Yeni Kaplıca, güney yönünden görünüm



Şekil 3.82 Yeni Kaplıca, kuzeybatı yönünde soyunmalık bölümüne bitişik olan konaklama birimleri

3.6 Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Tartışma

Araştırma boyunca incelenen kaplıcalar dönemsel olarak beş gruba ayrılabilir:

- 1- Antik dönem kaplıcaları: Alliano
- 2- Bizans Dönemi kaplıcaları: Yalova Termal
- 3- Selçuklu Dönemi kaplıcaları: Kütahya-Yoncalı, Konya-İlgin
- 4- Osmanlı Dönemi kaplıcaları: Çekirge Kaplıcaları
- 5- Günümüzde kullanılan kırsal kaplıcalar

Yukarıda da sürekli vurgulandığı gibi, günümüzdeki kırsal kaplıcalar tarihin bütün dönemleri boyunca kullanılmış olmalıdır; fakat bu kaplıcalardaki yapılar yakın dönem yapılarıdır ve birçoğu tarihsel nitelik taşımamaktadırlar. Bununla birlikte, sıcak su kaynağı üzerinde bulunan KÇB, işlevsel şeması bakımından kaplıcalardaki banyo yapılarının nasıl dönüştüğü ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Bu ipuçlarını değerlendirmek için, incelenen örneklerin karşılaştırılması gerekmektedir. Bu karşılaştırma, çalışmanın başında yöntem olarak benimsenen eylem-işlev odaklı yaklaşım doğrultusunda yapılacaktır.

1- Kaplıcalardaki banyo eylemi dönemsel olarak nasıl ve hangi şekillerde gerçekleşmektedir ?

Antik dönem yazarları hastalıkların tedavisinde termal ya da normal suyu kullanmayı önermişlerdir; fakat termal suyun kullanım şekli ile ilgili ayrıntılı bilgi vermemişlerdir. Allen'a göre Latince'de "usus" ismi ve "uti" fiili suyun kullanım şeklini anlatan sözcüklerdir. Her ikisi de, bir havuzda bir süre durmak suretiyle banyo almak olarak yorumlanmaktadır. Fakat kullanılan suyun termal su olması ile ilgili bir vurgu yapılmamaktadır. Seutonius, Augustus'un Albula sularını kullanma şeklini ahşap bir küvete oturmak ve yıkanmak şeklinde tariflemiştir (Allen, 1998). Kaynaklarda geçen bir başka sözcük "lavare" dir. Suda bir süre kalmak ve yıkanmak için kullanılan bir sözcüktür. Antik dönemdeki kaplıca banyoları anlatılırken kullanılan "favare" sözcüğü ise ısınmak anlamına gelmektedir. Vitruvius bu sözcüğü, termal suyun vücudu ısıtması ve gözenekleri açması anlamında kullanmaktadır.

Seneca ise, termal suyun içilmesi ile iç organların ısıldığını vurgularken kullanmaktadır (Allen, 1998).

Benzer bir biçimde İbn-i Sina ve daha sonraki yıllarda Dr. Bernard hamamların faydalarını anlatırken, vücudun gevşemesinden ve gözeneklerin açılmasından söz etmişlerdir. Dolayısıyla bütün yüzyıllar boyunca kaplıca suyu içerisinde bir süre kalmak, yıkanmak, terlemek ve suyu içmek insan sağlığını olumlu etkilemesi bakımından tıbben kabul görmüş bir olgudur.

Yazılı kaynaklarda kaplıca banyosunun oluş şekli ile ilgili ayrıntılı açıklama olmamasına rağmen, yapılarıdaki havuzlar ve terleme odaları kullanım şekli hakkında fikir vermektedir. 1,2 m ve 1,5 m arasında değişen havuz yükseklikleri ve havuz kenarları boyunca devam eden basamaklar, kullanıcının havuzlarda ya ayakta durarak, ya da oturarak vakit geçirdiğini göstermektedir. Havuzların büyük boyutları burada yüzme eyleminin de gerçekleşeceğini akla getirirse de, antik dönemde termal suda yüzmenin önerilmediği bilinmektedir (Allen, 1998). Antik dönemde havuzlu alanları anlatmak için kullanılan “natatio” sözcüğü, kaynak sularında belirli hareketler yaparak bir süre bulunmayı anlatmaktadır. Buradan hareketle, kaplıcalardaki havuzlarda çeşitli egzersizlerin yapıldığı düşünülebilir. Egzersiz yapmak bütün dönemler boyunca hastalıkların tedavisinde ve sağlıklı yaşam için gerekli görülen bir yöntemdir.

Antik kaplıcalarda büyük havuzların yanı sıra, çevresindeki nişlerde tek kişilik havuzlar ya da küvetler de bulunmaktadır. Bu nişlerin bir kısmı tanrı heykellerine ayrılabilirdiği gibi, tek kişilik havuzlar olarak da kullanılmaktadır. Yalova Termal, Badenweiler ve Civitavecchia’daki yapılar bu anlamda örneklenebilir. Bu kullanım, antik dönemde termal sudan çeşitli ve incelikli şekillerde faydalandığını göstermektedir; fakat Selçuklu ve Osmanlı Dönemi’ndeki kaplıcalarda (Kükürtlü Kaplıcası hariç) tek kişilik banyolara rastlanmamaktadır.

Kaplıcalarda termal havuzlar dışında en çok dikkat çeken mekân terleme odalarıdır. Antik dönem yazarlardan Caelius Aurelius, karaciğer ve dalak ile ilgili

sarılık ve ödem oluşması gibi rahatsızlıkların tedavisinde terlemeyi önermektedir (Allen, 1998, s.112). Benzer bir şekilde Vitruvius ve Plinius termal suyun buharından faydalanmayı tedavi süreçlerinde gerekli görmektedir (Allen, 1998, s.112). Genellikle sıcak su kaynağının hemen üstünde, dairesel formda yapılan buhar odaları antik kaplıcalarda havuzlar kadar önemli mekânlardır ve kaplıca tedavisinin bir parçasıdır. Osmanlı Dönemi'nde terleme odaları “buğuluk” olarak karşımıza çıkmaktadır; fakat incelenen örnekler içerisinde sadece Kükürtlü ve Yeni Kaplıca'da görülmektedir.

Eboli'li Petrus'un Baiae Kaplıcalarını anlattığı *De Balneis Puteolanis* adlı eserinde resmettiği banyo odalarında, hastalar çıplak olarak ya bir kaplıca havuzu içindedir, ya da şifa bulmayı umdukları hasta organlarını göstermektedirler (Şekil 3.40). Bazı odalarda havuz yoktur ve hastalar kubbeli bir odada olasılıkla terleyerek tedavi görmektedirler. Bazı resimlerde ise, hastaların kaplıca suyunu içtiği, dinlendiği veya bir masa başında yemek yediği görülmektedir (Yegül, F., çev., 2006).

Bu bilgiler ışığında, antik dönemde kaplıca banyosu çeşitli termal havuzlarda oturarak, ayakta durarak ya da egzersiz yaparak ve buhar odalarında terleyerek gerçekleşen kompleks bir eylem olmalıdır. Kaplıca banyosunun oluş şekli ilerleyen dönemlerde de değişmemektedir. Gerek Selçuklu ve Osmanlı döneminde gerekse de günümüzde havuzlu bir mekânın varlığı kaplıca yapılarında esastır. Buhar odaları ise, her kaplıcada rastlanan bir mekân değildir.

Antik dönemin “diyetetik sağaltım” anlayışı ve ilerleyen dönemlerde Dr. Bernard'ın “perhiz” anlayışı günümüz kaplıca tıbbı açısından da kabul görmektedir. Karagülle, kaplıca tedavisini, banyo-içme-çamur kürleri ile klimaterapi olarak adlandırılan arazi ve açık hava kürlerinin, diyet ve psikolojinin düzenlenmesi gibi destek yöntemler ile zenginleştirildiği kompleks bir tedavi olarak tanımlar (Karagülle ve Doğan, 2002).

2- Banyo eylemi kaplıca yapılarına nasıl yerleştirilmektedir ve eylemin anlamı dönemsel olarak nasıl değişmektedir ?

Çalışmada kaplıca banyosu eylemi kaplıca çekirdek eylemi, bu eylemin gerçekleştiği banyo yapısı ise, kaplıca çekirdek birimi (KÇB) olarak adlandırılmıştır. Tıbbi metinlerde de görüldüğü gibi, kaplıca çekirdek eylemi tarihsel olarak temel farklılıklar göstermemektedir. Esas olan, kaplıca havuzuna belirli bir zaman dilimi içerisinde düzenli olarak girmek ve terlemektir. Eylemin kendisi değişmemekle birlikte, kaplıca çekirdek biriminin mimari kompozisyonu tarihsel olarak değişmektedir.

Antik kaplıcalardaki banyo yapıları (KÇB) birbiri içerisine geçen, çeşitli banyo birimlerinden oluşan kompleks bir yapıdır. Bazı örneklerde sadece termal su kullanılmaz, ısıtılmış suyun kullanıldığı mekânlar ile kaplıca suyunun kullanıldığı mekânlar yan yana getirilir. Oysa ilerleyen dönemlerde kompleks banyo yapısı, bir havuzlu mekân ve ilişkili bir soyunma mekânından ibaret olan sade bir yapıya doğru dönüşmektedir.

Antik dönemde kaplıca suyunun çeşitli şekillerde zengin bir mimari kompozisyon içinde kullanıldığı görülür. Büyük kaplıca havuzları, anıtsal ölçekte tasarlanmış kubbeli veya tonozlu mekânlarda, tanrı heykelleri ile süslenerek kutsal mekânlara dönüşmektedirler. Zengin mimari süslemeler antik dönem insanının kaplıcaya verdiği önemi ve anlamı ifade etmektedir. Bu önem ve anlam sadece mekânın mimari ifadesinde değil, su dışında farklı tedavi birimlerinin varlığından da, anlaşılmaktadır. Örneğin Yaraş, Allianoî'nin sadece bir kaplıca merkezi değil, aynı zamanda antik bir tıp merkezi olduğunu vurgular.

Allianoî'deki yapılar, arkeoloji ve mimarlık tarihi açısından tek tek ele alınarak planlanmıştır. Ancak özellikle Kuzey Ilıca'nın batısında bulunan peristylli yapı, tıp tarihi açısından son derece önemlidir. Peristylli yapının güneydoğu odalarında (JXI e5), 89,90-87,55 kotları arasında, bulunan in-situ tıp aletleri, bu mekânın tıbbi amaçlarla kullanıldığını veya bir cerrahın kullandığını göstermektedir. Bu

yapının güneydoğu köşesindeki mekânlarda, kül tabakası içinde; seramik, cam ve metal eserlerle beraber aynı katmanda konteks olarak çok sayıda bronz tıp aleti bulunmuştur. ...Allianoi'nin aynı zamanda bir tıp merkezi olduğunu ortaya koyacak yeterli küçük arkeolojik buluntular arasında; işlevleri henüz tam anlaşılmayan 16 bronz tıp aletinin yanısıra, 1 bronz Staphylagra, 7 bronz 1 gümüş Forsep, 1 çapraz bronz Forsepst, 4 bronz Katater, 3 bronz Skarpelus, 2 bronz pens, 13 bronz Sutilus, 41 bronz Kaşık Uçlu Spatül, 1 gümüş tıp aleti ve 1 kemik Katater bulunmuştur (Yaraş, 2007, s. 102).

Allianoi'deki buluntulardan hareketle, antik kaplıcaların sadece tanrısal şifanın beklendiği alanlar değil, sağlık açısından bilimsel yöntemlerin de uygulandığı sağlık merkezleri olduğu düşünülebilir. Yegül'e göre (2006) "antik dönem insanları sıcak veya soğuk kaynak sularının şifalı niteliklerini dini ve insanüstü güçlerin tılsımı ile açıklamaktadırlar. Termal sular ve onların çevresinde gelişen kaplıcalarda su Nympha'larının ve diğer doğa tanrıalarının koruması altında sayılırlar". M.Ö. 5. yüzyıldan sonra sıcak sular, sağlık tanrıalarının koruması altına girmiştir (Croon, 1967). Croon'a göre bu durum bir rastlantı değildir. Roma Tıbbı'nın gelişimi ile ilgili bir süreçtir. Jackson'a göre Roma Tıbbı, Yunan Tıbbı'ndan farklı olarak felsefeden ayrılmıştır ve hastalıkların tedavisinde önemli yol kat etmiştir.

Tıp açısından doğal gelişme, felsefenin yuvasından uçmak oldu ve ayrı bir disiplin haline gelen tıp öğretilerinin felsefi kurgularla uyuşması zorunluluğundan kurtuldu. Celsus, tıbbın gelişimi üzerine yazdığı açıklamada bu ayrılmayı Hippokrates'e atfetmiştir:

Önceleri, iyileştirme bilimi felsefenin bir bölümüydü, öyle ki, hastalıkların tedavisi ile şeylerin doğası üzerine düşünceler aynı yetkili kişilerden çıkmak durumundaydılar... Bundandır ki, asıl mesleği felsefe olan bazı kişiler, tıpta uzman olmuşlardır... (*De Medicina* Prooemium, 6-8 W.G. Spencer çevirisinden) (Jackson, R., çev., 2006, s.11).

Roma Tıbbı'nın M.Ö. 5. yüzyıl sonrasında ayrı bir disiplin olarak gelişmesi ile Allianoi, Baiae gibi büyük kaplıca kentlerinin kurulması arasında bir paralellik

olmalıdır. Maddi dünya ile manevi dünyanın, modern dönemde olduğu gibi birbirinden ayrılmadığı antik dünyada kaplıcalar, bu iki dünyayı birleştiren yapılar olmalıdır. Bu dönemde sağlık tanrılarına olan inanç tedavinin doğal bir parçasıdır; fakat hekimlerin tedavileri de kabul görmektedir. Jackson'a göre Hippokrates'den sonra hekimler ile şifa kültleri arasında yakın bir ilişki olmuştur ve iki şifa sistemi bir arada varolmayı sürdürmüştür (Jackson, R., çev., 1999). Roma Dönemi'nde kaplıcalar hekimlerin de tedavi verdiği kült alanları olmalıdır.

Hem kutsal, hem de bilimsel anlamlar taşıyan antik kaplıcalardaki banyo mekânlarının (KÇB) yapı bütünü içinde yerleştirilmelerinde belirgin bir tip (Roma hamamlarında olduğu gibi) görülmemektedir. Yapı, birbiri içine geçen, sıcak su kaynağının doğadaki yerine göre şekillenen banyo birimlerinden oluşur.

Roma Dönemi mimari mirasının önemli ölçüde kullanıldığı; fakat suya ve temizliğe karşı mesafeli bir tavrın geliştiği Bizans Dönemi'ndeki kaplıca kullanımı hakkında kesin bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Fakat kaynaklardaki yaygın kanı, kaplıcalara olan ilginin ve hoşgörünün eksildiğidir. Örneğin Alliano, Bizans Dönemi'nde bir kaplıca kenti olmaktan çok, üretim merkezi olarak varlığını sürdürmüştür. Buna karşılık Baiae Kaplıcaları'nın 13. yüzyıla kadar kullanım gördüğü düşünülmektedir. Bizans Dönemi'nde kaplıcaların gerilemesinin sebebi, genellikle hamamlarda olduğu gibi, renkli ve lüks yaşam ile bu yaşamın ahlaki yönden bozulmuş olmasıdır.

12. ve 13. yüzyıla gelindiğinde ise, Anadolu'daki kaplıca çekirdek birimi, biri havuzda yıkanmak, diğeri soyunup giyinmek amacıyla yapılan, yan yana iki hacimden oluşan sade bir yapı olarak karşımıza çıkar. Antik dönemdeki zengin mimari kompozisyon, birbirine açılan havuzlu salonlar kaybolmuştur. Bu dönemde kaplıca yapılarında bir tek havuz veya birbiri ile ilişkisi olmayan (kadın-erkek kullanımı için) iki havuz bulunmaktadır. Havuzların bulunduğu mekânlar küçülmüş, havuzun çevresindeki kuvetli nişler ve tanrı heykelleri de yok olmuştur. Bunun yerine havuz çevresinde yıkanmak için kurnalar yer almaya başlamıştır. İki hacimli kaplıca yapısının Osmanlı Dönemi'nde de varlığını sürdürdüğü Çekirge

Kaplıcaları'nda görülmektedir. 15. yüzyıldan sonra ise, iki hacimli kaplıca yapısına üçüncü bir hacim daha eklenmiş ve kaplıca, soyunmalık (camekân), soğukluk ve sıcaklık dizgisi içerisinde bir Osmanlı hamamı görüntüsü kazanmıştır.

Kırsal kaplıca örneklerinde ise, kaplıca çekirdek birimi tek ya da iki hacimli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Termal suyun tedavi etkinliği gerek Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, gerekse de günümüzde bilinen bir olgudur. Bu bilgi antik dönemde, kutsal alan ile bilimsel alanın her ikisini de kapsamaktadır. Fakat antik dönemden sonra sadece kutsal alanın sınırları içinde kalmış olmalıdır. Balneoloji biliminin gelişmesi Avrupa'da 18. yüzyıla, Anadolu'da ise 19. yüzyılın sonlarına denk düşmektedir. Bu durumda kaplıcaların tedavi etkinliği, yüzyıllar boyunca tanrısal güçlerle ilişkilendirilmiş ve bilimin konusu olmamıştır. Antik dönemdeki kutsallık sonraki dönemlerde şekil değiştirmiştir. Artık kaplıcalar sağlık tanrılarına adanan kült alanları olmaktan çıkmıştır ve kutsallık mimari mekânda ifade bulmamaktadır. Kaplıcaların kutsallığı ve şifa gücü, halk arasında dolaşan bazı efsanelerle sınırlı kalmıştır.

Bununla birlikte İslamiyet'in kabulü ile gelen temizlik anlayışı kaplıca mimarisi ile hamam mimarisini birbirine yaklaştıran bir faktör olmalıdır. Antik dönemden sonra Anadolu'da, bir sağlık yapısı olan kaplıcanın yıkanma yapısına doğru dönüştüğü ileri sürülebilir. Yıkanmak, her zaman kaplıcalarda gerçekleşen banyo eyleminin bir parçası olmuştur ve antik dönemde de bazı kaplıcalarda yıkanma mekânları bulunmaktadır (İngiltere- Aquae Sulis Kaplıcası'nda olduğu gibi). Fakat yapının mimari planını yıkanma eylemi değil, havuza girme eylemi belirlemektedir. Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri'ndeki kaplıcalarda ise, yıkanmak ana eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda hamam mimarisi daha çok gelişmiş, iki hacimli kaplıca yapılarına da toplanma ihtiyacını karşılamak için soyunmalık bölümleri eklenmiştir. Geniş soyunmalık bölümleri hamamların toplumsal hayat içerisinde önemli bir rol oynadığını, kaplıcaların da bu bağlamda değerlendirildiğini göstermektedir. Osmanlı Dönemi'nde kaplıcanın hamamdan

farkı, sıcaklık bölümünde, göbek taşı yerinde bulunan termal havuzdur. Hamamda yıkanan kişi yıkandıktan sonra termal havuza girerek dinlenir.

Günümüzde ise kaplıcadaki banyo eylemi tekrar bilimsel alanın konusu haline gelmiştir. Balneoloji bilimi modern tıbbın kaplıca tedavisini içeren dalıdır. Bilimsel bir disiplin olarak balneoloji; yeraltı, toprak, su ve iklim kaynaklı doğal iyileştirici faktörlerin bilimi olarak tanımlanır. Balneoterapi ise, bu doğal faktörlerle yapılan banyo, içme ve inhalasyon kürleri şeklinde uygulanan bir uyarı-adaptasyon tedavisi yöntemidir (Karagülle ve Doğan, 2002, s.2). Modern tıbbın kaplıca tedavisi yöntemleri doğrultusunda hazırlanan ve yeni yapılmakta olan kaplıca tesislerindeki temel tedavi ünitelerini belirleyen Kaplıcalar Yönetmeliği'nde tanımlanan banyo eylemi ve oluş şekli, antik dönemden bugüne kadar görülen örneklerle benzerlikler taşımaktadır. Buna göre yönetmelikteki banyo eylemi, tedavi havuzları, sıra banyolar, lokal banyolar, tedavi duşları ve egzersiz havuzu olmak üzere beş farklı şekilde uygulanmaktadır. Bunlardan tedavi havuzları, tarih boyunca görülen kaplıca havuzu, lokal banyolar antik dönemde havuz çevresindeki nişlerde görülen küçük havuzlar, sıra banyolar Kükürtlü Kaplıcası'nda ya da Balçova-Agamemnon Kaplıcaları'nda görülen tek kişilik küvetler olarak yorumlanabilir. Yönetmelik değişik banyo eylemlerinin gerçekleşeceği mekânlar hakkında fikir vermemektedir.

3- Kaplıcalardaki kültürel peyzaj neyi ifade etmektedir ?

Antik dönem kaplıcalarında banyo yapılarının çevresinde genellikle dönemin şehir plancılığı ilkelerine uygun olarak bir yerleşim alanı gelişmiştir. Baiae'deki banyo yapıları dışındaki yerleşim alanlarında oteller, pansiyonlar, konutlar gibi hem barınma, hem de eğlence yerleri bulunmaktadır. Alliano'i'de ılıca bölümleri dışındaki alan, ızgara planlı Roma kenti görüntüsündedir. Bu bölüm birbirini dik kesen caddelerle, çeşmeler, köprüler, insulalardan oluşan zengin bir mimari dokuya sahiptir. Civitavecchia'daki Tauri Hamamları'nın banyolar dışındaki, güneğe doğru uzanan henüz kazılmamış bölümünde konaklama tesisleri, otel ve pansiyonların olduğu düşünülmektedir. Batı yönünde ise bir Roma kütüphanesinin güzel bir örneği bulunmuştur (Yegül, F., çev., 2006, s.151).

Bu bilgiler ışığında Roma Dönemi'ndeki kaplıca merkezlerinin sadece banyo yapılarından ibaret olmadığı, toplumun değişik katmanlarının kullandığı zengin bir sosyal çevre oluşturduğu düşünülebilir. Yegül, Baiae'deki Sosandra Hamamları'ndaki yaşantıyı şöyle tahmin eder:

... Avlunun çevresindeki odacıklar sanırsanız banyolardan sonraki rehabet 'dinlenme kürü' için kullanılıyordu. Sosandra Hamamları'nı hem genç, hem onların suda oynaşmalarını havuz kenarındaki şezlonglarından (veya klinai'lerinden) seyreden romatizmalı büyüklerin zevklerine cevap verecek bir tür havuzlu kulüp olarak tanımlayabiliriz. Bu lüks ve enterasan kuruluş ve Baiae'deki diğerleri, ziyafetleri, plaj ve havuz partileri ve müzik gösterileri, antik kaynaklarda çok canlı bir şekilde tarif edilen spa-sosyetesini için gereken en uygun sahneyi sergiler (Yegül, F., çev., 2006, s.144).

Antik dönem insanı için kaplıcalar, şifa aranan bir kült alanı olmasının yanı sıra, tatil beldesi olarak da kullanılıyor olmalıdır. Kaplıcaların doğa içinde yer alması, ikliminin ılıman olması ve kent merkezlerine uzak olması bu olasılığı kuvvetlendirmektedir.

Daha sonraki dönemlerde banyo yapıları çevresinde gelişen yerleşim alanlarında, antik dönemde olduğu gibi gelişmiş bir planlama yaklaşımı izlenmemektedir. Banyo yapıları sadeleşirken çevresindeki yerleşim dokusu da sadeleşmiştir. Bir başka deyişle, kaplıcalar banyo birimleri çevresinde oluşan kent görüntüsünden, bir yapı topluluğu görüntüsüne doğru dönüşmüştür. Bu görüntü Batı Anadolu'da incelenen kırsal kaplıcalarda halen karşılaşılan bir görüntüdür. Bununla birlikte 20. yüzyıl başına kadar Bursa-Çekirge Kaplıcaları'nın sahip olduğu sosyal çevrenin antik dönemdeki ile benzerlikler taşıdığı düşünülebilir. Bu yüzyıla kadar Çekirge, Bursa kent merkezine uzaktır ve hem Bursalıların, hem de İstanbulluların sık sık ziyaret ettiği tatil beldesi konumundadır. Buna bağlı olarak bölgede çeşitli oteller ve pansiyonlar yapılmış olmalıdır.

4- Tarihsel kaplıca bilgisi, çağdaş kaplıca mimarisine nasıl aktarılmalıdır ?

Çağdaş kaplıca tesisleri üç temel birimden oluşur; kür merkezi, kür park ve konaklama birimleri. Buna göre kür merkezi balneoterapi ve fizik tedavi uygulamalarının yapıldığı birim, kür park klimaterapi, açık hava kürleri ve egzersizlerinin gerçekleştiği çevre ve konaklama birimleri de barınmanın sağlandığı ünitelerdir.

Çağdaş kür merkezleri, araştırmada kaplıca çekirdek birimi olarak adlandırılan banyo yapıları olarak değerlendirilmelidir. Çağdaş kaplıca tıbbi ile antik dönem “diyetetik sağaltım” anlayışının paralelliği düşünüldüğünde, bu dönemdeki banyo yapıları ile modern kür merkezleri arasında mekânsal ilişki kurmak yanlış olmayacaktır. Bir başka deyişle, modern kür merkezlerinin kökleri antik kaplıcalardaki banyo yapılarında aranabilir. Bunun için antik Alliano çağdaş mimarinin başvurabileceği en önemli bilgi deposudur.

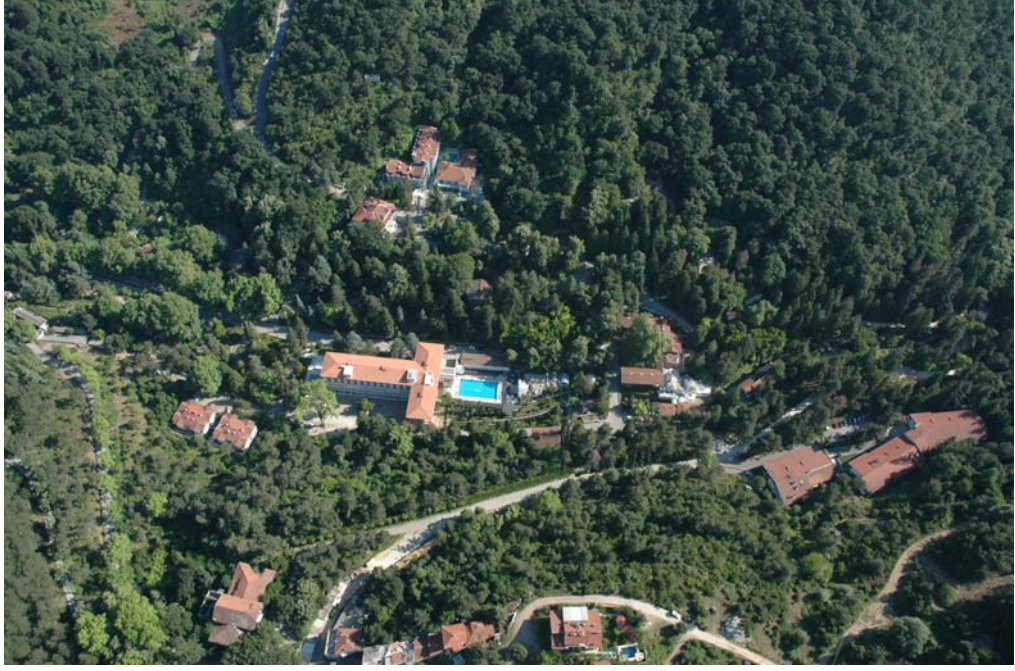
Yukarıda da belirtildiği gibi, kaplıcalarda mimari formu ile ayrışan yapı kaplıca çekirdek birimidir; yani çağdaş kür merkezidir. Bu birim bütün dönemler boyunca toplumların şifalı suya yüklediği anlamı temsil eden yapı grubu olmuştur. Oysa günümüz kaplıca mimarlığında öne çıkarılan birimler konaklama yapılarıdır. Kaplıca çekirdek biriminin (kür merkezinin) temsiliyet işlevinin günümüzde de devam ettirilmesi, hem tarihsel bilginin sürekliliğini sağlayacak, hem de kaplıca mimarisinde yeni yaklaşımların gelişmesine olanak tanıyacaktır.

Geleneksel kaplıcalarda oluşan çevrenin çağdaş kaplıcalarda kür park olarak yorumlanması, odak çalışma alanı olan Yalova Kaplıcaları’nda konu edilecektir.

BÖLÜM DÖRT

YALOVA TERMAL KAPLICALARI

4.1 Alanın Seçimi



Şekil 4.1 Yalova Kaplıcaları Bölgesi'nin havadan görünümü

Batı Anadolu'da yapılan araştırmalar sonucunda odak araştırma alanı olarak Yalova Termal Kaplıcaları tercih edilmiştir. Bu tercihte önemli pekçok etken vardır. Bu etkenler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1- Alan I. Derece doğal, arkeolojik ve tarihi sit alanıdır. Alanın arkeolojik ve tarihi mekân karakterini belirleyen olgu, sıcak su kullanımı ve kaplıcalarıdır. Doğal mekân karakterini ise, sahip olduğu sıcak su kaynakları belirlemektedir. Doğadan fişkıran sıcak suyun tılsımlı gücü antik dönemden günümüze kadar değişik formlarda ve mekânlarda kutsanmıştır. Bu mekânların sürekliliğini ve dönüşümünü sebepleriyle incelemek açısından, Yalova Kaplıcaları Batı Anadolu'da incelenen örnekler arasında zengin bir alandır.

2- Alanın, İstanbul, Bursa gibi büyük şehirlere ve sahil şeridinde yakınlığı bakımından turistik çekiciliği ve turizm potansiyeli yüksektir. Bu durum alanın tarihsel gelişim sürecinde de belirleyici olmuştur. İstanbul'un Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde başkent olması alanda imar faaliyetlerinin hızlanmasına sebep olurken, Bursa'nın Osmanlı Dönemi'nde başkent olması şehrin kendi ılıcalarının olmasından dolayı, Yalova Kaplıcaları'nın gözden düşmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla, bir kaplıca yerleşiminin gelişmesinde etkili olabilecek dış etkenleri, tarihsel süreçte incelemek açısından Yalova Kaplıcaları Batı Anadolu'da önemli bir örnektir.

3- Alan, sahip olduğu sıcak su kaynaklarının yanısıra zengin bitki örtüsü, doğal güzellikler ve iklimi açısından da insan sağlığı için uygun bir rehabilitasyon alanıdır. Şehir merkezine uzak olması dolayısıyla çevre, ses ve hava kirliliğinin olmaması, alanın rehabilitasyon gücünü arttırmaktadır. Alanın bu özelliği modern tıbbın kaplıca anlayışı için gerekli bir durumdur. Yalova Kaplıcaları, tarihi bir kaplıca yerleşiminin özgün durumuyla korunarak geliştirilmesinde, önerilecek modern tedavi yöntemlerine olanak sağlaması açısından uygun bir ortam oluşturmaktadır.

4- Alandaki sıcak sular antik dönemden başlayarak sürekli kullanılmıştır. Günümüzde ise, Bizans, Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet döneminden kalan kaplıca yapıları ayakta. Dolayısıyla, farklı tarihsel dönemlerde sıcak suyun tedavi amaçlı kullanımı ile ilgili mekânsal analizler yapılabilmektedir. Bu analizler alanın geçmişten geleceğe doğru kurulacak hedeflerinde, doğru saptamalar yapmayı sağlamaktadır.

5- Alan hemen tüm tarihi boyunca devlet kurumlarınca yönetilmiş ve planlanmıştır. Bu bağlamda resmi görüşün tarihsel süreçte kaplıca olgusuna bakışındaki değişimleri yansıtmaktadır. Günümüzde ise, kaplıca yerleşimlerinde planlama otoritesi hala Turizm Bakanlığı'dır. Dolayısıyla tarihi bir kaplıca yerleşimindeki planlama sürecini sorgulamak, olumsuzlukları ve kazanımlarını incelemek açısından Yalova Kaplıcaları zengin bir örnektir.

6- Alanda güncel olarak Koruma Amaçlı Termal Turizm Planlaması yapılmaktadır. Bu bağlamda tez çalışması ile söz konusu planlamaya katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Tüm bu etkenler dikkate alındığında görülmektedir ki, Yalova Termal Kaplıcaları üst üste binmiş birçok tarihsel ve güncel olguyu içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda geleneksel kaplıca alanlarının korunması ve geliştirilmesinde bir yöntem önermek için uygun bulunmuştur.

4.2 Alanın Tanımı ve Özellikleri

4.2.1 Coğrafi Konum ve Ulaşım

Yalova İli, Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda yer alır. Kuzeyinde ve batısında Marmara Denizi, doğusunda Kocaeli, güneyinde Bursa (Orhangazi-Gemlik) ve Gemlik Körfezi ile çevrilidir. Batıdan doğuya doğru İzmit Sapanca arasında Kocaeli ile birleşen Samanlı Dağları'yla kaplanmış bir bölgede yer almaktadır.

Geniş bir sahil şeridine sahip olan Yalova, coğrafi konum itibariyle Avrupa ve İstanbul'un Ege ve Akdeniz'e geçiş yolu üzerinde önemli bir konuma sahiptir. Yalova İli'nden Türkiye'nin her yönüne karayolu bağlantısı bulunmaktadır. İl karayolu bağlantıları ile komşuları olan Bursa ve Kocaeli illerine bağlıdır. Yalova-Bursa bağlantısıyla, İç Anadolu Bölgesi'nin yanında, Ege ve Akdeniz Bölgelerine de ulaşmak mümkündür. Yalova-Kocaeli karayolu bağlantısı ise, Yalova'nın İstanbul'a ve İç Anadolu'ya açılan diğer önemli bağlantısıdır (Şekil 4.2).

Yalova'ya İstanbul'dan düzenlenen seferler ile denizyolu ulaşımı sağlanmaktadır. Şehir Hatları Yolcu Vapurları ve Deniz Otobüsleri ile sadece yolcu taşımacılığı gerçekleştirilirken, arabalı vapurlarla araç ve yolcu taşımacılığı, feribot seferleri ile de yük, yolcu ve araç taşımacılığı yapılmaktadır.

Yalova Termal Kaplıcaları ise, ilin 12 km. batısında, Termal İlçesi sınırları içerisindedir. Kaplıcalar, Marmara Bölgesi'nin doğusunda, İzmit Körfezi'nin güney batısında, sahil şeridinin hemen gerisinde, doğu-batı doğrultusunda uzanan Armutlu Yarımadası'nın batı ucunda yer alır (Şekil 4.2). Geniş ormanla kaplı bir vadi içine yerleşmiştir. Vadi içinde deniz yüzeyinden yüksekliği 105 m. olan bir dere yatağı ve bu yatak kenarlarında da sıcak su kaynakları yer almaktadır. Yörede çok sayıda derecik bulunur. Yaz kış suyu akabilen bu dereler orman içindeki kaynaklardan beslenir. Kaplıca vadisinin tabanından akan İsmail Dere de, yöredeki belli başlı derelerden biridir.



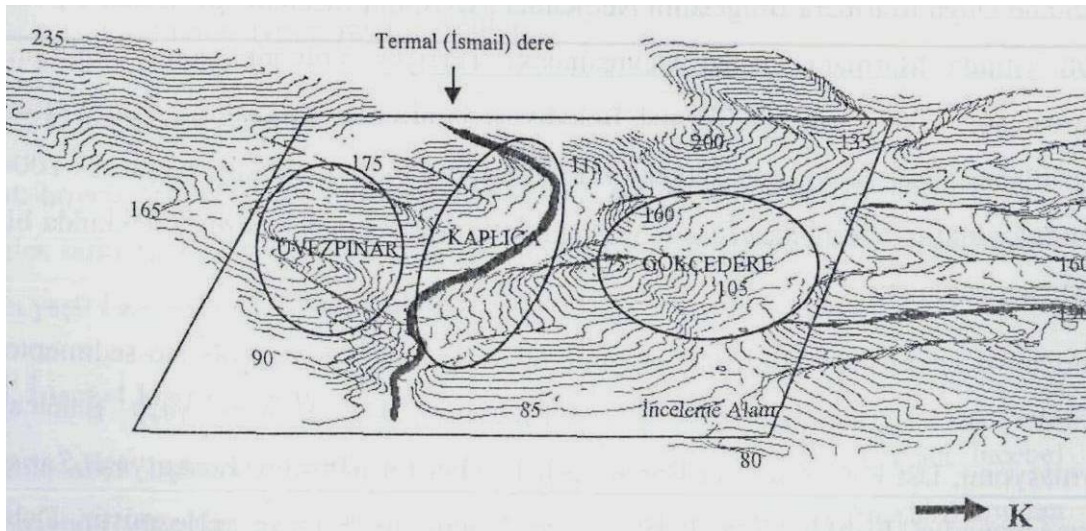
Şekil 4.2 Yalova ve komşu illeri arasındaki yolları gösteren harita (Türkiye Karayolları Haritası)

4.2.2 Jeolojik Yapı ve Sıcak Su Kaynakları

Termal İlçesi, volkanik kökenli, yüksek dayanımlı kayalardan oluşmakta ve Pliyosen yaşlı genç çökeller bu kayaları kısmen örtmektedir. İlçe genel morfoloji olarak güneyindeki yüksek dağların kuzeye, denize doğru şekiller yaparak açıldığı alanlarda kuruludur. Yüksek eğimli ve engebeli alanlar ilçenin morfolojisini simgelemektedir.

Termal İlçesi Armutlu Yarımadası'nı oluşturan D-B uzanımlı tektonik kökenli olan Samanlı Dağları silsilesinin kuzeybatı kesiminde yer alır. Bu dağ kuşağı

Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun kuzey ve güney kolları arasındaki yükselim alanına karşılık gelir. Samanlı Dağ kütlesi, batıda Çınarcık ile doğuda Sakarya Nehri arasında, kuzeyden Marmara Denizi'nin çukurlukları ve İzmit Adapazarı koridoru tarafından sınırlandırılmaktadır. İzmit doğusunda Kuvaterner yaşlı çökellerin düzlediği koridor tabanı ile çok dik yamaçlarla tanınan yüksek kütle arasında keskin bir morfolojik uyumsuzluk izlenir. Güneyde Samanlı Dağları ile Marmara Denizi yükselimi arasında az eğimli ve basık morfolojili düzlükler bulunur. Yalova bölgesinde Yalova Çınarcık arasında Marmara Denizi kıyılarına kadar sokulan düzlükler, güneydeki dağlık kütle ile Marmara Denizi arasında D-B uzanımlı bir kuşak oluşturur. Çınarcık yöresinde deniz dik falezlere yaslanır. Yalova doğusunda ise düzlükler ile deniz arasında kıyı ovaları vardır. Termal kıyı ovalarından oluşan düzlükler ile dağ eteği düzlükleri arasında kurulmuştur. ... en alçak kot 80 m.'dir. Kuzeybatı-güneydoğu uzanımlı birbirine paralel akan iki vadiden oluşur. Termal dere güney vadiden akar. Bu vadileri dik olarak kesen tepeler bulunur. Tepeler arasında küçük vadiler yer alır. En yüksek kot ise, 235 m.'dir. Yalova Termal yerleşmesi, Üvezpınarı ve Gökçedere mahalleleri tepeler üzerindedir. Termal su şehri ise, Termal derenin aktığı vadiye kurulmuştur (Göçmez, 2005, s. 38-39) (Şekil 4.3).



Şekil 4.3 Yalova Kaplıcaları'nın Topoğrafyası

Bir başka adı da İsmail Dere olan Termal Dere üzerinde birçok sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Dere boyunca bir fay çatlığından yeryüzüne çıkan termal kaynaklar

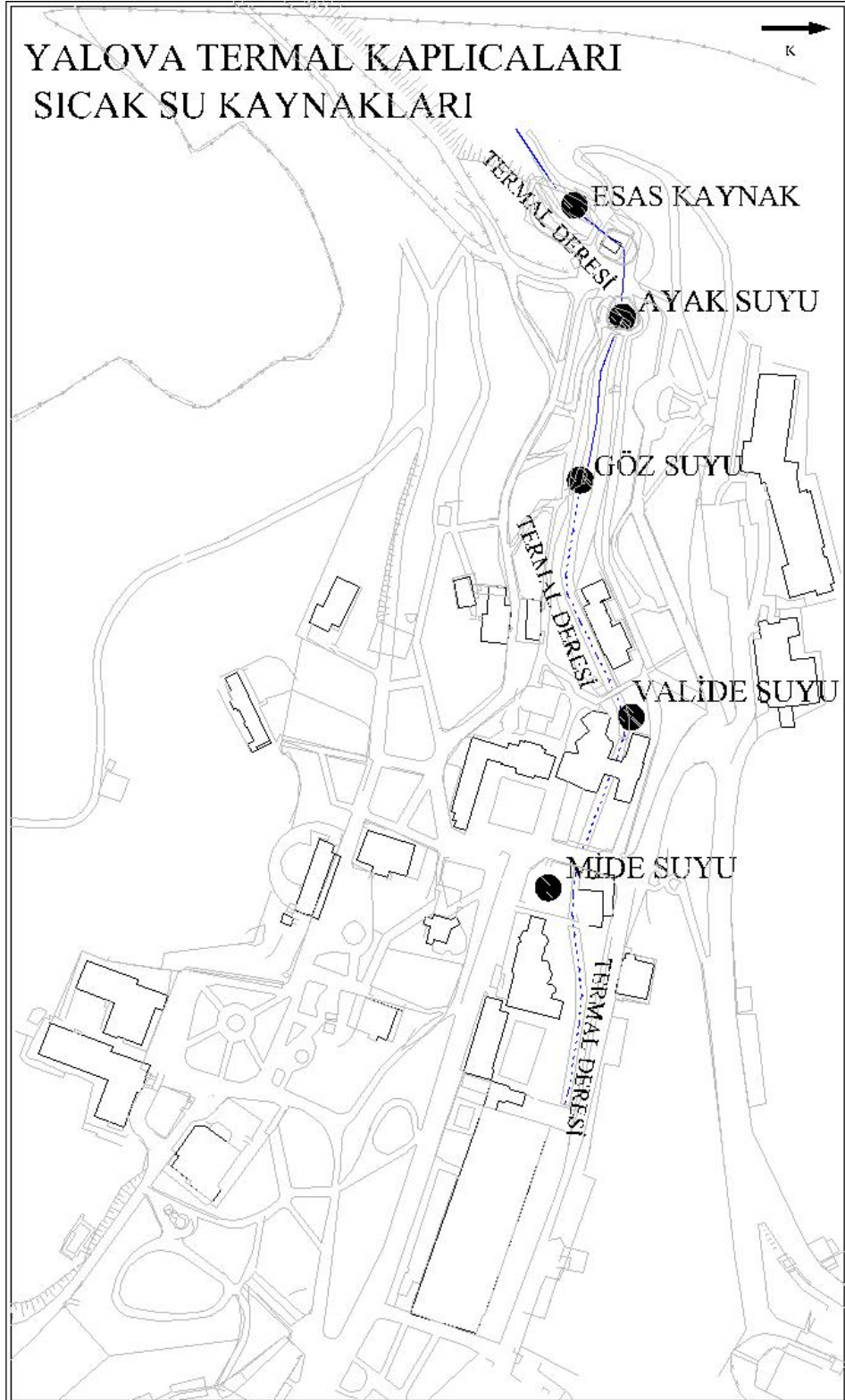
esas kaynak, göz suyu, ayak suyu ve mide suyu olarak adlandırılırlar (Şekil 4.4). Sıcak su kaynakları meteorik kökenli olup, yüzeye derin faylar yardımı ile ulaşmaktadır. Sıcak su kaynaklarının, yağışların yeraltına süzülüp geçtiği kayaçların kimyasal özelliklerine bağlı olarak mineral içeriği değişmektedir. Kaplıca suları vadoz su özelliğindedir. Süzülme ve depolanma esnasında jeotermal gradyan etkisi ile ısınıp, arazinin sahip olduğu süreksizlik düzlemleri ile yüzeye çıkmaktadır (Göçmez, 2005).

4.2.3 İklim

Yalova Termal bölgesi, Akdeniz ikliminin etkisi altındadır; fakat zaman zaman Karadeniz ikliminin hissedildiği bir özellik gösterir. Kış aylarında yağışların fazlalığı ile Karadeniz ikliminin, yaz aylarında yağışın azlığı ile de Akdeniz ikliminin özelliklerini göstermektedir. Kaplıcaların bulunduğu vadi tabanının yörenin hakim kuzeydoğu rüzgar yönüne kapalı olması ve geniş orman bitki örtüsü ile kaplı olması burada bir mikroklima yaratmaktadır. Vadide yüksek oranda nemlilik izlenmektedir.

İlde yıllık ortalama sıcaklık 14.6 °C, en sıcak aylar ise, Temmuz ve Ağustos'tur. Bu aylarda ortalama sıcaklık 39 °C - 40 °C'dir. En soğuk aylar Ocak ve Şubat'tır ve bu aylardaki ortalama sıcaklık 6 °C'dir. Yalova, Marmara Bölgesi'nin en çok yağış alan yörelerinden biridir. Yağışlar genellikle sonbahar ve kış aylarında görülür. Yıllık yağışın yaklaşık % 10'u ise, yaz aylarında düşmektedir (Ekim, 2009, <http://www.dmi.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=YALOVA>).

Yalova, birçok Akdeniz ülkesi ile karşılaştırıldığında, sıcaklık ve nemlilik açısından bunaltıcı sınırların altında kalmakta, dolayısıyla termal konfor açısından da, olumlu bir yöre olarak kabul edilmektedir. Bu özelliğinden dolayı, kaplıca alanı da rehabilitasyon açısından uygun iklim özellikleri taşımaktadır (Özer, 1981).



Şekil 4.4 Yalova Kaplıcaları'ndaki sıcak su kaynaklarının yerleri

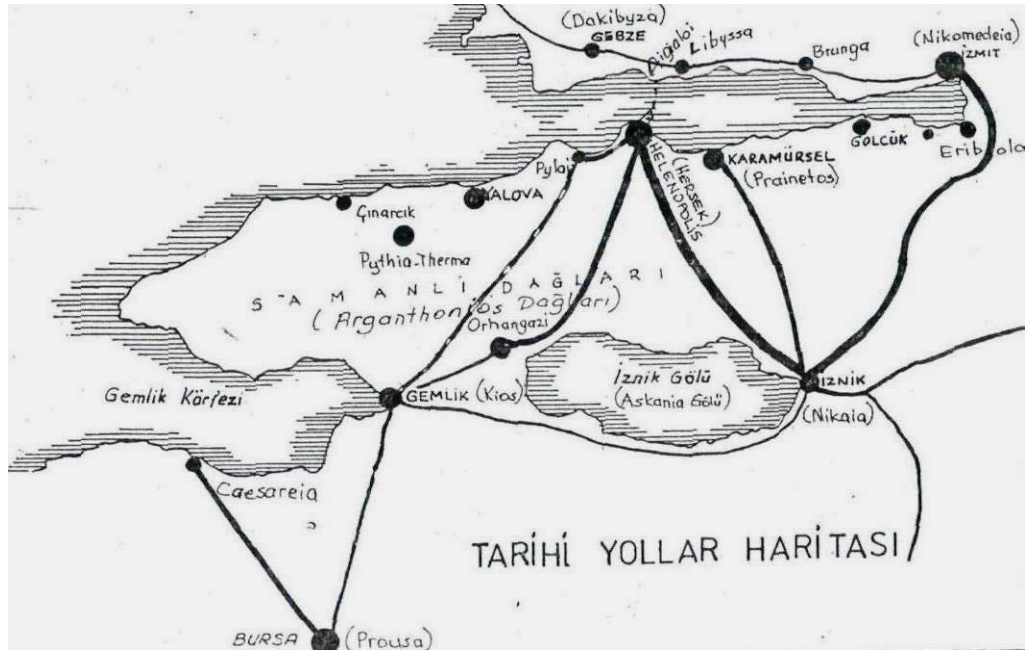
4.2.4 Tarihsel Gelişim

Yalova, antik Bithynia kıtasında yer almaktadır ve tarihi M.Ö. 4000-3000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Kuzeyde Karadeniz, batıda Marmara Denizi, güneyde Sakarya Nehri ile çevrili Bithynia kıtası ilkel bir Anadolu kavminin yerleşim bölgesiydi. Mansel'e göre, bugünkü kaplıcaların çevresindeki Samanlı ve Katırlı Dağları'nın o zamanki adının Arganthonios olması, burada yaşamış olan halkın bir Anadolu halkı olduğunun göstergesidir. Bu halk daha sonra Ege yolu ile Yunanistan'a ve Boğazlardan Trakya'ya geçmiştir (Mansel, 1936). M.Ö. 2000-1000 yılları arasında çoğalan doğudan ve batıdan yeni akınlarla Bithynia'da Bebryk, Thyn ve Bithyn adlarını taşıyan halklar görülür. M.Ö. 700 yılında Kimmeryalıların akınından sonra Bithyn'ler kendi adlarını verdikleri bu bölgeye tamamen hakim olurlar. Sıcak sular ile buharların çıktığı bugünkü termal bölgesine de, Pythia adını vermişlerdir. Komşu oldukları Yunanlılar ile uzun süren savaşlar yapmışlar, M.Ö. 300 yılında bağımsız bir krallık kurmuşlardır. M.Ö. 74 yılında Bithynia veraset yoluyla Romalılara geçmiştir (Mansel, 1936).

Helenistik ve Roma dönemlerinde Yalova Ilıcaları bölge halkı tarafından kullanılmaktadır; fakat çok fazla bilinmemektedir. Prusias I tarafından Uludağ (Olympos) eteklerinde kurulan Bursa şehrinin bugünkü Çekirge bölgesinde bulunan ılıcaları, Yalova Ilıcaları'nın ünlenmesine engel olmuştur. Plinius, Ptolemaios ve Strabon'un Bithynia'dan uzun uzun söz etmelerine karşın, buradaki ılıcaları konu etmemektedirler (Mansel, 1936). Bu da o dönemde Yalova Kaplıcaları'nın yaygın olarak bilinmediğinin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

İstanbul'un Bizans İmparatorluğu'nca başkent ilan edilmesi ile, Yalova Kaplıcaları'na olan ilgi artmıştır. Bir rivayete göre, İstanbul tekfurı İanko'nun kızı Eleni, amansız bir hastalığa tutulmuş, bir rastlantı sonucu geldiği Yalova Kaplıcaları'nın suyunda yıkanarak ve bu sulardan içerek şifa bulmuştur. Bunun üzerine babası tekfur İanko buraya bütün halkın yararlanabileceği hamamlar ve kendine de bir saray yaptırmıştır (Akan, 2005). Ayrıca İstanbul'un başkent ilan edilmesinden sonra, İznik (Nikoia)-İstanbul ticaret hattının gelişmesi ve Yalova'nın

da bu hatta yakın olması kaplıcaların daha yoğun ilgi görmesine sebep olmuştur (Giray, 1949). Romalılar döneminde bu ticaret hattı Kadıköy'den (Kalhedon) başlar, İzmit Körfezi'nin kuzeyini izleyerek İzmit'ten İznik'e inerdi. 4. yüzyılda ise, İzmit üzerinden dolaşmak yerine karayolu ile bugünkü Dil İskelesi'ne gelinmeye, buradan da deniz yolu ile Dil Burnu'na geçilmeye başlandı. Bir başka güzergah da, İstanbul'dan denizyolu ile doğrudan körfezin güneyinde yer alan Helenopolis-Drepanon veya Pylai İskeleleri idi. Bu iskelelerin de, bugünkü Hersek Köyü çevresinde olduğu düşünülmektedir. Konstantin döneminde Helenopolis şehri gelişmiştir. Gezginlerin söz ettikleri Helenopolis civarındaki sıcak suların bugünkü Yalova Kaplıcaları olması büyük olasılıktır. Çünkü bu çevrede bulunan başka sıcak su kaynağı yoktur (Mansel, 1936). Dönemin kralı Konstantin bu yıllarda kaplıcaların bulunduğu alana bir kilise ve bir de hastane inşa ettirmiştir. Bu kilisenin bugünkü Park Lokantası'nın arka cephesinde bulunan, 1932 yılında Arif Müfid Mansel tarafından yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılan, bir exedra ve dehlizden oluşan kalıntılar olduğu düşünülmektedir.



Şekil 4.5 Yalova ve çevresindeki tarihi yollar (Zengin, 1987, s. 99)

Kral Justinian döneminde Hersek-İznik yolu daha çok önem kazanmıştır. Bir görüşe göre Kral Justinian doğudan gelecek saldırılara karşı imparatorluğu korumak için Kadıköy Gebze arasındaki yolu tahrip ettirmiştir. Bu yol yerine Konstantin döneminde kullanılmaya başlanan İstanbul Hersek deniz ticaret yolunu kullanmış

ve İznik'e bu yoldan geçerek ulaşmıştır (Mansel, 1936). Dolayısıyla Hersek yakınlarında kurulan Helenopolis şehri, Justinian döneminde ciddi imar faaliyetleri görmüştür. Şehre bu dönemde su getirilmiş, kiliseler, saray ve birtakım resmi binalar yapılmıştır. Yalova Kaplıcaları da, Helenopolis'e olan yakınlığından dolayı bu dönemde daha çok ünlenmiştir. Justinian, Konstantin döneminde yapılan kilise ve hastaneyi tamir ettirmiş, yeni bir saray ve sıcak su kaynağının yakınına umumi bir hamam yaptırmıştır. Yine bu dönemde kaplıcalara soğuk su getirilmiş ve sıcak su kaynağının civarı iyileştirilerek derenin üzerine kemerler inşa edilmiştir (Giray, 1949).

Yalova Kaplıcaları II. Justinian döneminde de kullanılmaya devam etmiştir. 8. yüzyıl ile 11. yüzyıl arasında bölgenin tarihi hakkında kesin bilgilere ulaşılamamaktadır. 11. yüzyıl sonlarında Haçlı Seferleri sırasında Kadıköy-Gebze yolu tekrar kullanılmaya başlar. Bu zamanda Helenopolis kentinin hemen hemen tamamen terk edildiği bilinmektedir. Bölge halkı bu şehre "sefalet şehri" ismini vermiştir. Haçlı Savaşları sırasında Yalova ve kaplıcaları büyük zarar görmüştür. Burada yaşayan halk savaştan kaçarak adalara sığınmış, dolayısıyla kaplıcalar terk edilmiştir (Giray, 1949).

1310 yılında, Orhan Gazi'nin kaplıcaları ile ünlü Bursa'yı başkent ilan etmesiyle Yalova ününü kaybetmiş, ancak İstanbul'un alınmasından sonra yine eski haline dönebilmiştir. Suriye ve Mısır'ın alınmasından sonra İstanbul-Bağdat yolunun Yalakova'dan geçmesi, buranın büyüyüp gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu gelişmeye paralel olarak da kaplıcalara olan ilgi artmıştır. Kaplıcalara yakın Kuri İskelesi Yalakova'ya taşınmış ve nahiye ilan edilmiştir. Yalova, Sultan Mecit ve Sultan Hamit zamanında İzmit'e bağlı bir kaza durumuna gelmiştir (Giray, 1949).

17. yüzyılda yöreye gelen Evliya Çelebi, Yalova'nın isminin bölgeyi fetheden Yalvaçoğlu tarafından Kara Yalovaç olarak verildiğini, Yıldırım Han zamanında Bursa Sancağı'na bağlı olduğunu, kalesinin yıkılmış olduğunu, fakat bazı yerlerde temellerinin kalıntıları olduğunu söyler. Çelebi, sahilden ılıcalara beş saatte gidildiğini belirterek kaplıcaları şöyle betimler:

...bir ıssız dağlık içinde asla güneş tesir etmez bir ağaçlık yerdir ki her tarafında birer köşe ibadethane hüzün kulübeleri vardır. İki yüzden fazla çadırlar var. Biz de çadırımızı bir köşede kurup sohbete başladık. Daha önce yazılmış olan Dil İçmesi'nde müşhil su içenler elbette buradaki sıcak su ılıcalarına gelip sağlıklarını kazanırlar. Yüksek bir dağ içinde ılıcalardır. Yanlo bin Madyan zamanında yapılmışlardır.

Evliya Çelebi İstanbul tekfurunun kızı Eleni'nin burada şifa bulduğuna dair anlatılmakta olan hikâyeyi tekrarlar ve Yanko'nun burada kaynağın üzerinde altı kubbeli bir hamam inşa ettirdiğini ve hala iki kubbesinin mevcut olduğunu söyler ve şöyle devam eder: “...bir kubbe içinde büyük bir havuz vardır. Suyu gayet sıcaktır. Ama soğuk su karıştırınca ılık olur. Gayet faydalı ılıcadır. Her sene kiraz mevsiminde bu dağlar insanoğulları ile bu ılıcaların hatırı için mamur olur. Dinlenip eğlenecek yerdir.”

Sultan Mecit'in annesi romatizma olduğunda saray doktoru Mellingen, hastalığın Konstantin'in annesi Helen'in hastalığı ile aynı hastalık olduğunu söyleyerek Yalova Kaplıcalarını önermiştir. Sultan Mecid, Valide Sultan'ın tedavisi için önce kaplıca yollarını açtırmış, sonra Kurşunlu Hamam ortaya çıkarılmış ve annesine Valide Köşkü'nü yaptırmıştır. Valide Sultan'ın hastalığından kurtulması sonucu buradan bütün halkın yararlanabilmesi için önce dört odalı üç banyolu bir şale ile Valide Hamamı'nı, sonra da bir havuz ve beş banyolu başka bir daire yaptırıp, kaplıcayı Hazine-i Hassaya devrederek koruma altına almıştır (Giray, 1949).

19. yüzyılda yabancı gezginler Yalova Kaplıcaları'nı ziyaret ediyorlardı. Texier Küçük Asya adlı kitabında Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu bilgileri yineler ve İstanbulluların karşı sahile geçerek Yalova Kaplıcaları'nda onbeş gün banyo ettiğini ve bu ılıcaları yakınlıklarından dolayı Bursa'dakilere tercih ettiklerini söyler. İlıcaların özellikle kiraz mevsiminde kalabalık olduğunu belirtir. Rus jeologlarından Tchihatcheff, Asie Mineure adlı eserinde burada sıcak su kaynaklarının sayısının dokuz olduğunu ve bunlardan fişkırان suların 61- 65°C'de olduklarını ve önemli miktarda gaz çıkardıklarını söyler. V. Cuinet, La Turquie d'Asie adlı eserinde ise,

Abdülhamit döneminde Yalova Kaplıcalarının durumu hakkında bilgi verir. Bu önemde Hazine-i Hassa'ya ait olan kaplıcalar dağ hamamları olarak anılmaktadır ve Yalova sularının Aix-les-Bains sularına eşdeğer olduklarını ve İstanbul-Yalova arasında düzenli vapur seferlerinin düzenlendiğini eklemektedir (Mansel, 1936).

Sultan Abdülmecit ile Sultan Abdülhamit arasındaki dönemde Yalova Kaplıcaları tekrar gözden düşmüştür. Sultan Hamit kaplıca tedavisi bahanesiyle halkın Avrupa kaplıcalarını tercih ettiklerini ve hatta dönmeyerek orada kaldıklarını düşünerek, Yalova Kaplıcaları'nı Avrupa kaplıcaları düzeyine çıkarmak istemiştir. Bu iş için başhekim Mavruyani Paşa'yı görevlendirmiştir. 1891 yılında Mavruyani Paşa, Prof. Dr. Zoios Paşa başkanlığında, Prof. Dr. Dellusuda Faik Paşa, Dr. Mortmann ve Friedman, Müh. Arif Paşa'dan oluşan bir heyete bölgeyi inceletmiş, eski binaların tamamen gömülü durumda olduğunu ve çıkartılmasının mümkün olduğunu belirterek yeniden 20 odalı, bir salonlu ve dokuz dairesel bir otel (bugünkü Çınar Otel) ve bir buvet (su içme yeri) yaptırmıştır. Bu buvet, kaynağın üzerinde bir köşk şeklinde yapılmıştır. Hastalar küçük bir kovanın yardımı ile buradan su çekerler ve sedirlere oturup içerler (Giray, 1949). Bu buvet sonradan kaldırılmıştır.

Bugünkü Kurşunlu Banyosu (Despot Hamamı ya da Roma Hamamı da denilmektedir) bu dönemde tamir edilmiştir. Bu onarım yaklaşık üç yıl sürmüştür (1898-1900). Bu yıllarda kaplıca M. Bronzo isminde bir kişiye kiralanmıştır. Mevcut yapıların yetersiz kaldığı görülerek buraya 10 adet banyo (şimdiki sıra banyolar), birisi kadınlara ayrılan dört adet şale, halka mahsus olarak altı odalı bir daire (bugünkü Taş Otel) ve zamanın yapı konforuna sahip, her birinin alt katında ayrı banyoları bulunan ve hizmetçisi olan dokuz adet köşk, şimdiki Termal Otel dolayında inşa edilmiştir. İstanbul'un zengin aileleri ve hastaları bu köşklere kiralarak kaplıcalarda hem tedavi olmuşlar, hem de dinlenmişlerdir. Köşkların daha çok Sultan Hamit'in yakın çevresindeki paşalar ve zengin ailelerce kullanıldığı anlaşılmaktadır (Giray, 1949). Bu köşkların hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.

Bu dönemde Yalova Kaplıcaları'nda İstanbul'un sosyal hayatına göre daha rahat bir ortam oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Kaplıcayı kullanan, köşklere gelen aileler

kadınli erkekli ınar Otel'in bahçesinde toplanmakta, harem-selam gözetmeksizin beraberce yemek yenilmekte, vakit geçirilmekte ve yine hep birlikte yürüyüşler yapılmaktadır. Bunda Sultan Hamit'in bir Avrupa kaplıcası oluşturmak istemesinin etkisi olmalıdır. Kşklerin fiyatlarının özellikle yüksek tutulması dolayısı ile zenginler dışında halkın kaplıcaya gelmesinin engellenmek istendiği belirtilmektedir (Giray, 1949).

Sultan Hamit, Yalova Kaplıcaları'na çok önem vermiş, bugünkü Karaköy İskelesi'nden kaplıcalara kadar geniş bir yol yaptırmış, bu yolun çeşitli noktalarına karakollar kurarak güvenliği sağlamaya çalışmıştır. İstanbul-Adalar seferini yapan vapurlardan birine her gün Yalova'ya sefer emri vermiştir. İskeleden kaplıcalara lüks faytonlar çalıştırmıştır. Kaplıca ve çevresi tel örgü ile çevrilip köpekler ile korunmaya çalışılmıştır. Fakat yine de halkın kaplıcalara gönül rahatlığı ile gelemediği belirtilmektedir. Bu rahatsızlığın sebebi olarak, Sultan Hamit'in hafiye teşkilatının acımasız olması ve kaplıca yollarının tüm önlemlere rağmen güvensiz olması gösterilmektedir (Giray, 1949).

Daha sonraki yıllarda kaplıcalar, Reşit Hayat isimli Suriyeli bir zengine 51 yıllığına kiraya verilmiştir. Reşit Hayat, Dr. Siotis, Mühendis Papa ve sermayedarı Selah Cimcz ve Esat Celal'den oluşan bir şirket kurmuş, büyük sermayedar olarak birkaç Avusturyalı yatırımcıyı içe dahil ederek imar faaliyetlerine başlamıştır. Bu şirket bugünkü Büyük Otel ve Gazino'yu inşa etmiştir. Yalova ve kaplıcalar arasındaki kara ulaşımı için o zamanlar İstanbul'da bile bir iki otomobil varken, kaplıcaya iki otomobil ve bir kamyonet getirtmiştir. şirket bundan başka kaplıcaya elektrik getirip bir fırın ve kumarhane yaptırmış, Viyana'dan da kadınli erkekli bir caz getirterek burayı tam bir eğlence merkezi haline sokmuştur. Hastaların tedavileri için ise, 1912 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nden Dr. Adnan Adıvar tayin edilmiştir. Fakat Adnan Bey hemen sonra Trablusgarp Savaşı'na gönderilmiş, yerine Dr. Hüseyin Kemal Ağakan gelmiştir. Böylece şirket Dr. Siotis, Dr. Hüseyin Kemal ve Dr. İsakides denetimindeki tedaviye, Birinci Dünya Savaşı'na kadar (1914) devam etmiştir. Savaşın çıkmasıyla yabancı sermayedarlar ve şirket ortakları kaplıcaları terk etmişlerdir. İzleyen iki üç yıl içerisinde kaplıca çeşitli kişiler arasında el

değiştirmiştir. Kurtuluş Savaşı sırasında kaplıcaların bekçisi kaplıcaya Fransız bayrağı çekerek yağmalanmasını engellemiştir; fakat savaştan sonra köyleri harap olan köylüler kaplıcayı yağmalamışlar ve harabeye çevirmişlerdir (Giray, 1949).

Buraya hiç kimsenin gelmediğini ve sahipsiz kaldığını gören Gökçedere Köyü'nden Ahmet, Üvezpınar Köyü'nden Tevfik, Yalova'da oteli olan Sadık ve Refik isminde dört şahıs, kaplıcanın işletme ruhsatını hükümetten almışlar ve küçük basit bir otel yaparak çevreden tek tük gelen hastalara hizmet vermişlerdir. Buraya gelen hastaların sağlık yönünden bilinçsiz bir şekilde banyo aldıklarını gören yeni Cumhuriyet'in Recai ismindeki nahiye müdürü kaplıcanın sağlık açısından denetimini yapmak üzere Şükrü Paşa'yı buraya ortak ederek ilgilenmesini sağlamıştır. Recai Paşa yoğun çalışmalar sonucu köylülerdeki yağma eşyalarının bazılarını toplamış, eşi ise yatak, yorgan, çarşaf dikerek mütevazı ve konforlu bir duruma getirmişlerdir. Ama tesisatın yenilenmesini ne yazık ki imkânsızlıklar nedeniyle başaramamışlardır. 1929 yılında Atatürk bir gezisi sırasında Yalova Kaplıcaları'nı görmek istemiş ve kaplıcaya gelip asırlık çınar altında oturmuştur. Bu sırada burayı idare edenlerle görüşmek isteyince Şükrü Paşa çağrılmış, o da kaplıcanın iyi ve kötü yönlerini olduğu gibi Atatürk'e anlatmıştır. Bu yörenin sadece onun emriyle eski günlerine kavuşabileceğini söyleyen Recai Paşa, Atatürk'ün bu konuda Maliye Bakanı Saraçoğlu'na "gerekli tahsisatın verilmesi" emrini vermesini sağlamıştır. Zamanın Seyri Sefain (Deniz Yolları) umum müdürü Sadullah Bey, işletme müdürü Muzaffer Özgök'ü buraya tayin etmiş, o da Atatürk'ün Termal Otel karşısındaki dairesini, Büyük Otel'i ve Büyük Gazino'yu onartmıştır. Deniz Yolları bunun yanında hamamların soğuk su gereksinimini karşılayan ve özellikle geniş park ve bahçelerin sulanmasında kullanılan kaplıcalara dört-beş saat uzaklıktaki Su Düşen Şelalesi'nden Bizanslılarca taş kanallarla yapılmış su yolunu borulu sisteme çevirmiş ve bunu da Panorama Tepesi üzerindeki bir depoya toplayıp, park ve bahçelerin sulanmasında daha bol su kullanabilmiştir. Daha sonra bir elektrik santrali yapılmış, Üç Kardeşler Bölgesi'ne kadar her yer park ve bahçeler durumuna getirilerek ışıklandırılmıştır. Üç Kardeşler Gazinosu'nun yaklaşık 50 m.

doğusundaki yamaçtan akan içme suyu düzenlenerek daha iyi bir duruma sokulmuş ve buraya “Alibaba Suyu” adı verilmiştir (Yılmaz, 1987, s.155-156).

Yukarıda sözü geçen faaliyetler sonucunda kaplıcalara ilginin artması sonucu Akay İdaresi (Deniz Yolları) 1936 yılında Fransız plancı H. Prost’a kaplıcanın 1/2000 ve 1/500 ölçekli planlarını yaptırmıştır; fakat bu planların bir bölümü uygulanmamıştır (Yılmaz, 1987). Bugünkü Termal Otel bu yılda yapılmaya başlanmıştır. Atatürk’ün önerisi üzerine kendi doktoru olan hidroloji ve klimatoloji profesörü Dr. Nihat Reşat Belge otelin fenni idaresine verilmiş, kaplıca tedavisinin fizik tedavi ile desteklenmesi gerekli görülerek otelin bodrumunda bir fizik tedavi dairesi, bir biyoloji laboratuvarı, bir röntgen odası ve 20 adet banyo dairesi inşa edilmiştir. Yine bu katta Atatürk için özel bir banyo dairesi yapılmıştır. Bununla birlikte kaplıca kaynağından çıkan sıcak ve soğuk sular yeni borular içine alınmış, pislenmesi ve şifa özelliğini kaybetmesi engellenmiştir. Çınar Otel karşısında bir sıcak su deposu yapılmış ve banyolara sıcak su bu depodan dağıtılmaya başlanmıştır. Bu depo günümüzde hala kullanılmaktadır. Ayrıca yine bu dönemde Termal Otel ile Kurşunlu Banyo arasında artan talebi karşılamak için bir açık havuz yapılmış ve otelin arkasına değişik tür çiçeklerin sergilendiği bir bahçe düzenlemiştir. Eski PTT binası tamir edilmiş ve büyük otel gazinosu arkasına bir jandarma karakolu inşa edilmiştir (Giray, 1949).

Yalova Kaplıcaları’nın bir eğlence merkezinden çok sağlık merkezi olması fikrinin benimsenmesiyle, 1939 yılında çıkarılan yeni bir kanun ile termal, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti’nin (bugünkü Sağlık Bakanlığı) yönetimine geçirilmiştir. Bakanlık, 1943 yılında Dr. Cemal Turfan’ı kaplıcalara görevlendirmiştir. Dr. Cemal Turfan sıcak su kanallarında biriken çamurun yararı üzerinde durmuş, bunu hastalara uygulamıştır. Bununla birlikte kötü koşullarda kullanılan göz suyu kaynağını temizleterek iyileştirmiş, yıkılmak üzere olan Valide Hamamı’nı onartarak ekler yapmıştır (Giray,1949).

... üzerinde en fazla durulan konu park ve bahçelerin düzenlenmesidir. Bu düzenlemelerin üzerinde oldukça çalışılmış, yollar asfalt kaplanmış ve tretuvar

koyulmuş, bahçelerin bakım ve yenilenmesi aksatılmamıştır. ... binlerce çam ağacı, Yalova yolu üzerine ceviz ağaçları dikilerek buralar bir yeşil cennete çevrilmiş, bir tenis alanı ile bir çocuk bahçesi yapılmış, bugünkü Park Lokantası binası, sinema binasına dönüştürülerek buraya şehir tiyatrolarının gelmesi sağlanmıştır.1947 yılında Avrupa'da böyle işletmelerin büyük şirketlerce işletildiği öne sürülerek burası Dr. Muhtar Berker'in kontrolünde, Fehmi Başoğlu, İsmail Baykurt ve Osman Belir'den oluşan Yalova Ltd. Şti. ortaklığına verilmiştir. Şirket tesislerini onartmış ve daha düzenli işler hale getirmiştir. Dr. Muhtar Merker'in başvurusu üzerine, artan talebi karşılamaya yönelik yeni bir otel yapımı 1949'da Sağlık Bakanlığı tarafından kabul edilmiştir. 1957 yılında Termal tesislerin zarar görmesinin engellenmesi amacı ile tesisler zamanının Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz tarafından Gemicilik Bankası T.A.O'ya kiralanmıştır. Bu devirde bütün yapı ve tesisatlar yenilenmiş veya yeniden yapılmıştır. Tıbbi kontrolleri Dr. Şadiye Hanım tarafından yürütülmekte olan Yalova Kaplıcaları'nda, 1954-1958 yılları arasında İ.Ü. Tıp Fakültesi öğretim üyesi Doç.Dr. Orhan Yenal ve Dr. Nurten Umsan (Özer) kaplıcada araştırmalar yapmıştır ve tıbbi turizm açısından gelişmesine çalışmışlardır. 1958'den itibaren çeşitli hekimlerce yürütülen hizmet en son 1975 yılında Dr. Hikmet Aşıkoğlu'nun da ayrılması ile sona ermiş, Yalova Kaplıcaları hekim kontrolü yapılmayan bir tedavi merkezi olarak, giderek tıbbi değerini kaybetmeye başlamıştır (Yılmaz, 1987, s. 167-168).

Yalova Kaplıcaları'nda detaylı araştırmalar yapan arkeolog Arif Müfid Mansel'e göre şifalı suyun tılsımlı gücünün temsilleri biçim değiştirerek günümüze kadar ulaşmaktadır. Hıristiyanlık döneminde bölgede bulunan üç azizeden ikisinin isminin Metrodora ve Menodora olması, çok tanrılı dinlerden gelen, Anadolu ve Ege havzasında yaygın olan kadın tanrıçalar Meter ve Men ile ilişkilendirilmektedir. Bütün Bithynia kıtasında kâhin olduğu düşünülen bir yeraltı yılanına ibadet edilirdi. M.Ö. 7. yüzyıldan başlayarak Delfi'de yerden fişkıran sıcak su ve dumanlar Apollon Pythios ile ilişkilendirilirdi. Eski bir Anadolu tanrısı olan Apollon, Delfi'de Python adlı yeraltı yılanını öldürerek Apollon Pythios ismini alır ve yeraltı kâhini olarak kabul edilir. Bununla ilişkili olarak Yalova'daki yeraltı sularının önceleri bir yılan ile

ilişkilendirildiği, zaman içinde bu yılanın yerini Apollon'a bıraktığı, Bizanslı gezginlerin bu bölgeye “Therma Pythia” adını vermelerinin de bununla ilişkili olduğu düşünülmektedir (Mansel, 1936).

Bölgede Apollon'a ibadet edildiğine dair kesin bir belge bulunamamıştır. Kazılarda çıkarılan adak stellerinde en başta Herakles tasvir edilmiştir. Herakles'ten sonra Nemflere ibadet edilmiştir. Sağlık tanrısı Asklepios ise, yalnızca Herakles'in yanında tasvir edilmiştir. Yalova'daki Herakles, kuvvet ve atletizmin tanrısı değil, sıcak suların tanrısıdır. Anadolu'da da Herakles'in sıcak sularından sık sık söz edilir. Örneğin Lidya'da Herakles'in Geryones adındaki yeraltı sularının bir ejderini öldürdüğü ve onun yerine sıcak su tanrısı olarak geçmiş olduğu bilinmektedir. Yalova'da Herakles ile birlikte sağlık tanrısı Asklepios da tasvir edilmiştir. Ayrıca su perileri olan Nympha da ibadet edilmiştir. Hastalıklardan kurtulmak için bu tanrıların yardımı ile mabed uykusuna yatılmış ve rüya görerek mucizevi bir şekilde tedavi yolları aranmıştır. Hıristiyanlık döneminde ise, bu nemflere başka bir şekil verilmiş, bunlar din uğruna bu bölgede öldürülen üç azizeye dönüşmüştür. Menodora, Metrodora ve Nymphodora isimlerini taşıyan üç kız kardeş Bithynia'da doğmuşlardır. Hıristiyanlığı kabul etmişler ve genç kızlık çağına geldiklerinde Pythia Hamamları civarındaki tepelerden birine çekilerek burada ibadetle meşgul olmuşlar, birtakım kerametler göstererek sıcak sulara gelen hastaları iyi etmişler ve tüm Yalova'da ün salmışlardır. Zamanın imparatoru (M.S. 4.yy) Galerius Maximianus ve Yalova Bölgesi'nin Valisi Fronto, azizelere Hıristiyanlığı terk etmelerini emretmiş; fakat azizelerin kabul etmemesi üzerine üçünü de arka arkaya idam ettirmiştir. Bu öykünün gerçek olduğu şüphe götürse de, azizelerin isminin Anadolu tanrıçaları ile benzerlik göstermesi dikkate değerdir. Bu bağlamda Metrodor, Meter Anadolu'daki doğa tanrıçası Meter'in ismini, Menodora Frig tanrılarında Men'in ismini, Nymphodora ise, Yalova'da ibadet edilen Nemfler'den birinin ismini taşımaktadır. Dolayısıyla yörede Hıristiyanlık döneminde de, eski Anadolu tanrı ve tanrıçalarına inancın devam ettiği düşünülebilir. Mansel'e göre, Hıristiyanlık döneminde yukarıdaki tanrıların tasvir edildiği adak stelleri herkesin görebileceği bir yerdeydiler ve yerli halk bunlara ibadet etmeye devam ediyordu. Bu azizelerin mezarlarının

hamamların yakınlarında olduğu ve zamanla bunların birer ziyaretgâha dönüştükleri olasıdır.

İslamiyet'in kabul edilmesi ile Bizans kiliselerinin ve azizelerin mezarlarının yerini, hamamlar civarında, bir abdal dervişin mezarı alır. Bu derviş bir gün çıplak bir halde ve elinde tahta bir kılıç ile belirmiş ve yöre halkını İslam'a davet etmişti. Halk derviş ile alay etmiş ve "senin elinde bir silahın bile yok, ne yapabilirsin" demişti. Hatta birisi dervişe "bu tahta kılıçla beni kes" demiş, derviş de bu kişiyi ikiye bölmüştü. Mansel'e göre, bu efsanedeki elinde bir tahta kılıç ile çıplak olarak ortaya çıkan derviş Herakles'in bir başka şeklidir. Herakles de elinde sopası ile birçok ejderi ve insanı öldürmüştü. Mansel, İslamiyet döneminde de adak stellerinin herkesin görebileceği bir yerde olduğunu ve bu tarz hikâyelerin oluşmasına yardımcı olduğunu düşünmektedir.

Yalova Kaplıcaları'nda ilk önceleri Attis ve bazı yeraltı tanrılarının yerini Yunan döneminde Herakles, Asklepios ve Nympha alır. Hıristiyanlık döneminde üç azize Nemflerin yerine geçer ve bir baş melek kilisesi ortaya çıkar. İslamiyet'te ise, tüm bu tanrılar ve azizelerin yerini abdal bir dervişin mezarı alır. Tüm bunlarda sıcak suların ancak tanrıların isteği ile insanları hastalıklardan kurtarabileceği inancı vardır (Mansel, 1936).

4.3 Alandaki Tarihi Yapılar ve Kalıntılar

Alanda bulunan yapılar, fonksiyonlarına göre su yapıları, konaklama yapıları ve servis yapıları olarak sınıflandırılmıştır (Şekil 4.7). Su yapıları, termal suyun tedavi ve/veya yıkanma amaçlı kullanıldığı banyo mekânlarını içeren yapılardır. Konaklama yapıları kaplıcalara tedavi ya da dinlenme amaçlı gelen kişilerin barınma gereksinimini karşılamak amacı ile inşa edilen yapılardır. Bu grup, Osmanlı Dönemi'nde yapılan köşkleri ve sonraki dönemlerde yapılan otel yapılarını içermektedir. Otel yapılarının bir kısmının içerisinde tedavi amaçlı banyo mekânları da bulunmaktadır; fakat bu yapıların esas yapılış amacının konaklama işlevi olması, yapıları ayrı bir grupta inceleme gereksinimini doğurmamıştır. Servis yapıları ise

alanın esas kaplıca işlevini sürdüren su ve konaklama yapıları dışında kalan, bu yapılara hizmet veren (su deposu vs.) ve kaplıcaların işletmesi ile ilgili olan (postane, sağlık ocağı vs.) yapılardır.

4.3.1 Arkeolojik Kalıntılar

Adak stelleri, mezar stelleri, Termal Dere üzerindeki kemerler ve Park Lokantası'nın arkasındaki bina kalıntıları, alanda bulunan en eski mimari ve arkeolojik kalıntılardır (Şekil 4.6). Beş adet olan adak stelleri, Osmanlı Dönemi'nde Kurşunlu Banyo'nun restorasyonu sırasında, kubbeyi tutan pilyelerin üzerine ve duvarların içine yerleştirilmiştir (Şekil 4.8). Bu stellerin dördünde Herakles (veya Herkül) ve üç Nympha tasvir edilmektedir. Bir stelde ise, Herakles, üç Nympha ve Asklepios birlikte tasvir edilmektedir. Bu tasvirlerde Herakles sakallı ve çıplaktır. Vücudu tam bir atlet vücududur ve sağ eli ile bir ucu yerde olan sopaya dayanmaktadır. Sol kolunun üzerinde ise aslan postunu tutmaktadır. Üç Nympha, birbirinin ellerinden tutmuş vaziyette tasvir edilmektedir. Asklepios ise sol omzunun üzerine atılmış bir manto taşımakta ve sağ elinde yılan sarılı olan bir sopa taşımaktadır (Mansel, 1936). Bu steller iyi olan hastalar tarafından kaplıca ilahlarına adanmıştır. Yalova Kaplıcaları'nda Herakles, sıcak suların ve sağlığın tanrısıdır. Beş stelde de Herakles tasvirinin aynı olması, bu modelin bir Yunan orijinalinden kopya edildiği fikrini akla getirmektedir. Mansel'e göre sıcak su kaynaklarının yakınında bulunan bir mağara, ya da kayaya oyulmuş bir hücrede bir zamanlar mevcut olan böyle bir heykelin tarih boyunca sürekli olarak yinelenmesi olasılığı daha yüksektir. Herakles ve üç Nympha'nın birlikte tasvir edilmesi Helenistik ve Roma dönemlerinde Bithynia'da rastlanan bir olgudur. Benzer bir biçimde İtalya'da sıcak suları ile tanınan Thermai şehrinde Herakles ve Nympha'ların birleştirildiği görülmektedir. Buradan hareketle Mansel, Yalova Kaplıcaları'nda bulunan stelleri Helenistik ve Roma dönemlerine tarihlemektedir (Mansel, 1936). Alanda ayrıca dört adet mezar steli bulunmuştur. Bu stellerden biri Kurşunlu Banyo'nun kubbesinin altında, duvarın içine yerleştirilmiştir. İkincisi İstanbul Müzesi'nde, üçüncü ve dördüncüsü dehlizin önünde bulunmaktadır. Bu stellerde bölgede yaşamış ve ölmüş olan bazı kişiler tasvir edilmektedir.



Şekil 4.8 Kurşunlu Banyo'nun duvarları içine yerleştirilen adak stelleri



Şekil 4.9 Park Lokantası arkasındaki exedra tipi yapı

Park Lokantası'nın arkasında, dağa yaslanmış vaziyette duran yarım daire şeklindeki bina, Bizans Dönemi'nden kalan mimari kalıntılardır (Şekil 4.9). Cephesi açık, eksedra tipindeki yapının içinde, başlıkları üzerinde II. Justinian ve karısının monogramları olan sütunlar bulunmaktadır. Dağa yaslı bölümde ise, bir dehliz vardır.

Arkeolojik kalıntılar Yalova Kaplıcaları'nın antik dönemde aynı zamanda bir dini alan olduğunun göstergesidir. Sıcak sudan gelen sağlık bu dönemde tanrılar ile özdeşleştirilen bir olgudur. Sıcak su günümüzde olduğu şekliyle sağlıklı olmakta araç olarak kullanılan maddi bir varlık değil, kutsal bir varlıktır. Dolayısıyla sıcak suyun çıktığı alan da kutsal bir alandır. Bu olgu hemen tüm kaplıca yerleşimlerinde ortaktır. Bu kutsallık alanda günümüze kadar ulaşabilen adak stellerinde ve yarım daire şeklindeki binada temsil edilmektedir; fakat kalıntıların mevcut konumları dikkate alındığında, temsiliyet güçlerinin zayıf olduğu söylenebilir. Steller, Kurşunlu Banyo'nun bir parçası durumuna gelmiştir, eksedra tipi yapı ise Park Lokantası'nın arkasında kalmış ve algılanmaz vaziyettedir. Fakat stellerin Kurşunlu Banyo'nun 19. yüzyıl sonlarında restorasyonu sırasında bina cephesine kaldırıldığı ve Park Lokantası'nın yapımı sırasında arkasındaki bina kalıntılarının henüz gün ışığına çıkmadığı düşünüldüğünde, arkeolojik kalıntıların günümüzde aldığı durumun da tarihsel sürecin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu kalıntıları, bütünleşmiş olduğu yapılarla birlikte korumak, özellikle eksedra tipi Bizans yapısını Park Lokantası'nın bahçesinde gezilebilir hale getirmek korumacılık açısından doğru bir yaklaşım olacaktır.

4.3.2 Tarihi Banyo Yapıları

Yalova Kaplıcaları'ndaki tarihi banyo yapıları günümüzde kullanılmakta olan Kurşunlu Banyo ve Valide Banyo'dur. Bu yapılardan önce de sıcak suların kullanıldığı bilinmektedir; fakat bu döneme ait banyo yapısı kalıntısına rastlanmamaktadır. Bu durum akla sıcak suların yeryüzüne çıktığı şekliyle, oluşan doğal havuzlarda ya da diğer antik kaplıca yerleşimlerinde görüldüğü gibi mağaralarda, buhar şeklinde kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. Bu kullanım ayak suyu ve göz suyu olarak adlandırılan kaynaklarda halen görülmektedir.

4.3.2.1 Kurşunlu Banyo

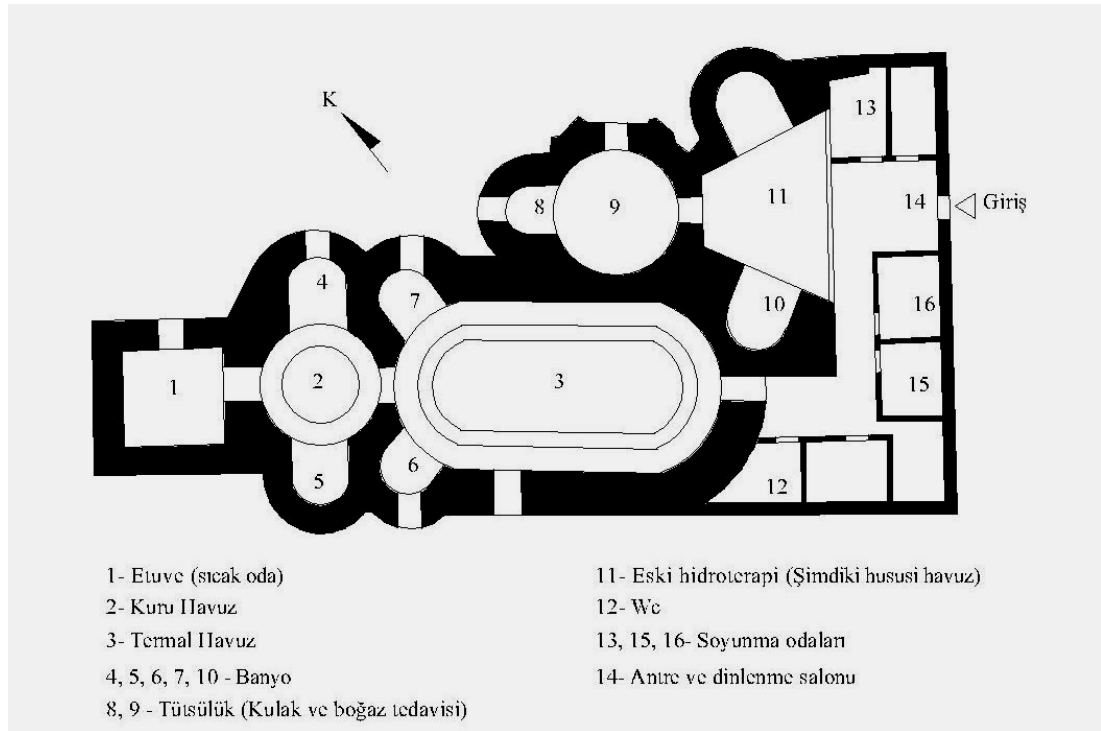
Kurşunlu Banyo, Termal Otel'in batısında, Termal Dere'nin doğal kotunda, derenin hemen yanında inşa edilmiştir (Şekil 4.7). Yalova Kaplıcaları'nın en eski banyo yapısıdır. Eski adı Despot Hamamı'dır. İlk yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi edinilemese de, incelenen tüm kaynaklarda Bizans Dönemi yapısı olduğu belirtilmektedir. Arkeolog Arif Müfid Mansel'e göre Bizans İmparatoru Justinian döneminde inşa edilmiştir. Yapı 1900 yılında, üç sene süren bir çalışma ile yerin altından çıkarılmış ve onarılmıştır. Bu onarım sırasında yapıda ne gibi değişiklikler yapıldığı konusunda herhangi bir yazılı belgeye ulaşılamamıştır; fakat onarımın aslına uygun olarak yapıldığı belirtilmektedir.



Şekil 4.10 Kurşunlu Banyo, güney yönünden görünüm

Yalova Kaplıcaları hakkında 1949 yılında gezi kitabı yazan Dr. Saib Giray, çalışmasında banyonun plan şemasını yayınlamış ve yapının o dönemdeki plan şemasının onarım gördüğü tarihteki ile aynı olduğunu belirtmiştir. 1897-1900 yıllarında yapılan onarımın da aslına uygun olduğu varsayılırsa bu plan, yapının ilk yapıldığı dönemdeki plan şeması olarak kabul edilebilir. Buna göre, plan şemasında görülen 1 no'lu mekân etuve olarak adlandırılmaktadır ve sıcak oda anlamına gelmektedir. Bu mekân büyük olasılıkla, o yıllarda da buhar odasıdır. 2 no'lu mekân

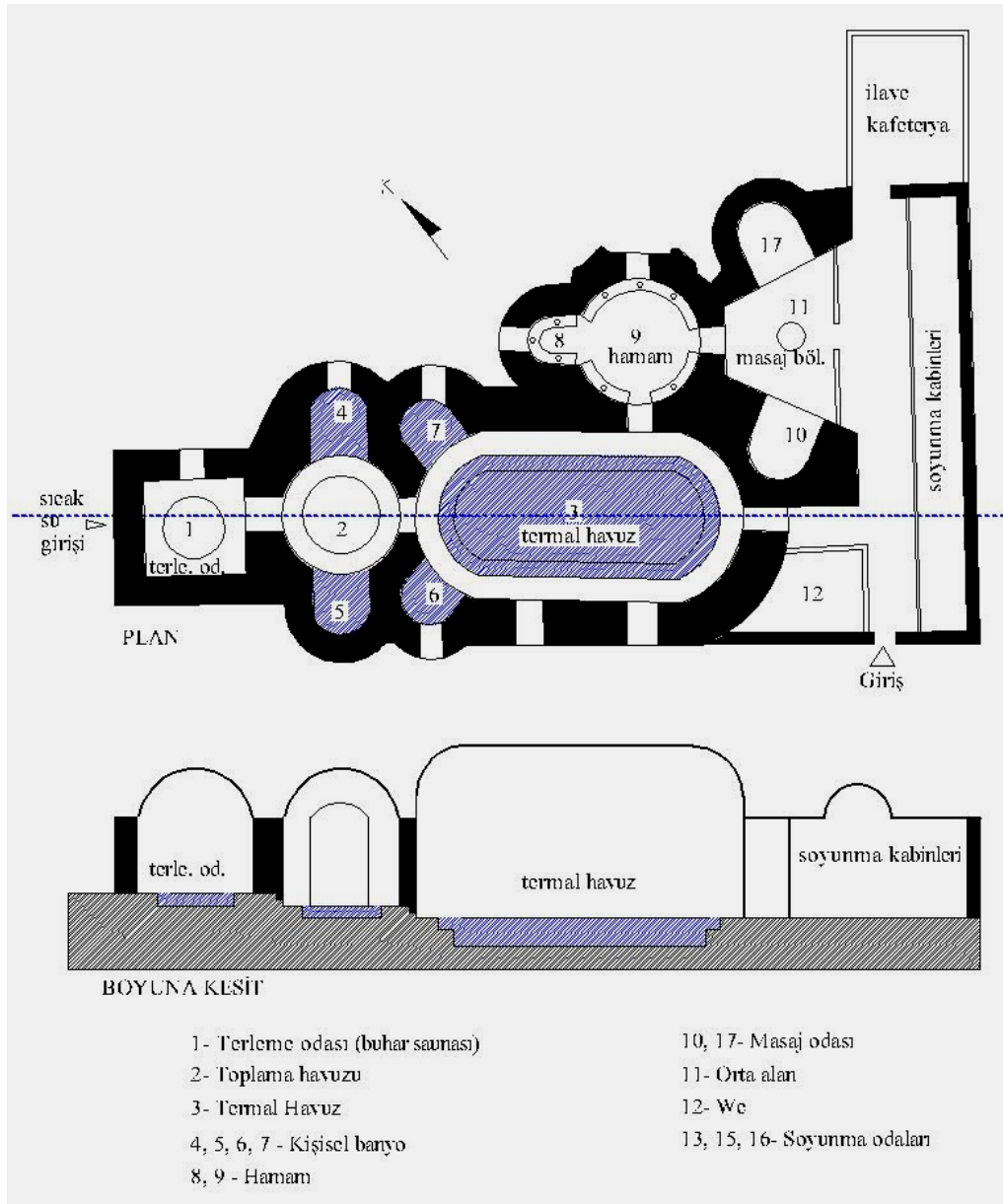
kuru havuz olarak isimlendirilmiştir; fakat kuru havuzun anlamı hakkında bir yorum yapılmamıştır. 3 no'lu mekân büyük yüzme havuzudur. 4, 5, 6, 7 ve 10 no'lu mekanlar kişisel banyo, 8 ve 9 no'lu mekânlar 40-45°C sıcaklığındaki buharın teneffüs edildiği tütsülük olarak adlandırılmaktadır. Giray, tütsülük bölümünün kulak ve boğaz tedavisi için kullanıldığını belirtir. 11 no'lu mekânda ortak bir havuzun olduğu vurgulanmaktadır. Giray'a göre bu bölüm daha önceleri hidroterapi birimi olarak kullanılmıştır. 12 no'lu mekân wc, 13, 15, 16 no'lu mekânlar soyunma odaları ve 14 no'lu mekân antre ve dinlenme salonu olarak tanımlanmaktadır (Giray, 1949) (Şekil 4.11)



Şekil 4.11 Kurşunlu Banyo'nun özgün plan şeması, Giray'dan geliştirilerek (Giray, 1949, s.21)

Günümüzde ise 13, 14, 15 ve 16 no'lu mekânlar kaldırılmış, yerine soyunma kabinleri yerleştirilmiştir. Yapının kuzey yönüne bir kafeterya eklenmiş ve ana giriş yan cepheye, güneybatı yönüne (12 no'lu mekânın bulunduğu cepheye) alınmıştır. 11 no'lu mekânda olduğu söylenen havuz ise, günümüzde mevcut değildir. 9 no'lu mekan ise, çevresine kurnalar yerleştirilerek yıkanma bölümü haline getirilmiştir. Bununla ilişkili olarak 8 no'lu alan da, kurnalı yıkanma mahaline dönüştürülmüştür. 10 no'lu mekan ve karşısında bulunan numarasız mekan (Şekil 4.12'de 17 no'lu

mekan) masaj odası olarak işlevlendirilmiştir. 11 no'lu mekân masaj odalarının orta hacmi niteliğindedir ve ortasına içme kürü niteliğinde fıskiyeli bir çeşme yapılmıştır. 2 no'lu mekânda olduğu söylenen havuz ise, mevcutta 20 cm. derinliğinde, 1 no'lu mekânda yoğunlaşan buharla oluşan suyun toplandığı ara havuz niteliğindedir. 4, 5, 6 ve 7 no'lu mekânların kişisel banyo olarak kullanımı, 1 no'lu mekânın buhar odası olarak kullanımı günümüzde de devam etmektedir. Benzer bir biçimde orta yüzme havuzu da, halen aynı işlevi ile kullanılmaktadır (Şekil 4.12).



Şekil 4.12 Kurşunlu Banyo, şematik plan ve boyuna kesit, Giray'dan geliştirilerek

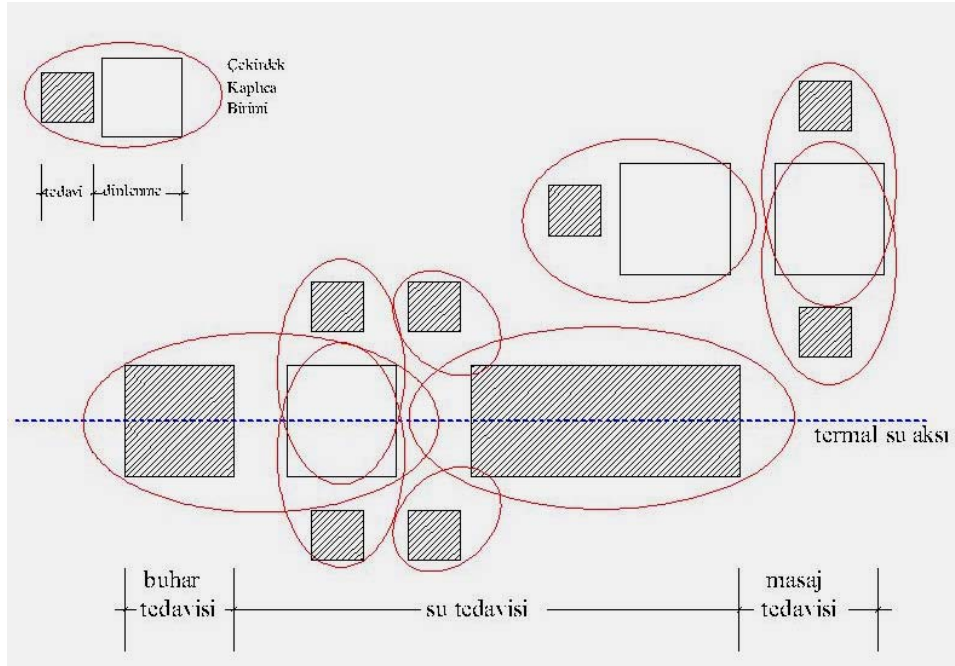
Günümüzde yapıya gelen termal sıcak su ve soğuk su, yapının hemen kuzeybatı yönünde Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen su depolarından sağlanmaktadır. Daha önceki dönemlerde suyun yapıya doğal cazibesi ile geldiği varsayılabilir; çünkü termal sıcak su ve soğuk su kaynakları dere yatağının batı yönünde üst kotlarda bulunmaktadır. Mevcut depoya gelen sular da bu kaynaklardan çıkarak doğal cazibesi ile akmaktadır.

1 no'lu buhar (terleme) odası sıcak termal suyun yapıya ilk girdiği mekândır. Sıcak su mekânın zemininde bulunan, üstü ahşap ızgara ile örtülmüş havuza dolar. Su sonra 2 no'lu mekândaki sığ havuza, buradan da, döşeme altından büyük havuzun içine akar (Şekil 4.12). Dolayısıyla ısısı yüksek olan su, girdiği ilk mekânda yoğun buhar oluşturur ve ısısı giderek düşerek büyük havuza akar. Böylece havuzda insan vücudunun dayanabileceği sıcaklıkta su elde edilmiş olur. Bu bağlamda termal sıcak suyun ısısı kademeli olarak düşürülürken, yapının mekân kurgusu ve dizilimi de belirlenmektedir. Yoğun buharın oluştuğu 1 no'lu mekân buhar odası, yani terleme odasıdır. Bu mekân Alliano ve Baiae örneklerinde görülen ve doğrudan sıcak su kaynağının üzerine kurulan, yuvarlak formlu terleme odaları ile kullanım açısından aynı özelliği göstermektedir; fakat bu yapıda formu yuvarlak değil, karedir.



Şekil 4.13 Kurşunlu Banyo'nun 1930'lu yıllardaki görünümü (Zümrüt Yalova Kaplıcaları, 1931, s.8)

Kurşunlu Banyo hamam olarak adlandırılrsa da, planı belirleyen temel mekânları açısından, yıkanma yapısından çok, termal bir banyo yapısıdır. Bu özelliği yapının ilk plan şeması dikkate alındığında daha belirgin olarak izlenmektedir. Buna göre yapı, termal sıcak suyun akış aksında gelişen, en temel kaplıca birimi olan buhar odası ve genel havuz, bu havuz etrafında gelişen ve birbiri içine açılan kişisel banyo birimlerinden oluşmaktadır.



Şekil 4.14 Kurşunlu Banyo, plan analizi

Dinlenme alanından öncelikle termal havuz bölümüne geçilmektedir. Ayrıca dinlenme bölümünden doğrudan 11 no'lu banyo mekânına da geçilebilmektedir; fakat bu geçişin özgünlüğü konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. 10 no'lu ve 17 no'lu mekânın masaj odaları olarak düzenlenmesinden sonra bir kapı ile dinlenme bölümüne bağlanmış olması olasıdır. Günümüzde yıkanma hacimlerine dönüştürülmüş birimlerin de, özgün durumunda birer tedavi birimi olduğu düşünülürse, yapı merkezi bir termal havuz ve etrafındaki daha küçük tedavi birimlerinden oluşmaktadır. Yapı bu haliyle antik dönemde incelenen banyo yapıları ile benzerlik göstermektedir. Üçüncü bölümde tespit edildiği gibi, antik dönem kaplıca planları merkezi bir havuzlu salondan dışa doğru büyür ve birbiri içine geçen banyo birimlerinden oluşur. 4, 5, 6, 7, 10, 17 no'lu nişler Badenweiler ve Tauri Hamamları'ndaki kuvvetli nişler ile kullanım açısından benzerlik göstermektedir.

Bununla birlikte Kurşunlu Banyo, mimari süsleme açısından sade bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. İç mekânda herhangi bir heykel nişi, zengin mermer veya mozaik kaplamalar bulunmamaktadır. Bizans Dönemi'nin lüksten ve süslemelerden arınmış mimari yaklaşımı, yapının sadeliğinde etkili olmuş olmalıdır.



Şekil 4.15 Kurşunlu Banyo, termal havuz bölümü

Termal havuz bir rehabilitasyon havuzu niteliğindedir. Bu havuz Alliano, Baiae ve Bursa Kaplıcaları'nda görülen termal havuzlar ile benzer nitelikler taşımaktadır. Havuz, kenarları boyunca 45 cm. yüksekliğinde bir oturma sekisi ile çevrilidir ve 110 cm. yüksekliğindedir. Böylece havuzda oturarak banyo kürü almak mümkün olmaktadır. Sıcak termal suyun içerisinde hareket etmenin bedeni yorduğu düşünüldüğünde, oturarak termal sudan daha uzun süre yararlanmanın çok eskiden beri bilinen bir gerçek olduğu söylenebilir.

4, 5, 6, 7, 8, 10 ve 17 no'lu kişisel banyo hacimlerinde hem termal su, hem de soğuk su akmaktadır. Bu hacimlerdeki küçük havuzlar kullanıcılar tarafından kişisel tercihlerine göre doldurulmaktadır. Ayrıca yoğun ısı ve buhar ile terleyen kürist, terleme odasından hemen sonra 4 ve 5 no'lu mekânlardan akan soğuk su ile serinleyebilmektedir. Mekânlarda arasında, hamam yapılarında olduğu gibi kademeli bir ısı geçişi izlenmemektedir. Bu bağlamda plan şemasını belirleyen sıcaktan soğuğa

doğru yönlendirilen ısı geçişleri değil, şifalı sudan gerek buhar, gerekse de su formunda farklı düzeylerde ve biçimlerde yararlanmak amacıdır.

Yapının zemini beyaz mermer ile kaplıdır. Duvarlar ise yaklaşık bir metre yüksekliğine kadar gri mermer ile kaplı, üst bölümler ise sıvalıdır. Kaplamalar sık sık onarım gördüğü için özgünlüğü hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yapının plan düzenini üst örtüsünden de izlemek mümkündür. Tüm hacimler, plandaki izlerinin hizasında, hiyerarşik bir düzende ayrı ayrı kubbe veya beşik tonozla örtülüdür. Orta termal havuz bölümü, yapıdaki en yüksek hacimdir ve beşik tonoz ile örtülüdür. Daha sonra 2, 9 ve 11 no'lu kişisel banyoların açıldığı orta hacimler gelir ve bunlar kubbe ile örtülüdür. Terleme odası daha alçaktır. Kişisel banyolar ise, yapıdaki en alçak hacimlerdir. Tüm kubbe ve tonozlar kurşun kaplıdır. Yapıya ışık kubbe ve tonozların oturduğu duvarlara açılmış pencerelerden alınır ve iç mekânda oluşan yoğun buharın da etkisi ile loş ve dinlendirici bir ortam oluşur.



Şekil 4.16 Kurşunlu Banyo, çatı örtüsü

Yapı 1900'lü yılların başından beri kesintisiz olarak kullanıldığı için özellikle iç mekânda sürekli onarım ve bakım yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu bakımlarda kullanılan malzemeler birbiri ile uyumlu değildir. Dolayısıyla iç mekânda farklı tonlarda ve renklerde mermerler, zemin kaplamalarında ise, yer yer seramik gibi

modern malzemeler görmek mümkündür. Bu durum doğramalar için de geçerlidir. Bazı doğramalar ahşap, bazıları alüminyumdur. Bu bağlamda yapının geçirdiği onarımlar özensizdir.



Şekil 4.17 Kurşunlu Banyo'nun cephesinde görülen bozulmalar

Yalova Kaplıcaları'nın bol yağış alması ve vadinin doğal yapısı yüzünden atmosferdeki nem oranının yüksek olması, yapılarda rutubete karşı önlem alınmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca banyo yapılarının, sulak alan olan Termal Dere yatağına yapılması, yapıların beden duvarlarında suyun kapiler etkiyle yükselmesine sebep olmaktadır. Bu sebeplerden kaynaklanan bozulmalar Kurşunlu Banyo'nun dış cephelerinde izlenmektedir. Yapının çatısından akan sular cephede izler bırakmıştır. Atmosferdeki yoğun nemden dolayı sıvalarda bozulmalar oluşturmuştur. Yapının beden duvarlarının zemin ile birleştiği yerlerde ise, yosunlaşma görülmektedir. Ayrıca kubbe ve tonozların beden duvarları ile birleşim noktalarında, kat silmeleri üzerinde oluşan düz bölgelerde de bitkilenmeler görülmektedir. Bu bozulmalar yapıda her yıl düzenli bakımların yapılmadığını göstermektedir. Sonuç olarak Kurşunlu Banyo'da yapının üslubuna uyumsuz olan mimari malzemeler daha uyumlu malzemeler ile değiştirilmeli, yapıda zemin yalıtımı yapılmalı, rutubet

önlemleri alınmalı ve periyodik olarak düzenlenecek bir program çerçevesinde sürekli cephe temizliği, bakım ve onarım yapılmalıdır.

Kurşunlu Banyo, günümüzde de kaplıcalarda en yoğun kullanım gören yapılardan biridir. 1891 yılında yapının kuzey yönünde, dere kotundan yukarıda, yol kotunda tek kişilik banyolardan oluşan On Banyolar yapılmıştır. 1932 yılında doğu yönünde açık termal havuz ve 1938 yılında Termal Otel yapılmıştır. Böylece yapının bulunduğu ada, zaman içerisinde açık termal havuz merkezde kalacak şekilde bir kür merkezi sıfatı kazanmıştır.

4.3.2.2 Valide Banyo

Valide Banyo, Çınar Otel'in kuzeyinde, Kurşunlu Banyo'nun ve Roma Köprüsü'nün doğusunda yer alır (Şekil 4.6). Yazılı kaynaklarda Bizans Dönemi yapısı olduğu belirtilmektedir; fakat Sultan Abdülmecit'in annesinin kaplıcalara tedaviye gelmesi sırasında esaslı onarım gördüğü için Valide Banyo adı verilmiştir.



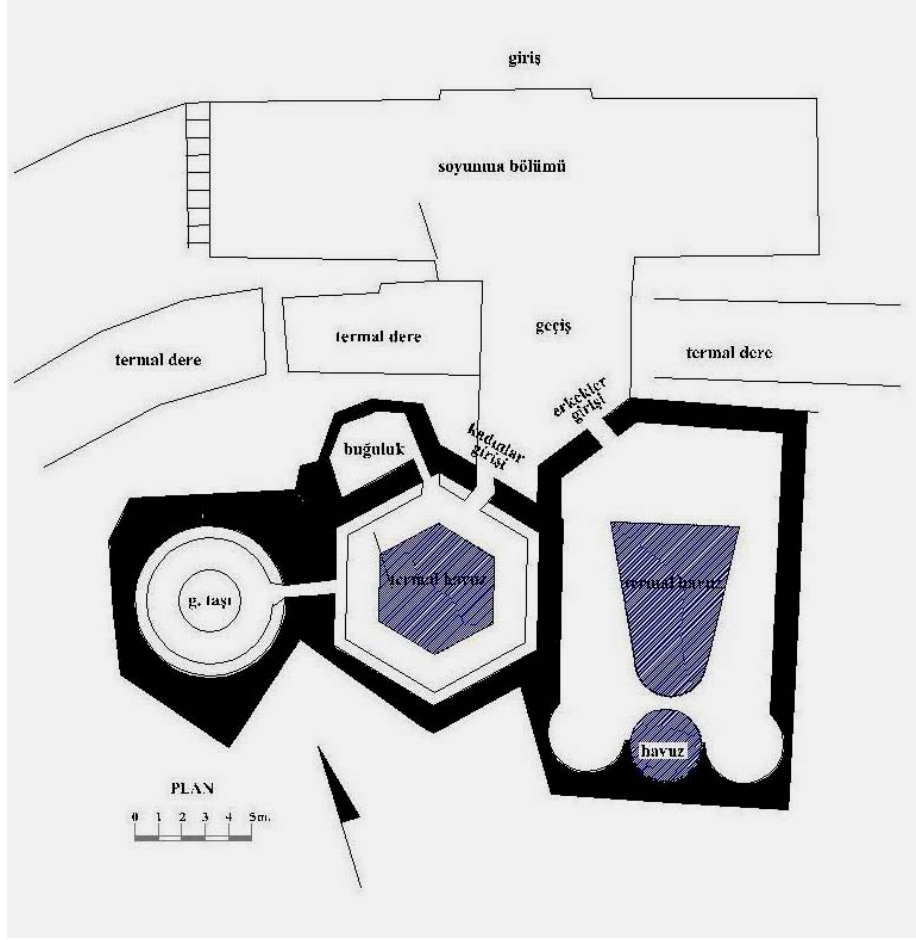
Şekil 4.18 Valide Banyo, batı yönünden görünüş

Yapı, Termal Dere'nin iki yakasına kurulu durumdadır ve birbirine kemerli bir kapalı köprü-geçit ile bağlanır. Giriş ve soyunma mahalleri derenin kuzey yakasında,

banyo hacimleri ise güney yakasındadır. Yapının geçirdiği onarımlar dönemsel izleri yok ettiği için özgün durumu hakkında yorum yapabilmek zordur. Yine de, yapının iki yakasının birbirinden farklı mimari üsluplara sahip olması, kuzey yakadaki soyunma bölümünün kaplıcalarda geç dönemde yapılan Sultan Banyo'nun mimari çizgilerini taşıması, yapının özgün kütlelerinin sadece güney yakadaki kubbeli banyo birimlerinden oluştuğunu düşündürmektedir. 1943 yılında Dr. Cemal Turfal'ın yıkılmak üzere olan Valide Banyo'yu onartarak yaptığı ilaveler soyunma birimleri olmalıdır. Yapı büyük olasılıkla, ilk inşa edildiği dönemde sıcak su kaynağının hemen yakınında bulunan, basit termal birimlerden oluşuyordu. Ya da sadece terleme odasından veya terleme odası ve havuzlu birimden oluşuyordu. Zamanla bu birimler geliştirilerek ve çoğaltılarak günümüzdeki halini almış ve geç dönemde kuzey yakaya soyunma birimleri eklenmiş olmalıdır. Kaplıca banyo yapılarının parçacı büyümesi ve bir önceki dönem üzerine yapılması birçok örnekteki gibi, bu örnekte de görülmektedir.



Şekil 4.19 Valide Banyo, doğu yönünden görünüş



Şekil 4.20 Valide Banyo, şematik plan

Valide Banyo, günümüzde kadın ve erkek olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Her iki bölümün girişi kuzey yöndeki soyunma binasındadır. Giriş kotunda soyunma kabinleri bulunur. Buradan merdiven ile bir kat aşağıya inilerek termal derenin üzerindeki kapalı geçide ulaşılır. Kapalı geçit, kadınlar bölümünde orta havuzlu ılık bölüme açılır. Bu bölümden, ortada göbek taşı bulunan sıcaklık bölümüne ve buğuluk odasına geçilir. Ilıklık bölümü sıcaklık bölümünden daha yüksek ve ferahdır. Her iki bölümde de yıkanmak için kurnalar bulunur. Yapıda Osmanlı hamamlarında olduğu gibi soğukluk bölümü bulunmaz. Tipik Osmanlı Hamamı plan şeması düşünüldüğünde, soğukluğun bulunması gereken bölümde kapalı geçit bulunmaktadır. Bu bağlamda Bursa'da görülen, sadece ılık ve sıcaklıktan oluşan kaplıca yapıları ile kullanım açısından benzerlik göstermektedir. Terleme odası Kurşunlu Banyo'da olduğu gibi en sıcak odadır ve odanın zemininde

üzeri ahşap ızgara ile kaplı küçük bir havuz bulunur. Bu havuza dolan sıcak su tüm odayı buhar ile doldurur.

Erkekler bölümü orta havuzlu tek bir hacimden oluşmaktadır. Termal su “aslanağzı” diye adlandırılan güney cephedeki küçük havuza dolar, buradan ortadaki büyük havuza aktarılır. Havuz çevresinde yıkanmak için kurnalar bulunmaktadır. Ayrıca aslanağzı havuzunun iki tarafındaki dairesel hacimler de yıkanma hücreleri olarak düzenlenmiştir. Erkekler bölümünde ayrıca bir sıcaklık ya da soğukluk bölümü bulunmaz.

Şekil 4.20’de görüldüğü gibi, kadın ve erkek ayrımı göz ardı edildiğinde, Valide Banyo temelde yan yana gelmiş havuzlu hacimlerden oluşmaktadır. Bu hacimler büyük olasılıkla yapının esaslı onarım gördüğü Osmanlı Dönemi’nde de varolan birimler olmalıdır. Kadın-erkek düzenlemesinin bu dönemde yapıldığı varsayılırsa, yapı özgün durumunda tıpkı Kurşunlu Banyo’da olduğu gibi, iç içe geçmiş banyo birimlerinden oluşuyor olmalıdır.

Yapıya sıcak su günümüzde Kurşunlu Banyo’nun kuzeybatısında bulunan ana depodan gelmektedir; fakat yapının hemen yakınında, Termal Dere’nin üzerinde kendi adını taşıyan sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Yapının ilk yapım tarihi tüm depo inşaatlarından çok önce olduğuna göre, bu yapının burada yapılmasının sebebi sıcak su kaynağının hemen yakınında bulunuyor olmasıdır. Termal sıcak su hiç soğutulmadan önce terleme odasına gelir ve buradan termal havuza akar. Aynı düzen Kurşunlu Banyo’da da izlenmektedir. Valide Banyo, Kurşunlu Banyo ile karşılaştırıldığında, günümüzde ağırlıklı olarak yıkanma işlevi ile ön plana çıkmaktadır.

Termal havuzlar hemen tüm kaplıca banyo yapılarında olduğu gibi oturma sekili ve 110 cm. yüksekliğinde tedavi havuzlarıdır. Yapının bütün bölümleri kubbe ile örtülüdür ve kubbeler kurşun kaplıdır. Kubbenin oturduğu duvarlarda yer yer kemerli pencereler bulunur. En yüksek hacim erkekler bölümüdür. Bu bölümü kadınlar bölümünün havuzlu salonu, yıkanma bölümü ve buğuluk izler.

Valide Banyo’da görülen bozulmalar Kurşunlu Banyosu’nda izlenen bozulmalar ile benzerlik göstermektedir. Yapılan onarımlar, yapının özgünlüğü dikkate alınarak yapılmamıştır. Bu onarımlar yapının kullanımına olan yoğun talebin ve dönemin ihtiyaçlarının karşılanmasına dönük olduğu için özensiz olmuştur. Yapının cephesinde atmosferdeki nemden ve zeminden gelen rutubetten kaynaklanan bozulmalar izlenmektedir. Benzer bir biçimde Valide Banyo’da da zemin yalıtımı yapılmalı, rutubet önlemleri alınmalı ve periyodik olarak düzenlenecek bir program çerçevesinde sürekli cephe temizliği, bakım ve onarım yapılmalıdır.

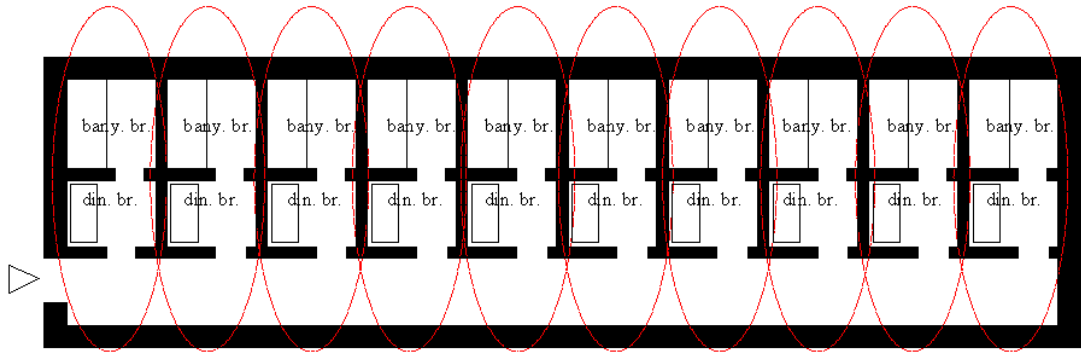


Şekil 4.21 Valide Banyo, cephelerde izlenen bozulmalar

4.3.2.3 On Banyolar

On Banyolar Kurşunlu Banyo’nun güneybatısında ve yol kotunda yer alır. Abdülhamit döneminde kaplıcaların yoğun ilgi görmesi ve banyo yapılarının ihtiyacı karşılamaması üzerine yapılan bir banyo yapısıdır. On adet kişisel banyo hacminin

yan yana gelmesi ile oluşur. Yapı girişini doğu yönünden ve yol kotundan alır. Alt kotta Kurşunlu Banyo ve termal havuz bulunur. Banyo hacimleri, girişte küçük bir dinlenme mekânından ve bu mekândan geçilen bir banyo odasından oluşur. Her banyo odasında termal su küveti ve yıkanma kurnası bulunur. Yapı bu hali ile kırsal kaplıca yapıları ile benzerlik göstermektedir. Bir banyo alanı ve dinlenme alanından oluşan temel kaplıca biriminin yan yana tekrar edilmesi ile oluşturulmuştur. Özellikle mahremiyet sebebiyle de havuzları toplu kullanmak istemeyenler için uygun bir kullanımdır.

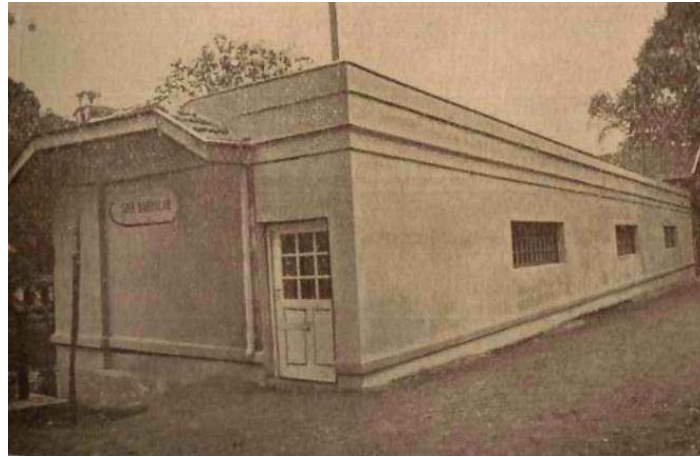


Şekil 4.22 On Banyolar, şematik plan

On Banyolar, günümüzde Kaplıcalar Yönetmeliği'nde yer alan, modern tıbbın temel balneoloji birimi olan ve "sıra banyo" adı verilen, bir banyo ve onunla ilişkili dinlenme biriminden oluşan modern tedavi biriminin geleneksel temsilidir. Bu birimler, alanda Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan otel yapılarının bodrum katlarında, yatak katları ile ilişkili olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı aynı zamanda Kurşunlu Banyo'da orta yüzme havuzunun etrafında gelişen kişisel banyoların, yapı bünyesinden koparak, kendi başına bir yapı tipi oluşturması olarak da görülebilir. Alanda 1984 yılında yapılan Sultan Banyo da bir sıra banyo yapısıdır.



Şekil 4.23 On Banyolar, güneydoğu yönünden görünüm



Şekil 4.24 On Banyolar, 1930'lardaki görünümü (Zümrüt Yalova Kaplıcaları, 1931, s.45)

On Banyolar'ın mimari tasarım ve yapı niteliği bakımından tarihi bir değere sahip olduğu öne sürülemeyebilir; fakat Yalova Kaplıcaları'nda toplu banyo mekânlarından özel banyo mekânlarına geçişi temsil etmesi açısından önemlidir. Benzer bir banyo kullanımı Bursa Kükürtlü Kaplıcası'ndaki kırk küvetler olarak adlandırılan mekânda görülür. Kırk Küvetler, Kükürtlü Banyosu yapısına sonradan eklenmiş, mermerden yapılan ve ancak bir insanın banyo olabileceği boyutlarda olan, yan yana dizilen sıra küvetlerden oluşur.

4.3.2.4 Sıcak Su Kaynaklarının Etrafında Yapılan Düzenlemeler

Kaplıca alanında, Termal Dere üzerinde bulunan Esas Kaynak, Göz Suyu, Mide Suyu ve Ayak Suyu kaynaklarının çevresinde tarih boyunca bazı düzenlemeler yapılmıştır. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Akay İdaresi kaynakları ve çevresini iyileştirmiştir; fakat bu dönemden önce de kaynakların kullanıldığı bilinmektedir. Esas Kaynak üzerinde klasik bir Osmanlı çeşme yapısının mimari çizgilerini taşıyan ve Dilek Çeşmesi adı verilen bir yapı bulunmaktadır. Ne zaman yapıldığı ile ilgili bilgilere ulaşılamamıştır. Mide suyunun çevresi sığ bir havuz haline getirilmiş, üzerine fiskiyeli bir çeşme yerleştirilmiş ve demir direkler üzerine oturan kurşun kaplı bir kubbe örtülmüştür. Kaynaklarda Osmanlı Dönemi'nde Çınar Otel'in çevresinde bulunduğu söylenen buvet, mide suyu kaynağı olmalıdır. Ayak suyu Termal Dere üzerinde, tonozlu bir dehlizin içindedir. Bu tonozun yapım tarihi ile ilgili bilgilere ulaşılamamıştır; fakat tonozun üzerinde büyüyen yaşlı çam ağaçları ayak suyu ve çevresinde yapılan düzenlemelerin oldukça eskiye dayandığına işaret etmektedir.

Söz konusu kaynaklar yüzyıllardır kullanıldığı için, çevrelerinde yapılan düzenlemeler her döneme ait izler taşıyor olmalıdır; fakat yapılan onarımların niteliksizliği yüzünden bu izleri takip etmek zorlaşmaktadır.



Şekil 4.25 Esas Kaynak, Dilek Çeşmesi



Şekil 4.26 Ayak Suyu Kaynağı



Şekil 4.27 Mide Suyu Kaynağı



Şekil 4.28 Göz Suyu Kaynağı

4.3.3 Konaklama Yapıları

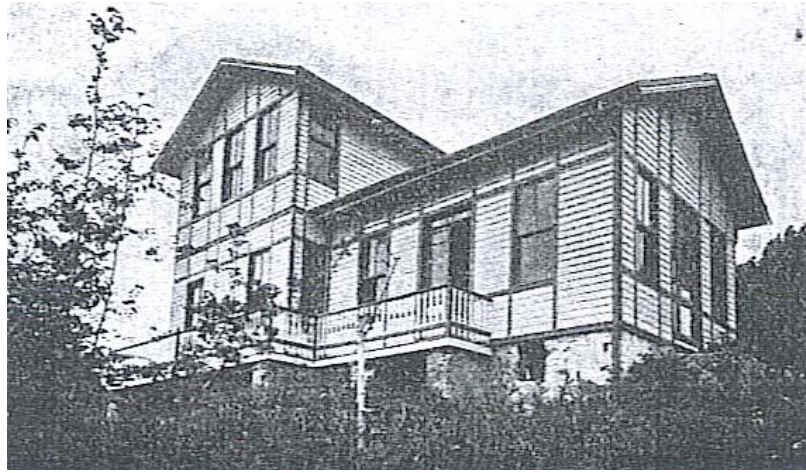
Konaklama yapıları, bir kaplıca yerleşiminde banyo yapıları kadar önemli bir yere sahiptir; çünkü sıcak suyun insan sağlığı üzerinde etkili olabilmesi için günde en az iki kez ve düzenli olarak 21 gün boyunca kullanılması gerekir (Karagülle ve Doğan, 2002). Bu durum kaplıcalarda uzun süreli barınma ihtiyacını doğurmaktadır. Günümüzde, hala bazı kırsal kaplıcalarda barınma gereksinimi çadırlarla karşılanmaktadır. Geçici barınaklar uzun bir dönem Yalova Kaplıcaları'nda da kullanılmış olmalıdır. Evliya Çelebi Yalova Kaplıcaları'nı anlatırken etrafta iki yüzden fazla çadır kurulduğundan söz eder.

19. yüzyılın sonunda İstanbullu zengin ailelerin Yalova Kaplıcaları'na gelmesi padişahlar tarafından özendirilince, kaplıcalara köşkler yapılmaya başlanmıştır. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, Sultan Abdülhamit döneminde kaplıcalarda yoğun bir imar faaliyeti başlatılmıştır (Giray, 1949, s.22). Bu dönemde “halka açık olarak altı odalı bir daire (Taş Otel) ve her türlü konforu bulunan, her birinin ayrı banyosu ve hizmetçisi olan dokuz adet köşk” yapıldığını söyler ve bu köşkların bugünkü Termal Otel çevresinde bulunduğunu belirtir.

...kaplıcalar çok muazzam bir hal almış ve İstanbul'un zengin aileleri, hastaları refakatinde buraya gelerek bu dokuz köşkün her birini kiralayarak hem tedavileri yapılır hem de istirahat ederlerdi. Bu köşklariden en büyüğü hasta olarak gelen İstanbul'un zenginlerinden Azariyan tarafından şimdiki postane civarında yapılmış ve bilahare kaplıca idaresine verilmiştir. Bu köşk Termal Otel'in yapıldığı sıralarda yıkılmıştır. Bu köşklar bütün konforu haiz olmaları sebebiyle buraya gelen ailelerin bir kısmı yemeklerini tabldottan temin ettikleri gibi bazıları da beraberce getirdikleri aşçılara yaptırırlardı. Bu köşklere hastalardan ziyade Sultan Hamit'in maiyetindeki paşalar ve İstanbul'un zenginleri sırf istirahat etmek ve bir yazı burada geçirmek için gelirlerdi. Yalova Kaplıcaları'nın en mühim meziyeti İstanbul'da koyu taassup cari iken, burada serbestinin tam oluşu idi (Giray, 1949, s.23)

Giray'ın betimlemelerinden anlaşıldığı kadarıyla Yalova Kaplıcaları 19. yüzyıl sonlarında batılı bir yaşam tarzının hâkim olduğu, yerel halktan çok İstanbullu zenginlerin kullandığı yazlık bir tatil yeridir. Anlatılan köşklere hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. 1905 yılında yapılan Yaverlik Köşkü ile 1929 yılında yapılan Atatürk Köşkü ise sözkonusu yazlık köşklere alandaki tek temsilcileridir.

Günümüzde Termal Otel'in kuzey ve güney yönündeki vadi sırtları ile seraların bulunduğu alan, kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla bu köşklere inşa edildiği bölgedir. Köşklere yer seçiminde, Kurşunlu Banyo'ya yakınlık etkili olmuş olmalıdır. Köşklere, kaplıcalar ün saldıkça otellerin yapımı izlemektedir. Sıcak suyun taşınma teknolojisi geliştikçe, otellerin bünyesine sıra banyo birimlerinin de eklendiği görülür.

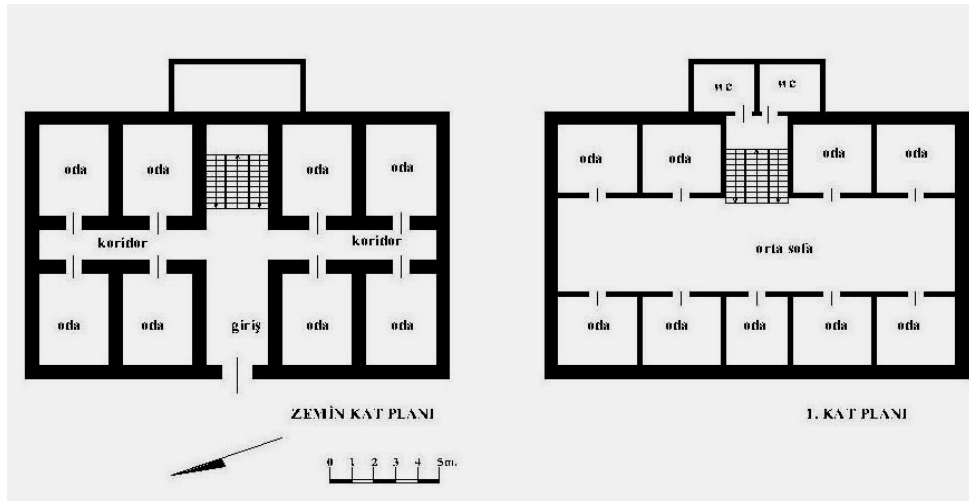


Şekil 4.29 Günümüze ulaşmayan Osmanlı köşklereinden biri (Zümrüt Yalova Kaplıcaları, 1931, s.90)

4.3.3.1 Taş Otel

Taş Otel, Yalova Kaplıcaları'nda, Osmanlı Dönemi'nde yapılan ve günümüze kadar ayakta kalmış en eski konaklama yapısıdır. Yazılı kaynaklarda yapım tarihi 1880 olarak belirtilmektedir. Yapı, Çınar Otel'in güney batısındaki sırta yer alır (Şekil 4.7). Günümüzde kaplıcanın yönetim binası olarak kullanılmaktadır. Yığma taş olan yapı iki katlıdır ve zemin katta sekiz, birinci katta sekiz olmak üzere toplam

16 odadan oluşmaktadır. Yapının girişi kuzey doğu yönündedir. Orta koridorlu, beşik çatılı, basit bir konaklama yapısıdır.



Şekil 4.30 Taş Otel, şematik plan

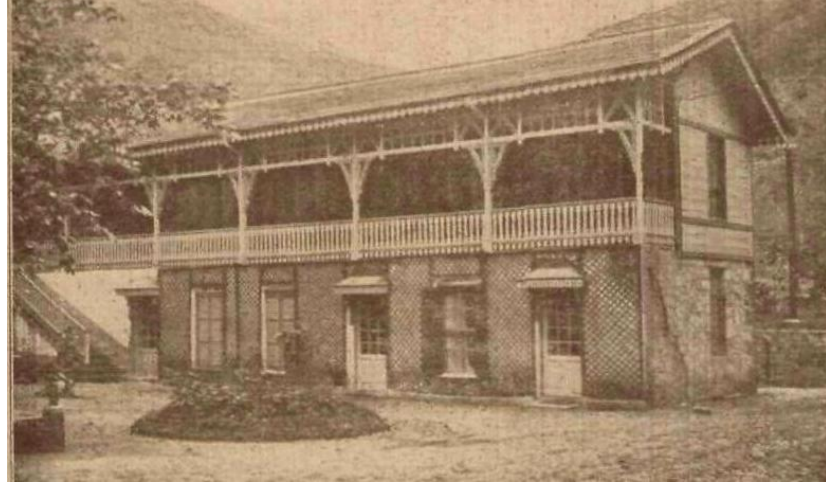


Şekil 4.31 Taş Otel, kuzey-batı yönünden görünüm

4.3.3.2 Çınar Otel

Çınar Otel adını orta avlusundaki ulu çınar ağacından almaktadır. Valide Banyo'nun güneyinde, neredeyse banyoya bitişik durumda yapılmıştır. Kaynaklarda belirtildiğine göre, otelin bugün bulunduğu yerde ilk olarak Park Otel yapılır. Daha sonra bu otel yıkılarak 1891 yılında Çınar Otel yapılır. Yapı 1950 yılında kısmen

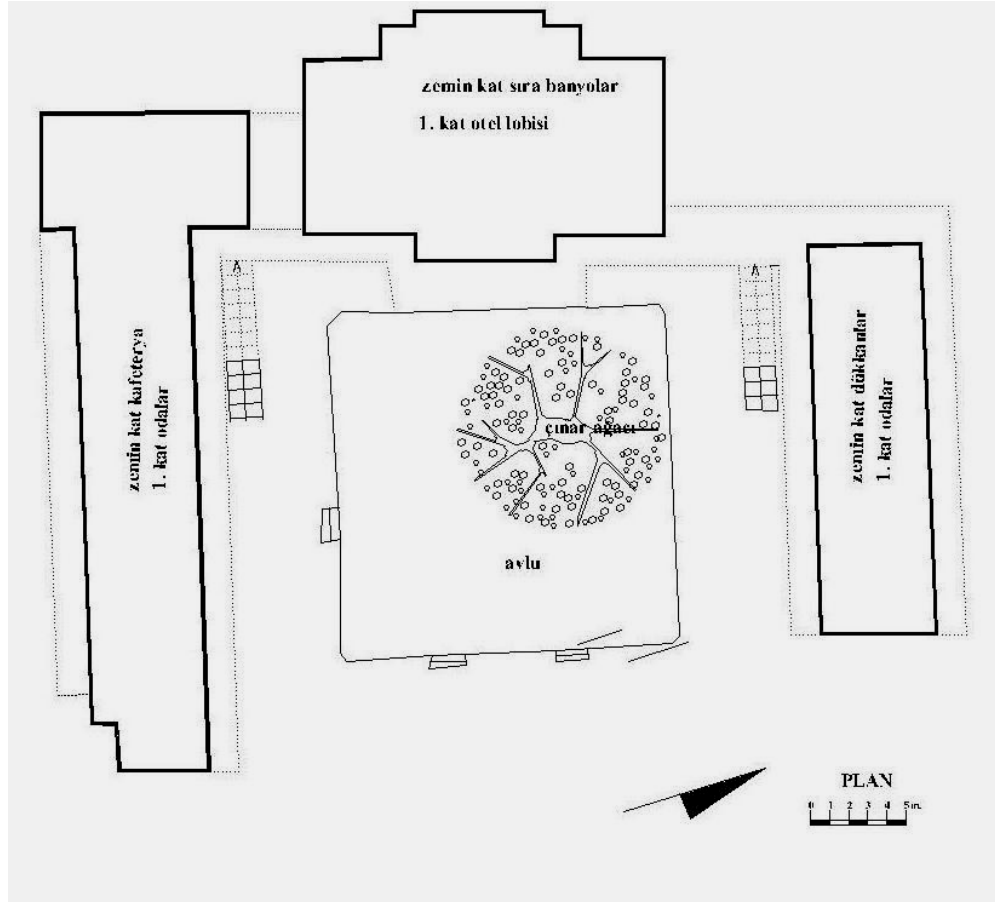
yanar ve 1982 yılında tamamen yıkılır. 1984 yılında günümüzdeki otel yapılır (Akan, 2005).



Şekil 4.32 Çınar Otel, yanmadan önceki durumu (Zümrüt Yalova Kaplıcaları, 1931, s.85)

Yapı, avlusundaki çınar ağacını üç taraftan çevrelemektedir. Kuzey ve güney kolların alt katlarında sosyal tesisler ve ticari dükkânlar yer alır. Doğu yönündeki orta kolun alt katında ise, arka cepheden girilen sıra banyo birimleri bulunmaktadır. Bu banyo birimleri kişilere özel, saatlik kullanılan tedavi birimleridir. On Banyolar ile kullanım açısından benzerlik gösteren bu birimlerin yapının özgün durumunda var olup olmadığı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yapının üst katına orta avludan, kuzey ve güney kollara paralel yerleştirilen iki merdiven ile ulaşılır ve bu katta otel odaları bulunur. Merdiven avluyu çevreleyen U şeklinde bir sofaya çıkar ve tüm odalara bu sofadan ulaşılır. Odaların balkonları arka cephelere bakar. Yapı beşik çatı ile örtülüdür.

Ulaşılan eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır ki, yapının bugünkü mimari karakteri, eskiden yerinde olduğu belirtilen Park Otel ve daha sonra yanan Çınar Otel'in mimari karakterini taşımaktadır (Şekil 4.32); fakat yapının özgün durumunda konaklama dışındaki fonksiyonlar hakkında bilgi edinilememiştir.



Şekil 4.33 Çınar Otel, şematik plan



Şekil 4.34 Çınar Otel, avludan görünüm



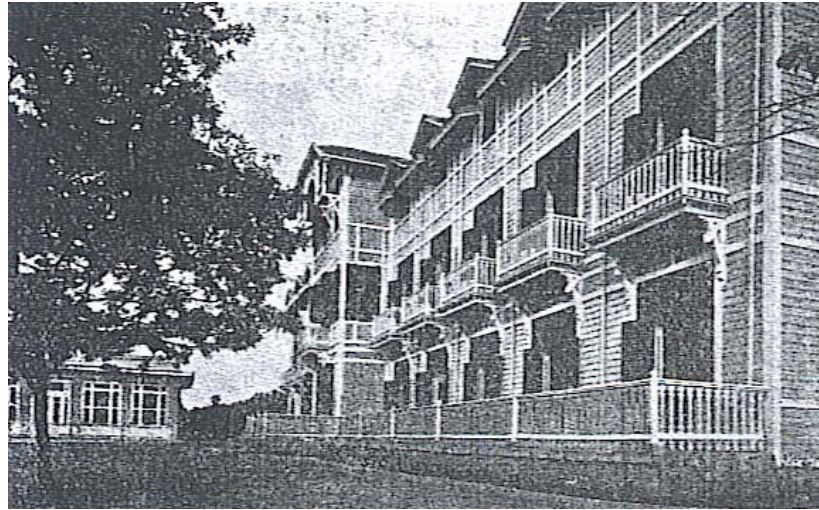
Şekil 4.35 Çınar Otel, arka cephe görünümü

4.3.3.3 Büyük Otel ve Gazinosu

Büyük Otel, Reşit Hayat başkanlığında çoğu yabancı ortaklardan kurulu olan Boğaziçi Park Şirketi tarafından 1900'lü yılların başında inşa edilir ve 1914 yılında I. Dünya Savaşı başlayıncaya kadar İstanbul'un ileri gelenlerinin ziyaret ettiği önemli bir otel olarak ün kazanır. 55 odalı ve üç katlı olan otelin güney batısında bulunan Büyük Gazino'nun biri içeride, biri de dışarıda olmak üzere iki salonu ve lokantası bulunur. Otelin arka tarafına da termal banyolar inşa edilmiştir (Akan, 2005). Büyük Otel ve Gazino kaplıcalar vadisinin kuzeyinde, Gökçedere Köyü'nde, panoramik bir tepede yapılmıştır. Bu haliyle termal tedavi, konaklama ve eğlenceyi içinde barındıran bir termal kompleks niteliğindedir ve dönemi için gelişmiş bir termal yapılaşma örneğidir. Banyolarda termal su ile tedavisini alan kürüst, otelde dinlenmekte ve akşamleyin gazinoda düzenlenen müzik dinletileri ve renkli balolar ile eğlenmektedir. Aynı zamanda kaplıca vadisinin zengin doğasında gündüz yürüyüşlere çıkabilmektedir. Yapı aynı zamanda kaplıcaların işletiminin özelleştirilmesi ile alana yapılan ilk yapı özelliğini taşımaktadır.



Şekil 4.36 Büyük Otel, yıkılmadan önceki görünümü



Şekil 4.37 Büyük Otel, 1930'lu yıllardaki görünümü (Zümrüt Yalova Kaplıcaları, 1931, s.100)

Büyük Gazino 1962 yılında Denizcilik Bankası tarafından kapatılır. Personel Lojmanı yapılır. 1980 yılından itibaren ise bina tamamen kaderine terk edilir. Büyük Otel, 1979 yılına kadar kışın kapalı, yazın açık olarak hizmet vermeye devam eder. 1984 yılında ise Turizm Bankası TURBAN tarafından yıkılmaya başlanır (Akan, 2005). Daha sonra yıkımı durdurulur. Her iki yapı da, 2009 yılında yerine aynısı yapılmak üzere yıkılır. Tez çalışmasının devam ettiği sürede yapıların yenisinin inşaatına başlanmıştır.



Şekil 4.38 Büyük Gazino, yıkılmadan önceki görünümü

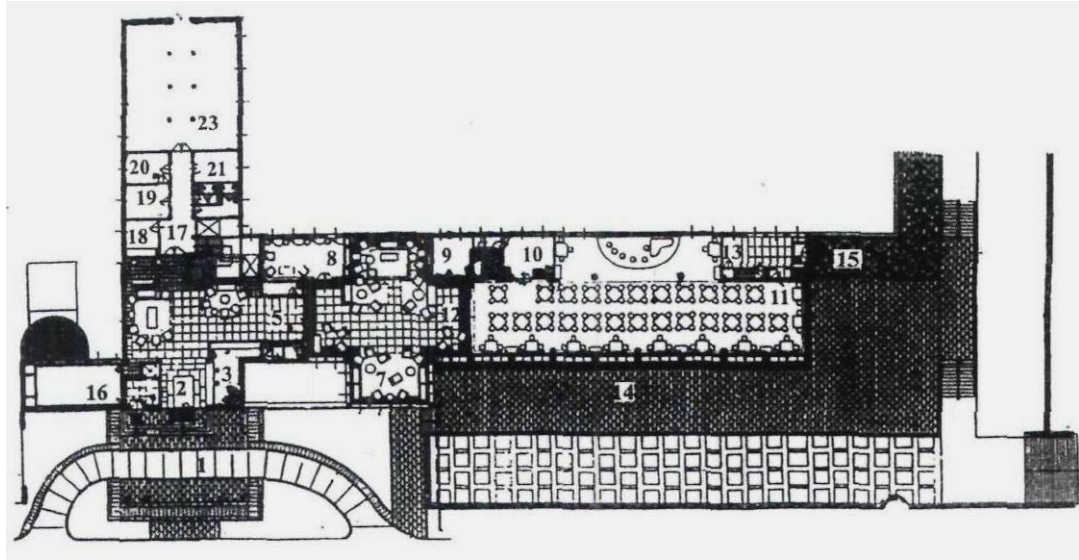


Şekil 4.39 Büyük Otel, 1930'lu yıllardaki görünümü (Zümrüt Yalova Kaplıcaları, 1931, s.27)

4.3.3.4 Termal Otel

Termal Otel Kurşunlu Banyo ile On Banyolar'ın doğusunda dere yatağında bulunmaktadır. Yapının inşaatı ile birlikte Termal Dere binanın altına, bir tünel içerisine alınmıştır. Otel için 1935 yılında bir mimari proje yarışması açılmış ve yarışmayı kazanan Sedat Hakkı Eldem'in projesi 1938 yılında tamamlanmıştır. Otel, 15 Haziran 1979 tarihinde Denizcilik Bankası'nca işletilen termal tesislerin Turizm Bakanlığı'na devri nedeniyle kapanmış, Turizm Bankası Emanet Komisyonu

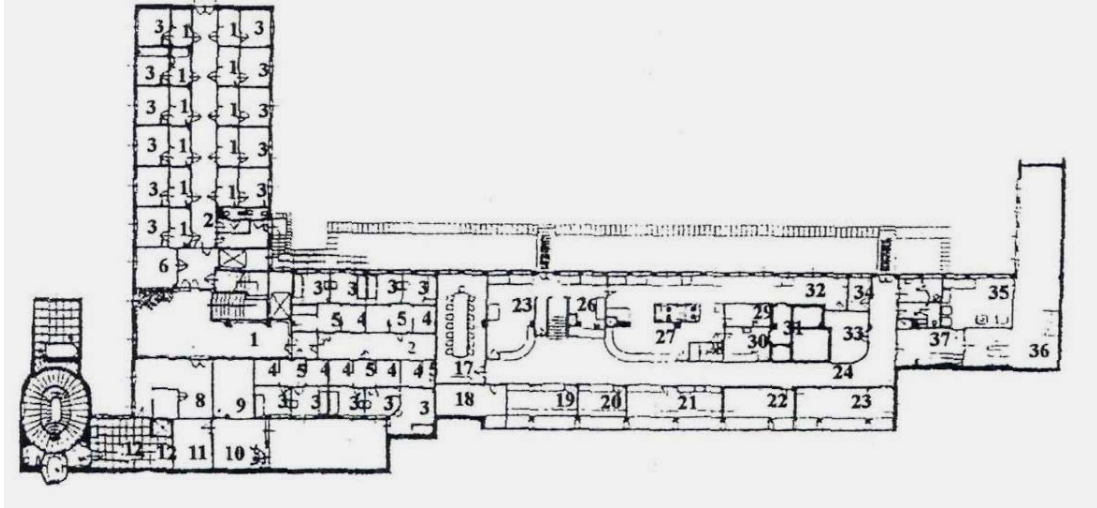
Başkanlığı'na bakıma alınmış, daha sonra inşaat çalışmaları durdurulmuştur. Zaman içinde fonksiyonunu kaybettiği, bugünün modern otelcilik anlayışı ile bağdaşmadığı ve otelin alt katındaki kükürtlü suların betonarme demirleri korozyona uğratmış olması dolayısıyla binanın tehlike arz etmesi gibi sebeplerle otel 1984 yılında yıkılmıştır (Akan, 2005). Yıkılan otel yerine dış görünüşü Termal Otel'in özelliklerini taşıyan yeni bir otelin yapımı 2004 yılında tamamlanmıştır.



- | | | |
|-----------------------------------|---------------------------------|--------------------------|
| 1- Asıl giriş önünde araba geçidi | 2- Asıl Giriş | 3- Kabul ve kapıcı yeri |
| 4- Telefon kabinleri | 5- Giriş ve bekleme holü | 6- Dükkan |
| 7- Otel oturma holü | 8- Yazı ve okuma odası | 9- Kahve ofisi |
| 10- Yemek ofisi | 11- Lokanta | 12- Lokanta girişi |
| 13- Lokanta vestiyeri | 14- Çay ve yemek terası | 15- Özel giriş |
| 16- Oyun odası | 17- Termal kısım giriş koridoru | |
| 18- Umum vestiyeri | 19- Doktor odası | 20- Doktor muayene odası |
| 21- Bekleme odası | 22- Umumi tuvalet | 23- Mekanoterapi salonu |

Şekil 4.40 Termal Otel, zemin kat planı (Anon, 1938, s. 68)

Tez çalışmasına yıkılan Termal Otel de konu edilmiştir; çünkü yapı 1930'lu yıllarda Yalova Kaplıcaları'ndaki kaplıca anlayışını temsil etmektedir. Otel bodrum, zemin ve asma kat ile iki adet oda katından oluşmaktadır. Termal tedavi birimleri otelin Kurşunlu Banyo'ya bakan yönünde zemin ve bodrum katlarda yer almaktadır. Otelin ana girişi kolonlarla taşıtılan saçağın altında yer almaktadır. Saçak altından ulaşılan giriş ve bekleme holünün karşısındaki kapıdan termal bölüme geçilmektedir. Hastalar için tasarlanmış ayrı bir asansör ve yanında yer alan merdiven yatak odaları ile termal bölümü birbirine bağlamaktadır.



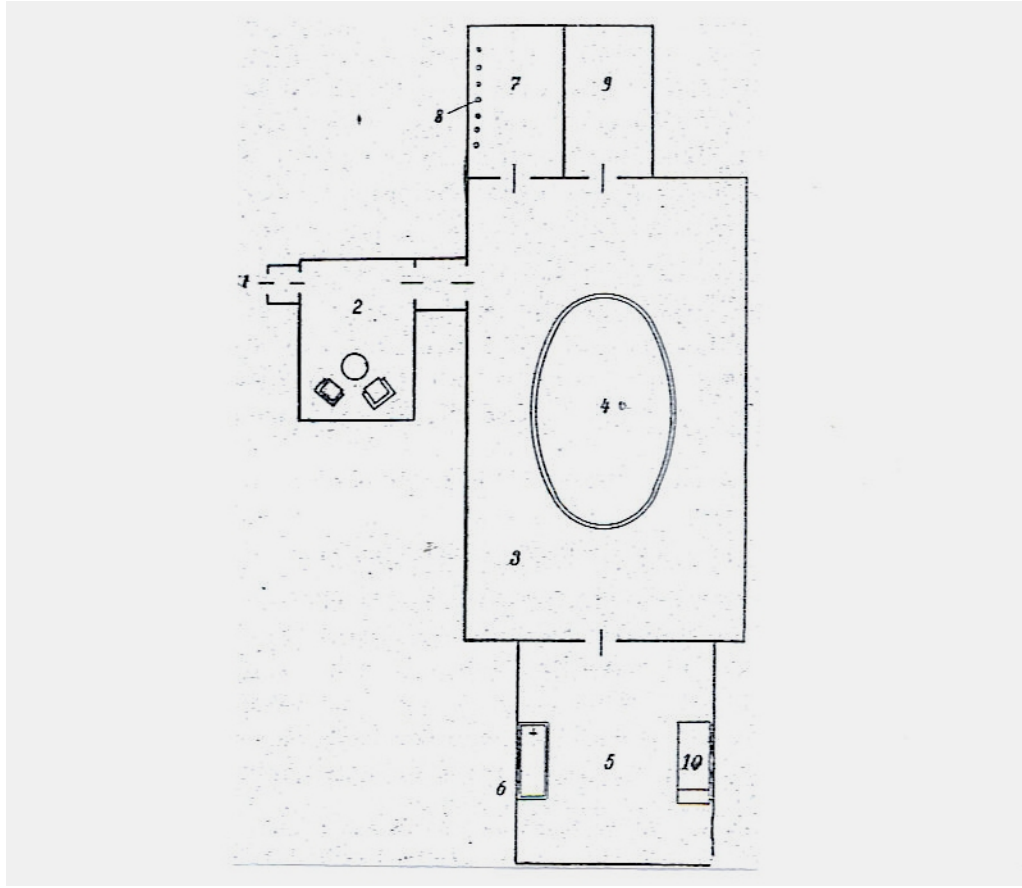
- | | | | |
|---|---------------------------------|----------------------------|------------------------------|
| 1- Termal bölüm, sofa ve bekleme salonu | 2- Banyolar koridoru | 3- Banyo kabinleri | 4- Soyunma, dinlenme yerleri |
| 5- Banyolar giriş koridoru | 6- Hasta bakıcı odası | 8- Çamaşır odası | 9- Telefon santrali |
| 10- Büro (yönetim kısmı) | 11- Arşiv odası | 12- Asansör geçidi | 13- Soyunma ve dinlenme yeri |
| 14- Pisinli banyo | 15- Masaj odası | 16- Selsebilli buhar odası | |
| 17- Personel yemekhanesi | 19- Bardak odası | 20- Gümüş odası | 21- Tabak odası |
| 22- Erzak odası | 23- Erzak odası | 24- Mutfak kısmı koridoru | |
| 25- Pasta mutfağı | 26- Kahve mutfağı | 27- Esos mutfağı | 28- Aşçıbaşı bürosu |
| 29- Mutfak bulaşığı | 30- Soğuk mutfak | 31- Frigofirik daireleri | |
| 32- Hazırlık mutfağı | 33- Günlük erzak deposu | 34- Kapıcı | |
| 35- Çamaşır yıkama yeri | 36- Çamaşır kurutma ve ütü yeri | 37- Çamaşır dolap yeri | |
| 38- Erkek-kadın tuvaletleri | | | |

Şekil 4.41 Termal Otel, bodrum kat planı (Anon, 1938, s. 68)

Termal Bölüm hem otelin giriş holünden, hem de yapının arka cephesinden giriş almaktadır. Bölümün zemin katında doktor, muayene ve bekleme salonu ile mekanik aletlerle fiziksel hareket tedavileri verilen mekanoterapi salonu bulunur. Bodrum katta ise banyo birimleri yer alır. Banyo birimleri dinlenme (Şekil 4.41'deki 1 no'lu alanlar) ve banyo alanından (3 no'lu alanlar) oluşan ve çalışma boyunca tespit edilen sıra banyo birimleri düzeninde, bir koridor boyunca sıralı olarak tasarlanmıştır.

Bodrum katın açık termal havuz tarafında görülen birim, incelenen çizimlerde yeterince açıklanmamıştır; fakat yerinde yapılan incelemede bu birimin Atatürk'ün banyo dairesi olduğu ifade edilmiştir. Giray'ın (1949) yayınladığı şematik plan ile Anon'un çizimleri benzerlik taşımaktadır (Şekil 4.42). Buna göre Giray'ın planında yer alan 3 no'lu havuz dairesi, Şekil 4.41'de yer alan 14 no'lu pisinli oda, 5 no'lu

özel banyo dairesi 15 no'lu masaj odası ve 7 no'lu terleme odası 16 no'lu sersebilli buhar odası olmalıdır.



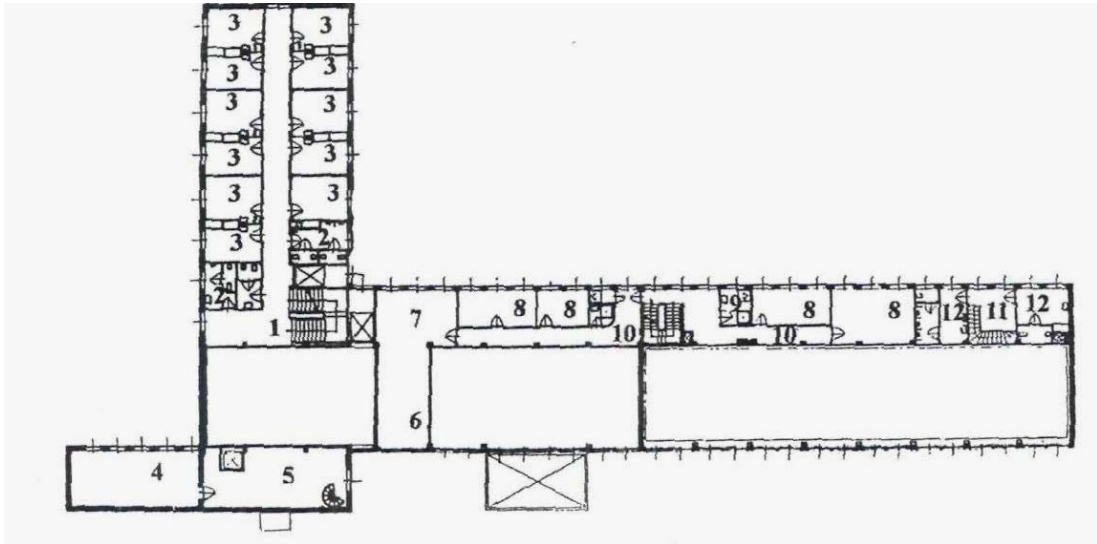
- | | | | |
|------------------------------|-----------------------------|-------------------------|-----------------------|
| 1- Giriş kapısı | 2- Dinlenme ve oturma odası | 3- Büyük havuz dairesi | 4- Büyük yüzme havuzu |
| 5- Hususi banyo dairesi | 6- Banyoluk | 7- Hususi terleme odası | |
| 8- Duvardaki buğu menfezleri | | 9- Wc | 10- Masaj masası |

Şekil 4.42 Atatürk'ün banyo dairesi, şematik plan (Giray, 1949, s.32)

Giray (1949), o yıllarda Termal Otel'de sekizi kadınlara, 12'si erkeklere ayrılmak üzere, içinde tazyikli ve tazyiksiz duşlar bulunan 20 adet banyo dairesinin, bir biyoloji laboratuvarının ve bir de röntgen dairesinin bulunduğunu belirtmektedir. Termal Otel, Cumhuriyet'in ilk yıllarında devletin kaplıca olgusuna bakış açısını yansıtan yapılardan biridir. Yalova Kaplıcaları Abdülhamit döneminde de Avrupa standartlarına uygun bir kaplıca merkezi haline getirilmeye çalışılmıştır; fakat bu dönemde tedavi unsuru olarak kaplıca suyunun dışında bir kullanım görülmez. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte modern tıbbın diğer destek tedavi unsurları kaplıca tedavisi kapsamına alınır. Termal Otel'de görülen mekanoterapi odası, banyo

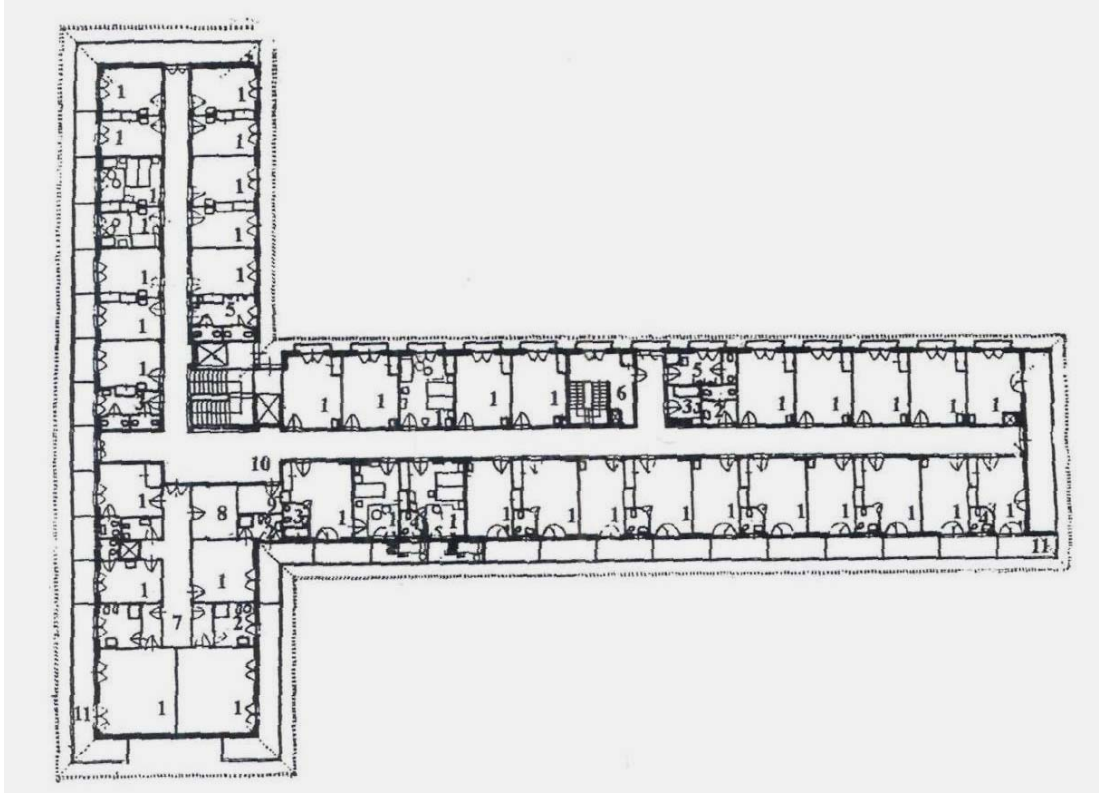
odalarındaki tazyikli duşlar, laboratuvar ve röntgen odaları, modern tıp yöntemleri ile geleneksel kaplıca tedavisi yöntemlerinin birleştirilmeye çalışıldığının bir göstergesidir.

Antik Roma Dönemi'nde yapılan Alliano'i'de de, banyo mekânlarının dışında o dönemin su tedavisi dışında kullanılan tıp aletleri bulunmuştur. Yaraş bu durumu, antik şehrin Roma Dönemi'nde aynı zamanda bir tıp merkezi olduğunun bir göstergesi olarak yorumlamaktadır (Yaraş, 2007). Benzer bir biçimde Termal Otel'de de tıbbın hidroterapi dışında kullandığı diğer yöntemlerin mekânları vardır. Antik dönemin ardından birbirinden ayrılan termal su ve tıp bilimi, 1800 yıl aradan sonra tekrar buluşmuştur ve Termal Otel bir anlamda, bu buluşmanın yeni mekânıdır. Termal suyun ve tıp biliminin tekrar birleştirilmesi açısından Termal Otel Batı Anadolu'daki ilk örneklerden biridir. Bununla birlikte daha önce kaplıca alanı içerisinde dağınık olan konaklama birimleri de yapı bünyesine alınmıştır. Bir başka deyişle bir kaplıcada yer alan banyo, konaklama ve eğlence birimlerinin hepsi tek bir yapı bünyesinde karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde termal otel olarak yapılan birçok yapının mimari kompozisyonu, halen Termal Otel'inkinden çok farklı değildir.



- | | | | |
|-------------------------------|----------------------------|--------------------|-----------------|
| 1- Ana merdiven sahanlığı | 2- Umumi tuvaletler | 3- Yatak odaları | 4- Özel tuvalet |
| 5- Büro | 6,7- Erkek personel koğuşu | 8- Personel koğuşu | 9- Personel wc |
| 10- Personel odaları koridoru | 11- Lokanta girişi | | |

Şekil 4.43 Termal Otel, asma kat planı (Anon, 1938, s. 69)



- | | | | | |
|-------------------------------|------------------------|--------------|--------------------------|------------------|
| 1- Yatak odaları | 2- Duş ve tuvalet yeri | 3- Banyo | 4- Özel tuvalet | 5- Umumi tuvalet |
| 6- Kat ofisi servis merdiveni | | 7- Koridor | 8- Hizmet ve dolap odası | |
| 9- Hizmet yeri | 10- Oturma kat sofası | 11- Teraslar | | |

Şekil 4.44 Termal Otel, birinci ve ikinci kat planları, (Anon, 1938, s. 69)



Şekil 4.45 Termal Otel, giriş yönünden görünüm

4.3.3.5 Atatürk Köşkü

Yalova ve çevresinin Osmanlı Dönemi'ndeki kaplıca ve dinlenme yeri niteliği Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da devam etmiştir. Atatürk de Yalova'ya kısa süreler için dinlendiği ve şifalı sularından yararlandığı bir bölge olarak seçmiştir. Atatürk Köşkü'nün yapımı 1929 yılında başlamış ve köşk kısa bir süre içinde bitirilmiştir. Aynı yıl içinde Yalova Millet Çiftliği'nde de başka bir köşk daha inşa edilmiştir (Yalova Atatürk Köşkları, 1993).



Şekil 4.46 Atatürk Köşkü, giriş cephesi

Atatürk Köşkü Termal Otel'in güneyindeki vadi sırtında yer almaktadır. Yapı kâgirdir ve arazinin eğimine uydurulmuş dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapı iki tam kat ve bir çatı katından oluşmaktadır. Altı basamakla yükseltilmiş bina girişi, önce bir giriş mekânına, buradan da Şeref Salonu'na açılır. Şeref Salonu'ndan iki kapıyla toplantı ve yemek salonuna geçilmektedir. Yemek Salonu, Atatürk'ün öğlen yemeklerini yediği terasa açılmaktadır.

Üst kata çıkılan merdiven, girişin sağındadır. İkinci kat birinci kat gibi orta salona açılan odalar biçiminde düzenlenmiştir. Bu salon bir kapıyla giriş bölümünün

üstünde yer alan “Çinili Balkon’a” açılmaktadır. Orta salonun çevresini “U” biçiminde bir koridor dolaşmaktadır. Çinili Balkon’un sağında bir banyo ve hem banyodan, hem de koridordan geçilerek ulaşılan ve bir balkona açılan bir yatak odası bulunmaktadır. Buradan birbirine geçişli iki dinlenme odasına girilmektedir. Dinlenme odalarının sonuncusu Atatürk’ün çalışma odasına açılmaktadır. Yatak odasının açıldığı banyo, dönemin özelliklerini taşıyan armatürlere sahiptir. Orta salonun sağ yanında kalan bölüm, misafirlere ayrılan odaları kapsamaktadır. Köşkün bodrum katı servis ve mutfak için ayrılmıştır.

4.3.3.6 Yaverlik Köşkü

Yaverlik Köşkü Atatürk Köşkü’nün kuzeyinde, kaplıcadaki ana yolun hemen üstünde yer almaktadır. Yapının 19. yüzyılın son on yılı içinde, Sultan Abdülhamit döneminde inşa edildiği düşünülmektedir (Yalova Atatürk Köşkleri, 1993).



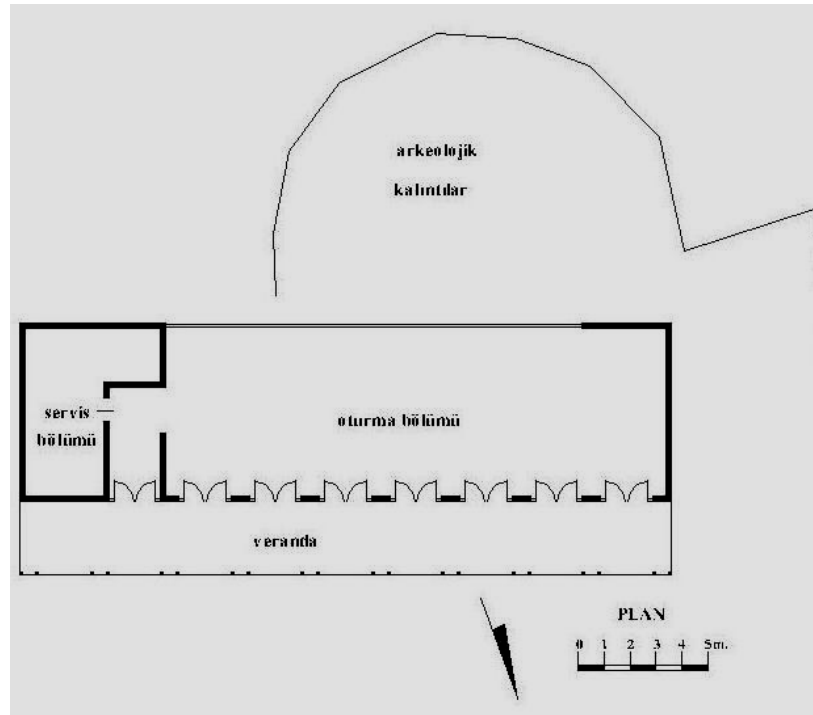
Şekil 4.47 Yaverlik Köşkü

Yapı dikdörtgen planlı, iki tam ve bir çatı katına sahiptir. Birinci katı kâgir, üst katları ahşaptır. İkinci kattaki ahşap dikmelerin taşıdığı veranda cepheye karakteristik bir özellik vermektedir. Saçaklı dik çatı, çatı katı penceresinin

bulunduğu üçgen alınlık, üst dış cephe ve ikinci kattaki verandayı taşıyan kolonların başlıklarının sahip olduğu süsleme özellikleri Art Nouveau tarzındadır ve İstanbul Adaları'ndaki köşklere benzerlik göstermektedir (Yalova Atatürk Köşklere, 1993).

4.4 Alandaki Diğer Yapılar

Alanda tarihi nitelik taşıyan bir diğer yapı Park Lokantası'dır. Taş Otel'in güney yamacında bulunan yapı 1890'lı yıllarda inşa edilmiştir (Akan, 2005). Eksedra tipi Bizans Dönemi dehliz yapısının önünde yer almaktadır. Daha önceleri, şimdiki Çınar Otel'in yerinde bulunan Park Otel'in lokantası niteliğinde olmalıdır. Lokantanın mutfağı şimdiki Taş Otel'in arkasına yapılır (Akan, 2005). Lokantadan etraftaki köşklere yemek kokusu ve gürültü yayıldığından yapı pastaneye çevrilmiş; 1947 yılında ise sinema olarak hizmet vermiştir. 1980 – 1990 yılları arasında depo olarak kullanılır ve daha sonra yapı çürümeye terk edilir. 2005 yılında ise, Milli Saraylar'a verilir. Milli Saraylar eskisinin aynısı olmak kaydı ile yapıyı yeniden bugünkü şekliyle inşa eder.



Şekil 4.48 Park Lokantası, şematik plan



Şekil 4.49 Park Lokantası, kuzey yönünden görünüm

Yalova Kaplıcaları'nda 1980'li yılların sonuna kadar imar faaliyetleri sürmüştür. Son 20 yıldır ise, bu faaliyetlerin yavaşladığı izlenmektedir. Yukarıda konu edilen banyo yapılarının dışında, yine Termal Dere yatağı üzerinde ve sıcak su kaynaklarına yakın olarak 1984 yılında Sultan Banyo inşa edilmiştir. Sultan Banyo, On Banyolar gibi bir sıra banyo yapısıdır.



Şekil 4.50 Sultan Banyo

1964 yılında Valide Banyo ve Sultan Banyo'nun kuzeyinde Güney Oteller yapılmıştır. Bu oteller 1985 yılında birleştirildikten sonra amlık Otel adı verilmiştir (Akan, 2005). amlık Otel'in bodrum katında da, Termal Otel'de olduğu gibi sıra banyo birimleri bulunmaktadır. Bu yapılar kaplıcalara olan yoğun talebi karşılamak amacıyla, yine alanda bulunan tarihi yapı tiplerinin devamı niteliğinde yapılmıştır. 1980'li yıllarda kaplıcalara Sağlık Ocağı ve çalışanlar için lojmanlar yapılmıştır.



Şekil 4.51 amlık Otel

4.5 Alanın Tarihsel Mekân Analizi

Yalova Kaplıcaları'nın en eski tarihi çekirdeğini Termal Dere boyunca çıkan sıcak su kaynakları ve bu kaynakların üzerine inşa edilen Kurşunlu Banyo ile Valide Banyosu oluşturmaktadır. Bu yapılar alanın kaplıca çekirdek birimleridir ve tarih boyunca süreklilik göstermişlerdir. Bu dönemdeki konaklama alanları da çekim merkezi olan bu çekirdek çevresinde oluşmuş olmalıdır. Arkeolojik kalıntıların az olması antik dönemde alan hakkında yorum yapmayı zorlaştırmaktadır; fakat Yalova Kaplıcaları'nda Allianoî örneğinde olduğu gibi planlı bir kaplıca yerleşiminden söz etmek mümkün değildir. Alan, bu dönemde daha çok şifalı suları ile tanınan doğal-kutsal bir yer niteliğinde olmalıdır.

Kurşunlu Banyo'nun nitelikli yapı karakteri Bizans Dönemi'nde alanda daha planlı bir yerleşme girişiminin olduğuna işaret etmektedir. Yapıda izlenen, genel ve kişisel banyo hacimlerinin yan yana geliş şekli, Roma Dönemi'ndeki örnekler ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik, Kurşunlu Banyo'nun yapıldığı tarihlerde ya yerinde izleri takip edilen bir Roma yapısının bulunduğu (Bursa- Eski Kaplıca ve Kara Mustafa Kaplıcası'nda olduğu gibi) ya da Anadolu ve Avrupa coğrafyasındaki diğer örnekler dikkate alınarak yapıldığını düşündürmektedir. Buradan hareketle, Geç Roma ve Erken Bizans Dönemleri'nde Anadolu'da bir kaplıca banyo yapısının mimari kompozisyonu ile ilgili ortak bir bilginin olduğu varsayılabilir. Bir veya birkaç havuzlu salonun çevresindeki kişisel banyo hacimleri ile yan yana gelmesi şeklinde özetlenebilecek bu mimari bilginin özünde, termal sudan en etkin şekilde faydalanma amacı vardır ve yapının planını mimari bir tip oluşturacak düzeyde belirlememektedir. Bununla birlikte, aynı bilgi ışığında yapılan Roma Dönemi banyo yapısı ile Bizans Dönemi banyo yapısı arasındaki mimari üslup farkları vardır. Üçüncü bölümde de belirtildiği gibi, Roma Dönemi banyo yapıları, mimari süslemeler ve kompozisyon açısından oldukça zengindir, mekânlar hem taşıdığı çok katmanlı anlamlar (maddi ve manevi dünya temsiliyeti), hem de işlevleri açısından çeşitlidir. Oysa Bizans Dönemi banyo yapısı, Kurşunlu Banyo'da olduğu gibi, sade-yalın bir mimari üslup ile karşımıza çıkmaktadır. Bu durum yapı tipine özgün

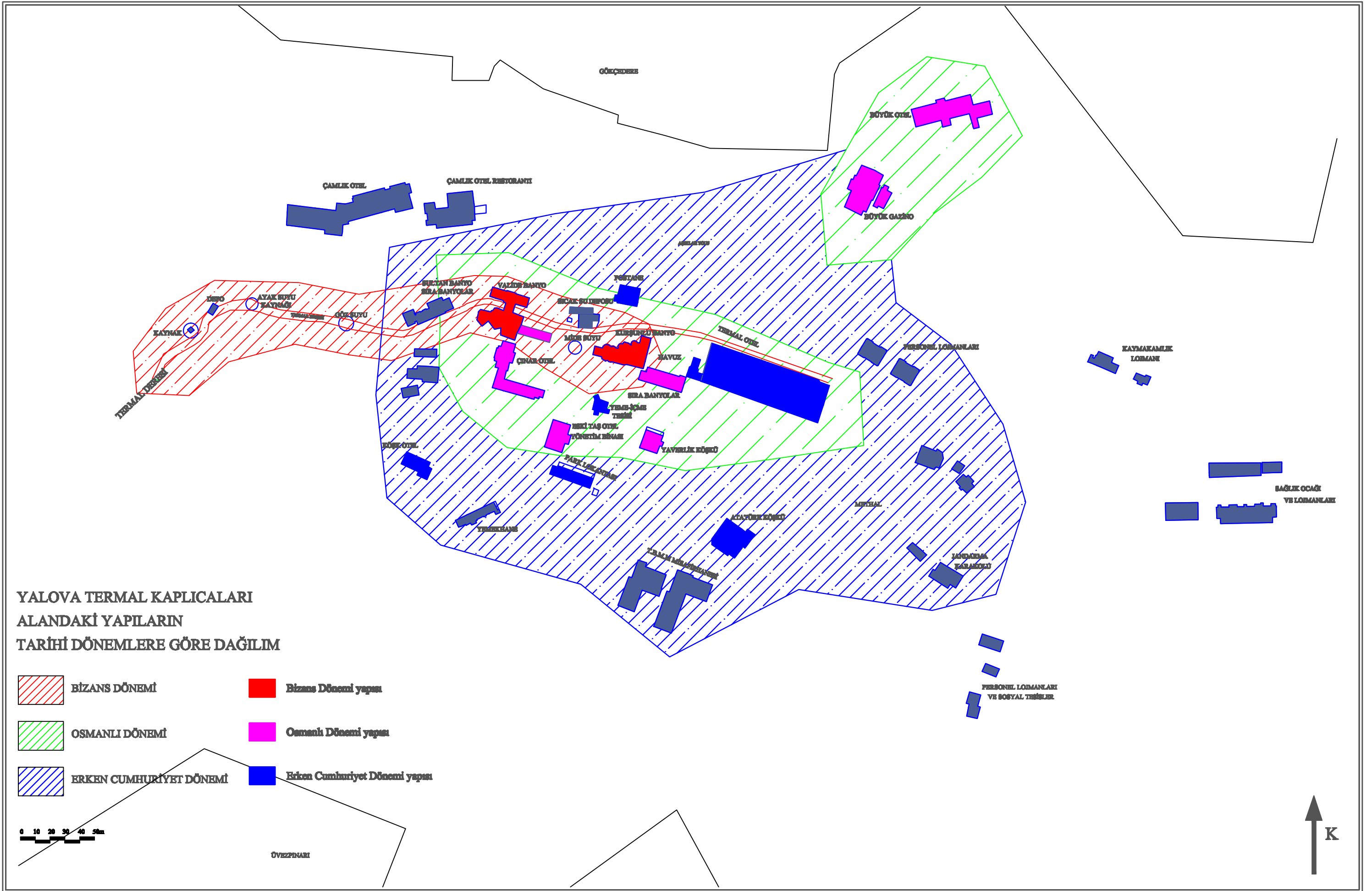
olmaktan çok, Bizans Dönemi'nin lüksten ve şatafattan uzak duran genel karakteri ile ilgilidir.

Kurşunlu Banyo, Batı Anadolu'da incelenen kırsal kaplıcalar, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'ndeki örnekler ile karşılaştırıldığında ise, termal tedavi açısından detaylandırılmış bir kullanım şekli ile karşımıza çıkar. Bu durum, yapının döneminde yalnız olmadığını, kendisiyle birlikte alana farklı işlevleri olan yapıların da yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bir başka deyişle, Bizans Dönemi'nde alanda antik döneme göre daha gelişmiş bir yerleşim dokusu beklemek yanlış olmayacaktır. Bu dönemde İstanbul'un İmparatorluğun başkenti ve Yalova-İstanbul arasındaki deniz yolu hattının İznik'e bağlanan canlı ticaret hattı olduğu düşünüldüğünde, Yalova Kaplıcaları'nın hızla gelişmiş olması olasıdır. Arif Müfid Mansel'in Bizans İmparatoru Konstantin döneminde alanda inşa edildiğini belirttiği kilise, saray ve hastane gibi yapıların varlığı da olası görünmektedir.



Şekil 4.52 Yalova Kaplıcaları'nın 1900 yıllarındaki genel görünümü (Çamlık Otel arşivinden alınmıştır, Kasım 2008)

Termal Dere boyunca çıkan sıcak su kaynaklarının üzerinde ve yakında oluşan Roma ve Bizans Dönemi çekirdeği, Osmanlı Dönemi'nde konaklama yapılarının yapılması ile vadinin sırtlarına doğru genişlemiştir. Yukarıda sözü edilen ve günümüze ulaşmayan köşklere bir kısmı günümüzde Termal Otel'in bulunduğu dere yatağı üzerinde yapılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde, On Banyolar dışında bir banyo yapısı yapılmamıştır. Kaplıcaların 1900'lü yıllarda çekilen fotoğrafı alanın karakterini yansıtmaktadır. Kırmızı çatılı, iki katlı konaklama yapıları ve köşkler Kurşunlu Banyo çevresine serpiştirilmiş gibidir (Şekil 4.52).



Şekil 4.53 Yalova Kaplıcaları'nın tarihsel mekan analizi

Yazılı kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, Bizans Dönemi'nden 19. yüzyılın sonuna kadar kaplıcalar, uzun bir süre unutulmuştur. Sırasıyla, Haçlı seferleri zamanında bölgenin yağmalanması, Bursa'nın başkent ilan edilip bu şehirdeki kaplıcaların ünlenmesi ve ana ticaret yollarının değişmesi Yalova Kaplıcaları'nın gözden düşmesinde etkili olmuştur. 19. yüzyılda Yalova İskelesi'nin ticaret aksı içine alınması ve Sultan Abdülmecit'in kişisel ilgisiyle kaplıcalar tekrar ilgi görmeye başlamıştır. Sultan Abdülhamit ise, Yalova Kaplıcaları'nı aynı dönemde Avrupa'da bulunan kaplıcalar düzeyine getirmek istemiştir. 18. ve 19. yüzyıl, Avrupa'da kaplıca biliminin geliştiği ve çok sayıda kaplıcanın yapıldığı dönemdir (Weisz, 1990). Bu dönemde İstanbul'un önde gelen zenginlerinin batıya olan ilgisi bilinmektedir. İstanbullular kaplıca tedavisi için Avrupa'daki kaplıcalara gidiyor, tedavi boyunca ticari ilişkiler kuruyor ve yurda geri dönmüyorlardı (Giray, 1949). Sultan Abdülhamit bunu engellemek için Yalova Kaplıcaları'nda çeşitli imar faaliyetlerine başlamıştır. Mili Saraylar Arşivi'nde yer alan 217 ve 223 No'da kayıtlı H.1310 / M.1893 tarihli zarflarda bulunan onarım belgeleri bu faaliyetlere kesinlik kazandırmaktadır.

Bu dönemde yapılan Yaverlik Köşkü, İstanbul Adaları'ndaki köşklarle benzerlik göstermektedir. Köşkün saçaklı dik çatısı, ahşap saçak işlemleri ve verandayı taşıyan ahşap dikmelerin başlıkları daha sonraki yıllarda yapılan Park Otel ve Çınar Otel'de de yinelenen mimari öğelerdir. Günümüze ulaşmayan diğer köşkların de benzer bir üslupta yapıldığı düşünüldüğünde, Yalova Kaplıcaları İstanbul'un bir sayfiye yeri görünümünde olmalıdır.

Yegül (2006), İtalya-Baiae'deki antik kaplıca merkezini anlatırken, yemek ziyafetlerinin verildiği, plaj ve havuz partileri, müzikli gösterilerin yapıldığı renkli ve canlı bir sosyal yaşantı betimler. Bu anlamda antik dönemin spa-sosyetesini için kaplıcalar uygun sahneler sergilemektedir. Benzer bir biçimde, Giray (1949) 19. yüzyılda Yalova Kaplıcaları'nda İstanbul sosyetesinin haremlik selamlıktan uzak, renkli bir batılı yaşam tarzı sürdürdüğünü anlatır. Renkli ve hareketli sosyal yaşantı 19. yüzyılda Çekirge Kaplıcaları için de geçerlidir. Bu durum bir rastlantı olmaktan çok, hemen her dönemde kaplıcalarda oluşacak sosyal ortamın yapısına işaret

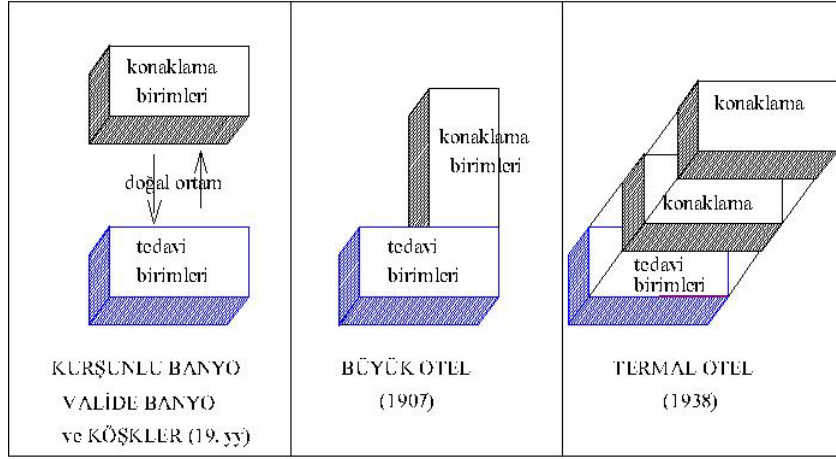
etmektedir. Hem dini, hem de din dışı dünyayı kapsayan ve dengeleyen kaplıcalar, kullanıcıların sosyal ve kültürel yapılarına göre farklılaşarak, tüm dönemler boyunca hem tedavi, hem de dinlenme-eğlenme merkezleri olmuşlardır.

Tarihi çekirdeğe uzak inşa edilen Büyük Otel ve Gazinosu sıra banyo birimleri ile birlikte yapılmıştır. Tedavi, konaklama ve eğlenceyi birleştiren bu yapı grubu aynı zamanda Yalova Kaplıcaları'nın özel sektöre devredilmesi ile alana getirilen yeni bir kullanımdır. Kaplıcalar Suriyeli bir iş adamı olan Reşit Hayat ve Avusturyalı ortaklarına 51 yıllığına kiraya verilmiştir ve Kurşunlu Banyo çevresinde gelişen çekirdek, alanın kuzeyine, manzaraya hâkim bir tepeye sığmıştır. Yazılı kaynaklarda bu dönemde kaplıcalardaki sosyal hayat, eğlence ağırlıklı anlatılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte, Atatürk'ün de kişisel ilgi göstermesiyle, Yalova Kaplıcaları'nda planlı çalışmalar yapılmıştır. Bu döneme kadar yıkanma ile kendiliğinden gelen suyun tedavi etkinliği, bilimsel çalışmalar ile geliştirilmeye başlanmıştır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bu bağlamda görevlendirilmiştir ve Yalova Kaplıcaları'nda “termal bir su şehri” kurulması hedeflenmiştir. Bir başka deyişle ampirik bir tedavi olan yıkanma unsuru, bilimsel yöntemlerle desteklenerek, kaplıcaların gelişimi için bir hedef olarak ortaya konmuştur. Bu hedef Kurşunlu Banyo ile ilişkili inşa edilen Termal Otel'de mekânsal olarak izlenmektedir. Otel'in bodrum ve zemin katında yapılan fizik tedavi, mekânoterapi ve sıra banyo odaları çağdaş tıp yaklaşımının Yalova Kaplıcaları'na geldiğinin işaretidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, antik dönemin ardından birbirinden ayrılan termal su ve tıp bilimi, 1800 yıl aradan sonra tekrar buluşmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'ne kadar konaklama mekânları ve tedavi mekânları birbirinden ayrı bağımsız birimlerdir. Konaklama ve eğlence birimleri Kurşunlu ve Valide Banyo çevresinde dağınık olarak yer almıştır. Büyük Otel ve Gazinosu bu işlevleri birbirine yakın ve ilişkili bir yapı grubu içine, Termal Otel ise, tek bir yapı içine toplamaktadır (Şekil 4.54). İşlevler arasında yatayda kurulan ilişki, giderek dikeyde kurulmaya başlanmıştır ve yatay ilişkide görülen doğal ortam zamanla yok

olmuştur. Bununla birlikte bir kaplıca yerleşiminde kubbeli ya da tonozlu formu ile ayrılan birim olan tedavi birimi (kaplıca çekirdek birimi) bu özelliğini yitirmiştir ve otel kütleleri içinde bir kata dönüşmüştür.



Şekil 4.54 Yalova Kaplıcaları'ndaki işlevlerin dönemlere göre örgütlenme şekli

Tek yapı ölçeğindeki farklılaşma ile birlikte, Cumhuriyet Dönemi'nde açık alanlarda geniş çaplı düzenlemeler yapılır. Günümüzde bile bu dönemin peyzaj düzenlemeleri alanın karakterini belirlemektedir. Kurşunlu Banyo ile esas kaynak arasında çeşitli gezinti – yürüyüş yolları düzenlenmiş, Büyük Otel ve Gazinosu'nu kaplıcalar vadisine bağlayan yol rehabilite edilmiş, alanın çeşitli yerlerine dinlenme mekânları yapılmıştır. Bu dönemde alana çok sayıda endemik bitki dikilmiştir. Oluşturulan zengin bitki örtüsü ve yeşil alan düzenlemeleri ile birlikte kaplıcaların sahip olduğu termal suyun dışında doğal güzellikleri de ön plana çıkarılmıştır. Alanın girişindeki çiçek seraları da bu dönemde yapılmıştır. Bu çalışmaların yanısıra dere boyunca çıkan sıcak su kaynaklarının çevresi iyileştirilmiş ve çeşitli altyapı çalışmaları yapılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nin hedefi olan “termal su şehri” olgusunu, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 1980'li yıllara kadar benimsediği, aldığı plan kararlarından izlenmektedir; fakat 1947 yılında yapılan Küçük Otel, 1984 yılında yapılan Sultan Banyo ve çeşitli yıllarda yapılan servis binaları dışında alanda başka bir yapılaşma olmamış, suyun tedavi amaçlı kullanım şekli değişmemiş, bir anlamda sözkonusu hedef doğrultusunda alan geliştirilmemiştir.



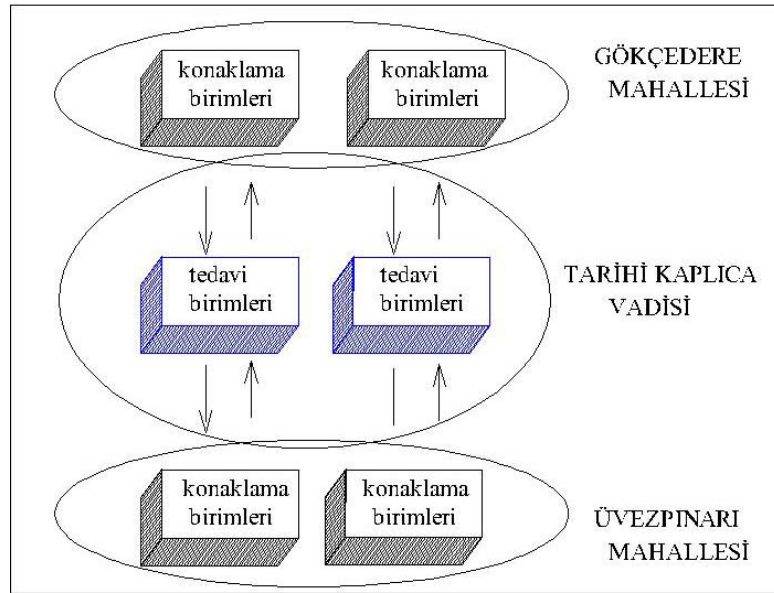
Şekil 4.55 Yalova Kaplıcaları'nda Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan peyzaj çalışmaları

Bu arada kaplıca vadisinin çeperinde bulunan Gökçedere ve Üvezpınarı Köyleri giderek gelişmiştir. Vadi içerisindeki konaklama tesislerinin ihtiyaca cevap vermemesi ve çeşitlendirilememesi bu köylerin pansiyonculuk hizmetlerinde gelişmesine sebep olmuştur. Günümüzde her iki köyün de ağırlıklı geçim kaynağı termal turizmdir. Bu köylerde sıcak su kaynağı olmamasına rağmen, tarihi kaplıca alanını kullananların büyük bölümü, özellikle yaz aylarında konaklamak için bu köyleri tercih etmektedir. Yakın dönemde Gökçedere Köyü'nde yapılan sıcak su sondajlarıyla da birlikte bölgenin termal turizm alanındaki gelişimi, tarihi kaplıca alanının dışına taşmıştır. Gökçedere Köyü'nde de tedavi birimleri olan konaklama yapıları inşa edilmeye başlanmıştır.

Sonuç olarak, tarihi Yalova Kaplıcaları Bizans Dönemi'nden bugüne kadar İstanbul'un etkisi altında gelişmiş bir kaplıca yerleşimidir. Alanın gelişmesi ana ticaret akslarının Yalova'dan geçmesiyle birlikte İstanbul'daki devlet yöneticilerin özel ilgisine bağlı olmuştur. Bizans Dönemi'nde Kral Konstantin, Osmanlı Dönemi'nde Sultan Abdülmecit ve Abdülhamit ve nihayet Cumhuriyet ile birlikte Atatürk, Yalova Kaplıcaları'nı geliştirmek için kişisel ilgi göstermişlerdir. Bu durum antik dönemde de çok farklı değildir. Alliano İmparator Hadrianus'un, Baiae de

İmparator Augustus'un döneminde en parlak dönemlerini yaşamıştır. Kaplıcaların büyük bir şehir olan İstanbul'a yakınlığı ise, gelişmesindeki en önemli etkidir.

Kaplıca alanı iç içe geçen halkalar halinde büyümüştür. Tüm dönemler boyunca Kurşunlu Banyo, Valide Banyo ve Termal Dere aksı çekim merkezi olarak kalmıştır. Alanın büyümesi, gelen insan sayısının artmasıyla ve dönemsel olarak konaklama şeklinin değişmesiyle oluşan fiziksel bir büyümedir. Sıcak suyun tedavi amaçlı kullanım şekli açısından, Termal Otel'in yapımı dışında mekâna yansıyan fiziksel bir değişiklikten söz etmek zordur. Termal Otel ile birlikte alana getirilen modern kaplıca anlayışı, devam eden yıllarda geliştirilmemiştir. Hatta bu otel zaman içerisinde sadece konaklamanın yapıldığı bir yapıya dönüşmüştür. Kurşunlu ve Valide Banyo da, yıkanma ağırlıklı birimler olarak kullanılmaya başlanmıştır.



Şekil 4.56 Yalova Kaplıcaları'nın çeperdeki köyler ile olan ilişkisi, şematik anlatım

Kaplıca Vadisi'ndeki konaklama yapılarının zaman içinde ihtiyacı karşılamaması çeperdeki Gökçedere ve Üvezpınarı Köyleri'nde pansiyonculuğun gelişmesine sebep olmuştur. Bu durumda kaplıca vadisi bütün olarak banyo işlevinin yüklendiği ve çeper köylerdeki pansiyonlar ile desteklenen bir alan haline dönüşmüştür (Şekil 4.56).

4.6 Alanın Yönetim Şekli ve Koruma Alanları

Yalova Kaplıcaları'nın 1800'lü yılların sonuna kadar kimin tarafından işletildiği ile ilgili yazılı bir kayıt bulunamamıştır. Sultan Abdülhamit'in kaplıcalarla ilgilenmeye başladığı yıllarda (1883) Agop isminde Ermeni bir vatandaşın tesisleri işlettiği bilinmektedir (Akan, 2005). O yıllarda kaplıcaların adı Yalova Dağ Hamamları olarak geçmektedir. 1891 yılında Sultan Abdülhamit Fransız vatandaşı M. Branzo'yu kaplıcalara müdür olarak atar. Bu dönemdeki imar faaliyetleri imparatorlukça yürütülür (Giray, 1949).

Birinci Dünya Savaşı nedeniyle M. Branzo kaplıcaları terk eder. Sahipsiz kalan kaplıcalar ile kimyager Şükrü Paşa ilgilenir. Bir ara üç yıllığına Beyoğlu'ndan bir iş adamı ile Edirne Valisi Halil Bey'in oğluna verilir. 1908 ve 1923 yılları arasında Reşit Hayat yönetimindeki yabancı ortaklı Boğaziçi Park Şirketi kaplıcaları işletir. Kurtuluş Savaşı ile birlikte kaplıcalar tekrar terk edilir ve 1924 yılında Tevfik Baş Çavuş ve üç ortağı tesisleri devralır. Bu dönemde Yalova ilçe yapılır ve İstanbul'a bağlanır. Tevfik Baş Çavuş kaplıcalarda 1929 yılına kadar çalışır ve 1929 yılında kaplıcaların işletimi Seyrisefain'e (Denizyolları) bırakılır. Daha sonra işletme AKAY (Adalar-Kadıköy-Yalova) İdaresi'ne devredilir. 1939 - 1947 yılları arasında Sağlık Bakanlığı, 1947 - 1952 yılları arasında Termal Limited Şirketi, 1952 - 1980 yılları arasında Denizcilik Bankası, 1980 - 2000 yılları arasında Turizm Bankası (TURBAN) Yalova Kaplıcaları'nı işletir (Akan, 2005). 2000 yılından bu yana kaplıcalar Sağlık Bakanlığı'nın işletimindedir.

Yalova Kaplıcaları'nın idaresi ve işletmesi hakkında 26. 6. 1939 tarihinde 3653 sayılı yasa çıkarılmıştır (Ek 3). Bu kanuna göre kaplıcaların yönetimi Sağlık Bakanlığı'na bırakılmıştır. Kanun, Sağlık Bakanlığı'nca tayin edilecek alanlarda hususi mesken, otel, pansiyon, kapalı eğlence yerleri, gazino, lokanta ve dükkan inşa ve tesis etmek isteyenlere parasız olarak Hazine'ye ait arazilerden yer tahsis edilmesini mümkün kılmaktadır. Bedelsiz tahsis ise, arsa üzerine bina yapma şartına bağlanmıştır. Parasız verilecek arsa miktarı 2000 m²'yi geçmemektedir. 3.6.2004 yılında kanunda yapılan değişikliğe göre kaplıca işletmesinin kiralanması ve restore

et-işlet-devret usulü ile devredilmesi mümkün olmuştur. Yalova Kaplıcaları'nın kira veya işletme gelirleri, Sağlık Bakanlığı Merkez Saymanlık Müdürlüğü'nün hesabına aktarılır. Oranları işletme idaresince belirlenen miktarda Termal Belediyesi ve Yalova İl Özel İdaresi'ne pay aktarılır ve geri kalanı bütçeye gelir kaydedilir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu Yalova Termal Su Şehri Gökçedere ve Üvezpınarı Tatbikat İmar Planı'na göre tarihi kaplıca vadisi, Gökçedere ve Üvezpınarı Köyleri turizm merkezi sınırları içerisinde (Ek 4). Termal vadi içerisinde, Üç Kardeşler Gazinosu'ndan başlayarak kaplıca vadisinin girişine kadar uzanan alan sit alanı sınırları içinde kalmaktadır. Gökçedere ve Üvezpınarı köyleri sit alanı sınırları dışındadır. Bu alan içinde Atatürk Köşkü, Yaverlik Köşkü, Park Lokantası ve T.B.M.M. Misafirhanesi'nin olduğu alanın yönetimi Milli Saraylar'a aittir.

Alanda bulunan korunması gerekli kültür varlıkları:

Turizm merkezi içerisinde kaplıca vadisi I. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı'dır. Termal İlçesi sınırlarında bulunan Büyük Gazino ve Büyük Otel Binası, Park Lokantası, esas kaynak ve çevresi, Valide Hamamı, Çınar Otel, Köprü, Eksedra (yarım yuvarlak yapı), Yaver Köşkü ve Atatürk Köşkü 14.5.1983 tarih ve 14971 sayılı karar ile Kurşunlu Hamam 4.5.1983 tarih ve 14971 sayılı karar ile Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından Tarihi Sit olarak tescil edilmiştir. 1-2-9-14-15-16 pafta, 397 parselde bulunan Termal Otel, Ulusal Mimarlık Yarışması'yla elde edilmiş olması nedeniyle, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 6.12.2001 tarih ve 8817 sayılı kararı ile Tarihi Sit olarak tescil edilmiştir.

Çınar Otel önünde bulunan Çınar Ağacı; Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 14.5.1983 tarih ve 14971 sayılı kararı ile Anıt Ağaç olarak tescil edilmiştir. Daha sonra tescili ayrı ayrı yapılan 397 parselde bulunan Kaynak ve Çevresi (Kaptaj), Valide Hamamı, Çınar Otel, Köprü, Kurşunlu Hamam (No: 210), Büyük Gazino Binası (Gökçedere Köyü), Büyük Otel, Eksedra, Yaver Köşkü (No:193), Atatürk Köşkü (No.193); İstanbul II No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını

Koruma Kurulu'nun 19.1.1996 tarih ve 3995-1-2-3 sayılı kararı ile 1. Derece Doğal, Arkeolojik ve Tarihi Sit olarak tescil edilmiştir. Yalova-Termal yolu üzerindeki Çınar Ağaçları; İstanbul II No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 14.5.1997 tarih ve 4491 sayılı kararı ile "Korunması Gereken Anıt Ağaçlar" olarak tescil edilmiştir. Termal Kaplıca Tesisleri İşletmesi'nin yer aldığı 1. Derece Arkeolojik-Doğal Sit alanında yer alan 1-2-9-14-15-16 pafta, 397 parselde mevcut bulunan yedi adet Çınar Ağacı; Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.10.2001 tarih ve 8738 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

Sıcak su kaynaklarının koruma alanları:

Sıcak su kaynakları kaplıca yerleşimlerinin devamlılığının sağlanması için mutlaka korunması gereken varlıklardır. Yalova Kaplıcaları'nda da, M.Ö. 2000'li yıllardan günümüze kadar varlığını sürdüren sıcak su kaynakları yerleşme nedeni olmuştur. Alan birçok kez yağmalanıp yıkılmasına rağmen, sıcak su kaynaklarının varlığını sürdürmesinden dolayı tekrar imar edilmiştir. Dolayısıyla yerleşme için asıl nedeni oluşturan kaynakların, yapılacak her türlü planlama çalışması içinde korunması gerekmektedir.

Sıcak su kaynaklarının korunması ile ilgili yasal hükümler Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu'nda belirtilmektedir. Bu kanunda, sıcak su kaynaklarını korumak için bir koruma alanı tanımı getirilmektedir. Buna göre koruma alanı, kaynak ve bunların bağlı olduğu jeotermal sistemin; bozulmasına, kirlenmesine ve sürdürülebilir özelliğinin yitirilmesine neden olacak dış etkenlerden korumak amacıyla sahanın jeolojik, hidrojeolojik yapısı, iklim koşulları, zemin cinsi ve tipleri, drenaj sahası sınırı, kaynak ve kuyu çevresindeki yerleşim birimleri, endüstri tesisleri, çevrenin topografik yapısı gibi unsurlara bağlı olarak belirlenmiş, önlemler alınması gereken, içerisinde yapılan faaliyetlerin kontrol ve denetime tâbi olduğu ve gerektiğinde yapılaşma ve arazi kullanım faaliyetleri kısıtlanabilir alanlar olarak tanımlanmaktadır.

Kaynak koruma alanları kirlenmeyi, göçmeyi, çökmeyi, su kaçmasını önlemek için alınması gereken önlemleri ve yapılaşma koşullarını belirleyecek şekilde üç

sınıfa ayrılmaktadır. Birinci derece kaynak koruma alanının sınırı, kaynak alanında yer alan jeolojik formasyonların litolojik ve hidrojeolojik özellikleri, akışkan taşıyan aktif kırıkların konumu, jeotermal sistemin açık veya kapalı sistem olup olmadığı, örtü kayacın varlığı ve kalınlığı, doğal çıkış ve kuyular ile yeni kuyu açılacak alanlar dikkate alınarak çizilir. Bu alanda ancak jeotermal suyun alınmasına ve depolanmasına yönelik yapıların yapılmasına izin verilmektedir ve kaynağın kirlenmesine yönelik önlemlerin alınması gerekmektedir. İkinci derece kaynak koruma alanının sınırları, tali kırık hatları, hidrojeolojik faktörler, biyolojik kirletici unsurların kaynak alana ulaşımının önlenmesi mesafe de dikkate alınarak çizilir. Bu alanda çöp, gübre, moloz yığını gibi atık maddelerin bulunması ve depolanması önlenmelidir. Üçüncü derece kaynak koruma alanının sınırları ise, drenaj yapısı ve su bölüm çizgileri dikkate alınarak çizilir (Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu, Ek 2).

Yalova Kaplıcaları'nda birinci derece kaynak koruma alanı termal kaynaktan yaklaşık olarak kuzeye 53 m., güneye 45 m., doğuya ise 103 m. uzaklıkta elips olarak geçmektedir (Şekil 4.52). İkinci derece kaynak koruma alanı kaynaktan kuzeye 184 m, güneye 170 m., doğuya ise 256 m. yaklaşık uzaklıktan geçen bir elips şeklindedir.

Alanın yönetimi ile ilgili kanun ve yönetmelikler:

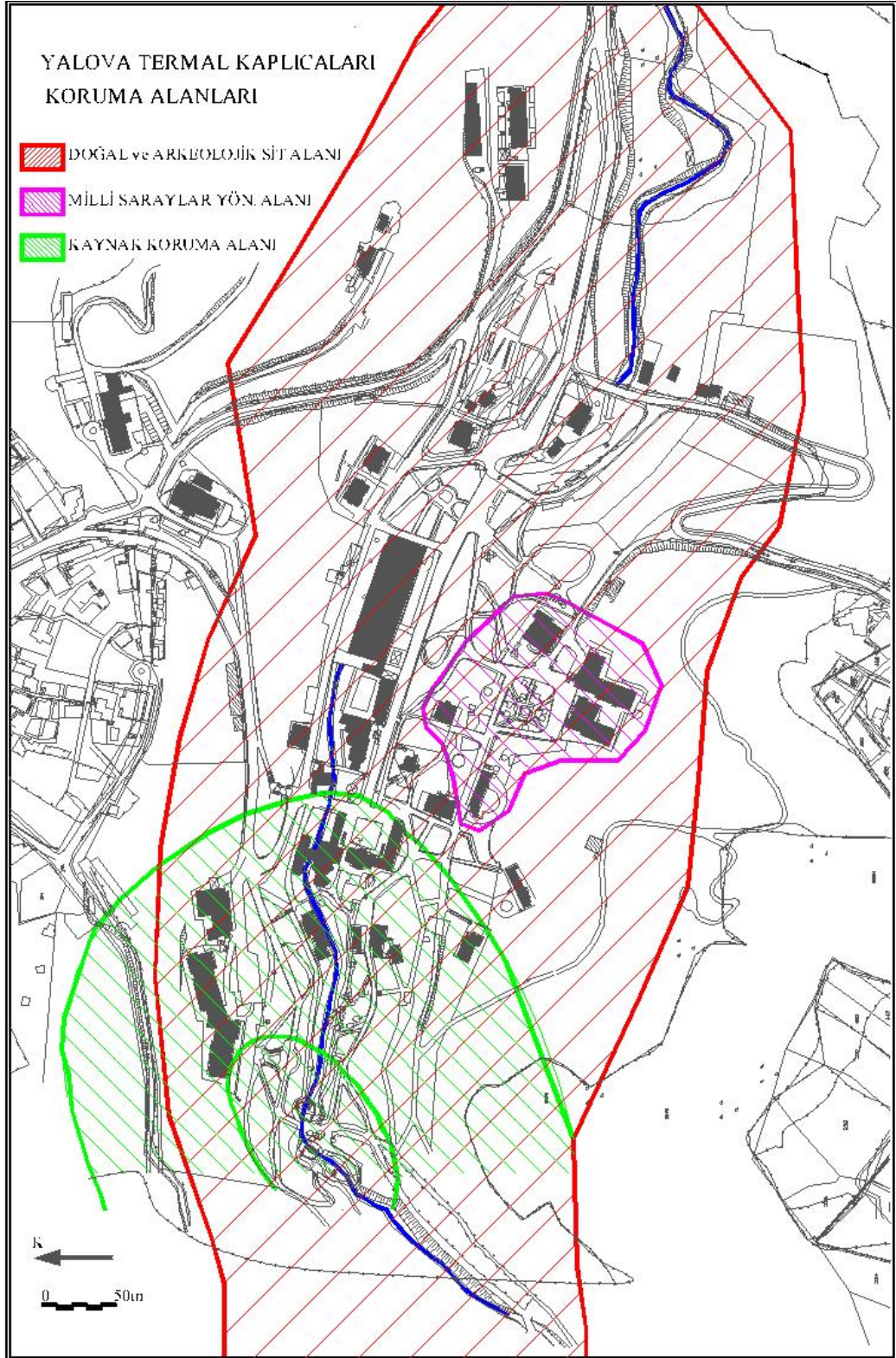
Türkiye'de kaplıcalarda yürütülecek tedavi etkinliklerinin sınıflandırılması, standartlarının belirlenmesi ve işletmelerin bu açıdan denetlenmesi Sağlık Bakanlığı'nca çıkarılan Kaplıcalar Yönetmeliği kapsamında yapılmaktadır. Bu yönetmeliğe göre kaplıca tedavisinde kullanılan yöntemler balneoterapi, klimaterapi, balneoklimaterapi, fizik tedavi ve rehabilitasyon, medikal tedavi, psikoterapi ve diyet, günlük yaşam aktivitelerinin düzenlenmesi olarak sınıflandırılmıştır. Yalova Kaplıcaları'nda ise, bu yöntemlerden balneoterapi, klimaterapi ve balneoklimaterapi yöntemleri uygulanmaktadır. Yönetmelikte belirtilen balneoterapi birimleri, tedavi havuzları, sıra banyo birimleri, içme kürü birimleri, peloidoterapi (çamur tedavisi) birimleri, inhalasyon birimleri ve gaz banyosu birimleridir. Yalova Kaplıcaları'nda bu birimlerden tedavi havuzları (Kurşunlu Banyo, Valide Banyo ve açık termal

havuz), sıra banyo birimleri (On Banyolar, Sultan Banyo) ve içme kürü birimleri (mide suyu kaynağı) kullanılmaktadır.

Kaplıca alanlarındaki konaklama ve eğlence tesislerinin sınıflandırılması, standartlarının belirlenmesi ve işletmelerin bu açıdan denetlenmesi de Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yapılmaktadır. Yalova Kaplıcaları termal turizm bölgesi olduğu için alan ile ilgili planlama yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndadır. Bu planlar, alanda geçerli olan sit alanı, kaynak koruma alanı ve baraj koruma alanı hükümleri doğrultusunda yapılmaktadır.

Yalova Kaplıcaları'nda tarihi sit ilan edilen alanlardaki çevre düzeni planlarında, planlama çalışmalarının yapılmasında ve yapılaşma koşullarının belirlenmesinde koruma kurullarının uygun görüşlerinin alınması koşulu vardır. Bu görüşler doğrultusunda, alanın tescil tarihi öncesinde yapılmış doğal dengeyi bozan her türlü uygulamanın zaman içinde ıslahı için kamu kuruluşlarının gerekli çalışmaları yapması öngörülmüştür. Sit alanı içinde yer alan orman alanlarında Orman Bakanlığı'na gerekli çalışmaların yapılması önerilmiştir.

Sıcak su kaynaklarının korunması ile ilgili yasal hükümler, Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu'nda belirtilmektedir. Bu kanun ve ilgili yönetmelikleri İl Özel İdareleri'nce yürütülmektedir.



Şekil 4.57 Yalova Kaplıcaları'ndaki koruma alan sınırları

4.7 Yalova Kaplıcaları'nda Tedavi

Özer (1981), kaplıca kürünü, insanın doğal çevresinin fiziksel ve kimyasal yapısı içeriğindeki yeraltı sıcak maden suyunun, kaynağa özgü coğrafik ve jeolojik özelliklerine bağımlı meteorolojik faktörlerle iklimin, ikisinin birlikte, belirli sürede ve seri halinde, bilinçli olarak uygulanması ile değer kazanan, yanında çeşitli tedavilerin de kullanıldığı doğal ve kompleks bir tedavi olanağı olarak tanımlanmaktadır. Termal ve mineralli suların değişik hastalıkların tedavisinde sezgisel olarak kullanılmasıyla gelişen ve gelenekselleşen kaplıca tedavisinin medikal tedavi ve fizik tedavi gibi çağdaş tıp yöntemleri ile desteklenmesi ve kür tarzında uygulanması günümüzün modern kaplıca anlayışını oluşturmaktadır (Karagülle ve Doğan, 2002). Kaplıca kürünün sağlığı koruyucu ve hastalıkları tedavi edici yönden gerçek değerini kazanması, doğal çevrenin, maden suyunun ve iklimin bilimsel yöntemlerle planlanması ile mümkün olmaktadır (Özer, 1981).

Bu tanımlamalar ışığında Yalova Kaplıcaları'ndaki doğal tedavi unsurları, termal suyu ve termal konfor için uygun olan mikroklimasıdır. Bu tedavi unsurlarının medikal, fizik, elektrik, mekanik ve psişik tedaviler ile desteklenmesi ve mekânların bu bağlamda ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

Kaplıca suyunun özellikleri ve endikasyonları:

Yalova Kaplıcası suları, sodyum, kalsiyum, sülfatlı ve florürlü miks termomineralli sular olarak sınıflandırılır. Toplam mineralizasyonu yaklaşık 1500mg/L düzeyindedir (Karagülle ve Doğan, 2002). Kaplıcanın termal suları balneoterapide mineralleri açısından içme kürleri için, termal su olarak da termal banyo kürleri için uygundur. Banyo kürleri şeklindeki kullanım, romatizmal hastalıklar (dejeneratif romatizmal rahatsızlıklar, ortopedik ameliyatlar ve travmalar sonrası), kronik iltihaplı ve ağrılı kadın hastalıkları, bacaklardaki bazı damar tıkanıklıkları için yararlıdır. Banyo şekli olarak tam banyo, yarım banyo ve ekstremite banyoları önerilmektedir. Bu banyolar, 34 °C ile 42 °C arasında değişen sıcaklıklarda, iki ile dört haftalık sürelerde günde bir veya iki kez 15-30 dakika yinlenecek bir programda ve en az 15-20 kür sayısına ulaşacak şekilde

uygulanmalıdır. Ayrıca hidroterapi yöntemleri olarak hareket havuzlarında su içi egzersizleri, su altı tazyikli duşlar ve jet duşlar da önerilmektedir. Yalova Kaplıcaları'nda yapılan banyo kürlerinin, romatizmal hastalıklar arasında özellikle kireçlenme üzerinde olumlu etkileri ve ağrı eşliğini yükseltici etkileri yapılan çalışmalar sonucunda gösterilmiştir (Karagülle ve Doğan, 2002).

Tablo 4.1 Yalova Kaplıcaları, termal su içeriği (İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi Tıbbi Ekoloji ve Hidroklimatoloji Ana Bilim dalı, 8 Eylül 1999)

| | Na mg/L | K mg/L | Ca mg/L | Mg mg/L | Cl mg/L | SO4 mg/L | HCO3 mg/L | F mg/L |
|----------------|------------|-----------|------------|------------|------------|-------------|--------------|-----------|
| Esas Kaynak | 278,9 | 4,6 | 172,3 | 2,4 | 93,9 | 835 | 44,4 | 2,2 |
| Mide Suyu | 257,4 | 4,3 | 166,3 | 2,4 | 92,4 | 830,5 | 43,9 | 2,3 |
| Göz Suyu | 271,2 | 4,6 | 170,3 | 2,4 | 89,5 | 845 | 43,9 | 2,1 |
| Yeni Kaynak | 271,2 | 4,3 | 172,3 | 4,8 | 89,5 | 845 | 45,1 | 2 |

Banyo kürleri için Kurşunlu Banyo, On Banyolar, Sultan Banyo, açık termal yüzme havuzu, Çınar ve Çamlık Otel'in bodrum katlarındaki sıra banyolar kullanılmaktadır. Bunlar dışında tesiste önerilen fizik tedavi, medikal tedavi vs. gibi ek tedavi yöntemlerini uygulamak için kullanılan bir bina ya da mevcut binalar içinde ayrılmış bir mekân bulunmamaktadır. Bu bağlamda kaplıcalar modern tıbbın tanımladığı kaplıca kürünün gerekliliklerini yerine getirememektedir.

Kaplıcalardaki içme kürleri ise, diyabet, gut, şişmanlık gibi metabolizma hastalıkları, kanda biriken kolesterol, lipid gibi yağ cisimlerinin temizlenmesi ve asit ürik birikiminin idrar yoluyla atılmasında etkili olmasının yanısıra suların florür ve sülfat içerikleri nedeniyle diş çürüklerinin önlenmesi, bazı fonksiyonel mide ve bağırsak hastalıklarında, safra kesesi tembelliğinde yararlı olduğu görülmüştür. Tesislerde içme kürü için Kurşunlu Banyo ile Çınar Otel arasında bulunan "mide suyu" olarak adlandırılan kaynak kullanılmaktadır. Bu buvetin varlığı Geç Osmanlı Döneminden bu yana yazılı kaynaklarda belirtilmektedir. Bu kaynaktan akan mineralli su aynı zamanda mide, safra kesesi iltihabı, böbrek taşı ve sindirim sorunu olan hastalar tarafından da kullanılmaktadır.

Kaplıcalarda “göz suyu” olarak adlandırılan kaynak ise, 59 °C sıcaklığında olup iltihaplı olmayan göz dokusu bozukluklarına bağlı göz hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Uygulama, gözleri bir miktar mineralli su ile yıkama şeklinde yapılmaktadır. “Ayak suyu” olarak adlandırılan kaynak ise ayakta oluşan deri rahatsızlıkları için kullanılmaktadır.

Yalova Kaplıcaları’nda uygulanmakta olan tedavi yöntemlerinin tarihsel süreç içinde farklılaşmadığı izlenmektedir. Bu izlenimi farklılaşmayan mekân kullanımları kuvvetlendirmektedir. Çağdaş tıptaki kaplıca kürü yöntemleri daha özelleşmiş ve birbiri ile ilişkilendirilmiş mekânları gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda 1938 yılında yapılan Termal Otel bünyesindeki tedavi birimleri atılan ilk adımdır. Balneoterapi, fizik tedavi, mekanoterapi, duş ve lavaj birimleri, biyoloji laboratuvarları ve röntgen birimleri yan yana getirilmiş ve Kurşunlu Banyo ile önündeki açık termal havuz aracılığı ile ilişki kurulmuştur. Bu dönemde kaplıcalardaki sağlık personeli iç hastalıkları, gastroentoloji ve hidroklimatoloji alanlarında uzmanlığı olan Dr. Nihat Reşat Belger, diyetisyen, masör ve fizyoterapistlerden oluşmaktadır (Karagülle ve Doğan, 2002). Fakat bu anlayış 1980’li yıllarda terk edilmiş ve Yalova Kaplıcaları’nda çağdaş tıp yöntemleri ile tedavi yerini yeniden geleneksel ve ampirik kullanıma bırakmıştır.

4.8 Alanın Termal Turizm Açısından Değerlendirilmesi

Kaynaklarda termal turizm ile ilgili çok çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Tüm bu tanımlamalarda ortak olan insanların şifa veren sıcak su kaynaklarının bulunduğu yerlere gitmesidir. Termal turizm, sağlık turizmi ana başlığı altında, termalizm ve klimatizm olmak üzere iki alt grupta incelenmektedir. Termalizm, mineralize termal sular ile çamurları, kaynağın yöresindeki çevre ve iklim faktörleri bileşiminde insan sağlığına olumlu katkı sağlamak üzere, uzman doktor denetim ve programında, fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, diyet gibi destek tedavilerle koordineli kür uygulamaları olarak tanımlanmaktadır (Pırnar, 2007). Klimatizm ise, hastaların deniz, dağ, mağara ortamında hava ve iklim koşullarından yararlanarak tedavi

olmalarını ve sağlıklı kişilerin de ruhen ve bedenen zindelik kazanmalarını sağlayan iklim tedavisi olarak tanımlanmaktadır (Pınar, 2007).

Termal turizmde aşağıdaki yararların sağlanması amaç olarak kabul edilmektedir:

- 1- Fiziksel ve ruhsal yenilenme
- 2- İnsanlar arası yakınlaşma, dostluk duygularının geliştirilmesi ve sosyal kaynaşma alışkanlığının kazanılması
- 3- Sosyal eşitliğin sağlanması
- 4- Yaşlılar için yediden aktif bir yaşam ortamının yaratılması (Aslan, 1996, s.10).

Termal turizmin özellikleri ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- 1- Termal turizm bireyleri genellikle mali güçleri zayıf kitlelerdir.
- 2- Termal turizmin müşterilerini genellikle üçüncü yaş grubundaki kişiler oluşturmaktadır.
- 3- Kitlelerin turizme kendilerinden katılmaları güç olduğundan, özel bir önemle işletmeler bu katılmayı sağlamakta veya yardımcı olmaktadır.
- 4- Termal turizm tıp mensuplarını ilgilendiren kendine özgü bir turizm türüdür.
- 5- Termal turizm, hem tedavi, hem de sağlık amaçlı bir turizm faaliyeti olması nedeniyle tüm yıl sürebilen bir turizm çeşididir (Aslan, 1996, s. 11).

Termal turizm hizmeti veren tesisler termal turizm işletmesi olarak adlandırılmaktadır. Termal ve mineral özellikteki sıcak ve soğuk şifalı su, buhar ve çamurlardan yararlanılarak solunum yoluyla ya da elektrikli ve diğer mekanik gereçler kullanmak suretiyle insan sağlığını koruma ve tedavi amaçları taşıyan ve doktor kontrolünde uygulanan kür hizmetinin bir veya birkaçını birlikte veren ve konaklamayı da içeren işletmeler termal turizm işletmesi olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 1990, s. 163)

Kaynaklardaki tanımlara göre termal turizm işletmesi konaklama birimleri, termal tedavi merkezi (kür merkezi) ve rekreasyon alanı (kür parkı) olmak üzere üç temel ünitelerden oluşmaktadır. Konaklama işletmesi (termal otel veya kür oteli) yeme-içme,

yatma, eğlence ve diğer sosyal ihtiyaçlara yönelik hizmetlerin sunulduğu ünedir. Bu ünite, kür merkezini içerebileceği gibi, termal tedavi merkezinden ayrı, fakat ilişkili bir tesis olabilmektedir. Termal tedavi merkezi ya da kür merkezi, uzman doktor ve donanım yardımıyla, balneoterapi, fizik tedavi ve rehabilitasyon, egzersiz tedavilerin yapıldığı ünedir. Rekreasyon alanı (kür parkı) ise, termal turizm işletmesine gelen turistlerin kür uygulaması dışında kalan zamanlarını dolduracak aktiviteleri içeren ünitelerdir. Açık ve kapalı spor alanları, yürüme alanları, çay bahçeleri, oyun salonları, konser salonları, gazinolar, alışveriş merkezi ile açık ve kapalı yüzme havuzları gibi, işletmenin büyüklüğü ölçüsünde arttırılabilen hizmetlerin sunulduğu ve işletmeye ek kazanç sağlayan çeşitli hizmet birimlerini içermektedir (Arslan, 1990, s.16).

Üç temel üneden oluşan termal turizm işletmeleri verdikleri sağlık hizmetlerinin çeşitliliğine göre iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup işletmeler kişinin dinlenmesine, sağlığını korumasına ve bu arada çeşitli eğlence ve spor aktivitelerinden yararlanmasına yönelik olup, basit kür ünitelerinden oluşan işletmelerdir. Bu işletmelerde, termal suların ve iklimin sağlık etkenliği hastalıkların giderilmesi yönünde değil, kişinin sağlığının korunması ve sağlıklı olarak tatil yapması yönündedir. İkinci grup işletmelerde ise, teknik ve tıbbi açıdan donanımlı termal tedavi merkezleri bulunur; merkezlerde termal tedavi alanında uzman doktor, hemşire, fizyoterapist, masör çalışır (Arslan, 1996, s.18).

Günümüzde Türkiye’de termal turizmin geliştirilmesi, deniz-kum-güneş ünçgeninde sıkışmış olan turizmin çeşitlendirilmesi ve 12 aya yayılması açısından bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda termal turizmin diğer turizm çeşitlerine göre birçok üstünlüğü bulunmaktadır. Termal turizm işletmelerinde gerçekleştirilen konaklamaların süresi, termal tedaviden gereken yararın görülebilmesi için iki-üç hafta arasında değişmektedir. Bu durum işletmelerin uzun süre kalan konukların boş zamanlarını değerlendirmeleri için ek fonksiyonlar geliştirmelerine, dolayısıyla daha geniş bir alanda kurulmalarına sebep olmaktadır. Bununla birlikte uzun süre kalan turist, işletme dışında da vakit geçirmektedir. Bu durumda bölgenin sahip olduğu doğal ve kültürel değerler doğrultusunda, kültür,

alışveriş vb. gibi diğer turizm çeşitleri de canlanmaktadır. Tüm bu etkenler termal turizmin ekonomik getirisinin diğer turizm çeşitlerine göre daha fazla olmasına sebep olmaktadır.

Termal turizm işletmeleri hizmet çeşitliliklerine ve büyüklüklerine bağlı olarak kaplıca şehri veya kaplıca yerleşmesi olarak da tanımlanmaktadır. Uluslararası Kaplıcalar Birliği "FITEC" tanımlarına göre, bir yerin kaplıca şehri ya da "termal su şehri" olarak tanımlanabilmesi için aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekmektedir.

- 1- Kür ve tedavi termal su kaynaklarının kaplıca suyu tanımlarına uygun olması,
- 2- Kaynak sularının her türlü kirlenmeye karşı korunmuş olması ve termal kaynak sularının olumlu ve olumsuz etki yaptığı hastalıkların belirlenmiş olması,
- 3- Kaplıca yerleşmesinin bulunduğu yer ve çevresindeki iklim verilerinin insan sağlığı açısından olumlu değerlerde bulunması,
- 4- Yöre ikliminin hava kirlenmesi bakımından öngörülen sınırları aşmaması,
- 5- Kaplıca yerleşme merkezinde, tedavi birimlerinin büyüklüğüne uygun oranlarda konaklama, dinlenme, eğlence birimleri ile yeterli oranda yeşil alan, düzenlenmiş kür parkı ve spor alanlarının bulunması,
- 6- Doktor denetiminde kür ve tedavi yapılması, tedavi gereği olan banyo, solunum yolu ile kür, çamur uygulaması, masaj ve beden eğitimi uygulamalarının (suyun bileşiminin uygun olması halinde içme kürü uygulamaları) bulunması,
- 7- Kaplıca merkezinin imar planının yapılmış olması.

Bu özelliklere sahip olan kaplıca yerleşmeleri "termal su şehri" olarak, bu özelliklere tam ve geniş kapsamlı sahip olmayan yerler ise "termal yerleşme" olarak nitelendirilmektedir (Ülker, 1994, s. 84). Yalova Kaplıcaları Turizm Bakanlığına göre kaplıca şehri olarak geliştirilmeye elverişli merkezler arasındadır.

Göçmez, 2005 yılında Yalova Kaplıcaları'nı kullanan küristler üzerinde bir dizi anket çalışması yapmıştır. Bu çalışma kaplıcaların geleceği hakkında strateji geliştirmek açısından faydalı bir çalışmadır. Sözkonusu anket çalışmasında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1- Kaplıcalara gelen kürüstler ağırlıklı olarak İstanbul'dan gelmektedir (%52). Bu İli sırasıyla Yalova (%28), Bursa (%6), Bilecik (%6) ve İzmit (%6) izlemektedir. Dolayısıyla Yalova Kaplıcaları'nın, iç pazardan ve yakın çevresindeki illerden beslendiği söylenebilir.

2- Kaplıcayı kullananlar ağırlıklı olarak 45 ve üzeri yaş grubudur. Meslek dağılımında emekli, ev hanımı ve memur olmak üzere orta gelir grubu çoğunluktadır.

3- Kaplıcaları ziyaret amacı % 42 oranında tedavi, % 36 oranında boş vakti değerlendirme ve % 22 oranında yıkanmadır. Tedaviye konu olan hastalıklar ise % 36 oranında vücut ağrısı, % 30 oranında romatizmal rahatsızlıklar olarak tespit edilmiştir.

4- Kaplıcalar % 42 oranında ilkbahar, % 28 oranında sonbahar, % 19 oranında yaz, % 11 oranında kış aylarında kullanılmaktadır.

5- Yıl içinde 1-2 defa kaplıcalara gelen ziyaretçiler çoğunluktadır (% 65). Fakat kaplıcalara tedavi amaçlı gelenlerin oranı, günübirlik rekreasyon amaçlı gelenlere göre oldukça düşüktür. Kaplıcalara gelenlerden % 57'si bir gün, % 22'si iki gün, % 8'i üç gün, % 5'i dört gün, % 5'i bir hafta, % 3'ü de bir haftadan fazla kalmaktadır.

Yukarıdaki veriler ışığında, Yalova Kaplıcaları termal turizm olgusu açısından olumlu yönler taşımakla birlikte, termal turizm işletmeciliği açısından bazı olumsuz yönler taşımaktadır.

Olumlu Yönler: Termal turizmin gelişmesi için gerekli olan termo-mineralli kaynak, Yalova Kaplıcaları'nda gerek debisi ve mineral içeriği, gerekse de sıcaklığı açısından oldukça elverişlidir. Alandaki kaplıca suları doğal çıkışlıdır ve 20 litre/sn. akım değerine sahiptir. Bu akım değeri ile 2880 kişi/gün/banyo ve termal yatak arzı karşılanabilmektedir (Ülker, 1994, s.221). Günümüzde tarihi kaplıca vadisi, Gökçedere ve Üvezpınarı Köylerindeki toplam yatak kapasitesi 1019'dur. Dolayısıyla, termal kaynakların akım değerleri alanın geliştirilmesine olanak vermektedir. Kaynak sularında kirlenmeye karşı önlemler alınmıştır.

Termal turizm tanımlarında konu edilen iklim ve doğal çevre etkenleri, Yalova Kaplıcaları'nda birçok kaplıcaya göre daha elverişli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihi kaplıca vadisi geniş bir ormanlık alan içerisinde kuruludur ve özellikle Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan peyzaj düzenlemeleri ile nitelikli bahçeler, yürüyüş yolları ve dinlenme alanları elde edilmiştir. Termal turizm arzını arttıran sanayileşme ve kentleşmenin ortaya çıkardığı çevre sorunları, günlük yaşam sıkıntıları ve insan sağlığının bozulması etkenleri düşünüldüğünde, Yalova Kaplıcaları'nın sahip olduğu bu doğal ortam alanın turizm açısından geliştirilmesinde önemli bir avantajdır.

Bununla birlikte alan iklim tedavisi açısından da elverişli bir ortama sahiptir. Termal turizm tesislerinin kurulacağı bölgelerde hava sıcaklığının aylık ortalama 20°C - 32°C arasında, bağıl nemin % 30-70 arasında, güneşli gün sayısının aylık ortalama 10 gün ve üstünde, rüzgar hızının da 6m/sn'den az olması olumlu etkenler olarak değerlendirilmektedir (Yücel, 1986). Yalova İli'nin yıllık sıcaklık ortalaması 14,3 °C'dir. Yıl içindeki bütün aylarda nem % 73 ile % 77 arasında değişmektedir (Özer, 1981, s.10). Tarihi kaplıca vadisi hâkim rüzgâr yönünde (kuzeydoğu) kapalıdır ve geniş orman bitki örtüsünün varlığı burada bir mikroklima yaratmaktadır (Yılmaz, 1987).

Yalova Kaplıcaları, İstanbul ve Bursa gibi sanayi kentlerine yakındır. Kaplıcaları kullananların % 86'sı İstanbul, Yalova ve Bursa'dan gelen küristlerdir (Göçmez, 2005). Gelişmiş kentlerin yakınlarında ve kolay ulaşılan bölgelerde bulunan kaplıcalar tarih boyunca avantajlı olmuşlardır. Günümüzde İstanbul, kendi başına bir turizm destinasyonudur ve bu anlamdaki imaj ve tanıtım çalışmaları devlet politikası olarak sürdürülmektedir. Yalova Kaplıcaları denizyolu ile İstanbul'a bir saatlik uzaklıktadır. Kaplıcaların gerek iç Pazar, gerekse de dış pazarda yer alabilmesi için İstanbul'a olan yakınlığı olumlu bir etkidir.

Yalova İli, Marmara Denizi'nde kıyısı bulunan sahil beldelerine sahiptir. Bir başka deyişle kaplıcaların çevresinde talassoterapi (deniz suyu ile tedavi) yapılabilecek, turizme elverişli birçok sahil ve plaj bulunmaktadır. Bu durum, kaplıcalarda verilecek paket tedavilerin talassoterapi ile zenginleştirilmesine olanak sağlayacaktır. Aynı zamanda termal turizmin deniz turizmi ile entegre edilmesini, dolayısıyla kaplıcalara olan arzın arttırılmasını mümkün kılacaktır.

Yalova Kaplıcaları Yalova İli'nin merkez yerleşiminden uzaktır. Gökçedere ve Üvezpınarı Köyleri son yıllarda giderek şehirleşse de, özellikle tarihi kaplıca vadisinde hava, gürültü ve ses kirliliği yoktur. Termal turizmin amaçları içinde yer alan fiziksel ve ruhsal yenilenme için gerekli olan ortam tarihi kaplıca alanında fazlasıyla sağlanmaktadır.

Termal turizmin hedef kitlesi içinde ağırlıklı olarak üçüncü yaş grubunda olan kişiler bulunmaktadır. Üçüncü yaş turizmi grupları sağlıklarına önem verirler ve seyahat için gerekli olan boş vakitleri ve ekonomik güçleri vardır (Göçmen, 2008). Yalova Kaplıcaları'nı ağırlıklı olarak 45 yaş ve üzerindeki kişilerin kullandığı görülür. Bu anlamda kaplıcalar termal turizmin ana hedef kitlesinin, özellikle iç pazarda ilgisini çekmiş durumdadır.

Olumsuz Yönler: Yalova Kaplıcaları bir termal turizm işletmesinde bulunması gereken konaklama, tedavi ve rekreasyon birimlerinin hepsine sahiptir ve FİTEC tanımlarına göre termal su şehri ya da kaplıca şehri olmaya adaydır. Bununla birlikte modern bir kaplıca yerleşiminde bulunması gereken terapi olanaklarının hepsine sahip değildir. Günümüzde kaplıcalarda sadece balneoterapi yöntemleri arasında yer alan banyo ve içme kürleri uygulanmaktadır. Kurşunlu Banyo, Valide Banyo ve On Banyolar kaplıca alanındaki tedavi üniteleridir; fakat bu yapıların bünyesinde balneoterapinin diğer yöntemleri olan değişik tazyikli duşlar ve ekstremiter banyoları bulunmamaktadır. Benzer bir biçimde, balneoterapi yöntemleri ile birleştirilen fizik tedavi ve rehabilitasyon ve egzersiz tedavileri için de gerekli olan alanlar geliştirilmemiştir. Aslında günümüzde eksik olan bu tedaviler Erken Cumhuriyet Dönemi'nde başlatılmıştır ve gerekli mekânlar inşa edilmiştir; fakat zaman içerisinde bu mekânlar çağdaş tıp yöntemlerine paralel olarak geliştirilmemiştir. Mekânlar eskidikçe, uygulamalar da terk edilmiş olmalıdır. Dolayısıyla termal turizm açısından gerekli olan, entegre tedavi yöntemlerini barındıran tedavi üniteleri (kür merkezi) açısından Yalova Kaplıcaları'ndaki tedavi birimleri çağın gerisinde kalmıştır. Kaplıcaların günümüzde tedaviden çok yıkanma ve dinlenme amacıyla kullanılması, tedavi birimleri (tarihi banyo yapıları) ile çağdaş tıp yöntemleri arasındaki eşgüdümün sağlanamamasından kaynaklanıyor olmalıdır.

Termal turizm işletmelerinde rekreasyon alanı olarak tanımlanan kür parkı, doğal güzellik açısından Yalova Kaplıcaları'nda zengin bir kompozisyona sahiptir. Bununla birlikte, kaplıcada uzun süre konaklayacak küristin, termal kürleri dışındaki boş zamanlarını nitelikli bir şekilde dolduracak çeşitlilikte aktivitelerle donatılmamıştır. Mevcut kür park içerisinde yeme-içme üniteleri (Ortanca Pizza, Methal Gazinosu, Park Lokantası, Çınar Otel), parklar (Yedi Havuzlar, Güney Park, Methal Park, Üç Kardeşler) ve çay bahçeleri bulunmaktadır. Günümüzde spor yapmak kaplıca tedavisinin zorunlu bir parçası haline gelmiştir. Bununla birlikte kültürel ve sanatsal etkinlikler de küristin ruhsal zindeliğini destekleyen aktivitelerdir. Bu bağlamda Yalova Kaplıcaları'ndaki kür parkları açık ve kapalı spor alanları, kültürel ve sanatsal aktiviteler, alışveriş alanları ve çağdaş yaşamın gereklilikleri doğrultusunda çeşitlendirilmelidir.

Tarihi kaplıca vadisindeki konaklama üniteleri Çınar Otel ve Çamlık Otel'dir. Termal Otel ve Büyük Otel restorasyon çalışmaları devam ettiği için kullanılmamaktadır. Çınar ve Çamlık Otel ise, çağdaş otelcilik anlayışı çerçevesinde iyileştirilmelidir.

Yalova Kaplıcaları'nda termal turizm işletmeciliği açısından bazı olumsuz yönler izlenmiştir. Kaynaklara göre, nitelikli termal turizm işletmelerinde kaplıca tedavisinde uzman ve deneyimli tıp çalışanlarının bulunması gerekmektedir (Arslan, 1996). Bu gereklilik günümüzde kaplıca alanında sağlanamamaktadır. Çalışma boyunca alanda yapılan incelemeler sırasında, kaplıcalarda sürekli hizmet veren, bir kurum bünyesinde organize olmuş ve periyodik tedaviler uygulayan doktor, hemşire veya fizyoterapistle rastlanmamıştır. Oysa termal turizm işletmeciliği ile ilgili kaynaklarda, nitelikli bir termal tesiste kaplıca tedavisinin gerekliliği olan 14 veya 21 günlük kürlerin programlarını yapan, hastaları bu anlamda yönlendiren, kürlerin uygulanması sırasında doğrudan ya da dolaylı hastaya eşlik eden eğitimli, güler yüzlü ve organize olmuş personelin bulunması gerektiğinin altı çizilmektedir (Kozak, 1992, s. 33- 34).

Yalova Kaplıcaları'ndaki işletme eksiklikleri yapılan anket sonuçlarından da anlaşılmaktadır. Kaplıcalar tedavi amacından çok, yıkanma ve dinlenme amacı ile kullanılmaktadır. Göçmez'in (2005) yaptığı çalışmadan kullanıcıların % 42 oranında tedavi, % 58 oranında yıkanma ve boş vakit değerlendirme amacı ile kaplıcalara geldiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kaplıcalarda sadece % 3 oranında bir hafta ve üzerinde konaklayan kürist bulunmaktadır. Bu durum ise, termal turizmin hedefleri arasında yer alan uzun süreli konaklama sağlama amacı ile çelişmektedir. Yine kaplıca kullanımının % 70 oranında sonbahar ve ilkbahar aylarında gerçekleşmesi, kaplıcalardaki termal turizmin yılın on iki ayına yayılmadığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak, Yalova Kaplıcaları termal turizm açısından birçok olumlu yöne sahiptir. Doğal kaynakları geliştirilebilir düzeydedir. Fakat mevcut yapı stoğunun ve kür parkının çağdaş tıp ve turizm yöntemleri doğrultusunda iyileştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte günümüzdeki işletim şekli, termal turizm işletmeciliği standartları ile uyuşmamaktadır. Kaplıcaların termal turizm alanında gelişmesi için, yapıların ve çevrenin iyileştirilmesi ve termal tedavi alanında uzman bir ekip tarafından işletilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM BEŞ

TARİHİ YALOVA KAPLICALARI'NDAKİ MİMARİ MİRASIN YÖNETİMİ İÇİN ÖNERİLEN İLKELER

Tarihi Yalova Kaplıcaları'nın gelişimi, barındırdığı kültürel ve doğal mirası koruyarak sağlanacaktır. Termal alanlardaki sıcak su kaynaklarının yer değiştirilemez özelliği ve mimari mirasın ekonomik / işlevsel değerlerini günümüzde de sürdürmesi alanlar üzerinde oluşacak olası değişim baskılarını hafifletmekte ve bilimsel koruma olgusu için avantajlı bir durum oluşturmaktadır. Bununla birlikte tarihi kaplıca alanlarında günümüzün sağlık ve turizm politikaları doğrultusunda gelişecek değişim ve dönüşümleri kültürel ve doğal mirasın korunması bağlamında yönetmek gerekmektedir. Söz konusu değişim ve dönüşümler, ağırlıklı olarak turizm sektörünün tetiklediği süreçler sonucunda oluşacaktır. Turizm ve koruma olgusu arasında sağlanacak hedef birliği ise, termal alanlardaki kültürel ve doğal mirasın sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

5.1 Alanda Benimsenecek Turizm Politikaları

İnsanlar ilk çağlardan günümüze kadar çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabilmek için seyahat etmişlerdir. İlk önceleri genellikle askeri, dini ve ticari amaçlı yapılan bu seyahatler, XX. yüzyılda sanayinin gelişmesi, kişi başına düşen gelirin ve insanların kullanabilecekleri boş zamanlarının artması, ulaşım ve iletişim araç ve olanaklarının çeşitlenmesi gibi etmenler ile çoğalmış ve ekonomik, kültürel, sosyal ve coğrafi açılardan değerlendirilmesi gereken bir olgu haline gelmiştir. Günümüzde turizm olarak adlandırılan bu olgu, temelde dinlenmek, eğlenmek, görmek ve tanımak gibi amaçlarla yapılmakla birlikte, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri barındıran olaylar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda kaplıcalar, tarih boyunca turizm olgusunun bir parçası olmuştur. İnsanlar tedavi olmak, dinlenmek, eğlenmek gibi sebeplerle şifalı suların olduğu yerlere seyahat etmişlerdir.

Bu seyahatlerin mekânı olan kaplıcaların turizm alanındaki önemi artarak sürmektedir. Antik dönemden bu yana birer sağlık merkezi olan kaplıcalar, artık

günümüzde turizm merkezleri olarak görülmektedir ve modern toplumların yaygın olarak tükettiği deniz-kum-güneş üçlemesinden oluşan turistik ürün çeşidine bir alternatif olarak görülmektedir. Bu bağlamda Yalova Kaplıcaları'nın gelişiminde turizm olgusu önemli bir yer tutmaktadır.

Tarihi Yalova Kaplıcaları'nın gelişimi hakkında önerilerde bulunmak için turizm alanındaki gelişmelere dikkat etmek, bu gelişmeler ile mimari mirasın korunması olgusunu birleştirmek gerekmektedir. Günümüzde mimari mirasın korunması ve turizm, 1980'li yıllarda ortaya atılan sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır.

Sürdürülebilirlik Kavramı:

Sürdürülebilirlik ve küreselleşme kavramları bugün dünyada tartışılan iki önemli konudur. Sürdürülebilirlik kavramı hemen tüm alanlara yayılmıştır. Bugün bilimsel alanda, özellikle de çevreciler tarafından oldukça yaygın olarak kullanılan bir sözcüktür. Öte yandan, sözcük bugün insanların dağarcığında ve söylemlerinde farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılabilir. Sürdürülebilirlik kavramı, 1970'lerin sonunda İngiltere'de çevre ve ormancılık alanında kullanılmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" adıyla yayınlanan raporu ile sürdürülebilir kalkınma kavramı tüm dünyada tartışılmaya başlamıştır. Raporda sürdürülebilir kalkınma, "gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünün kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma" olarak tanımlanmıştır (Özbey, 2002). Sürdürülebilir kalkınma, insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya olanak verecek şekilde, doğal kaynakların rasyonel yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere yaşayabilecekleri bir doğal fiziki ve sosyal çevre bırakmak yaklaşımıdır. Böylesi bir yaklaşım kalkınmanın her aşamasında ekonomik ve sosyal politikalarla çevre politikalarının birlikte ele alınıp, entegre bir şekilde uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (Godfrey, 1996).

Sürdürülebilir kalkınmanın üç ana ilkesi vardır: temel ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve biyolojik kaynakların devamlılığını sağlamak açısından ekolojik sürdürülebilirlik; toplum kimliğini kuvvetlendiren, sürdüren, değişimden etkilenen kültürel ve toplumsal değerler ile uyumlu, insanların yaşam kalitelerini arttırıcı gelişmeler açısından sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik; gelecek kuşaklara taşınması için idare edilen kaynakların ve ekonomik verimliliği sağlaması bakımından ekonomik sürdürülebilirlik (Özbey, 2002).

Sürdürülebilir Turizm

Turizm, kalkınma ya da bölgesel gelişmede önemli bir alt sektördür. Çevre ve doğal kaynaklarla olan sıkı ilişkisi nedeniyle kalkınma ve çevre çelişkesinin uyumluluğa dönüştürülmesi gerekmektedir. Her endüstri gibi, turizm de doğrudan doğal kaynaklar ve toplumun mirasını kullanmaya bağlı olduğundan bu durum bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik kalkınmada bir koşul haline gelmiş olan sürdürülebilirlik kavramı, turizm alanında da merkezde yer almaktadır (Özbey, 2002).

Bugünün en önemli sektörlerinden biri olan ve daha da genişlemesi beklenen turizmin hem olumlu, hem de olumsuz ekonomik, fiziki ve kültürel etkileri vardır. Bu etkiler çoğu zaman iç içedir ve kesin çizgilerle ayırmak güçtür. Özbey (2002), bu etkileri aşağıdaki gibi özetlemektedir.

Turizmin olumlu etkileri:

Fiziki: Turizm, doğal ve yapısal kaynakların korunması, yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesine yardımcı olur. Uluslararası düzeyde kabul görülen kalite standartları ile doğal kaynakların erişimini sağlar ve yerel insanları kaliteli fiziki çevre düzenlemeleri konusunda teşvik eder (Özbey, 2002).

Sosyo-ekonomik: Turizm, yerel insanlara doğrudan katkısı olmayacak yapıtlar için ekonomik değer oluşturur. Gelecek nesiller için koruma amaçlı gelir oluşturur. Küçük firmalar için yararlanma ve fırsatlar ortaya çıkarır. Diğer destekleyici

faaliyetler için teşvik yaratır. Yerel insanların yaşam standartlarını vergi ve döviz geliri sağlayarak yükseltir (Özbey, 2002).

Kültürel- eğitsel: Turizm, sanatsal faaliyetlerin kalitesini artırır, destekler ve sürdürülmesi için kaynak oluşturur. Yerel sanatlar ve zanaatlar için piyasa oluşturur. Belirli bölgelerin yerel kimliklerini güçlendirir (Özbey, 2002).

Ekonomik: Turizmin gerek döviz kazandırma, gerek turistik yatırım ve tüketim harcamalarının çarpan mekanizmasıyla, gerekse vergi kaynağı olma özelliği ile ekonomide gelir yaratıcı etkisi vardır. Bu etki aynı zamanda kısa sürede ve düşük maliyetlerle istihdamı artırıcı ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesine ilişkin olumlu etkiler yaratır (Özbey, 2002).

Turizmin olumsuz etkileri:

Ekonomik: Gerekli denetim olmadığı takdirde veya yanlış politikalar sonucunda turizmin olumsuz ekonomik etkileri olabilmektedir. Arazi fiyatlarının yükselmesi ve kıt kaynakların kısa dönemli turistik çıkarlar için tahsis edilmesi alternatif maliyet kazançlarını yükseltebilir ve kaynakların yabancı sermayeye tahsisi yoluyla bir kolonizasyona yol açabilir. Artan dışa bağımlılık, suni fiyat artışları ve sermaye yoğunlaşması temel ekonomik sorunlar olmaktadır (Özbey, 2002).

Fiziki: Havalimanı, marina ve büyük tatil komplekslerin kurulması toprakları aşındırmaktadır. Aşırı ziyaretçi akımı doğal çevrenin yapısını tahrip ederken, ekosistemi bozmakta, çöp ve gürültü kirliliği yaratmaktadır. Su ve toprak kaynakları, turizmin gelişim trendine göre yönlendirilmektedir (Özbey, 2002).

Sosyo-ekonomik: Turizm çevreyi ticari bir araç haline getirmektedir. Yabancı turistlerin tüketim eğilimleri yapısına uygun yabancı mal ithali, bu bölgelerin kaynaklarının yurtdışına aktarılmasına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin yaşam ve ahlak standartlarının yerel toplumlarla tanıştırılması, geleneksel değerlerin bozulmasına yol açabilmektedir (Özbey, 2002).

Kültürel ve Eğitsel: Turizm yerel ve kültürel değerlerin, sanat ve zanaat yapılarının kazanç amacıyla yapay bir şekilde yeniden oluşturulmasını teşvik eder. Kültür, ticari bir turist tüketim aracı haline dönüşebilmektedir (Özbey, 2002).

Turizmde yüksek kalitede bir deneyim ancak doğal kaynakların, çevrenin ve kültürel mirasın korunmasıyla sağlanabilir. Turizm alanındaki faaliyetlerin ve getirilerinin gelecekte de arttırılarak devam edebilmesi için sürdürülebilir turizm anlayışının benimsenmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir turizm, “insanın etkileşimde bulunduğu ya da bulunmadığı çevrenin bozulmadan veya değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin sürdürüldüğü ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma şekli” olarak tanımlanmaktadır (Aslan, 1996).

Sürdürülebilir turizm gelişimini sağlayabilmek için eğilimler, sorumluluklar ve gelecek bağlamında aşağıdaki ilkeler benimsenmiştir (Aslan, 1996).

- Doğal, kültürel ve diğer kaynaklar hem bugün sağlamakta olduğu faydalar, hem de gelecek nesiller için sağlayacağı faydalar açısından korunmalıdır.
- Turizm kalkınması, sosyo-kültürel ve çevresel sorunlar yaratmaması için planlanmalı ve yönetilmelidir.
- Turizm alanında kapsamlı çevresel kalite sürdürülmeli ve ihtiyaçlara göre geliştirilmelidir.
- Turistik alanların pazarlanabilirliğinin ve popülerliğinin gelecekte de sürdürülebilmesi için turist memnuniyeti yüksek seviyede tutulmalıdır.
- Toplum temelli turizm projeleri geliştirilmeli ve yararları topluma hızla yayılmalıdır.

Sürdürülebilir turizm uygulamaları ışığında 1980’li yılları etkisi altına alan deniz-kum-güneş üçlemesini kullanan klasik turizm adı verilen kitle turizmi sorgulanmaya başlamıştır. Kitle turizminin ekonomik etkisi beklenen düzeyde olmadığı gibi, sektöre yönelen talep belli pazarların ilgi gösterdiği ve belli bölgelerde gittikçe

yoğunlaşan bir sürece girmiştir. Dar bir kıyı bandında giderek artan yoğunluk kaynakların aşırı kullanımına yol açmış ve çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratmaya başlamıştır. Bununla birlikte, arz kalitesi ve talep arasındaki tutarsızlık hizmet kalitesinin de beklenen düzeye çıkamamasına yol açmıştır. Bu gibi olumsuz gelişmelere turizmin sürdürülebilir gelişiminin önünde engel olmaya başlamıştır. Günümüzde sürdürülebilir turizm kavramı doğrultusunda, turizmin çeşitlendirilmesi genel politika olarak benimsenmektedir (Aslan, 1996).

Turizmin çeşitlendirilmesi, deniz-kum-güneş üçlemesinden oluşan turistik ürünün uluslararası turizmdeki gelişme eğilimleri ve turistlerin değişen seyahat anlayışları çerçevesinde zenginleştirilmesi ile ilgilidir. Türkiye, turistik ürün çeşitliliği açısından zengin kaynaklara sahiptir. Yat, macera, spor, kış, kültür, yayla, tarım, ekolojik, termal turizm vb. gibi birçok alternatif turizm alanı bulunmaktadır. Bu yaklaşımın temel amacı, belirli sezonlara sıkışan turizm olgusunu tüm yıla yaymak ve doğal, kültürel, tarihi arz çeşitliliği paralelinde talep çeşitliliği yaratmaktır (Göçmen, 2008).

Termal turizm, Türkiye'nin ağırlıklı olarak Akdeniz kıyı bandında yoğunlaşan klasik deniz turizmine bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Türkiye zengin jeotermal kaynakları açısından birçok turizm ülkesine göre daha avantajlıdır ve deniz turizminde kaybedilen rekabet gücü termal turizm ile geri kazanılmaya çalışılmaktadır (Pınar, 2007). Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın termal turizme yaklaşımı da bu doğrultudadır.

Ülkemizdeki öz ve yenilenebilir olan jeotermal kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasına yönelik olarak geleneksel kaplıca kullanımından farklı bir anlayış ve yaklaşım geliştirilmeye çalışılmaktadır. Termal turizmin geliştirilmesi yönünde kür parkı, kür merkezi ve konaklama entegrasyonu sağlayan tesisleri bünyesinde bulunduran uluslararası standartlara sahip nitelikli tesislerin sayısı ile birlikte, turizm geliri ve turist sayısının artırılması hedeflenmektedir. Termal turizmdeki anlayış, termal sularımızın yıkanma amaçlı kullanımı dışında insan sağlığı, zindelik, rekreasyon, eğlence, dinlence ve spor tesisleri gibi imkanların yer aldığı ve 12 ay boyunca hizmet verebilen tesisler yaratmaktır. Sağlık ve termal turizmine yönelik çalışmalar Bakanlığımızın turizmin çeşitlendirilerek ülke geneline

yayılması politikası içinde termal turizm önemli yer tutmaktadır (Ekim, 2009, www.kultur.gov.tr).

Yalova Kaplıcaları termal turizm açısından ülkede I. derecede önemli merkezler arasındadır. Bu bağlamda kaplıca alanının geliştirilmesinde termal turizm ve sürdürülebilirlik bir araya getirilmelidir. Yukarıda özetlenen kavramlar ışığında kaplıcaların sürdürülebilir termal turizm alanında geliştirilmesi için aşağıdaki ilkeler önem kazanacaktır.

Doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanılması: Kaplıcaların kurulma sebebi şifalı suların varlığı olduğu için, alandaki doğal çıkışlı sıcak su kaynakları, korunması gerekli en önemli doğal kaynaklardır. Tarih boyunca sıcak su kaynaklarının yok olması ya da yer değiştirmesinden dolayı, işlevlerini yitiren ve terk edilen kaplıcalar bulunmaktadır. Sıcak su kaynaklarının yok olmasına sebep olan jeolojik etmenlerin önüne geçilemese de, insan eliyle verilecek zararlar önlenebilir.

Jeotermal Sular ve Doğal Mineralli Sular Kanunu'nda kaynakların kirlenmesini ve bozulmasını önlemek, jeolojik ve hidrojeolojik yapının korunmasını sağlamak için sıcak su kaynağı çevresinde I., II. ve III. derece olmak üzere üç kuşaktan oluşan koruma alanları oluşturulmuştur. Koruma kuşakları ile ilgili detaylı bilgi bölüm 4.6'da verilmiştir.

Yalova Kaplıcaları'nı besleyen sıcak su kaynağı "esas kaynak" adı verilen ve tarihi kaplıca vadisinin batı yönünde, Termal Dere yatağı içinde çıkan kaynaktır. "Göz Suyu", "Valide Suyu" ve "Mide Suyu" olarak adlandırılan ikincil kaynaklar da Termal Dere'nin doğu yönündeki akışı boyunca çıkmaktadır. Dolayısıyla Termal Dere, üzerindeki kaynaklar ile birlikte korunması gerekli doğal varlık olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte Termal Dere tarih boyunca çeşitli banyo yapılarının üzerinde yapıldığı doğal mekândır. Bu yapılardan günümüze ulaşanlar sadece Valide Banyo ve Kurşunlu Banyo'dur. Dere boyunca bugün varolmayan; fakat geçmişte varolma olasılığı olan yapılar olmalıdır; çünkü tarihte banyo yapıları sıcak su kaynaklarının hemen yakınına ya da üzerine kurulur. Bu durumda Termal Dere doğal bir kaynak olmakla birlikte, geçmişteki banyo yapılarının olası izlerini

taşıyan ve tarihi banyo yapılarının yer seçimi ile ilgili bilgiler barındıran kültürel bir mirastır.

Günümüzde Termal Dere, taşıdığı bu kültürel bilgiyi temsil edecek özende korunmamaktadır. Kaynakların çevresinde oluşturulan koruma kuşakları sıcak suyun kirlenmesini önlemek amacıyla oluşturulmuştur. Oysa dere boyunca, yakın dönemlerde yapılan sıcak su tesisatları görsel kirlilik oluşturmaktadır. Benzer bir biçimde yapılan su depoları da alandaki doğal doku ile uyuşmamaktadır. Termal Otel'in yapımı sırasında yapının altına alınan dere, bugün kaplıca vadisi girişinin dışında yeryüzüne çıkmaktadır. Dolayısıyla Termal Otel'in bulunduğu yere kadar tarihi kaplıca vadisi için temel doğal öğe durumunda olan dere, bu özelliğini kaplıca alanının girişine doğru yitirmektedir. Termal Dere'nin bu bağlamda tekrar ele alınması gerekmektedir.

Doğal kaynakların korunması bağlamında dere yatağının iyileştirilmesi, görsel kirlilik oluşturan öğelerin ayıklanması ve derenin tarihi - doğal - kültürel kimliğini temsil eden bir peyzaj çalışması ile tekrar ele alınması gerekmektedir.

Sıcak su kaynaklarının bugün sürdürülebilir bir şekilde kullanılması, kaplıcaları gelecek kuşakların da kullanabilmesini sağlamak için gerekli olan bir yaklaşımdır. Kaplıcalardaki sıcak suların akım değerleri alandaki banyo kapasitesini, dolayısıyla yapılacak tesislerin yatak kapasitelerini belirlemektedir. Yalova Kaplıcaları'ndaki doğal çıkışlı sular 20 litre/sn akım değerine sahiptir. Bu akım değeri ile yapılacak tesislerin kapasite hesabının yapılması çalışmanın konusu dışına çıkmaktadır. Bununla birlikte, kaplıca alanlarında doğal çıkışlı kaynakların akım değerleri planlanan tesislerin yatak kapasitelerine yetmediği durumlarda yeni sondajlar yapılmaktadır. Yapılacak sondajlar ile doğal çıkışlı kaynaklar arasındaki jeolojik ilişki Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu'nda yer almaktadır. Kanuna göre doğal çıkışlı kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanılması önceliklidir. Bu bağlamda yeni yapılacak sondajlar, doğal çıkışlı sıcak suların akım değerlerini etkilemeyecek şekilde tasarlanmalıdır. Bu durumda tarihi kaplıca vadisindeki "esas kaynak" ve akım değeri, alanın turistik kullanımını ve kapasitesini belirleyen en önemli doğal değişkendir.

Kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi: Bu madde bölüm 5.2’de detaylı olarak incelenecektir.

Konaklama sürelerinin 12 aya yayılması: Antik ve Bizans Dönemi boyunca kaplıcaların hangi mevsimlerde kullanıldığı ile bilgilere ulaşmak zordur; fakat Evliya Çelebi Yalova Kaplıcaları’nın kiraz mevsiminde kalabalık olduğundan söz eder. Benzer bir biçimde, Dr. Bernard Çekirge Kaplıcaları için en uygun mevsimin bahar ayları olduğunu söyler. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, Yalova Kaplıcaları Sultan Abdülmecit ve Abdülhamit dönemlerinde ağırlıklı olarak yaz aylarında kullanılmıştır. Atatürk Köşkü ve Yaverlik Köşkü’nde gerekli ısıtma donanımının olmaması da yapıların yazlık kullanıma dönük yapıldığına işaret etmektedir. Geçmişte yaz ve bahar aylarının rağbet görmesi, hem bu mevsimlerin ruhi dinlenme açısından elverişli olması, hem de konaklama tesislerinde gerekli ısınma donanımının olmamasından kaynaklanıyor olmalıdır.

Günümüzde ılıman olan bahar ayları ve güneşli olan yaz ayları, kaplıca kürünün bir parçası olan klimaterapi için modern tıp ölçütlerinde önerilen aylardır. Bu aylarda kür parkı içerisinde gezinti, yürüyüş yapmak ve çeşitli açık hava spor dalları ile uğraşmak rehabilitasyonun bir parçasıdır.

Termal turizm alanındaki hedefler, kaplıca kürünün çeşitlendirilerek 12 ay boyunca devam ettirilmesine dönüktür. Bu durumda yaz aylarına dönük olan geleneksel kaplıca kullanımı, kış aylarını da kapsayacak şekilde tekrar düzenlenmelidir. Böyle bir düzenleme mevcut yapıların revize edilmesini ve gerekirse ek mekânların yapılmasını gerekli kılacaktır.

Yalova Kaplıcaları’nda olduğu gibi, geleneksel kaplıcalarda banyo birimleri ile konaklama birimleri birbirinden bağımsız olarak inşa edilir. Oysa modern dönemde yapılanlar bu iki birimi, özellikle soğuk iklim koşullarında küristin konfor düzeyini arttırmak için birbiri ile ilişkilendirmektedir. Alandaki Termal Otel ve Çınar Otel’de banyo birimlerinin bodrum katta inşa edilmesi böyle bir kaygının sonucu olmalıdır. Bununla birlikte toplu banyo yapıları olan Kurşunlu Banyo ve Valide Banyo konaklama yapıları ile bu anlamda ilişkili değildir.

Kurşunlu Banyo'nun kuzeydoğu yönüne eklenen kafeterya birimi (Şekil 4.12) niteliksiz olmakla birlikte, banyo sonrası oluşan ve soğuk aylarda bir gereksinim haline gelen kapalı bir dinlenme alanının gerekliliğine işaret etmektedir. Tarihi Valide Banyo'nun kullanımında da kışa dönük benzer bir sorun ortaya çıkmaktadır. Tarihi banyo çekirdeğinin kuzeyine geç dönemde eklenen soyunma birimleri (Şekil 4.21), konforlu bir dinlenme alanı içermemektedir.

Antik Alliano İlıcaları'nda toplanma ve dinlenme yeri olan A2 salonu (Kuzey İlıca, Şekil 3.28) ve 1 no'lu salon (Güney İlıca Şekil 3.34), taşıdıkları simgesel anlamların yanısıra, banyoların hem kış, hem de yaz aylarında konforlu kullanımını sağlayan mekânlar olmalıdır. Çekirge Kaplıcaları'nın gelişim sürecinde 15. yüzyıl sonlarında yapılara eklenen camekân alanları da, birer sosyal toplanma alanı olmalarının yanısıra, banyo sonrasında dinlenmek için değerlendirilen mekânlardır.

Tarihteki örneklerden ve günümüzün gereksinimlerinden hareketle, alanın 12 ay boyunca kullanımını sağlamak için tarihi banyo yapıları kışlık kullanım açısından restorasyon görebilir. Banyo sonrası küristin yeterince dinlenmesi ve açık havaya çıkmak için hazırlanması anlamında ayrılacak ya da eklenecek alanlar tarihi banyoların kışın da kullanımını arttıracaktır.

Yalova Kaplıcaları'ndaki turizm faaliyetlerinin 12 aya yayılabilmesi için, banyo yapılarında yapılacak düzenlemelerin yanısıra, alanda kışa dönük ek tedavi ve rekreasyon ünitelerinin de yapılması gerekmektedir. Kapalı spor alanlarının yokluğu bu anlamda bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ziyaretçi memnuniyetinin optimize edilmesi: Turizm alanında turist memnuniyetinin yüksek seviyede tutulması, turistik alanların pazarlanabilirliğinin ve popülerliğinin gelecekte de sürdürülebilmesi için gerekli görülmektedir. Bu memnuniyetin sağlanması ağırlıklı olarak turizm işletmeciliğinin alanına girse de, üst yapıdaki fonksiyonların çeşitliliği memnuniyetin sağlanmasında önemli bir değişkendir. Fonksiyon çeşitliliğinin sağlanması da mimari mekânların düzenlenmesi ile ilgilidir. Örneğin yukarıda sözü edilen yapı konforunun sağlanması aynı zamanda ziyaretçi memnuniyetini arttıran bir olgudur.

Alandaki ziyaretçi memnuniyetinin mimari mekânlarda kurgulanabilmesi için, iki aşamalı tasarım yaklaşımı gerekmektedir. Birinci aşamada küristlerin kaplıcaları günümüzde olduğu gibi bir veya iki günü geçmeyen kısa sürelerde değil, modern tıbbın önerdiği gibi 14 veya 21 gün boyunca kullanacağı düşünülmelidir. İkinci aşamada ise, uzun süre alanda konaklayacak küristin alacağı kaplıca tedavisinin günlük ve haftalık rutinleri düşünülmelidir.

Kaplıcalar küristler için farklı bir dünyayı temsil eder. Bu dünya rahat, gündelik hayatın endişe ve sıkıntılarından uzak, hastalıklardan kurtulma umuduyla dolu bir dünyadır. Kürist kaplıca alanına adım attığı andan itibaren gündelik rutininden çıkıp başka bir rutine dâhil olacaktır. Kaplıca dünyasına iç, gündelik dünyaya dış dünya diyen Jakobsson'a göre (2004), bu iki dünya arasındaki geçişi su elemanı temsil etmektedir. Suyun katı, sıvı ve buhar hallerinde saklı olan geçiş ögesi özelliği, kaplıcalarda maddi dünya ile manevi dünya arasındaki geçişi temsil etmektedir. Üçüncü bölümde de işlendiği gibi, benzer bir yorumu Yegül, antik kaplıcalardaki dini dünya ile din dışı dünya arasında kurulan ilişkiyle yapmaktadır. Küristler her ne kadar suyun bu sembolik değerinin farkında olmasalar da, kaplıcalardaki peyzaj tasarımları suyun temsiliyet özelliği üzerinden kurgulanabilir.

Kaplıcalardaki gündelik rutin, banyo ve peşisıra gelen dinlenme eylemlerinin sabah ve akşam tekrarı üzerine kuruludur. Hastalıkların çeşitlerine göre farklı tedavi yöntemleri kullanılmakla birlikte, kaplıca tedavisinde genellikle sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez banyo olmak önerilir. Banyo ya da içme kürünü doğada yapılacak gezinti ve yürüyüşler izler. Fiziksel aktivite kaplıca kürünün bir parçasıdır ve antik dönem tıbbında “diyet”, 19. yüzyılda Dr. Bernard tarafından “perhiz” olarak tanımlanan olgunun en önemli ögesidir. Kaplıcadaki yaşam banyo, beden hareketler, düzenli uyku, dinlenme ve hafif beslenmeyi kapsar. Bu yaşam şekli hekimin belirleyeceği zaman aralıklarında tekrar eden gündelik bir rutine dönüşür. Jakobsson'a (2004) göre iyileşmek için her gün tekrar edilen kaplıca eylemleri (banyo, yürüyüş vb.) ritüel bir anlam kazanır.

Küristlerin memnuniyeti kaplıca rutininin yaşanacağı fiziksel mekânların nitelikli düzenlenmesi ile artacaktır. Özellikle açık alan düzenlemelerindeki ana fikir, küristin

kaplıca rutini içindeki zamanının yönetimi ile ilgili olmalıdır. Banyo ve içme yapılarının çevresi, banyo ve yürüyüş kürü ilişkisinde düşünülmesi, parklar, gezinti yolları vb. kür dışında arta kalan zamanlara dönük ele alınmalıdır. 14 veya 21 gün boyunca devam eden kürlerin sıkıcı hale dönüşebileceği açıktır. Jakobsson'a göre (2004) yapılan yürüyüş ve gezintilerin bir amacı olması eylem için motive edici bir unsurdur. Tarihi alanlar, heykeller, tematik parklar ve bahçeler, ibadethaneler, sosyal ilişkileri destekleyen alanlar sürekli aynı eylemleri tekrar eden küristler için peyzaj çalışmalarında motive edici elemanlar olarak kullanılabilir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Yalova Kaplıcaları'nda yapılan peyzaj çalışmaları alana nitelikli bir çevre kazandırmıştır. Çok sayıda park düzenlemesi yapılmış ve endemik bitki türlerinden oluşan tematik bahçeler oluşturulmuştur; fakat bu düzenlemelerde kaplıca peyzajı anlayışının dışında, dönemin hâkim peyzaj anlayışı izlenmektedir. Alanın geliştirilmesinde yukarıda sözü edilen kaplıca rutini ve küristin zamanının yönetimi dikkate alınarak yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

Diğer turizm çeşitleri ve çevre ile entegrasyon sağlanması: Yukarıda da belirtildiği gibi, kaplıcalardaki uzun süreli konaklamalar küristin zamanının planlanmasını gerektirmektedir. Bu planlama çerçevesinde, kaplıca alanı içerisinde hem kaplıca kürünün gerektirdiği eylemlere dönük, hem de boş zamanları değerlendirmeye dönük sosyal ve sanatsal aktiviteler için birimler düşünülmelidir. Bununla birlikte, küristin kaplıca alanı dışına çıkması, çevre yerleşimleri ziyaret etmesi, alışveriş yapması vb. küristin rutininin çeşitlendirilmesinde gereksinim olarak ortaya çıkacaktır. Bu gereksinimin Yalova Kaplıcaları bağlamında planlanması gerekmektedir. Çevredeki doğal güzellikler, tarihi kaplıca vadisinin çeperinde gelişen Gökçedere ve Üvezpınarı Köyleri, kaplıca yolu üzerinde bulunan arberetumlar gibi diğer turizm çeşitlerine konu olabilecek tüm olgular, alanın gelişimiyle paralel olarak düşünülmeli ve planlanmalıdır. Bir başka deyişle Yalova Kaplıcaları'nın termal turizm alanındaki gelişimi bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Sağlık sektörü ile eşgüdümün sağlanması: Kaplıcalar tarih boyunca hem sağlık, hem de tatil merkezleri olmuşlardır. Dinlenme ve eğlenme eylemleri sağlık

olgusunun ayrılmaz parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaplıcaların gelişimi ise, sağlık alanındaki gelişmelerle paralel olarak ilerlemektedir.

Antik Roma Dönemi'nde kaplıcalar önemli tedavi merkezleridir, tedaviler döneminin bilimsel yöntemleri ışığında yapılmaktadır ve bu dönem kaplıcalar için en parlak dönemdir. İlerleyen dönemlerde kaplıcalardaki tedavi, yıkanma eyleminin gölgesinde kalır ve sağlık olgusu efsanelerdeki tılsımlı güçler ile temsil edilir. Erken Cumhuriyet ile birlikte bilimsel tedavi tekrar gündeme gelir; fakat kısa zamanda göz ardı edilir. Günümüzde ise, termal turizmde yine bilimsel temelli tedavi arayışı söz konusudur.

Yalova Kaplıcaları'nın tarihi de yukarıdaki sırayı izlemektedir. Bu bağlamda bilimsel temelli tedavi anlayışı, kaplıcaların sürdürülebilirliği açısından benimsenmesi gereken turizm politikası olmalıdır. Günümüzde kaplıcalardaki tedavi hizmetleri profesyonel bir sağlık ekibinin kontrol ve denetiminde değil, halkın geleneksel kullanım bilgisi ışığında kendiliğinden yürütülmektedir. Dolayısıyla ilgili sağlık kurumları ile yapılacak işbirliği ya da alan özelinde kurulacak bir sağlık ekibi hem kaplıcalardaki hizmet kalitesini arttıracak, hem de kaplıcaları tarihsel süreç içerisinde hedef edinilen noktaya taşıyacaktır.

Paydaşlar arası koordinasyonun sağlanması: Yalova Kaplıcaları'nın sürdürülebilir gelişiminde benimsenecek ilkelerin hayata geçmesi için alan ile ilgili kurumların ve grupların aynı hedef üzerinde işbirliği yapması gerekmektedir.

Sürdürülebilir bir turizm gelişimi sağlamak üzere birbirinden farklı paydaş/aktörler ve alanın özelliklerine göre farklılaşan ilgi grupları olması sebebiyle alana her zaman özel koşullar ile yaklaşmak gerekmektedir. Bu süreçte, problemlerin çözümü ve planlamanın başarısı için standart bir prosedür söz konusu değildir. Süreç iki aşama gerektirmektedir; ne istendiğinin ortaya konduğu 'hedef belirleme' aşaması ve istenene nasıl ulaşılabileceğinin belirlendiği 'planlama' aşaması. İşbirliğinin sağlanması da benzer aşamaları kapsamaktadır, bunlar; politikaların koordinasyonu, amaçlar ve hedefler üzerinde anlaşılması ve idari koordinasyon, uygulama hedeflerine ulaşacak araçların belirlenmesidir (Çıracı, Turgut ve Kerimoğlu, 2008).

Yalova tarihi kaplıcalar vadisi (1-2-9-14-15-16 pafta, 397 parsel) Hazine mülkiyetindedir. 26.06.1939 tarih ve 3653 sayılı yasa ile Hazine mülkiyeti üzerinde bulunan kaplıca tesislerinin işletmesi Sağlık Bakanlığı'na verilmiştir. Bu yasada 03.06.2004 yılında yapılan değişiklikle, tesisler gerçek ya da tüzel kişilere kiralanabilmekte ya da restore et-işlet-devret usulü ile devredilebilmektedir. Alandaki yatırımların ve planlama çalışmalarının yönetilmesi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yetkisindedir. Sıcak su kaynaklarının mülkiyeti devletin tasarrufu altında olup, korunması, dağıtımı ve denetiminde Yalova İl Özel İdaresi yetkilendirilmiştir.

Türkiye'deki bütün termal alanlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı yatırım ve planları yöneten kurum, İl Özel İdareleri sıcak suyun dağıtım ve denetiminden sorumlu olan kurum, Sağlık Bakanlığı ise, kaplıca tesislerini modern kaplıca tedavisi kriterlerinde denetleyen ve belgelendiren kurumdur. Yalova Kaplıcaları'nda farklı olarak Sağlık Bakanlığı işletmeci kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı Anadolu'daki birçok kaplıcada da, İl Özel İdareleri veya belediyeler gibi devlet kurumları işletmecilik yapmaktadır.

Yalova Kaplıcaları'nın ve diğer kaplıca alanlarının gelişimi için bu kurumlar arasında işbirliğinin sağlanması, idari ve politika koordinasyonunun yapılması gerekmektedir.

5.2 Alandaki Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasında Benimsenecek İlkeler

Kültür ve doğa varlıklarının korunmasında koruma ile turizm arasındaki amaç-araç ilişkisi tartışılan bir olgudur. Bilimsel koruma alanında turizm, ekonomik katkı sağlayacak bir araç olarak görülürken, turizm alanında kültür ve doğa varlıklarının korunması, sektörün pazarlanabilirliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamak açısından bir amaç haline dönüşmektedir. Ülkemizin izlediği turizm politikalarında ise, kültürel mirasın araçsallaştığı açıkça görülmektedir.

...Kıyılarıdaki doğal güzellikler beş yıldızlı otellerin yan yana yığıldığı mimarlık ucubelerine dönüşmüştür. Her mimari biçemin bir arada kullanılabildiği kimliksiz oteller, İspanya'da 1970'lerde denenip başarısızlığı kanıtlanmış bir turizm

yaklaşımının niteliksiz örneklerini oluşturmuştur... Kültürel çevrelerin de turizm sektöründen pay alma adına birçok müdahale gördüğü artık geri dönüşsüz bir tahribatın ana nedenidir (Asatekin, 2004, s. 59).

Taylor, sadece turistlere satış yapmak amacı güden koruma yaklaşımlarının tamamen yanlış bir strateji olduğunu vurgular. Taylor'a göre kültürel mirasın korunması ile turizm birbiri ile ilişkili işleyen süreçler değildir. Kültür mirasının turizm amacı ile korunması, mirası korumaktan öte, turistik bir ürün geliştirmekle ilişkilidir. Miras ve turizm arasındaki tüketim temelli ilişki, sinerjik bir ilişkiye dönüştürülmeli ve bu sinerji mirasın sahip olduğu değerler dizgesinin bağlama dönük yorumundan hareketlenmelidir (Taylor, 2004).

Kültürel mirasın turistik bir ürün haline dönüşmesi kültürel kimlik ile uyumlu olmayan arabesk/kitch mekânların oluşmasına, yerel yaşam biçimlerinin bozulmasına, geleneksel niteliklerden tümüyle uzak çevrelerin gelişmesine sebep olmaktadır. Bu durumda hedeflenen üst gelir - üst kültür grubu turistlere hitap edilememekte ve amaçlananın aksine turist grubunun niteliği düşmektedir. Sonuçta, ne doğal ve kültürel varlıklar korunabilmekte, ne de turizmin sürdürülebilirliği sağlanabilmektedir.

Yukarıda ilkeleri özetlenen termal turizm ise, amaç - araç ilişkisi açısından kültür ve kitle turizminden farklılaşmaktadır. Kültür turizmine konu olan mirasın özgün işlevleri yerel halkın gereksinimlerine dönüktür ve turizme konu olduğu andan itibaren turistin gereksinimlerinin bir parçası haline gelmektedir. Dolayısıyla miras bağlamından koparılmaktadır; geleneksel konutların bar, pansiyon, restoran gibi işlevlerle dönüştürülmesi gibi. Oysa termal turizme konu olan mimari ve doğal mirasın özgün işlevi değişmemektedir. Kaplıca çevreleri ve banyo yapılarının sağlık işlevi tarihten günümüze kadar süreklilik gösteren bir olgudur. Bu açıdan bakıldığında, termal turizm alanlarındaki mimari mirasın korunması amaç ve araç arasında bir çelişki oluşturmamaktadır. Tarihi kaplıcaların sağlık amacı ile kurulması ve günümüzde termal turizmin amacının da sağlık olması, koruma ve turizm alanında hedef birlikteliği sağlamaktadır.

“Kimliğimizin kültürel dayanağını oluşturan fiziksel tanıkların yaşatılması ve gelecek kuşakların da bu tanıklıktan yararlanabilmeleri için sergiledikleri/içerdikleri bilgileri yamılgıya neden olmayacak bir biçimde aktarmaya yönelik müdahalelerin tümü ‘koruma’ olgusunu tanımlar (Asatekin, 2004, s. 53). Uluslararası koruma, kuram ve yaklaşımlarında bir kültür varlığı, içerdiği önem/değerler, sergilediği sorunlar ve taşıdığı olanaklara göre müdahale görür. Kültür varlığının geçmişten bugüne değin daima bir çevrenin parçası olduğu da unutulmaması gereken bir olgudur.

Günümüzde bilimsel koruma alanındaki hâkim yaklaşım koruma sürecinin kültür varlığının bağlamına özel geliştirilecek bir “yönetim planı” çerçevesinde yönetilmesidir. Uluslararası bildirilerde “miras yönetimi” kavramının ortaya çıkışı 1990’lı yıllardır. 1990 yılında Lozan’da ICOMOS tarafından yayınlanan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, Venedik Tüzüğü’nün koruma ilkelerini ve tekniklerini kabul ederken, arkeolojik mirasın korunmasına dönük geliştirilecek politikaların bütünleşik, disiplinlerarası olması gerektiğini vurgulayan bir yöntem arayışı içindedir (Şubat 2007, http://www.icomos.org/ICOMOS_Documents.html). Benzer bir bildiri 1996 yılında Bulgaristan’da su altındaki kültürel mirasın korunması için kabul edilmiştir. Her iki bildiri de, kültürel mirasın korunmasında etkin olan değişkenlerin, alana özgü bütünleşik bir yönetim anlayışı ile yönetilmesi gerektiği ana fikri vardır. 1999’da Avustralya ICOMOS’u tarafından kabul edilen Burra Tüzüğü koruma olgusunu kendi başına bir eylem olarak değerlendirmek yerine, alan yönetiminin parçalarından biri olarak tanımlar. Koruma, kültürel öneme sahip alanların yönetiminin ayrılmaz bir parçasıdır ve sürekliliği olan bir sorumluluktur (Şubat 2007, <http://www.icomos.org/australia/burra.html>).

Burra Tüzüğü’nde koruma ile ilgili kavramlar çeşitlendirilmektedir. Buna göre; Alan: Mimari yapı, kentsel alan, arkeolojik alan, dini merkez, anıtlar ve anıtsal ağaçlar olmak üzere bütün kültür ve doğa varlıklarıdır.

Kültürel önem: Geçmiş, günümüz ve gelecek için estetik, tarihi, bilimsel, sosyal, ekonomik, politik ve manevi değerlerin tümüdür. Kültürel önem, edinilen tarihsel ve yeni bilgilere, alanın devam eden tarihine göre değişebilir ve “alan” ve çevresi ile ilgili verilere, dokuya ve kullanıma bağlı olarak tanımlanır.

Doku: “Alana” ait tüm fiziki bileşenlerdir.

Yerleşim: “Alanı” çevreleyen veya “alan” ile görsel ilişkisi olan diğer alanlardır.

İlişkili yer: “Alanın”, “kültürel önemine” katkıda bulunan yer anlamındadır.

İlişkiler: “Alan” ile insanlar arasındaki bağları içermektedir.

Kullanım: “Alanın” mevcut kullanımı.

Uyumlu kullanım: “Alanın” “kültürel önemini” koruyan alternatif kullanım çeşitleridir.

Koruma: “Alanın” “kültürel önemini” koruyan işlemlerin tümünü içermektedir.

Bakım: “Alanın” “dokusunun” günümüz ve gelecekte sürekli bakımını tanımlamaktadır.

Tüzükte vurgulandığı gibi, bilimsel korumanın amacı esasen “kültürel önemin” korunmasıdır ve kültürel önemin tespitinde kullanılacak alt kavram ise, doku, yerleşim, ilişkili yer ve kullanımdır. Tüzükte koruma sürecinin beş ana başlık altında yönetilmesi önerilmektedir:

- 1- Alan ile ilgili veri toplanması
- 2- Verilerin analizi
- 3- Veriler ışığında alana ait kültürel önemin tespiti
- 4- Alanın geleceği ile ilgili strateji geliştirilmesi
- 5- Sürecin yönetilmesi

Koruma sürecinin “miras yönetimi” kavramı içerisinde değerlendirilmesi dünya mirasının korunması ilkelerinde de vurgulanan bir olgudur. Restorasyon ve koruma, mirasın ve çevresiyle kurduğu ilişkilerin açıklıkla tanımlanması üzerine kurulmalıdır. Bu tanım, mirasın günümüz toplumunun ayrılmaz bir parçası olarak önem ve değerlerinin tespit edildiği ve yönetim hedeflerinin geliştirildiği eleştirel bir sürecin parçasıdır. Bu süreç, dört ayrı aşamada değerlendirilmektedir.

İnceleme: Mirasın tarihsel dokusu ve fiziksel çevresi içinde sistematik olarak incelenmesi

Tanım: Mirasın ve çevresinin değerlerini ve önemini vurgulayan tarihsel bir tanım

Analiz: Mirasın fiziki bileşenlerinin ve yapı sisteminin koruma ve restorasyondan kullanılması için bilimsel tekniklerle analiz edilmesi

Strateji: Mirasın korunması ve değişimlerin yönetilmesi için periyodik izleme ve bakım denetimlerini içeren kısa ve uzun zamanlı programlar (Feilden ve Jokilehto, 1998, s. 14).

Feilden ve Jokilehto (1998), “dünya mirası” tanımının yapılması ve sürdürülebilir yönetiminin sağlanması için bir dizi kavram ve yönerge geliştirmiştir. Bunlar esasta dünya mirası kategorisine giren varlıklar içindir; fakat yaklaşım ve yöntem açısından tüm kültür ve doğa varlıklarının korunması için benimsenebilir.

Feilden ve Jokilehto (1998, s.16), sanat ya da zanaat ürünü obje, tarihi yapı, tarihi şehir ya da yerleşim gibi kültür varlıklarının oluşum süreçlerini tıpkı bir insan ömrü gibi doğan, büyüyen ve gelişen zaman dilimlerinde düşünmekte ve tarihsel süreci üç temel zamana bölmektedir: birinci zaman varlığın yaratılması, ikinci zaman varlığın ortaya çıkışından bugüne kadar ilerleyen süreç ve üçüncü zaman da varlığın bugünkü farkındalığını tanımlamaktadır. Bu zaman dizisi varlığın tarihsel yaşam çizgisini oluşturmaktadır ve farklı zaman dilimlerinde toplumların kültürel, sosyal, ekonomik ve politik durumları varlığın gelişimini etkilemektedir.

Kültürel ve doğal varlıklara yapılacak müdahalelerde mirasın taşıdığı önem ve değerler etkili olmalıdır. Bu değerlerin tespiti ise, yukarıda sözü edilen tarihsel zaman çizgisi içinde değerlendirilmelidir. Buna göre Feilden ve Jokilehto (1998, s.18-21), bir dizi değer sınıflandırması yapmaktadır. Bunlar;

Kimlik değeri: Toplum ile kültürel varlık arasındaki bağlarla ilişkili olarak, anı, dini sembolik, politik, kahramanlık vb. gibi değerleri tanımlamaktadır. Bu değerlerin varlığı restorasyonların abartılı olmasına yol açabileceği gibi, yokluğu da kültürel varlığın göz ardı edilmesine sebep olabilmektedir.

Sanatsal ve teknik değer: Kültürel varlığın tarihsel süreç içinde değerlendirilmesi ile ortaya çıkacak, mimari, teknik, yapısal ve işlevsel değerleridir. Restorasyon ve koruma tekniklerini belirlemesi bakımından önemlidir.

Nadirlik değeri: Tip, stil, yapım kültürü, bölge, temsiliyet, malzeme veya bu gibi özelliklerin farklı birlikteliklerinden kaynaklanan teklik değeridir. Bu değer ağırlıklı olarak dünya mirasını tanımlamaya dönük olsa da, giderek yok olmakta olan bazı kültür varlıklarımız için az bulunurluk değeri olarak yorumlanabilir.

Ekonomik değer: Kültür varlığının turizm, ticaret veya bölgelere göre değişebilecek nitelikteki kullanım değeriyle ilişkilidir ve koruma sürecinde motivasyon sağlayan bir değerdir.

İşlevsel değer: Ekonomik değer ile ilişkili olup, özgün işlevlerin devamı ya da uyumlu kullanımla ilişkili bir değerdir. Yapıların ya da çevrenin tahribat düzeyi ve günümüzün gereksinimleri hem bu değeri belirlemekte, hem de koruma biçimini belirlemekte etken olmaktadır.

Eğitim değeri: Kültür varlığının temsil ettiği tarihsel ve kültürel bilgileri bugün ile bütünleştirebilme olanağına sahip olması ile ilişkilidir. Belgesel değer olarak da düşünülebilecek bu değer kültür varlığının turizm alanına konu olmasını sağlamakta ve turizm amaçlı kullanım da, gereksiz rekonstrüksiyonlara ya da, özgün dokunun bozulmasına sebep olabilmektedir (arkeolojik alanlarda olduğu gibi).

Sosyal değer: Kültür varlığının sosyal değeri, taşıdığı gelenekler ile bugünün uyumu üzerine kuruludur. Toplumların sosyal ve kültürel kimliklerinin gelişimi açısından önemlidir.

Politik değer: Kültür varlıkları, bulunduğu bölge ve ülkeye bağlı olarak, tarihte bir takım olaylara tanıklık etmektedirler. Bu olayların günümüz ile olan ilişkisi açısından kültür varlıkları politik değerlere sahip olabilirler.

Yukarıdaki değerler ışığında değerlendirilecek dünya mirası kültür varlıklarının buldukları çevre ile ilişkili şekilde korunmasında ve geliştirilmesinde bakım, onarım, restorasyon ve izleme süreçlerini kapsayan yönetim planları hazırlanmalıdır. Yönetim planlarının programı ve aşamaları aşağıdaki gibi maddelendirilmektedir (Feilden ve Jokilehto, 1998):

- 1- Kültür ve doğa varlığının kendisi, bulunduğu alan ve ilişkili çevre hakkında tarihsel, belgesel, teknik, yapısal vb. bilgilerin toplanması
- 2- Kültür ve doğa varlığının taşıdığı önem ve değerlerin tespit edilmesi
- 3- Sözkonusu varlığın taşıdığı olanakların, sorunların, güçlü ve zayıf yönlerin tespit edilmesi
- 4- Korumaya ve geliştirmeye dönük amacın ve stratejinin belirlenmesi
- 5- Mevcut yasal düzenlemeler ve planların yönetim planının amacı doğrultusunda değerlendirilmesi ve entegre edilmesi
- 6- Yönetim planının hayata geçmesi için gerekli finans kaynakları ve personel alt yapısının oluşturulması
- 7- Yönetim planının yürütülmesi ve periyodik olarak hazırlanacak programlar ile izlenmesi

Yukarıda aşamaları özetlenen, dünya miras alanları yönetim yönergesinin Türkiye için uyumluluğu başka bir çalışmanın konusu olacaktır. Bununla birlikte, yönergede vurgulanan prensipler ve kavramlar evrensel ölçekte ve tarihi Yalova Kaplıcaları'nın gelişiminde de izlek olarak kabul edilebilir. Buna göre çalışmanın dördüncü bölümünde, yönergenin 1. maddesiyle ilgili olarak Yalova Kaplıcaları hakkında tarihsel, belgesel, teknik ve yapısal bilgiler konu edilmiştir. Alanın coğrafi konumu, jeolojik yapısı, iklimi ve tarihsel gelişimi ortaya konmuş, alandaki yapılar banyo ve konaklama yapıları olmak üzere iki sınıfta incelenmiş ve alanın kaplıca yerleşimi olarak gelişimiyle ilgili dönemsel analiz yapılmıştır. Bununla birlikte alanın mevcut yönetim şekli incelenmiş ve termal turizm açısından olumlu ve olumsuz yönleri tespit edilmiştir.

Yönergenin 2., 3., ve 4., maddeleriyle ilgili çıkarımlar aşağıdaki bölümde yapılacaktır. Alanın taşıdığı önem ve değerlerin tespit edilebilmesi, sorun ve

olanakların belirlenebilmesi ve alanın gelişimiyle ilgili amacının tespit edilebilmesi için üçüncü bölümde konu edilen Batı Anadolu'daki tarihi ve geleneksel kaplıcaların incelenmesinden elde edilen sonuçlardan da faydalanılacaktır.

5.2.1 Tarihi Yalova Kaplıcaları'nın Taşıdığı Değerler ve Önemi

Tarihi Kaplıca Vadisi'nin kültürel ve doğal bir varlık olarak korunmasında, hem yapıların, hem de vadi bütününün taşıdığı değerlerin tespit edilmesi ve alanın öneminin ifade edilmesi gerekmektedir. Feilden ve Jokilehto'nun (1998) yönetim planı yönergesinin 2. maddesini oluşturan, korunması gerekli varlığın önem ve değerleri tarihi Yalova Kaplıcaları için yedi ana başlık altında toplanmıştır. Yönergede konu edilen nadirlik ve politik değer alanda tespit edilen değerler içinde değildir. Alan özelinde sanatsal - teknik değer mimari değer ve tarihsel değer başlıkları altında, eğitim değeri de belgesel değer içinde yorumlanmıştır. Ayrıca alandaki doğa-yapı-insan ilişkisi ve kaplıca tanımının, çalışma boyunca vurgulandığı gibi, tek yapı tanımını aşan anlamı dikkate alınarak, bütünsellik değeri öne sürülmüştür.

Kimlik değeri: Tarihi Yalova Kaplıcaları, Termal ilçesine kaplıca şehri / yerleşimi kimliğini kazandıran alandır. Gökçedere ve Üvezpınarı köylerinin termal turizm alanındaki gelişiminde tarihi kaplıca vadisi motive edici bir unsur olmuştur ve günümüzde bu köyler ve vadi birleştirilerek Termal İlçesi kurulmuştur. Alanın zengin sıcak su kaynakları, bitki örtüsü ve yüzyıllardır kaplıca işlevi ile kullanılıyor olması kaplıca kimliğinin oluşmasındaki en önemli etkenlerdir. Bununla birlikte alandaki banyo yapıları (Kurşunlu Banyo ve Valide Banyo) hem alana kaplıca kimliğini getirmekte, hem de mimari üslup olarak yapıldıkları dönemlerin özelliklerini taşımaktadır. Benzer şekilde tarihi konaklama yapıları da alana termal turizm alanında tarihsel bir kimlik kazandırmaktadır.

Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yöneticilerin alana özel ilgi göstermesi, özellikle Atatürk'ün kendisinin kaplıcaları dinlenme mekânı olarak tercih

etmesi, alana bu anlamda sembolik bir değer yüklemektedir. Dolayısıyla tarihi kaplıca vadisi toplum ve Atatürk arasındaki birçok değeri de temsil etmektedir.

Belgesel değer (eğitim değeri): Tarihi kaplıca vadisi, Termal Dere boyunca ve vadi sırtlarında katmanlar halinde gelişen bir kaplıca kültürünün izlerini taşımaktadır. Alan, antik Roma, Bizans, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinde sürekli kullanım gördüğü için her dönemin kaplıca kullanımı ile ilgili yaklaşımını alanda görmek mümkündür. Kaplıcaların tarihteki inişli çıkışlı öyküsü, alanın gelişimini etkileyen faktörleri bütün açıklığı ile yansıtmaktadır. Büyük şehirlere, ana ticaret ve ulaşım akslarına yakın ve ulaşılabilir olduğu durumlarda kaplıcaların gelişim olanaklarının artması, hükümet kademesindeki yöneticilerin ve toplumun refah seviyesi yüksek kesimlerinin özel ilgisinin kaplıcaların gelişimi için tetikleyici bir unsur olduğu ve tüm bunlarla birlikte kaplıcalardaki sağlık olgusunun tatil, dinlenme ve eğlence ile bütünleşen bir kavram olduğu Yalova Kaplıcaları'nın tarihinde okunan bilgilerdir. Bu bilgiler Batı Anadolu'daki hemen tüm kaplıcalarda ortak olan ve günümüzde kaplıca alanlarının gelişimlerinde izlek oluşturabilecek bilgilerdir.

Alanın tarihsel dönemler boyunca kullanım görmesi, insan bedeninin, temizlik olgusunun ve sudan gelen sağlığın tarihine tanıklık etmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda sembolik bir değer taşımaktadır. Bu değerde, antik dönemin kaplıcalara yüklediği dini ve din dışı dünya arasındaki kutsal eşik alan anlamı, devam eden Bizans Dönemi'nde suyun kutsallığının tedavinin bir parçası olmaktan çıkıp üç azizenin efsanelerine dönüşmesi, Osmanlı Dönemi'nde sudan gelen sağlığın yıkanmanın bir parçası haline gelmesi ve nihayet Erken Cumhuriyet Dönemi'nde termal su ile çağdaş tıbbın tekrar buluşması bilgileri gizlidir. Bir başka deyişle tarihi kaplıca alanı, antik dönemde kurulan maddi dünya ile manevi dünya arasındaki bütünlüğün giderek çözülmesine ve bugün bu bütünlüğün tekrar tesis edilmesi çabalarına tanıklık eden belgesel bir değer taşımaktadır.

Şifalı suyun ve sudan gelen sağlığın gelecekte de insanların yaşamlarında varolmaya devam edeceği düşünüldüğünde, alanda yapılacak müdahalelerin ve

şeklinin, bugünün insan-doğa-sağlık anlayışını yansıtacağı ve bunun gelecek kuşaklar için belge niteliği taşıyacağı unutulmamalıdır.

Ayrıca Yalova Kaplıcaları'nın 1930'lu yıllarda Atatürk'ün dinlenme mekânı olması, bunun için bir köşk ve Termal Otel'in bitişiğine banyo dairesi yapılması, Atatürk'ün Yalova Kaplıcaları'nı "termal su şehri" olarak geliştirmek istemesi ve bu doğrultuda çok sayıda çalışma yapılması alana toplumsal anı değeri kazandırmaktadır.

Tarihsel değer: Yalova tarihi kaplıca vadisinde bulunan Kurşunlu Banyo Bizans Dönemi'ne, Valide Banyo, Köşkler, Büyük Otel ve Gazinosu, Çınar Otel ve Taş Otel Osmanlı Dönemi'ne, Termal Otel ve kür parkı içindeki peyzaj düzenlemeleri Erken Cumhuriyet Dönemi'ne, Çamlık Otel ve Valide Banyo 1960'lı yıllara ait mimari ve tarihsel değerler taşımaktadır. Kaplıca bütününe parçaları olan bu yapılar, tarih içinde bir kaplıca çevresinde oluşan ve zamanla değişen işlev çeşitlerini ve bu işlevlerin mekânsal yorumlarını belgelemektedir. Buna göre kaplıcalarda işlevsel olarak eskimeyen birimler banyo yapılarıdır. Konaklama ve eğlence yapıları kaplıcaları kullanan toplum kesiminin değişmesine, konfor düzeyinin yükselmesine, hâkim mimari akımların getirdiği yeniliklere göre işlevsiz kalabilmektedir. Alandaki Osmanlı köşklarinin zaman içinde terk edilmesi ve yok olması, Taş Otel'in özgün işlevini yitirip idari binaya dönüştürülmesi, Termal Otel ve Büyük Otel'in günümüz konfor koşullarına uymadığı için yıkılıp yeniden yapılması tarihi kaplıcalarda konaklama ve eğlence birimlerinin risk altında olduğuna işaret etmektedir.

Yüzyıllardır kullanılagelen tarihi kaplıcalar gelecekte de özgün işlevleri ile kullanılmaya devam edecektir. Bu bağlamda alanın taşıdığı tarihsel değer, kaplıcaların gelişiminde önerilecek yeni işlevlerin geçiciliği / kalıcılığı ve buna bağlı yapılacak müdahaleler hakkında ipuçları vermektedir.

Mimari değer: Kaplıca alanlarında mimari formu ile ayrışan ve kaplıca çevresini simgesel olarak temsil eden yapılar banyo yapılarıdır ve çalışmada kaplıca çekirdek birimi olarak tanımlanmıştır. Kaplıca çekirdek birimi, Feilden ve Jokilehto'nun

önerdiği tarihsel zaman çizgisi kavramı içerisinde değerlendirildiğinde, ilk zaman diliminde sıcak su kaynağının kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci zaman dilimi çalışma boyunca konu edilen tüm tarihi dönemleri kapsamaktadır. Çalışma boyunca vurgulandığı gibi, sıcak su kaynağı üzerinde ya da yakınında kurulan, sıcak sudan en etkin şekilde yararlanma hedefiyle yapılan, birbiri içine geçen farklı boyut ve kullanımlardaki banyo birimlerini içeren, Antik Roma ve Geç Bizans Dönemi'nde zengin bir mimari kompozisyona sahipken giderek iki hacimli yalın bir yapıya ve sonrasında klasik hamam yapılarına dönüşen kaplıca çekirdek birimi, bu zaman dilimindeki dönemlerin hâkim mimari anlayışından etkilenerek değişmiştir. Üçüncü zaman dilimi olan günümüze gelindiğinde ise, birimin geçirdiği evrelerin izleri yok olmuş ve banyo yapısı yıkanma ve temizlik amaçlı hamam yapıları ile benzeşmiştir.

Kaplıca çekirdek biriminin çalışma boyunca işlenen öyküsü hem mimari değer, hem de belgesel değer niteliğindedir. Yalova Kaplıcaları'ndaki Kurşunlu Banyo ve Valide Banyo'nun taşıdığı mimari değerler ve yapılara yapılacak müdahaleler bu öykü içerisinde değerlendirilmelidir. Literatürde kaplıca banyo yapılarının hamam yapıları çerçevesinde değerlendirilmesi, çoğu zaman yukarıda sözü edilen gelişim sürecinin dışında kalmaktadır.

Yalova Kaplıcaları'nda, banyo yapılarının dışında, tarihi köşkler ve oteller yapıldıkları yılların mimari değerlerini taşımaktadırlar. Özellikle köşkerlerin ve Büyük Otel ve Gazinosu'nun İstanbul Adaları'ndaki örneklerle mimari stil süsleme ve malzeme açısından benzerliği kaplıcanın 19. yüzyıl sonlarındaki kullanıcı kesimi, beğenisi ve yaşam biçimi hakkında bilgi vermektedir. Bununla birlikte Termal Otel de, dördüncü bölümde vurgulandığı gibi, hem geleneksel kaplıca kullanımının kaplıca bilimi standartlarında geliştirilmesine, hem de dönemin otel mimarisi yaklaşımına işaret etmektedir. Bu yapılara yapılacak müdahalelerde, taşıdıkları mimari ve belgesel değerlerin kaybedilmemesine dikkat etmek gerekmektedir.

Ekonomik/işlevsel değer: “Kültür varlıklarının hemen tümü bir mekanı oluşturmaları nedeniyle günümüz yaşamında rol alabilecek bir kullanım değerine sahiptir” (Asatekin, 2004, s. 51). Yalova Kaplıcaları'nın bir bütün olarak ekonomik

değeri termal turizm alanındaki gelişmelere paralel olarak giderek artmaktadır. Alandaki yapı stoğunun ise, hem işlevsel, hem de ekonomik değerleri tarihten bu yana sürmektedir. Yukarıda sözü edildiği gibi banyo yapıları özgün işlevleri ile kullanılmaktadır. Bununla birlikte değişen koşullarda işlevsiz kalabilecek konaklama ve eğlence yapıları ise ekonomik değerleri bakımından korunmalıdır.

Alanın günümüzde ekonomik bir değer yaratması geliştirilmesi için motive edici bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, termal turizmdeki gelişmelere paralel olarak, alanın ekonomik değerinin giderek artacak olması karşısında, alanın bütünlüğüne dönük oluşacak tehditler de dikkate alınmalıdır.

Bütünsellik değeri: Yalova Kaplıcaları'ndaki zengin bitki örtüsü, sıcak ve soğuk su kaynakları, kaynaklar çevresindeki tarihi yapılar tek tek değil, birbiriyle iç içe ve karşılıklı ilişki içerisinde. Orman, şifalı sular ve tarihi yapılar bir bütün olarak nitelikli bir kaplıca çevresini tanımlamaktadır ve bu anlamda alan bütünsellik değeri taşımaktadır. Bu değer, bir kaplıca çevresinde gerekli bulunan iklim tedavisi, balneoterapi ve açık hava doğa kürlerinin bütünlüğü açısından da önemlidir. Dolayısıyla, alanın geliştirilmesinde bütünü bozacak müdahaleler hem tarihi dokuya zarar verecek, hem de alanın tedavi gücünü zayıflatacaktır.

Sosyal değer: İnsanlar doğal sıcak suları yüzyıllardır kesintisiz olarak kullanmışlardır. Bu kullanım kimi zaman doğadan çıktığı şekliyle mağaralarda, kimi zaman kutsal anlamlar taşıyan kimi zaman da yalın-işlevsel mekânlarda gerçekleşmiştir. Şifalı suyun iyileştirici gücüne olan inanç dini alan ile bilimsel alan arasında değişkenlik göstermiştir. İnsanın şifalı suyu kullanma eğilimi ve ona yüklediği anlam süreklilik göstermiştir. Bu bağlamda sağlıklı olma durumunu ya da umudunu temsil eden tarihi kaplıca alanı ortak bir sosyal değer taşımaktadır. Bir başka deyişle, tarihi kaplıca alanı benzer sağlık sorunlarına sahip insanların, çeşitli çevrelerden gelerek toplandığı, karşılaştığı ve etkileştiği kamusal bir alandır.

Alanın önemi: Tüm bu değerler ışığında, Yalova Kaplıcaları Batı Anadolu'daki kaplıcaların tarihsel zaman çizgisindeki anlam değişimlerini mekânsal olarak temsil

etmesi, doğa - şifalı su - yapı bütününi koruması, günümüze sayıca az ulaşan ve belgesel değer taşıyan tarihi banyo yapılarını barındırması ve çağdaş kaplıca gereksinimleri doğrultusunda geliştirilebilecek esnekliğe sahip olması dolayısıyla hem mimarlık tarihi, hem de termal turizm açısından korunması, geliştirilmesi gereken önemli bir banyo-sağlık merkezidir.

Tarihsel süreçte Yalova Kaplıcaları Bursa-Çekirge Kaplıcaları ile yarış halinde olmuştur. Her iki kaplıca alanına olan ilgi, ticaret yollarının değişmesi, başkentlerin İstanbul ve Bursa arasında yer değiştirmesi ve Osmanlı sultanlarının kişisel ilgilerine göre artmış ya da azalmıştır. Bununla birlikte, Çekirge Kaplıcaları'nın artık Bursa Şehri'nin bir parçası haline gelmesi, sahip olduğu doğal çevrenin tahrip olması, gürültü ve görüntü kirliliğinin giderek artması alanın tedavi gücünü yitirmesine yol açmış ve tarihsel olarak Yalova Kaplıcaları tekrar avantajlı konuma gelmiştir. İstanbul, Bursa ve İzmit gibi sanayi şehirlerinin çevresinde tarihsel ve doğal bütünlüğünü koruyan Yalova Kaplıcaları, sağlık ve rehabilitasyon merkezi olarak geliştirilebilecek en önemli kaplıca alanıdır.

5.2.2 Tarihi Yalova Kaplıcaları'nın Taşıdığı Sorunlar ve Olanaklar

Feilden ve Jokilehto'nun (1998) yönetim planı yönergesinin 3. maddesinde konu ettiği korunması gerekli varlığın olanakları, sorunları, güçlü ve zayıf yönleri aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

Tek yapı ölçeğindeki sorunlar: Dördüncü bölümde detaylandırıldığı gibi, tarihi kaplıca vadisi, hâkim rüzgâr yönüne kapalı olduğu için atmosferdeki nem oranı yüksektir. Bu durum tarihi yapılarda kullanılan ahşap malzemenin çabuk eskimesine, taş banyo yapılarının beden duvarları ve çatı örtülerinde bitkilenmeye ve tüm yapılarda boya dökülmelerine sebep olmaktadır. Bununla birlikte, zemin suyu seviyesi yüksek olan Termal Dere yatağında bulunan tarihi banyo yapılarının beden duvarlarında benzer rutubet sorunları izlenmektedir. Bu sorunları gidermek için gerekli olan periyodik bakımların alandaki eksikliği, yapılara niteliksiz bir görüntü kazandırmaktadır.

Özellikle banyo yapılarının yoğun kullanım görmesi, kaplama malzemelerinde, boya, badanalarda ve sıva altına alınamayan üst yapı tesisatında sık sık basit onarıma gidilmesine sebep olmaktadır. Alandaki bu onarımların özensiz ve yapı kimliğini bozan nitelikte olduğu izlenmektedir.

Çevre ölçeğindeki sorunlar: Kaplıca geniş bir ormanlık alan içerisinde kuruludur. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan peyzaj çalışmaları ile nitelikli bir çevre oluşturulmuştur. Modern kaplıca biliminde bu çevre “kür park” olarak tanımlanmaktadır. Kür parklar açık hava kürlerinin ve bedensel egzersizlerin yapılabildiği çeşitli alt alanlardan oluşmalıdır. Bu alanlar ile ilgili yaklaşım, Bölüm 5.1'de (ziyaretçi memnuniyetinin optimize edilmesi) başlığı altında belirtilmiştir. Bununla birlikte, kaplıca kullanıcıları genellikle yaşlı ve engelli küristler olduğu için, açık alan düzenlemelerinde engellilere dönük önlemlerin alınması gereklidir. Yalova Kaplıcaları'ndaki açık alan düzenlemelerinde kür park gereksinimleri açısından eksiklikler olduğu izlenmektedir; fakat alan hem bu eksikliklerin giderilmesi, hem de yeni gereksinimlerin karşılanması açısından elverişlidir.

Yerleşim ölçeğindeki riskler ve olanaklar: Tarihi kaplıca vadisinin çeperlerindeki Gökçedere ve Üvezpınar Köyleri termal turizm alanında hızla gelişmektedir. Daha önceleri bu köylerin ekonomik yapısı tarıma dayalıyken, özellikle son yıllarda Arap kökenli turistlerin kaplıcalara ilgi göstermesi ile köylerde pansiyon ve otel işletmeciliği yaygınlaşmıştır. Buralarda konaklayan turistler termal banyo için tarihi kaplıca vadisini, konaklamak için köylerdeki konaklama tesislerini tercih etmektedirler.

Son yıllarda Gökçedere Köyü'nde yapılan sıcak su sondajları ile köy içindeki tesislerde termal tedavi olanakları da mümkün hale gelmiştir. Üvezpınarı Köyü'nün batısında, panoramik bir tepede modern bir kaplıca tesisi kurulmuştur. Köylerin termal turizm alanında gelişmesi ve modern tesislerin kurulması, ilçe ekonomisi açısından olumlu olmakla birlikte, tarihi kaplıca vadisinin gelişiminde bir tehdit oluşturması da olası görünmektedir.

Bu tehdit uzun vadeli olarak şöyle değerlendirilmelidir: Çeperlerde özel sektör tarafından kurulacak ve işletilecek olan tesislerin gerek yapısal, gerekse de işletimsel olarak çevreden kopuk ve içe dönük olması, bu tesislere gelecek küristlerin tarihi kaplıca çevresi ile ilişkili olmasını engelleyebilir. Bir başka deyişle, yeni tesislerin, tarihi kaplıca vadisinin bir uzantısı olarak gelişmemesi, vadi bütünündeki tüm tarihi kaplıca işlevlerinin yeni kurulacak tesislerde konfor düzeyi ve olanakları yüksek yapılarla aynen-tekrar inşa edilecek olması, eski-yeni ikilemi oluşturacaktır. Modern kaplıca tesislerinin içerdiği işlevler tarihi kaplıcalardakinden çok farklı değildir. Bununla birlikte, tarihi kaplıcaların konfor düzeyinin artırılması sınırlı ölçüde olabilecektir ve yeni tesislerle rekabet edemeyecektir. Dolayısıyla çeperlerde gelişecek yeni tesislerin tarihi kaplıca vadisini gölgede bırakması, böylece alanın ekonomik değerinin göreceli olarak azalması ve alanın korunması/geliştirilmesine dönük motivasyonun yok olması olası görünmektedir.

Tarihi kaplıca vadisinin sürdürülebilirliği anlamında oluşacak bu risk, bölge için yapılacak termal turizm planlarında dikkate alınmalıdır. Vadi I. derece arkeolojik ve doğal sit alanıdır ve yapı yapma yasağı vardır. Bu durum alanın modern kaplıca standartlarında geliştirilmesi için ilk etapta bir risk olarak görünse de, çevrede geliştirilecek termal turizm alanı ölçeğinde bakıldığında kazanım olarak değerlendirilebilir. Bu kazanım, vadi bütününün kür park ve kür merkezi olarak değerlendirilmesi ile ilgilidir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın termal turizmin geliştirilmesi için benimsediği politika "kür parkı, kür merkezi ve konaklama entegrasyonu sağlayan tesisleri bünyesinde bulunduran uluslararası standartlara sahip nitelikli merkezlerin" oluşturulması üzerine kuruludur (Ekim 2009, www.kultur.gov.tr). Ülkemizde Turizm Bakanlığı'nın öngördüğü ölçekte büyük merkezlerin oluşturulması için gereken finansmanın sağlanması özel sektör açısından zaman alacaktır. Oysa Yalova Kaplıcaları nitelikli bir termal merkezin gelişmesi açısından olanaklar sunmaktadır.

Alan kür merkezi olarak değerlendirilebilecek tarihi yapı stoğuna ve kür park olarak değerlendirilebilecek doğal çevreye ve zenginliğe sahiptir. Tarihi Kaplıca

Vadisi'ndeki tarihi yapı stoğu bir bütün olarak kür merkezine dönüştürülebilir. Bu bağlamda Kurşunlu Banyo, Valide Banyo, On Banyolar ve Sultan Banyo'nun özgün işlevleri ile kullanılması kür merkezinin balneoterapi birimlerini oluşturacaktır. Bu birimlere yakın olan Taş Otel ve Çınar Otel'in ek tedavi üniteleri kapsayacak şekilde işlevlendirilmesi, modern bir kür merkezinde olması gereken birimlerin de alana gelmesini sağlayacaktır. Bu öneri çeşitlendirilebilir; fakat vurgulanmak istenen olgu tarihi kaplıca vadisinin bir bütün olarak kür merkezi şeklinde sürekliliğinin sağlanmasıdır. Böylece çevrede gelişecek konaklama tesisleri için de nitelikli bir kaplıca merkezi oluşturulacak, vadi ve çevre arasındaki rekabet hafifletilecektir.

5.2.3 Tarihi Yalova Kaplıcaları'nın Gelişiminde Benimsenecek Hedefler

Feilden ve Jokilehto'nun (1998) kültür varlıklarının yönetim planı yönergesinin en önemli maddelerinden olan 4. madde, korunması gerekli varlığın geliştirilmesinde benimsenecek amacın ve stratejinin belirlenmesiyle ilgilidir. Tarihi Yalova Kaplıcaları'nın gelişiminde benimsenecek amaçlar ve stratejiler sadece mimarlık ve koruma alanını değil, üst ölçekte planlama ve turizm alanlarını da kapsayacaktır. Aşağıda önerilen ilkeler alanın tarihinden ve mimari ölçekteki çalışmalardan elde edilen sonuçlardır.

Sultan Abdülhamit ve sonrasında Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Yalova Kaplıcaları “termal bir su şehri” oluşturma hedefiyle imar görmüştür ve o dönemlerin standartlarında başarıya ulaşmıştır. Özellikle Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kaplıcaların modern tıp yöntemleri ile uyumlu kullanımı bugünün kaplıca bilimi anlayışı ile örtüşmektedir. Kaplıcaların tarih boyunca kurulma amacı sağlık olmuştur. Değişen koşullara göre bazı dönemlerde sağlık ikinci planda kalmış, tatil ve eğlence ön plana çıkmıştır. Bugün ise, kaplıca merkezleri tekrar sağlık merkezleri olarak tanımlanmaktadır. Gerek alanın kendi tarihinde gizli olan, gerekse de günümüzde kabul gören kaplıcaların sağlık merkezleri olduğu kabulü, Yalova Kaplıcaları'nın geliştirilmesinde benimsenmesi gereken ilkedir.

Yukarıda da konu edildiği gibi, turizm bilimsel koruma alanında araç olarak kabul gören bir olgudur. Bu durum kavramsal olarak sürdürülebilir turizm olgusunun da tanımıyla örtüşmektedir; çünkü doğal kaynakların ve kültürel mirasın korunması turizmin sürdürülebilirliğinde ilke olarak benimsenmektedir. Bu durumda Yalova Kaplıcaları'ndaki doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve tarihi yapıların korunması turizm ve koruma alanı arasında doğabilecek çelişkiyi ortadan kaldırmaktadır. Yine de bu durum turizm alanında doğacak arz - talep dengesiyle ilişkili olacaktır. Bir başka deyişle, koruma ve sürdürülebilir turizm alanlarının ortak görünen amaç birlikteliği tarihi kaplıca vadisinde henüz arz-talep dengesi bağlamında sınanmış bir olgu değildir. Bölüm 4.8 ve 5.1'de işlendiği gibi, sürdürülebilir turizm açısından, tarihi kaplıca vadisindeki doğal kaynaklar ve kültürel miras korunuyor görünse de, konaklama süreleri yıl 12 aya yayılmamış, ziyaretçi memnuniyeti optimize edilmemiş ve diğer turizm çeşitleri ile entegrasyon sağlanmamıştır. Yani Yalova Kaplıcaları turizm açısından henüz geliştirilmemiş bir alandır.

Kaplıcalar tarih boyunca turizme konu olmuştur. Kaplıca tarihi aynı zamanda termal turizmin tarihi olarak da görülebilir. Turizmin ana konusu olan seyahatler her ne kadar 20. yüzyıldan sonra artış gösterse de, insanların şifalı suların bulunduğu yerlere gitmesi, bu yerlerin gündelik hayatın gereksinimleri dışında şekillenmesi antik dönemden bu yana devam eden bir olgudur. Dolayısıyla kaplıca ve turizm olguları arasında bir anlam birlikteliğinden söz edilebilir. Bu durumda, tarihi kaplıca yapılarının korunmasında turizm, olgunun anlamında varolan amaç-işlevdir. Bu açıdan bakıldığında tarihi kaplıca vadisinin korunmasında termal turizmin geliştirilmesi, alanın kimlik, belgesel ve tarihsel değerlerinin sürdürülmesi için bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 5.1'de alanda bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının geliştirilmesi çalışmalarında dikkat edilmesi gereken ilkeler, varlıkların taşıdıkları değerler, kullanım ve yeniden işlevlendirme bağlamında verilmiştir. Tarihi kaplıca vadisi bütünü I. derece arkeolojik ve doğal sit alanı olduğu için yeni yapılaşmalara açık değildir. Bu durumda alanın gelişiminde mevcut yapı stoğunun termal turizm

anlayışı çerçevesinde elverişli bir şekilde kullanımı söz konusu olacaktır. Vadi bütünü tarihten bu yana taşıdığı banyo-sağlık merkezi kimliğini çağdaş kullanımda kür merkezi ya da kür park şeklinde devam ettirebilir. Bu durumda tarihi banyo yapıları balneoterapi birimleri olarak işlevlendirilebilir. Çağdaş balneoterapi birimi, termal suyun banyo, yüzme, duş vb. gibi yöntemlerle bir tedavi aracı olarak kullanıldığı mekânlardır. Tarihi banyo yapıları da aslında birer balneoterapi birimidir. Fakat yapıların iç mekân düzenlemelerinde, çağdaş tıp uygulamaları dikkate alınarak bazı iyileştirmelerin yapılması gerekecektir.

Çalışma boyunca da vurgulandığı gibi, kaplıca alanlarındaki barınma birimleri her dönemin sosyal koşullarına göre şekillenen yapılardır. Tarihi Yalova Kaplıcaları'nda da barınma birimleri Osmanlı Dönemi'nde yapılan köşkler, Erken Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında yapılan oteller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar özgün işlevleriyle kullanılabilen gibi, alanda doğacak yeni gereksinimlere göre tekrar işlevlendirilebilirler.

Tarihi kaplıca vadisi bütününe iklimi ve doğal güzellikleriyle çağdaş bir kür park/merkez haline getirilmesi, tarihi banyo yapılarının birer balneoterapi birimi olarak kullanılması ve kürün zamanının yönetiminde gereksinim olacak spor ve kültürel aktiviteler için diğer yapı stoklarının kullanımı, tarihi Yalova Kaplıcaları'nın gelişiminde hedef olarak benimsenmelidir. Böylece Termal İlçesi bütününe hedeflenen kaplıca su şehri için hem işlevsel bir alan yaratılmış olacak, hem de tarihi doku geçmişten bu yana taşıdığı doğal ve kültürel değerler ile korunacaktır.

Tablo 5.1 Tarihi Yalova Kaplıcaları'ndaki korunması gerekli kültür varlıklarının değer ve kullanım analizi

| KORUNMASI GEREKLİ VARLIK | kültür değ. | belgesel değ. | tarihsel değ. | mimari değ. | ekonomik değ. | bütünsellik değ. | sosyal değ. | MEVCUT KULLANIM | | ÇAĞDAŞ KAPLICA ANLAYIŞI İÇİNDEKİ KULLANIMI |
|--------------------------|-------------|---------------|---------------|-------------|---------------|------------------|-------------|------------------|------------------|--|
| | | | | | | | | ÖZGÜN KULLANIM | MEVCUT KULLANIM | |
| Tarihi Kaplıca Vadisi | ● | ● | ● | ● | ● | ● | ● | banyo merkezi | banyo merkezi | kür parkür merkezi |
| Kurtuluşlu Banyo | ● | ● | ● | ● | ● | ● | | banyo yapısı | banyo yapısı | balneoterapi birimi |
| Valide Banyo | ● | ● | ● | ● | ● | | | banyo yapısı | banyo yapısı | balneoterapi birimi |
| On Banyolar | | ● | ● | | ● | | | banyo yapısı | banyo yapısı | balneoterapi birimi |
| Taş Otel | | | ● | | ● | | | konaklama yapısı | idari yapı | yeniden işlevlendirilebilir |
| Çınar Otel | | | ● | ● | ● | | | konaklama yapısı | konaklama yapısı | yeniden işlevlendirilebilir |
| Park Lokantası | | | ● | ● | ● | | | sosyal tesis | sosyal tesis | yeniden işlevlendirilebilir |
| Büyük Otel | | | ● | ● | ● | | | konaklama yapısı | onarımda | yeniden işlevlendirilebilir |
| Büyük Gazino | | | ● | ● | ● | | | sosyal tesis | onarımda | yeniden işlevlendirilebilir |
| Termal Otel | | | ● | ● | ● | | | konaklama yapısı | onarımda | yeniden işlevlendirilebilir |
| Atatürk Köşkü | | ● | ● | ● | ● | | | konaklama yapısı | müze | müze |
| Yaverlik Köşkü | | ● | ● | ● | ● | | | konaklama yapısı | konaklama yapısı | konaklama yapısı |
| Doğal kaynak ve çevresi | | | | | ● | ● | | doğal kaynak | doğal kaynak | doğal kaynak |

BÖLÜM ALTI

SONUÇ

Tez çalışması boyunca, tarihsel süreçte kaplıca olgusunun değişimi tartışılmış, Batı Anadolu’da incelenen örnekler ile kaplıca çevrelerinin, banyo yapılarının dönemselsel olarak geçirdiği evreler ve kırsal alandaki kaplıca kullanımı tespit edilmiştir. Bu bilgiler ışığında Yalova Kaplıcaları’nın sürdürülebilir gelişiminde izlenecek ilkeler ortaya konmuştur. Bu ilkeler, Tarihi Yalova Kaplıcaları için hazırlanacak koruma amaçlı planlar ve termal turizm alanı planları ile birleştirilmelidir.

Batı Anadolu’da incelenen örnekler sonucunda kaplıca mimarisi hakkında bazı bulgulara ulaşılmıştır. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1- Kaplıcanın mimari tanımı

Türkçe’de “üzeri örtülü ılıca” anlamına gelen kaplıcanın tıp bilimindeki tanımı, kaplıcalarda verilen tedavilere göre yapılmaktadır. Mimari açıdan henüz bir tanımı yapılmamıştır. Yapılan çalışma sonucunda, kaplıca, şifalı suyun insan sağlığı açısından iyileştirici bir unsur olarak kullanıldığı farklı banyo mekânlarının, barınma ve diğer sosyal gereksinimleri karşılayan birimlerle birleştirilmesiyle oluşturulan bir “banyo çevresi/yerleşimi” olarak tanımlanabilir. İncelenen tüm örneklerde (kırsal kaplıcalar, Alliano, Kütahya-Yoncalı Kaplıcası, Bursa-Çekirge Kaplıcaları, Yalova Termal Kaplıcaları) banyo birimleri ile barınma birimleri doğal bir çevre içinde şekillenmektedir. Dolayısıyla kaplıca sadece tek bir yapıyı değil, bir yerleşimi ifade etmektedir.

2- Bir kaplıcayı oluşturan alt birimler

Çalışmada şifalı suyun banyo şeklindeki kullanımı kaplıcalardaki ana işlev olarak görülmüş ve bu işlev kaplıca çekirdek eylemi (KÇE) olarak tanımlanmıştır. Bu eylemin içinde gerçekleştiği mekân ise, kaplıca çekirdek birimi (KÇB) olarak tanımlanmıştır. KÇB en yalın şekliyle doğal sıcak su kaynağının kendisi ve çevresinde oluşmuş doğal havuzdur. Havuzlu salonlar, sıra banyolar/küvetler ve terleme odaları tasarlanmış KÇB’ler olarak kabul edilmiştir.

Kaplıca çekirdek eyleminin insan sağlığı açısından iyileştirici olabilmesi için belirli bir zaman aralığında (tıbben 21 gün) tekrar edilmesi gerekmektedir. Bu durum kaplıca çekirdek birimi çevresinde barınma amaçlı bir yerleşimin oluşmasına sebep olmaktadır. Barınma amaçlı kurulan bu yerleşim, tarihsel dönemlere, kaplıcanın ilişkili olduğu çevre şehirlere ve kaplıcayı kullanan kişilerin sosyal gereksinimlerine göre çeşitlilik göstermektedir.

Özetle bir kaplıcanın alt bileşenleri banyo birimleri, barınma birimleri ve sosyal birimler olarak sınıflandırılabilir. Bu birimlerin gelişmişlikleri tarihsel bir ilerleme göstermemektedir. Aksine Roma Dönemi'nden sonra, günümüze kadar kaplıca mimarisinde bir duraklamadan söz edilebilir. Bu duraklamanın sebebi şifalı suyun anlamının değişimi, su ile tedavinin tıp alanındaki kabulü ve gelişmişliğiyle ilgilidir.

3- Kaplıca mimarisini etkileyen öğeler ve banyo biriminin (KÇB) dönüşümü

Kaplıcaların alt bileşenleri olarak tespit edilen banyo birimleri (KÇB), barınma birimleri ve sosyal birimlerin bir banyo yerleşimi oluşturmaya dönük örgütlenme şemalarında, belirli bir düzen izlenmemektedir. Banyo çevresinin kurulum sebebi olan termal suyun doğal çıkış yeri ve suyun kısıtlı taşınabilme uzaklığı tarihi banyo çevrelerini etkileyen en önemli doğal faktör olarak tespit edilmiştir. Buna göre banyo birimleri sıcak su kaynağının üzerinde ya da yakın çevresinde şekillenmiştir. Barınma ve diğer birimler ise, arazinin topografik ve coğrafi konumuna göre banyo birimlerinin çeperlerinde gelişmiştir.

Banyo birimleri (KÇB) kaplıcalara banyo çevresi kimliği kazandıran, şifalı suyun kullanım şekline ve insan algısındaki anlamına göre mimari olarak çeşitlilik gösteren ve tarih içinde sürekli kullanım ve onarım gören birimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Barınma birimleri ve sosyal birimler ise, kaplıcadaki konaklama çeşidine, kullanıcı kesimin sosyal düzeyine, kaplıcanın bulunduğu yerin coğrafi konumuna ve tarihsel dönemlere göre çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik çadır, sıra oda, köşk, otel gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır ve tarihsel dönemlere göre çizgisel bir gelişim izlenmemektedir. Örneğin en yalın barınma birimi olan çadır hem geçmişte, hem de günümüzde kullanılan bir barınma birimidir. Ya da günümüzdeki

birçok kaplıcada antik Alliano’de izlenen gelişmiş yerleşim dokusu görülmemektedir.

Banyo birimlerinin gelişiminde de tarihsel bir ilerlemeden söz edilemez. Aksine antik Roma Dönemi Anadolu’daki kaplıca banyo mimarisinin en parlak dönemi olarak kabul edilebilir. İlerleyen dönemlerde aynı gelişmişlikten söz etmek mümkün değildir. Bu durum çalışmada şifalı suyun kutsal anlamının dönüşümü ile ilişkilendirilmiştir.

Antik dünyada su önemli bir tedavi unsuru olarak kullanılmıştır. Termal su ise günümüzde olduğu gibi, ayrı bir tedavi unsuru olmaktan öte, normal su ile önerilen tedavilerin içinde yer alan bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde sağlıklı olmak, bedensel güçlerin ve temel vücut sıvılarının uyumuyla ilişkilidir. Bu uyumun sağlanmasında diyetin düzenlenmesi, banyo, masaj, egzersiz vb. gibi yöntemler önerilmektedir. Jackson’ın (1990) “diyetetik sağaltım” olarak tanımladığı antik dönem tıp anlayışında banyo, bozuk sıvıyı dışarı atan bir tedavi şeklidir ve antik dönem hekimlerince sıkça başvurulan bir yöntemdir. Özellikle Asklepiades zamanında doktorlar banyoyu yaygın olarak kullanmışlardır. Doğal sıcak suyun patronlarının sağlık tanrıları olması ile banyonun hekimlerce kabul edilmesi arasında dönemselsel bir özdeşlik söz konusudur (Croon, 1967). Bu dönem kaplıcalarının da yıldızının parladığı antik Roma Dönemi’dir.

Antik Roma Dönemi öncesinde şifalı sular ve kaplıca mimarisi hakkında literatüre geçmiş bir çalışmaya ulaşamadım. Kaynaklardaki ortak kanı da antik Yunan tıbbının Roma tıbbının aksine, tedavilerde suya başvurmadığıdır. Dolayısıyla çalışmada kaplıca mimarisinin Roma Dönemi’nde gelişmiş olmasının sebeplerinden biri tıp alanında suyun bir tedavi unsuru olarak kabul edilmesi olarak görülmüştür. Bir diğeri ise, şifalı suyun tanrısal güçlerle ilişkilendiriliyor olmasıdır. Antik dönemde tanrılardan beklenen şifanın tedavinin doğal bir parçası olarak görülmesi, bu dönemde kaplıcaları hamamlardan farklılaştıran ve kutsal anlam yükleyen sosyal bir etken olarak yorumlanmıştır. Antik kaplıcalar, hekim şifa sisteminde önerilen diyetetik sağaltımın önemli bir parçası olan banyo, terleme, masaj vb. gibi

yöntemleri barındıran, bununla birlikte şifalı suların koruyucuları olan doğa tanrılarından çare beklenen *kutsal- banyo merkezleri* olarak tartışılmıştır. Bir başka deyişle, antik dönem kaplıcası bir hamamın görünen işlevini ve bir tapınağın dini anlamını taşıyan, fakat ne sadece hamam ne de sadece bir tapınak olan, bilimsel ve dinsel alanın kesiştiği, hem dini, hem de din-dışı dünyayı kapsayan-dengeleyen yapı ve yerleşimler olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde kaplıcaların taşıdığı çok katmanlı anlam mimariye de yansımakta ve antik kaplıcalar, zengin-anıtsal kompozisyonu ile karşımıza çıkmaktadır.

Antik banyo birimleri, mekânı süsleyen tanrı heykelleri, anıtsal boyutları, zengin süslemeleri ile kutsal mekânlar haline gelirken, sıcak sudan etkin ve çeşitli şekillerde yararlanan işlevsel bir mimari kurguya da sahiptir. İncelenen örneklerde çeşitli boyutlardaki havuzlu salonlar, açık yüzme havuzları, terleme odaları, tek kişilik banyo hacimleri yan yana gelerek ya da iç içe geçerek gelişmiş banyo birimlerini oluşturmaktadır. Bu gelişmişlik antik dünya insanına sıcak sudan çeşitli şekillerde (banyo, yüzme, terleme vb.) faydalanma imkânı sağlamakta, aynı zamanda zengin bir sosyal ortam sunmaktadır.

Allianoi'de bulunan tıp aletleri antik Anadolu insanının kaplıca kullanımındaki farklı ve önemli bir boyutuna işaret etmektedir. Yaraş'a göre (2007) Allianoi sadece bir kaplıca merkezi değil aynı zamanda bir tıp merkezidir. Allianoi hem su ile tedavinin verildiği, hem tıbbi müdahalelerin yapıldığı, hem de tanrılardan şifa beklenen, günümüzün kaplıca tanımının da çok ötesine geçen kompleks bir kaplıca-tıp merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Antik banyo birimlerinin gelişmişliği ile çevresinde oluşan yerleşimin gelişmişliği arasında bir paralellik söz konusudur. Antik Allianoi'de çeşitli işlevler ile zenginleşmiş ve Roma Dönemi şehir plancılığı esaslarına göre kurulmuş bir yerleşim dokusu bulunur. Benzer bir zenginlik İtalya'daki Baiae termal kentinde de görülür. Baiae 15. yüzyıla kadar sahip olduğu kür ve dinlenme tesisleri, otel ve pansiyonları ile bir tatil beldesi olarak hizmet vermeye devam etmiştir (Yegül, F., çev., 2006).

Antik Roma Dönemi'ne tarihlenen tüm kaplıcaların, Allianoi ya da Baiae gibi geniş bir mimari kompleks oluşturduğu iddia edilemez. Bu dönemde de, günümüzün kırsal kaplıcaları gibi, basit konaklama olanaklarına sahip, doğal sıcak su kaynağının hemen hiç değiştirilmeden ya da az bir mimari düzeltme ile kullanıldığı kaplıcalar olmalıdır. Bu durum kaplıca kentlerinin ve mimarisinin gelişiminde başka faktörlerin etkili olabileceğini akla getirmektedir. Allianoi'nin Pergamon şehrine, Baiae'nin Roma kentine yakınlığı, dönemin imparatorlarının kaplıcalara olan ilgisi, kaplıcaların ticaret akslarına yakınlığı bu alanların gelişmesinde etkili olmuş olmalıdır.

Geç antik dönem ve Bizans Dünyası'nda, Hristiyanlığın doğuşu ile birlikte yıkanmaya karşı gelişen ihtiyatlı tavrın kaplıcaların gelişiminde engelleyici bir etken olduğu bilinmektedir. Bu dönemde insanın beden ve temizlik algısı değişmiştir. "Yıkanmamış olma hali" anlamına gelen Hristiyan çileci yaklaşımında ruhun temizliği bedenin temizliğine göre daha çok önemsenmiş, yıkanmayla birlikte gelen gevşeme ve rahatlama hissi günah kabul edilmiştir. Bununla birlikte kaplıcalarda oluşan rahat ve özgür ortam Hristiyan dünyada hoş görülen bir durum değildir. Yine de doğal sıcak suyun iyileştirici etkileri dikkate alınarak, bu dönemde kaplıcaların hamamlara göre daha çok ilgi gördüğü düşünülmektedir.

Bizans Dönemi örneği olarak incelenen Yalova Termal Kaplıcaları'nın gelişimi İstanbul'un Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olması ve İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan ticaret aksının (Hersek-İznik yolu) Yalova yakınlarından geçmesiyle ilişkilidir. Dönemin kaplıca banyo yapısı olarak günümüze ulaşan Kurşunlu Banyo, anıtsallık ve mimari kompozisyon açısından antik dönem örnekleri kadar zengin olmasa da, henüz Osmanlı Dönemi banyo yapıları kadar da sadeleşmemiştir. Kurşunlu Banyo doğal sıcak sudan buhar ve su şeklinde faydalanan, büyüklü küçüklü banyo hacimlerinin iç içe geçmesinden oluşan, Allianoi ve Baiae'deki örneklerle karşılaştırıldığında orta büyüklükte olduğu görülen bir banyo yapısıdır. Yapı, Bizans Dönemi'nde de Anadolu'da ilgi ve imar görmesi durumunda, şifalı sudan etkin bir şekilde yararlanma eğiliminin olduğunu ve bu eğilimin yıkanmak ile sınırlı kalmadığını göstermektedir.

12. ve 13. yüzyıla gelindiğinde ise, kaplıca banyo birimin daha da sadeleştiği, biri soyunup giyinmek, diğeri banyo almak, yıkanmak için yapılan iki hacimli bir yapıya dönüştüğü görülmüştür. İki hacimli banyo yapısı Önge'ye göre (1995) ısıtılmış su ile çalışan Osmanlı hamamlarına ilham kaynağı olmuştur ve çalışmada Bursa Çekirge Kaplıcalarında incelenen örneklerde birinci evre planı olarak tespit edilmiştir. Bu örneklerdeki soyunmalık bölümlerinin 15. yüzyıldan sonra yapılara eklendiği, ya da bu yüzyıldan sonra yapılan banyo yapılarının soyunmalıklı yapıldığı, dolayısıyla kaplıca banyo yapılarının 15. yüzyıldan sonra hamam mimarisinin bir parçası haline geldiği sonucuna varılmıştır.

Bursa Çekirge Kaplıcaları'nın gelişiminde de Bursa'nın Osmanlı Devleti'nin başkenti olması etkili olmuştur. 18. yüzyıldan sonra bölgeye gelen gezginler İstanbulluların kaplıcalara ilgi gösterdiğini ve çevrede kurulmuş birçok otel ve pansiyonda konaklayarak sıcak sulardan faydalandığını, Avrupa'daki örneklerde olduğu gibi zengin bir sosyal yaşantıdan bahsedilemese de, bunun Müslüman yaşam tarzı ile ilişkili olduğunu yazmışlardır. Dolayısıyla, bütün dönemler boyunca kaplıca çevreleri dönemlerinin ahlak ve toplum kuralları çerçevesinde şekillenen sosyal bir ortama sahip olmuştur.

Osmanlı Dönemi'nde incelenen kaplıca banyo yapıları soyunmalık (camekân) – soğukluk – sıcaklık dizilimini izleyen mekân kurgusuna sahip klasik hamam yapılarından farklı değildir. Görünen fark suyu ısıtmak için bir külhanın olmaması ve sıcaklık bölümünde göbek taşı yerine, sıcak su havuzunun bulunmasıdır. Antik ve Bizans dönemlerinde izlenen, şifalı suyun çeşitli şekillerde faydalandığı mekânların yok olması, kullanımın yıkanma ile sınırlı kalması şifalı suyun bilimsel etkinliğinin unutulması ile ilişkili olmalıdır. İncelenen kırsal kaplıca örneklerinde iki hacimli banyo-yıkanma yapısının kullanımı devam etmektedir.

Özetle kaplıcaların gelişiminde öncelikle alanın büyük bir yerleşime ve ticaret akalarına yakınlığı dolayısıyla bilinirliği önem kazanmaktadır. Bu durumun yöneticiler tarafından fark edilmesi (Alliano'de İmparator Hadrianus, Yalova Kaplıcaları'nda Kral Konstantin ve Justinian, Çekirge Kaplıcaları'nda I. Murat

Hüdavendigâr ve II. Bayezid) kaplıca alanlarının imar görmesinde etkili olmaktadır. Bu gibi sebeplerden dolayı gelişen kaplıcaların mimarisinde ise, dönemin şifalı su kullanım bilgisi etkili olmaktadır. Bu bilgi antik dönemde tıp ve dini alanların bütünlüğünden beslenirken, giderek sosyal bir alışkanlık olan hamam kullanımına dönüşmüştür.

4- *Allianoi'nin önemi*

Çalışma boyunca görülmüştür ki, Anadolu coğrafyasında gün ışığına çıkarılmış antik kaplıca kenti sadece Allianoi'dir. Tarihi ören yeri, Anadolu'daki antik dönem insanının şifalı sudan nasıl yararlandığını, hangi yapıları inşa ettiğini ve şifalı suyun insan için ne anlama geldiğini belgeleyen ve günümüze ulaşabilmiş tek antik şehirdir. Bununla birlikte, Allianoi'nin tek yapı ölçeğinde değil de, yerleşim ölçeğinde karşımıza çıkması antik dönemde bir kaplıca kentinin kurulum ilkeleri ile ilgili bilgiler edinmek açısından günümüz için son derece önemlidir; çünkü devam eden dönemlerde Anadolu'da bu kapsamda bir kaplıca yerleşimine rastlamak mümkün değildir. Ayrıca antik şehrin alüvyon altında kalmış olması yerleşimi ve geçmişe ait bilgileri önemli ölçüde korumuştur. Dolayısıyla, Allianoi herhangi bir ören yeri olmaktan öte, Anadolu kaplıca tarihi, mimarlık tarihi ve tıp tarihi açısından *nadirlik değeri* taşıyan çok önemli bir antik yerleşimdir.

Çalışma boyunca vurgulandığı gibi, antik Roma Dönemi, kaplıca mimarisi açısından en gelişmiş örneklerini barındıran dönemdir. Anadolu'daki mevcut kaplıca banyo birimi yapı stoğu çoğunlukla iki hacimli banyo birimlerinden oluşmaktadır. Bu durum söz konusu yapıların mimarlık tarihinde hamam mimarisi yapı tipinde incelenmesine sebep olmaktadır. Banyo biriminin dönüşüm sürecinde anlatıldığı gibi, yıkanma işlevi ağırlıklı iki hacimli banyo yapıları, şifalı suyun kullanım bilgisinin, bedenin algısının değişmesine paralel olarak dönüşmesiyle oluşmuş son evresini temsil etmektedir. Allianoi, antik tıp ve din dünyasında bir bütün olarak algılanan sağlıklı olma halini temsil eden birinci evre kaplıca banyo birimlerini içermektedir. Bu açıdan antik ören yeri çok önemli *belgesel değerler* taşımaktadır. Bugün, Yortanlı Barajı'nın suları altında kalma tehdidi ile karşı karşıya olan Allianoi'nin yok olması demek, Anadolu'da belki de bir daha hiç bulunamayacak

antik bir sağlık merkezinin kaybolması ve bununla birlikte elde kalan son kaplıca bilgi deposunun tarihin çöplüğüne atılması demek olacaktır.

5- Hamam yapısı ile kaplıca banyo yapısı arasındaki farklar ve benzerlikler

Çalışmada kaplıca çekirdek birimi olarak adlandırılan banyo yapıları, tarihi hamam yapılarında olduğu gibi, plan kurgusu açısından mimari bir yapı tipi oluşturmamaktadır. Banyo yapılarının mimarisinde sıcak su kaynağının doğadaki yeri, sıcak su miktarı ve bu kaynaktan en etkin şekilde yararlanma amacı belirleyici etmenlerdir. Dolayısıyla yapının plan düzeni, bulunduğu alana, kullanım yoğunluğuna ve tekli/çoklu kullanım çeşitliliğine göre değişmektedir. Bununla birlikte incelenen tüm örneklerde termal suyun toplu kullanıldığı bir havuzun ve eğer doğal kaynak sıcaklık açısından elverişli ise, bir buhar odasının varlığı esastır.

Antik dönem hamamları, çok sayıda ve farklı ısılardaki mekânların ılıktan sıcağa doğru ilerleyen bir düzen içinde dizilmesiyle oluşur. Bu dizilimde bir hastalığı tedavi etmekten çok, bedenın ısı geçişleri ile rahatlatılması ve zindelik kazandırılması esastır. Oysa antik kaplıca banyo yapılarında hamamlardakine benzer bir mekân dizilimi söz konusu değildir. Antik dönem banyo yapıları birbiri içine geçen ya da yan yana gelen, sıcak su kaynağının doğadaki yerine göre şekillenen çok sayıda banyo mekânından oluşur; çünkü amaç şifalı sudan etkin ve çeşitli şekilde yararlanmaktır. Isıtılmış su ile doğal sıcak suyun birlikte kullanıldığı bazı örneklerde (İngiltere- Bath Kaplıcaları), termal havuz çevresindeki mekânlarda hamamlardaki dizilimin devam ettirildiği görülür.

Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde ise, şifalı suyun kullanıldığı termal havuz varlığını sürdürmüş, çevresinde oluşan tekli banyo hacimleri/küvetleri yok olmuş, banyo yapısı, dinlenme ve havuzlu mekândan oluşan iki hacimli kurgusu ile hamam mimarisinin bir parçası haline gelmiştir. Buna göre havuzlu hacim sıcaklık, dinlenme bölümü soğukluk olarak adlandırılmaktadır. 15. yüzyıldan sonra, toplumsal iletişimin sağlandığı önemli kamusal yapılar olan hamamların gelişmesiyle, bu işlevin yüklendiği soyunmalık hacimleri kaplıca banyo yapılarının da bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla bu dönemlerde kaplıca banyo yapılarında da soyunmalık –

soğukluk- sıcaklık dizilimini görmek mümkündür. Isıtılmış suyun kullanıldığı hamamlar ile aradaki fark ise, sıcaklık veya soğukluk bölümünde izlenen termal havuzun varlığı ve külhan biriminin eksikliğidir.

Kırsal kaplıca örneklerinde genellikle doğal sıcak su kaynağının yüzeye çıktığı ya da kısa mesafelerde taşınabildiği yerde üstü örtülü bir havuz bulunmaktadır. Bazı örneklerde havuz çevresinde yıkanmak için kurnalar vardır. Havuzlu birim genellikle doğal taş örgülü ve kubbeli çekirdek kaplıca birimidir. Birim çevresindeki servis alanları geç dönem ilaveleridir. Kırsal kaplıca banyo yapıları bu haliyle hamam mimarisinin mekân dizilimini tamamlamamaktadır; fakat yıkanma işlevini de içermektedir.

6- Kırsal kaplıcaların kaplıca mimarisindeki yeri

Çalışmada incelenen Batı Anadolu'daki kırsal kaplıcaların birçoğunda mimarinin ardıl bir olgu olduğu görülmüştür. Bu durum, büyük şehirlere ve ana ticaret akslarına yakınlığın, merkez yönetimlerin kaplıcalara önem vermesinin ve şifalı suyun tedavi etkinliğinin bilimsel yöntemlerle desteklenmesinin kaplıca alanlarının gelişiminde önemli değişkenler olduğunu açığa çıkarmıştır. Bununla birlikte kırsal kaplıcalar, şifalı sudan yararlanmanın, en yalın ve doğal şeklini ortaya koymuş ve gelişmiş kaplıca alanları ile karşılaştırıldığında çekirdekteki banyo biriminin çözümlenmesine yardımcı olmuştur.

Kırsal kaplıcalar basit konaklama olanaklarına sahip, sıcak suyun doğada bulunduğu şekliyle ya da basit mimari düzenlemeler ile kullanıldığı banyo yerleşimleri olarak tanımlanabilir. Kırsal kaplıcalar, çevresinde bulunan yerleşimlerden gelen ve genellikle tarıma dayalı bir yaşamı olan insanlara göre şekillenmiştir. Bu kaplıcalarda mimarinin ardıl bir olgu olması alanın önemsizliğine işaret etmemelidir. Aksine buralardaki şifalı suyun tarihten bu yana bilinmesi, özellikle antik dönemde şifalı suyun günümüze göre daha etkin kullanılması ve kaplıca çekirdek birimlerinin tarihi izler taşıması kırsal kaplıcaların bulunduğu alanda ya da çevresinde olası bir tarihi yerleşimin varlığına işaret etmektedir. Günümüzde inşa edilen bazı kaplıcaların yapımı sırasında toprak altından tarihi

kalıntıların çıkması da bu savı destekler niteliktedir. Dolayısıyla termal suların çevresinde önerilecek yeni yerleşimlerde ve kırsal kaplıca alanlarının geliştirilmesinde mutlaka arkeolojik bir çalışmanın yapılması gerekmektedir.

Çalışmada I., II., ve III. grup kaplıca olarak sınıflandırılan kırsal kaplıcalar şifalı sular çevresinde kendiliğinden oluşan ve bir tasarım sürecinin ürünü olmayan yerleşme eğilimini basitten gelişmişe doğru anlatmaktadır. I. grup kaplıcalar şifalı suyun doğada bulunduğu şekliyle kullanıldığı kaplıcalardır. II. grup kaplıcalar KÇB'nin yapıları bir banyo birimi olarak karşımıza çıktığı, buna bağlı olarak çevresinde konaklama birimlerinin geliştiği kaplıcalardır ve Batı Anadolu'da en sık rastlanan kaplıca grubudur. Bu haliyle II. grup kaplıca termal turizm alanında işletimi ve yatırımı en yaygın kaplıca çeşidi olarak değerlendirilmelidir. Günümüzdeki kaplıca yatırımları da genellikle bu modelin çağdaş gereksinimler doğrultusunda çeşitlendirilmesi olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla çağdaş kaplıca mimarisi içindeki arayışlarda, çalışmada konu edilen II. grup kaplıcalardaki KÇB ve diğer birimler arasındaki ilişki, insanın doğal sıcak su çevresinde yerleşme eğilimi bakımından yorumlanabilir.

7- Tarihsel kaplıca bilgisinin çağdaş kaplıca mimarisi içindeki yorumu

Günümüzün kaplıca tıbbında, antik dönemin “diyetetik sağaltım” anlayışı “rehabilitasyon” kavramı altında tekrar kurulmaya çalışılmaktadır. Diyetetik sağaltım yalnızca yeme-içme düzenini değil, banyo, gevşeme, egzersiz, masaj vb. ve ilaçları da kapsayan bir tedavi anlayışıdır (Jackson, R., çev., 1999). Benzer şekilde çağdaş kaplıca kürü içerisinde çeşitli banyo tedavileri, fizik tedavi, egzersiz, masaj, diyet ve günlük yaşamın düzenlenmesi yer almaktadır (Karagülle ve Doğan. 2002). Bu durumda çağdaş kaplıca mimarisindeki arayışlar için antik dönem kaplıca merkezleri mimari yaklaşım ve mekân organizasyonu açısından önemli bilgiler barındırmaktadır. Bu bağlamda yukarıda da vurgulandığı gibi, Alliano Anadolu tarihinde çağdaş kaplıca mimarlığı için örnek alınabilecek tek örnektir.

Çalışma boyunca vurgulandığı gibi kaplıca çekirdek birimi bir kaplıca çevresinde formu ve işlevi ile ayrılan banyo yapısıdır. Kompozisyonu ve işlev şeması

dönemlere göre değişse de, kaplıca çevresi bütündeki merkezi önemi ve konumu değişmemiştir. Bu birimin çevresinde oluşan konaklama, eğlence ve dinlence birimleri, her dönemin mimari ve şehircilik esaslarına göre oluşmuştur. Kaplıca çekirdek biriminin günümüzdeki karşılığı kür merkezleridir. Birimin içinde bulunduğu doğal çevre ise, kür park olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, kür merkezi, kür park ve konaklama tesislerinin entegrasyonu olarak tanımlanan modern kaplıcaların planlanmasında, çalışmada vurgulanan mekânsal yaklaşımlar izlek oluşturacak niteliktedir.

Tüm dönemler boyunca şifalı suların taşıdığı tılsımlı güçler şekil değiştirerek kaplıca çevrelerinde varolmaya devam etmiştir. Antik dönemde sağlık tanrılarının temsil ettiği şifalı güçler, Bizans Dönemi'nde azizelerin ve İslamiyet ile birlikte abdal dervişlerin efsanelerine dönüşmüştür. Günümüzde ise, modern tıp bu durumu “plasebo etki” adı altında küristin iyileşmeye olan inancı olarak değerlendirmektedir ve kaplıca tedavisinin etki mekanizmaları içine alınmaktadır.

İncelenen tüm örneklerde kaplıcalar, şehir merkezlerine uzak, doğa içinde kurulmuş alanlardır. Bu anlamda bir kaplıca çevresinde doğa-şifalı su-insan ilişkisinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

8- Kaplıcalar ve termal turizm

Kaplıca tarihi ile termal turizm tarihi arasında bir özdeşlik kurmak mümkündür. Kaynaklarda tarihi kaplıca merkezlerinin aynı zamanda birer tatil beldesi oldukları sıkça vurgulanmaktadır. Fakat özellikle Avrupa'da uzun süre durgunluk yaşayan kaplıcaların 18. yüzyıldan sonra tekrar ilgi görmeye başlaması kentleşen nüfusun sağlık sorunları ve gereksinimleriyle ilişkilendirilmektedir (Weisz, 1990). Bu bağlamda termal turizm, sanayileşmenin ve kentleşmenin artmasıyla oluşan sağlık sorunlarının giderilmesine dönük insanların şifalı suların bulunduğu yerlere seyahat etmesi olarak tanımlanabilir. Kaplıcaların ise, tarihten bu yana sağlık temelli kurulması termal turizmin konusu olmasına sebep olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kaplıcaların gelişimi ile termal turizm arasında bir paralellik kurulabilir. Çalışma boyunca da vurgulandığı gibi her iki olgu arasındaki özdeşlik tarihi kaplıca

yapılarının korunmasıyla turizmin gelişmesi arasında oluşacak amaç-araç çelişkisini hafifletmektedir. Bilimsel koruma alanında, korunması gerekli kültür varlığının turizmin aracı haline gelmesi mirasın sürdürülebilirliği açısından bir risk olarak kabul edilmektedir.

Tarihi kaplıcaların korunmasında işlev sürekliliği sözü edilen riski azaltacaktır. Bununla birlikte yapıların çağdaş gereksinimlerle olan uyumluluğu, konfor düzeyleri, kullanıcı yoğunluğuna göre yeterliliği yapıların sürdürülebilirliğinde ele alınması gereken konulardır. Ayrıca Yalova Termal Kaplıcaları'nda belirtildiği gibi, tarihi kaplıca alanlarında geliştirilecek yeni termal turizm merkezleri planlanırken, mevcut tarihi yapı stoğunun kullanılarak yaşatılmasına dikkat edilmeli, eski-yeni ikileminin oluşmaması sağlanmalıdır.

Maddi dünya ile manevi dünyanın henüz birbirinden ayrılmadığı, bilimsel alan ile kutsal alanın, insan ile doğanın bir bütün olduğu antik dönemde kullanımı ve önemi artan şifalı su, günümüzde tekrar aynı bütünlüğün arandığı “sağlık” ve “turizm” olgularının konusudur. Şifalı suyun temsil ettiği bu bütünlük hem tarihi kaplıca alanlarının korunması ve geliştirilmesinde, hem de çağdaş kaplıca mekânlarının oluşturulmasında anafikir olarak benimsenmelidir.

KAYNAKLAR

- Akan, A. (2005). *Her Yönüyle Termal İlçesi*. (8). Yalova: Termal Belediyesi
- Akyüz, E. (1985). *İzmir: Kentin tarihsel çevre araştırması ve koruma-restorasyon önerileri*. yayınlanmamış yüksek lisans tezi: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
- Albu, E. (2005). Imperial Geography and the Medieval Peutinger Map. *Imago Mundi*, (57), 136-148. Nisan 2009. Academic Search Complete
- Allen, T.J. (1998). *Roman healing spas in Italy: A study in design and function*. University of Alberta: yayınlanmamış doktora tezi, Dissertations and Theses database
- Allen, T.J. (2003). Roman healing spas in Italy: the peutinger map revisited. *Athenaeum* içinde (403-416). Como: Edizioni New Press
- Anon, (1938). Yalova Termal Oteli. *Arkitekt*. (3) 67-81
- Arasıl, T. (1991). Termal suların sağlık alanında kullanımı. *Anatolia*. (17-18) 46
- Aru, K.A. (1949). *Türk Hamamları etüdü*. İstanbul: İstanbul Matbaacılık
- Asatekin, G.N. (2004). *Kültür ve doğa varlıklarımız. Neyi, niçin nasıl korumalıyız?* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Basımevi
- Aslan, Z. (1996). *Ege Bölgesi'ne yönelik termal turizm talebinin analizi ve termal turizm işletme modeli*. yayınlanmamış doktora tezi: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü

- Avşaroğlu, M. (1968). *Türkiye kaplıcaları ve içmeleri kılavuzu*. Ankara: Güneş Matbaacılık
- Aydın, İ. (1990). *Açıklamalı Turizm Terimleri Sözlüğü*. Aydın: Coşkun Matbaası
- Bean, G.E. (1997). *Eskiçağda Ege Bölgesi (2)*. (İ. Delemen, Çev.). İstanbul: Arion yayınevi
- Bernard, K.A. (1943). *Bursa banyoları*. (R.R. Yücer, Çev.) İstanbul: Kenan Matbaası
- Caskey, J. (1999). Steam and sanitas in the domestic realm: baths and bathing in Southern Italy in the middle ages. *JSAH*, (58:2) 170-195. Nisan 2009. Academic Search Complete
- Cayleff, S.E. (1987). *Wash and be healed*. Philadelphia: Temple University Press
- Coan, T.M. (1887). The curative uses of water. *Harper's New Monthly Magazine*, (75), 770-777. Eylül 2008. Academic Search Complete.
- Corbain, A., Courtine, J.J., Vigarello, G. (2008). *Bedenin Tarihi*. (Saadet. Ö. Çev.) İstanbul: YKY (Original çalışma basım tarihi 2005)
- Croon, J.H. (1967). Hot springs and healing gods. *Mnemosyne*, 20 (3), 225-246. Eylül 2008. Academic Search Complete.
- Croon, J.H. (1956). Artemis Thermia and Apollo Thermos. *Mnemosyne*, (4:9:3), 193-220. Eylül 2008. Academic Search Complete.
- Croon, J.H. (1953). Heracles at Lindus. *Mnemosyne*, (4:6:4), 283-299. Eylül 2008. Academic Search Complete.

- Çekirge, N. (1986). Bergama-Asklepion: Modern balneoterapi merkezleri tasarımına Anadolu'dan ilk adımlar. *Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji Dergisi*, (4), 203-216
- Çekirge, N. (1981). *Kaplıcalardaki kür ve rekreasyon birimlerinin planlaması ve tasarımı için bir metod: Türkiye'ye yönelik bir uygulama*. yayınlanmamış doktora tezi: İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
- Çekirge, N. (1991). Kaplıca mimarlığı ve kaplıcalarımız. *Anatolia*. (17-18), 44
- Çıracı, H., Turgut, S., Kerimoğlu, E., (2008) Sürdürülebilir turizm gelişimi için bir yönetim modeli önerisi: Frig Vadisi örneği. *İtüdergisi/a,7*, (2), 89-102
- Dağlı, Y. ve Kahraman, S.A. (2008). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit* (2). İstanbul:YKY
- Doğanay, H. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Konya: Çizgi Kitabevi
- Dostoğlu, N. (b.t.). *Osmanlı Döneminde Bursa: 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıla Bursa Fotoğrafları*. AKMED
- Erdoğan, E., Akanoğlu, F. (2007). Termal turizm ve Afyon Gazlıgöl örneği. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3 (1), 82-92. Nisan 2009. Academic Search Complete.
- Erer, S. (2004). Bursa Kaplıcalarının tarihsel gelişimi ve Türk Tıp Tarihi açısından önemi. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*.(12), 189-195
- Eyice, S. (1962). *Bursa ve çevresinde Türk sanatı*. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun Neşriyatından
- Fagan, G.G. (2006). Bathing for health with Celsus and Pliny the Elder. *Classical Quarterly*, 56, (1),190-207. Eylül 2008. Academic Search Complete.

- Feilden, B.M. ve Jokilehto, J. (1998). *Management guidelines for world cultural heritage sites (2)*. Rome: ICCROM
- Frost, G.Y. (2004). The spa as a model of an optimal healing environment. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 10 (1), 85-92. Nisan 2009. Academic Search Complete
- Giray, S. (1949). *Yalova Kaplıcaları şifalı suları ile tedavi*. İstanbul: İnkilap Kitabevi
- Godfey, K.B. (1996). Towards Sustainability?. L. Harrison, (Ed.), *Practicing Responsible Tourism* içinde (20-30). USA:WB
- Göçmen, Z.G (2008). *Turizmin çeşitlendirilmesi kapsamında İzmir’de termal turizmin tedavi amaçlı kullanımı ve ekonomik değeri*. yayınlanmamış yüksek lisans tezi: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Göçmez, B.D. (2005). *Jeolojik faktörlerin kentsel planlamaya etkisi: Yalova Termal Yerleşmesi örneği*: yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Grüner, M.L. (2002). Paresis, historical therapy in the perspective of Caelius Aurelianus, with special reference to the use of hydrotherapy in antiquity. *Journal of the History of Neurosciences*, (11), 2, 105-109. Eylül 2008. Academic Search Complete.
- Günaydın, N. ve Kaplanoğlu, R. (Ed.). (2000). *Seyahatnamelerde Bursa*. Bursa: Bursa Ticaret Borsası Yayınları
- Hasol, D. (1993). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. (5). İstanbul: Yem Yayınevi
- Howard, P. (2003). *Heritage. Management, interpretation, identity*. New York: Continuum

- Jackson, R. (1999). *Roma İmparatorluğu'nda Doktorlar ve Hastalıklar*. (Ş. Mumcu, Çev.). İstanbul: Homer Yayınevi (Original çalışma basım tarihi 1995)
- Jackson, R. (1990). Waters and spas in the classical world. *Medical History*,(10),1-13. Eylül 2008. Academic Search Complete.
- Jakobsson, A. (2004). Ruled by routine and ritual: spatial organization of the spa environment at Ronneby, South-East Sweden. *Garden History*. (32:2). 213-228. Nisan 2009. Academic Search Complete.
- Kaplanoğlu, R. ve Elbas, A. (Ed.). (2007). *Bursa Çekirge Sempti*. Bursa: AKMAT
- Kaptan, Ş.T. (1997). *Şifa Kaynaklarımız*. Denizli: İktisadi Dayanışma Gazetecilik Matbaacılık ve Danışmanlık Ltd. Şti.
- Karagülle, Z. ve Doğan M.B. (2002). *Kaplıca tıbbı ve Türkiye kaplıca rehberi*. İstanbul: Noel Tıp Kitabevleri
- Karagülle, Z. ve Karagülle, M. (2000). Yaşlılıkta balneoterapi ve kaplıca tedavisi. *Turkish Journal of Geriatrics*, 3 (3), 119-124. Nisan 2009. Academic Search Complete
- Kozak, N. (1992). Termal turizm işletmeciliği ve önemi. *Anatolia*. (29-30), 33-40
- Kozak, N. (1996). *Termal turizm müşteri profilini belirleme aracı olarak tüketici araştırmaları: İç turizme yönelik bir uygulama*. yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Köprülü, Ö. (2002). Mimarlık tarihimizde önemli yer tutan halk hamam ve kaplıcalarının Bursa'da bulunan örneklerinin incelenmesi. *I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı, II Cilt*. Bursa

- Lowenthal, D. (2005). Natural and Cultural Heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 11 (1), 81-92. Kasım 2007. Academic Search Complete
- Mansel, A.M. (1936). *Yalova ve civarı*. İstanbul: İstanbul Müzeleri Neşriyatı
- Milli Saraylar Daire Başkanlığı (1993). *Yalova Atatürk Köşkleri*. Ankara: T.B.M.M. Basımevi
- Nielsen, I. (1990). *Thermae et Balnea: the architecture and cultural history of Roman public baths*. Aarhus: Aarhus University Press
- Oliver, J.R (1935). Greek Medicine and its relation to Greek Civilization. *Institute of the History of Medicine, Bulletin*,(3), 623-638. Eylül 2008. Academic Search Complete
- Önge, M.Y. (1995). *Anadolu'da XII – XIII. yüzyıl Türk Hamamları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları
- Özbey, F.R. (2002). Sustainable tourism development in globalization progress. *Globalization and sustainable development, international scientific confrence book:4* içinde 135-150. Varna
- Özer, N. (1981). *Yalova Kaplıcalarının tarihsel gelişimi, doğal Özellikleri, tıbbi değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Tıbbi Ekoloji ve Hidro-klimatoloji Birimi
- Pankhurst, R. (1986). The thermal baths of traditional Ethiopia. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, (41-3), 308-318. Eylül 2008. Academic Search Complete.
- Pettis, J. B. (2006). Earth, Dream, and Healing: The Integration of Materia and Psyshe in the Ancient World. *Journal of Religion and Health*,(45),1,113-129

- Pırnar, İ. (2007). Sağlık turizmi, özellikleri ve İzmir için potansiyel. *V. Turizm sempozyumu: Expo 2015 için bir ışık, Sağlık Turizmi*. Dokuz Eylül Üniversitesi BİMER, 25-26 Ekim 2007, 31-41
- Pırnar, İ. (1991). Turizmde kaplıcaların yeri ve önemi. *Turizm Dünyası Dergisi*. (27), 19-29
- Planck, D. (2002). *Badenweiler*. Stuttgart: Gulde- Druck GmgH, Tübingen
- Rapoport, A. (1982). *The meaning of the built environment*. Tucson: The University of Arizona Pres
- Rapoport, A. (2004). *Kültür, mimarlık, tasarım*. (S. Batur, Çev.). İstanbul: Yapı Yayın
- Reman, R. (1942). *Balneoloji ve Şifalı Kaynaklarımız*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası
- Routh, H.B., Bhowmik, K.R., Parish, L.C., Witkowski, J.A. (1996). Balneology, mineral water, and spas in historical perspective. *Clinics in Dermatology*, (14), 551-554. Nisan 2009. Academic Search Complete.
- Salway, B. (2005). Imperial Geography and the Medieval Peutinger Map. *Imago Mundi*, 57,119-135
- Sarı, H. (1990). *Kaplıca yapılarında donatım planlaması (Kızılcahamam)*: yayınlanmamış yüksek lisans tezi : Gazi Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü
- Serdaroğlu, Ü. (2002). *Eskiçağ'da Tıp (2)*. İstanbul: Ege Yayınları
- Seyrisefain İdaresi, (1931). *Zümrüt Yalova Kaplıcası*. İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası

- Sigerist, H.E. (1942). American spas in historical perspective. *Bulletin of the History of Medicine*, (11), 133- 147. Eylül 2008. Academic Search Complete.
- Strabon (2005). *Geographika Antik Anadolu Coğrafyası Kitap: XII-XIII-XIV*. (A. Pekman, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Şakir, N. (1930). *Bursa Kaplıcaları*. İstanbul: Amedi Matbaası
- Şehsuvaroğlu, B.N. (1957). *Anadolu Kaplıcaları ve Selçuklular*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası
- Şimşek, M. (1994). *Şifalı sulara yolculuk*. İstanbul: İnkilap Kitabevi
- Şehitoğlu, E. (2000). *Bursa hamamlarının yapısal, çevresel, işlevsel sorunları ve çözüm önerileri*. yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Şehitoğlu, E. (2008). *Bursa Hamamları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Taşçıoğlu, T. (1998). *Türk Hamamı*. İstanbul: Duran Ofset
- Taylor, K. (2004). Cultural heritage management: a possible role for charters and principles in Asia. *International Journal of Heritage Studies*, 10, (5), 417-433. Kasım 2007. Academic Search Complete
- T.C. Turizm Bakanlığı (1993). *Sağlık turizmi ve turizm sağlığı*. Ankara
- Tuna, A. (1987). *Bursa Yeni Kaplıca*. İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti
- Urquhart, D. (1862) Baths, Turkish. *Journal of Society of Arts*. Feb 28. 14 p.220-231. Kasım 2007. Academic Search Complete

- Ülker, İ. (1988). *Türkiye’de Sağlık Turizmi ve Kaplıca Planlaması*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çağdaş Kültür Eserleri Dizisi No: 1006/129
- Ülker, İ. (1994). *Sağlık Turizmi*. Ankara: T.C. Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri
- Van Tubergen, A. (2001). A brief history of spa therapy. *Annals of Rheumatic Diseases*, (61), 273-275. Eylül 2008. Academic Search Complete
- Verderber, S., Grice, S., Gutentag, P., (1987). Wellness health care and the architectural environment. *Journal of Community Health*.(12). 163-175. Nisan 2009. Academic Search Complete.
- Vigarello, G. (1996). *Temiz ve kirli, Ortaçağ’dan günümüze vücut bakımının tarihi*. (Z. İlkelen. Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (Original çalışma basım tarihi 1985)
- Vitruvius, (2005). *Mimarlık üzerine on kitap*. (S. Güven. Çev.) (4) İstanbul: Şevki Vanlı Vakfı Yayınları
- Weisz, G. (1990). Water cures and science: The French Academy of Medicine and mineral waters in the nineteenth century. *Bulletin of History of Medicine*, 64, (3), 393-416. Nisan 2009. Academic Search Complete.
- Yaman, Y., (Ed.). (2006). *Köy köy Türkiye yol atlası* (10). İstanbul: Map Medya.
- Yaraş, A. (1999). 1998 Yortanlı Barajı kurtarma kazısı. *Bergama Belleten*, (9),44-49.
- Yaraş, A. (2002). Allianoi. *Arkeoatlas*, (1), 148-149.
- Yaraş, A. (2004a). 2002 Yılı Allianoi Kazısı. *XXV. KST, (26-31 Mayıs 2003 Ankara)*, 2, 217-228.

- Yaraş, A. (2004b). Wasser in der Heiltherme von Alliano. G. Wiplinger, (Ed.) *Cura Aquarum in Ephesus* içinde (443-452). Paris: Peeters
- Yaraş, A. (2005a). Alliano Kurtarma Kazısı-2004, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, (19), 17-18
- Yaraş, A. (2005b). Alliano. *TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, (8),196-199
- Yaraş, A. (2006a). Alliano. *Byzas*,(3), 19-36
- Yaraş, A. (2006b). Alliano Kazısı ve Son Gelişmeler. *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, 21-23
- Yaraş, A. (2007). Antik sağlık merkezi Alliano ve son durumu. *Aktüel Arkeoloji*, (2), 95-105
- Yegül, F. (2006). *Antikçağ'da hamamlar ve yıkanma*. (E. Erten. Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi (Original çalışma basım tarihi 1992)
- Yegül, F. (1996). The Thermo-mineral Complex at Baiae and De Balneis Puteolanis. *Art Bulletin*, (28), 137-161. Ağustos 2008. Academic Search Complete
- Yılmaz, O. (1987). *Yalova Termal yöresinin turistik planlamasında peyzaj mimarlığı kriterlerinin saptanması*. yayınlanmamış doktora tezi: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Yurtkuran, M. (2000). Kükürtlü Kaplıcalarının dünü, bugünü. *Bursa Defteri*, (8), 102-111

Yücel, D. Ü. (1986). *Mevcut kaplıca yerleşmelerinin iyileştirilmesini etkileyen faktörler ve Yeni Kaplıca örneği*. yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Zengin, K. (1987). *Yalova*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi

İnternet Adresleri

Icomos charters and other standards, 25 Kasım 2009'da alındı, http://www.icomos.org/ICOMOS_Documents.html

Burra Charter, 25 Kasım 2009'da alındı, <http://www.icomos.org/australia/burra.html>

Sağlık turizmi ve termal turizm, 13 Eylül 2009'da alındı, <http://www.kultur.gov.tr>

Büyük Türkçe Sözlük, 9 Nisan 2009'da alındı, <http://www.tdk.gov.tr>

Karagülle, Z., (28 Kasım 2009). *Kaplıca ve Türkiye'de kaplıcalar üzerine*. 10 Ocak 2010, <http://www.saglikpaneli.com>

Karagülle, Z., (15 Eylül 2009). *Kaplıca tıbbındaki tanımlar*. 10 Ocak 2010, <http://www.saglikpaneli.com>

Karagülle, Z., (15 Eylül 2009). *Termal sağlık ve kaplıca tedavisi*. 10 Ocak 2010, <http://www.saglikpaneli.com>

Karagülle, Z., (15 Eylül 2009). *Türk hamamı: geçmişten günümüze bir spa ve wellness mekanı*. 10 Ocak 2010, <http://www.saglikpaneli.com>

Özüak, C., (10 Temmuz 2009). *Hidroterapi*. 10 Ocak 2009, <http://www.saglikpaneli.com>

İllere göre termal turizm, 15 Şubat 2009'da alındı, <http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>

Kaplıcalar, 15 Şubat 2009'da alındı, <http://www.manisakulturturizm.gov.tr>

Pamukkale Travertenleri, 15 Şubat 2009'da alındı, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/>

Diri fay haritası, 01 Mart 2010'da alındı, http://www.mta.gov.tr/mta_web/dirifay.asp

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Apoditerium: Roma hamamlarında soyunmalık bölümü (Hasol, 1993, s. 41)

Balneoloji: Sözcük anlamı banyo bilimidir. Yeraltı, toprak, su ve iklim kaynaklı iyileştirici faktörlerin bilimi olarak tanımlanabilir (Karagülle ve Doğan, 2002)

Balneoterapi: Termal suların, peloidlerin ve gazların, yöntem ve dozları belirlenmiş, banyo, paket, içme ve inhalasyon uygulamaları şeklinde, düzenli aralıklarla seri halde tekrarlanarak kullanılmasıyla, belirli bir zamanda ve kür tarzında gerçekleştirilen bir uyarı-uyum tedavisidir (<http://www.saglikpaneli.com>).

Caldarium: Roma hamamlarında sıcaklık bölümü (Hasol, 1993, s. 226).

Camekân: Türk hamamlarında soyunulan yer (Hasol, 1993, s. 102).

Frigidarium: Roma hamamlarında içinde yüzme havuzu da bulunan soğuk bölüm, soğukluk (Hasol, 1993, s. 170).

Halvet: Hamamlarda tek kurnalı yıkanma hücresi (Hasol, 1993, s. 192).

Helioterapi: Güneş ışınları ile bazı hastalıkların tedavi edilmesi (<http://www.saglikpaneli.com>).

Hidropati: Suyun içten ya da dıştan tedavi amacıyla kullanılması (Cayleff, 1987).

Hidroterapi: Amaca uygun havuzlarda gerçekleştirilen nöromuskuloskeletal fonksiyonları geliştirme-iyileştirme amaçlı yapılan bir havuz tedavi yöntemidir (<http://www.saglikpaneli.com>).

Hypocaust sistem: Roma hamamlarındaki merkezi ısıtma sistemi

İnhalasyon: Termominerali su aerosollerinin solunması yoluyla yapılan balneolojik tedavi biçimidir (<http://www.saglikpaneli.com>).

Klimaterapi: İklimin biopozitif elementlerinin hastalıkların önlenmesi ve tedavisinde kullanılmasıdır (<http://www.saglikpaneli.com>).

Külhan: Hamamların içini ve suyunu ısıtan kapalı ve geniş ocak. Külhan hamamın ısıtma merkezi olup burada ateşlik, soğuk ve sıcak su depoları bulunur (Hasol, 1993, s. 286).

Kür: Tedavi etme, iyileştirme, şifa verme, sağaltım (<http://www.tdk.gov.tr>). Tedavi etkeninin belirli dozda, seri halde, düzenli aralıklarla, belli sürelerle tekrarlanarak verilmesi ile uygulanan tedavi yöntemidir (<http://www.kultur.gov.tr>).

Mekanoterapi: Bazı kemik, eklem, kas ve sinir hastalıklarının mekanik aletler yardımıyla yaptırılan tedavisi

Peloidoterapi: Jeolojik ve biyolojik olaylar sonucunda oluşan organik ve inorganik maddelerin oluşturduğu çamurların banyo, paket ve tampon şeklinde uygulanmalarıyla yapılan tedavi yöntemidir (Karagülle ve Doğan, 2002).

Piscina: Kiliselerde bir duvar nişine yerleştirilmiş kurna (Hasol, 1993, 359).

Rekreasyon: İnsanların boş zamanlarında, eğlence ve spor amacı ile gönüllü olarak katıldıkları etkinlikler (www.tdk.gov.tr). Kişiyi iş etkinliklerinden sonra yenileyen, dinlendiren ve gönüllü olarak yapılan faaliyetler.

Spa: Latince “Sanitas Per Aquas” kelimelerinin baş harflerinden oluşur ve sudan gelen sağlık anlamında kullanılır.

Sudatorium: Roma hamamlarında terleme yeri, halvet (Hasol, 1993, s. 419).

Talassoterapi: Deniz ve çevresine özgü tüm yararlı etkenlerin (deniz suyu, çamuru, yosunu, iklimi vb.) insan sağlığı için iyileştirici bir unsur olarak kullanıldığı tedavi yöntemidir (<http://www.saglikpaneli.com>).

Tepidarium: Roma hamamlarından soğukluk ile sıcaklık arasında yer alan bölüm, ılıkılık (Hasol, 1993, s.444).

KISALTMALAR LİSTESİ

KÇB: Çalışmada Kaplıca Çekirdek Biriminin kısaltması olarak kullanılmıştır. Kaplıca Çekirdek Birimi, bir kaplıcada termal suyun havuz ya da banyo şeklinde kullanıldığı birim mekândır. Bölüm 3.4.1’de detaylı olarak anlatılmıştır.

KÇE: Çalışmada Kaplıca Çekirdek Eyleminin kısaltması olarak kullanılmıştır. Kaplıca Çekirdek Eylemi bir kaplıcada termal suyun yüzme, banyo alma, duş vb. şekilde kullanılmasıdır. Bölüm 3.4.1’de detaylı olarak anlatılmıştır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 1

Adı: **Sultaniye Kaplıcası**

İli: Muğla

İlçesi: Köyceğiz

Konumu: Köyceğiz Gölü'nün güneybatı kıyısında, Ölemez Dağı eteklerinde ve Köyceğiz'den 20 km. uzaklıktadır.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Köyceğiz Belediyesi

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kaplıcanın termal suyu sodyumlu, klorürlü, hidrojen sülfürlü ve radyoaktif bir bileşime sahiptir. Sıcaklık değeri 32°C-42°C arasındadır. Romatizma, deri, kalp ve kan dolaşımı, solunum yolları, kadın, mide ve bağırsak, böbrek ve idrar yolları, sinir ve kas yorgunluğu, sinirsel hastalıklar, eklem ve kireçlenme ve ameliyat sonrası rahatsızlıklarda olumlu etki yapar (Ülker, 1988).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca, Gölemez Dağı eteklerinde kurulu olduğu için eğimli bir arazi yapısına sahiptir. Çevrenin doğal yapısı ve bitki dokusu bozulmamıştır. Kaplıca, Kaunos antik şehri yakınlarındadır ve yerleşim içinde sıkça tarihi kalıntılara rastlanmaktadır; fakat henüz detaylı bir arkeolojik çalışma yapılmamıştır. Kaplıcanın tarihinin antik dönemlere dayandığı söylenebilir de henüz literatüre geçmiş bir çalışma bulunmamıştır.

Kaplıca, göl kenarından çıkan termal kaynak yakınındaki bir adet havuzlu KÇB ile sırtlarda konaklama için yapılan tek katlı sıra odalardan oluşur. Mevcut yapılar tarihi bir özellik taşımamaktadır.

Kaplıca T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından termal turizm bölgesi kapsamına alınmamıştır; fakat literatürde birinci derecede önemli ve öncelikli kaplıca merkezi olarak yer almaktadır (Ülker, 1988).

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 2

Adı: Tekkeköy Kaplıcası

İli: Denizli

İlçesi: Sarayköy

Konumu: Sarayköy İlçesi'nin batısında, ilçe merkezine 12 km. uzaklıkta Kabağaç Köyü yolu üzerinde bulunur.

Mülkiyeti: Tekke Köy Muhtarlığı

İşletme sahibi: Özel

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kaplıcanın termal suyu serbest karbondioksit gazı, kükürtlü hidrojen bileşiminde olup, bikarbonat ve kükürtlü sular grubuna girer. Sıcaklık değeri kaplıcada çıkan farklı kaynaklara göre 60°C ile 90°C arasında değişmektedir. Romatizmal hastalıklar, nevrit, polinevrit, kırık ve çıkık sekelleri ve kadın hastalıklarında olumlu etki yapar (Kaptan, 1997).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca Büyük Menderes Ovası'nın kuzey yönündeki dağ sırasının eteklerinde kuruludur ve hafif eğimli bir arazi yapısına sahiptir. Doğal çevre çıplaktır, ağaçlı bitki örtüsünden yoksundur. Kaplıcanın bulunduğu yerin adı antik dönemde Karura olarak geçmektedir. Strabon bölgeyi Phrygia'yla Karia arasında bir köy olarak tanımlamaktadır. "Burada hanlar ve bazıları Maiandros Irmağı'nda bazıları da ırmağın kıyılarında bulunan sıcak su kaynakları vardır". Kaplıca içinde bulunan kubbeli banyo yapısının bir Roma yapısı olduğu söylenmektedir (Kaptan, 1997).

Kaplıca, ova kenarından çıkan termal kaynakların yakınındaki bir adet havuzlu ve kubbeli kaplıca çekirdek birimi (KÇB) ile sırtlarda konaklama için yapılan tek katlı sıra odalardan oluşur. KÇB orta havuzlu ve kubbeli taş bir yapıdır. Sıra odalar ise tarihi bir özellik göstermemektedir.

Kaplıca T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından termal turizm bölgesi kapsamına alınmıştır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 3

Adı: Yenicekent Kaplıcaları

İli: Denizli

İlçesi: Buldan

Konumu: Kaplıcalar Buldan İlçesi'ne bağlı Yenicekent Kasabası'nın Cindere Güney yolu üzerinde Diribol Bükü mevkiinde bulunur.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Kamara Kaplıcası özel şahıs tarafından işletilmekte, Çizmeli Kaplıcası kullanılmamaktadır.

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Kamara Kaplıcası



Çizmeli Kaplıcası

Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kaplıcaların termal suları sülfatlı, bikarbonatlı ve karbondioksitli sular grubundandır. Sıcaklık değerleri 42°C-72°C arasında değişmektedir. Termal su, nevrit, nevralji, kronik romatizmal hastalıklar, kırık-çıkık sekelleri ve kadın hastalıklarının tedavisinde etkindir. Ayrıca suyun içilmesi halinde, mide motilitesini artırıp çabuk boşalmasını sağlar (Kaptan, 1997).

Genel Değerlendirme:

Birbirine yaklaşık 3 km. uzaklıkta olan Kamara ve Çizmeli Kaplıcaları, Tripolis antik şehri yakınlarında ve Büyük Menderes Nehri kıyısında kuruludur. Bugün kullanılmayan Çizmeli Kaplıcası'nda daha önceleri bir "kubbe altında ve ortasında hastaların ayaklarını sokması için çizme şeklinde iki delikli göbek taşından oluşan hamam" olduğu söylenmektedir (Kaptan, 1997). Büyük olasılık hemen kaynak üzerine kurulan bu tarihi kaplıca çekirdek birimi daha sonra yıkılmış ve yerine bugünkü tesisler yapılmıştır. Bu tesisler iki katlı sıra odalar niteliğindedir ve tarihi bir özellik taşımamaktadır.

Kamara Kaplıcası'nın termal su kaynağı, zaman içinde kalker kayalar oluşturmuştur. Kaplıca, bu kayalar çevresinde kurulan ve mimari nitelik taşımayan sıra odalardan oluşmaktadır.

Kaplıcalar T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından termal turizm bölgesi kapsamına alınmıştır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 4

Adı: Pamukkale Kaplıcaları

İli: Denizli

İlçesi: Denizli-Merkez

Konumu: Kaplıcalar, Denizli'nin 20 km. kuzeybatısında Pamukkale Köyü'nde bulunur.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Denizli İl Özel İdaresi

Kaplıca Tipi: I.Grup Kaplıca



Antik Su Kaynağı



Travertenler

Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kaplıca suları, bikarbonatlı, sülfatlı, kalsiyumlu, karbondioksitli, kısmen demirli ve radyoaktif bir bileşime sahiptir. Su sıcaklıkları 36°C-57°C arasında değişir, PH değeri 5,8'dir. Sular banyo ve içme için elverişlidir. Romatizma, göz, deri ve kalp dolaşımı, solunum yolu, kadın, sinir ve kas yorgunluğu, böbrek ve idrar yolları ve ameliyat sonrası gibi hastalıklara olumlu etki yapar (Ülker, 1994).

Genel Değerlendirme:

Pamukkale kaplıcaları Hierapolis I. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı içerisinde yer almaktadır. Pamukkale/Hierapolis, hem sahip olduğu olağanüstü doğa güzellikleri (beyaz travertenler), hem de antik kalıntılar nedeniyle 1987 yılında Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmiştir. Hierapolis ve çevresi özellikle Roma Dönemi'nde önemli bir sağlık merkezidir. Bugünkü antik havuzu meydana getiren M.S. 2. yüzyılda oluşan depremdir. Sütunlu caddenin yanında yer alan sivil agoraya ait İyon düzeninde yapılmış olan (M.S. 1.yy) portik, bu deprem sonucunda oluşan kırık içinde meydana gelen havuzun içine yıkılmıştır (Kasım 2009. www.pamukkale.gov.tr/tr).

Alandaki termal kaynak suyunun, normal şartlara dönüşmeye çabalaması çökelmeye ve traverten oluşumuna sebep olmaktadır. Çökelmenin beyaz olması ise, termal suda aşırı miktarda bulunan kalsiyum bikarbonattan ileri gelmektedir.

Alan dünya miras listesinde olduğu için turistlerin yoğun ilgi gösterdiği ören yeri niteliğindedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 5

Adı: Karahayıt Kaplıcaları

İli: Denizli

İlçesi: Denizli- Merkez

Konumu: Denizli İl merkezine 25 km., Pamukkale'ye 5 km. uzaklıktaki Karahayıt Beldesi'ndedir.

Kaplıca Tipi: III.Grup Kaplıca



Kırmızı Su Kaynağı

Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Termal su kaynaklarının sıcaklıkları 23,3°C-57,5°C arasında değişmektedir. Suyun kaynağının Pamukkale'deki kaynaklar ile aynı olduğu ileri sürülmektedir. Suyun ve çamurun rengi, içeriğindeki demir mineralinin yoğunluğu sebebiyle kırmızıdır ve bu yüzden termal kaynağa "kırmızı su" adı verilmektedir. Termal su ve çamur romatizmal, kadın, cilt hastalıkları, ortopedik ve nörolojik sekellerin rehabilitasyonunda etkilidir.

Genel Değerlendirme:

1965 yılına kadar küçük bir köy olan Karahayıt, 1970'li yıllardan sonra termal turizm alanında gelişmeye başlamıştır. Bu gelişimde köyün Denizli şehri ile karayolu bağlantısının yapılması etkili olmuştur. Köyün merkezinden geçen bu yol (bugünkü Çarşı Caddesi) etrafına çok sayıda pansiyon yapılmıştır. 1980'li yıllardaki turizm teşvikleri de köydeki termal turizm faaliyetlerini hızlandırmıştır.

Günümüzde kasabada çok sayıda termal otel ve pansiyon bulunmaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 6

Adı: İmamköy Kaplıcası

İli: Aydın

İlçesi: Aydın-Merkez

Konumu: Aydın şehir merkezine 5 km. uzaklıkta, İmamköy sınırlarında bir dağ yamacında kuruludur.

Mülkiyeti: Muhtarlık

İşletme sahibi: Özel

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Termal suyun kimyasal özellikleri hakkında yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Halk arasında nevrojji ve sinir hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı ve içildiğinde bağırsakların iyi çalışmasını sağladığı söylenmektedir.

Genel Değerlendirme:

Kaplıca zengin bitki örtüsü ile kaplı bir dağın yamacında, dere yatağında kuruludur. Kaplıcanın ilerisinde arkeolojik kalıntılar izlenmiştir. Mevcut tesisler gününbirlik kullanmaya dönük sıra banyolar şeklindedir.

Esas kaynağın bir mağaradan çıktığı söylenmiştir. Mevcut tesisler dere yatağı üzerinde yapılan sondajlar üzerine de kuruludur.

Kaplıcalar şehir merkezine çok yakındır ve ağırlıklı olarak mesire yeri olarak kullanılmaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 7

Adı: Alangüllü Kaplıcası

İli: Aydın

İlçesi: Germencik

Konumu: Kaplıcalar Germencik İlçesi'ne 12 km. uzaklıkta, ormanlık bir alanda kuruludur.

Mülkiyeti: Aydın İl Özel İdaresi

İşletme sahibi: Özel

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 65 - 78°C arasında değişen sodyumklorürlü, bikarbonatlı kaplıca suyu mineraller açısından çok zengindir ve romatizmal hastalıklar, nörolojik hastalıklar, cilt rahatsızlıkları ve kireçlenmelerin tedavisinde kullanılmaktadır (Şimşek, 1994).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca şehre uzak, dağlık bir alanda kuruludur. Alanda tek hacimli, orta havuzlu, kubbeli taş bir yapı görülmüştür. Bu yapının ilk yapım tarihi hakkında kesin bilgilere ulaşılamamıştır; fakat taş örgü sistemi tarihi bir banyo yapısı olduğu izlenimini vermektedir.

Günümüzde bu taş yapının çevresinde çok katlı termal bir otel bulunmaktadır. Otelin bahçe kotunda bulunan termal havuzlar ve fizik tedavi birimlerinde kaplıca tedavisi verilmektedir.

Kaplıca termal turizm bölgesi içindedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 8

Adı: Gümüş Kaplıcası

İli: Aydın

İlçesi: Germencik

Konumu: Ortaklar Köyü yakınlarında, Gümüş Dağı'nın eteklerinde kuruludur.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Özel

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kaplıcanın suyu karaciğer, safra kesesi, kadın hastalıkları ve deri hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Şimşek, 1994).

Genel Değerlendirme:

Gümüş Dağı eteklerinde, geniş bir alan üzerinde kurulu olan kaplıca günümüzde sadece sıra banyo birimlerinden oluşmaktadır. Bu birimler tarihi bir nitelik taşımamaktadır. Ayrı bir havuz birimi izlenmemiştir. Çevrede devre mülk şeklinde kaplıca konutlarının inşaatı devam etmektedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 9

Adı: Balçova Kaplıcası

İli: İzmir

İlçesi: Balçova

Konumu: Kaplıcalar İzmir şehir merkezine 8 km. uzaklıkta, Balçova ilçesi sınırları ve tarihi Agamemnon yerleşmesi içindedir.

Mülkiyeti: İzmir İl Özel İdaresi

İşletme sahibi: İzmir İl Özel İdaresi

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 62-80°C, PH değeri 6,4 olan kaplıca suları klorürlü, bikarbonatlı, sodyumlu, kalsiyumlu bir bileşime sahiptir (Ülker,1994). Kaplıca suyu kireçlenmeler, inflamatuvar romatizmal hastalıklar, yumuşak doku romatizmaları ve bel-boyun ağrılarının tedavisinde kullanılmaktadır (Karagülle ve Doğan, 2002).

Genel Değerlendirme:

Akyüz'ün (1985) kayıtlarına göre kaplıca alanında Roma Dönemi'ne tarihlenen sıra küvetler ve hamam kalıntıları vardır; fakat bu kalıntılar günümüze ulaşmamıştır. Agamemnon adında birinin kaplıca kaynaklarını bulması ve dönemin imparatorunun burayı geliştirmesiyle kaplıcalar ünlenir; fakat Roma Dönemi'nden sonra kaplıcalar unutulur (Karagülle ve Doğan, 2002).

Kaplıca İzmir Körfezi'ne bakan dağın eteklerinde geniş bir ormanlık alan içerisinde kuruludur. Orman ve deniz manzarasını bütünleştiren, doğal bir yapıya sahip olan kaplıcalar termal bir belde görünümündedir.

Günümüzde Balçova Kaplıcaları'nda termal oteller, sosyal tesisler, kür merkezi ve medikal tedavi merkezleri bulunur ve Türkiye'deki en gelişmiş kaplıca alanlarından biridir. Balçova termal turizm merkezi içindeki kaplıcaların planlama çalışması halen Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından devam ettirilmektedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 10

Adı: **Karakurt Kaplıcası**

İli: İzmir

İlçesi: Seferihisar

Konumu: Seferihisar ilçesine 17 km. uzaklıkta Kavakdere Köyü'ndedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Özel

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Tuzlu, bikarbonatlı sularındır ve içimi hoştur. Solunum yolu rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Şimşek, 1994).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca yakınlarında tarihi hamam kalıntıları izlenmiştir. Kaplıcanın bulunduğu alanın antik adı Lebedos'dur ve Lebedos toprakları antik dönemde de ılıcaları ile ünlüdür (Bean,G., çev., 1997). Dolayısıyla bu alanda yapılacak detaylı arkeolojik çalışmalar antik dönem kaplıcaları açısından önemli olacaktır.

Kaplıca doğal sıcak su kaynağının üzerinde ve çevresinde oluşturulan havuzlar ve barınmak için yapılan sıra odalardan oluşur. Yapılar tarihi bir nitelik taşımamaktadır.

Kaplıca günümüzde bakımsızlıktan dolayı fazla ilgi görmemektedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 11

Adı: Cuma Kaplıcası

İli: İzmir

İlçesi: Seferihisar

Konumu: Seferihisar İlçesi'ne 15 km. uzaklıkta Kovacık dağı yamaçlarında kuruludur.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi:

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

İncelemeler sırasında halkın kaplıca suyunu romatizmal hastalıklar ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullandıkları belirtilmiştir.

Genel Değerlendirme:

Doğal kaynak üzerine kurulan iki adet havuzlu KÇB ve birim çevresindeki barınma amaçlı sıra oda birimlerinden oluşur. KÇB tonozlu formu ve taş duvar örgü sistemi ile kırsal ölçekte değerlendirildiğinde nitelikli sayılabilecek bir durumdadır. Sıra oda birimleri tarihi bir nitelik taşımamaktadır.

Kaplıca günümüzde bakımsızdır ve fazla ilgi görmemektedir.

Kaplıca alanı çevresinde jeotermal sudan elektrik enerjisi elde etmek amaçlı kurulan tesisler mevcuttur.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 12

Adı: Şifne Kaplıcası

İli: İzmir

İlçesi: Çeşme

Konumu: Çeşme İlçesi'ne 5 km. uzaklıkta, Residere köyünde, Şifne Körfezi'nde küçük bir yarımada üzerinde bulunmaktadır.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Belediye

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kaplıca suyu sodyum klorürlü ve kalsiyumludur, sıcaklığı 42 - 49°C arasındadır. Romatizma, raşitizm, kadın ve idrar yolu hastalıkları, mide ve bağırsak rahatsızlıkları ve bazı cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Şifne Kaplıcaları deniz suyu ve termal suyun birlikte kullanılabilirdiği, Türkiye'de ender bulunan kaplıca alanlarından biridir ve bu açıdan termal turizm alanında geliştirilme potansiyeli yüksek bir kaplıcadır.

Kaplıca alanında yakın dönemde yapılmış kaplıca tesisleri bulunmaktadır. Tesis açık bir orta havuzun çevresinde şekillenen konaklama birimlerinden oluşur. Bu haliyle kırsal kaplıcaların gelişmiş bir modeli görünümündedir.

Alan termal turizm bölgesi sınırları içindedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 13

Adı: Nebiler Kaplıcası

İli: İzmir

İlçesi: Dikili

Konumu: Dikili İlçesi'ne 12 km. uzaklıkta Nebiler Köyü'ndedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Muhtarlık

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kaplıca suyunun romatizma, nevrojji ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı söylenmektedir.

Genel Değerlendirme:

Kaplıca ağaçlık bir alan içinde kuruludur. Doğrudan kaynak üzerinde kurulu bulunan kubbeli KÇB ve çevresindeki sıra odalardan oluşur. İncelemeler sırasında taş yapı malzemesinin kullanıldığı KÇB'nin çok eskiden kalma bir yapı olduğu söylenmiştir. Sıra oda birimleri tarihi bir nitelik taşımamaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 14

Adı: Urganlı Kaplıcası

İli: Manisa

İlçesi: Turgutlu

Konumu: Turgutlu ilçe merkezine 24 km. uzaklıkta Urganlı Köyü yakınlarındadır.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Turgutlu Belediyesi

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kaplıca suyu bikarbonatlı, sodyumlu, karbonatlı sudur ve sıcaklığı 50 - 78°C arasında değişmektedir. Kaplıca suyu romatizma, kadın hastalıkları, cilt rahatsızlıkları, kireçlenme, mide ve bağırsak rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Apart ve pansiyon şeklinde işletilen, tek ve iki katlı yapılan, içinde termal suyun küçük havuzlar şeklinde kullanıldığı banyo birimleri bulunan bir kaplıcadır. Yapılar tarihi bir nitelik taşımamaktadır.

Kaplıca alanı çevresinde geniş jeotermal sera alanları bulunmaktadır.

Kaplıca termal turizm bölgesi sınırları içindedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 15

Adı: Sart Kaplıcası

İli: Manisa

İlçesi: Salihli

Konumu: Bozdağ eteklerinde Salihli İlçesi'ne bağlı Çamurhamamı Köyü sınırları içindedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi:

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kalsiyum, sodyum bikarbonat ve sülfür içeren kaplıca suyunun sıcaklığı 52°C'dir ve romatizma, nevrojji, cilt ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (<http://www.manisakulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Kaplıcalar halk arasında çamur hamamları olarak anılmaktadır.

Kaplıca günümüzde içinde termal suyun kullanıldığı küvetler bulunan sıra banyo birimlerinden oluşur.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 16

Adı: Kurşunlu Kaplıcası

İli: Manisa

İlçesi: Salihli

Konumu: Salihli İlçesi'nde Kurşunlu Dere kenarında kuruludur.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Salihli Belediyesi

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kaplıca suyunun sıcaklığı 52 - 96°C arasında değişir, kalsiyum sülfatlı, bikarbonatlı ve sülfürlü termal sudur. Kaplıca suyu romatizma, cilt ve kasın hastalıkları, solunum yolu hastalıkları ve kireçlenmelerin tedavisinde kullanılmaktadır (<http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Yeşil bir vadi içinde dere boyunca kurulan kaplıcalar doğal güzellik açısından zengin bir alandır. Kaplıca yakınında antik Sart kalıntıları bulunmaktadır; fakat antik şehir ve kaplıcalar arasında literatüre geçmiş bir bilgiye rastlanmamıştır.

Günümüzde kaplıcada balneoterapi ve fizik tedavi uygulamaları yapılmaktadır.

Kaplıca otel ve apart şeklinde kullanılan tek veya iki katlı konaklama birimlerinden oluşur.

Kaplıca termal turizm bölgesi sınırları içindedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 17

Adı: **Emir Kaplıcası**

İli: Manisa

İlçesi: Kula

Konumu: Kula İlçesi, Şehitlioğlu Köyü içinde bulunmaktadır.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Muhtarlık

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 37 - 65°C arasında değişen kaplıca suyu sodyum ve kalsiyum karbonat bakımından çok zengindir. Kaplıca suyu romatizma, kadın ve cilt rahatsızlıkları, siyatik gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır (<http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca alanında Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihlendiği belirtilen kalıntılar bulunmaktadır ve alan 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanı içerisindedir. Bu kalıntılardan hareketle alanda kaplıca suyunun tarihten bu yana kullanıldığı düşünülmektedir. Alanda yapılacak arkeolojik çalışmalar antik dönem kaplıca mimarisine ışık tutabilir.

Kaplıca Ilıcaklı Hamam Deresi kenarında kuruludur. Dere kenarı boyunca çıkan sıcak su kaynaklarının yakınında, iki adet havuzlu, kubbeli KÇB bulunur. Sırtlarda barınmak için yapılan sıra oda birimleri vardır. Bu birimler tarihi bir nitelik taşımamaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 18

Adı: Saraycık Kaplıcası

İli: Manisa

İlçesi: Demirci

Konumu: Manisa'ya 124km., Demirci İlçesi'ne 40 km. uzaklıkta Borlu belediye sınırları içindedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Borlu Belediyesi

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 40 - 55°C arasında değişen kaplıca suyu, sodyum potasyum, kalsiyum ve florürce zengindir. Romatizma, siyatik, kireçlenme, cilt ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.

Genel Değerlendirme:

Kaplıcalar çevresinde çok sayıda tarihi kalıntı bulunmaktadır ve alan 1. derece arkeolojik sit alanı içerisindedir.

Kaplıca kubbeli KÇB birimlerinden ve barınmak için yapılan sıra oda birimlerinden oluşur.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 19

Adı: Eynal Kaplıcaları

İli: Kütahya

İlçesi: Simav

Konumu: Uşak Balıkesir karayolu üzerinde, Simav İlçesi'ne 4 km. uzaklıktadır.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Simav Belediyesi

Kaplıca Tipi: III.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 77 - 97°C arasında değişen kaplıca suyu kalsiyum, sodyum bikarbonat ve sülfat içeriklidir. Romatizma, nevrojji, cilt hastalıkları, siyatik, kireçlenme, kadın hastalıkları ve sedef hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır (<http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca alanında iki adet hamam, çeşitli konaklama tesisleri, sosyal tesisler ve spor alanları bulunmaktadır. Kaplıca bu haliyle termal bir kent görünümündedir.

Kaplıcanın tarihinin Roma Dönemi'ne uzandığı belirtilmektedir; fakat alanda herhangi bir tarihi kalıntıya rastlanmamıştır.

Kaplıca termal turizm merkezi ilan edilmiştir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 20

Adı: Gediz Kaplıcası

İli: Kütahya

İlçesi: Gediz

Konumu: Kaplıca Gediz İlçesi'ne 23 km. uzaklıkta, Gediz-Simav karayolu üzerindedir.

Mülkiyeti: Gediz Belediyesi

İşletme sahibi: Gediz Belediyesi

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 45-85°C arasında değişen kaplıca suyu sülfatlı, bikarbonatlı, sodyumlu, magnezyumlu termal sudur. Romatizmal hastalıklar, mide ve bağırsak hastalıkları, eklem ve kireçlenme rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (<http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca ormanlık bir alan içinde kuruludur. Alanda çeşitli konaklama tesisleri, sosyal tesisler ve banyo birimleri bulunmaktadır. Bu haliyle kent ölçeğine yakın bir kaplıca kuruluşudur.

Kaplıca alanı termal turizm bölgesi ilan edilmiştir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 21

Adı: **Muratdağı Kaplıcası**

İli: Kütahya

İlçesi: Gediz

Konumu: Gediz İlçesi'ne 27 km. uzaklıkta Muratdağı'nın batı eteklerinde kuruludur.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Gediz Belediyesi

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 40°C olan kaplıca suyu sülfatlı, bikarbonatlı, kalsiyumlu, bromürlü termal sudur. Romatizmal hastalıklar, cilt hastalıkları, kalp ve dolaşım hastalıkları, eklem ve kireçlenme rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Ülker, 1994).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca çam ormanları içinde kuruludur. Çeşitli konaklama tesisleri, açık havuzlar ve spor alanları bulunmaktadır. Kubbeli banyo birimleri içindeki havuzlar tarihi nitelik taşımaktadır; fakat birim çevresindeki ekler geç dönem ilaveleridir.

Kaplıca termal su ile tedavinin dağ iklimi ile birleştirilebileceği olanaklara sahiptir. Günümüzde ağırlıklı mesire ve piknik alanı olarak kullanılmaktadır.

Kaplıca termal turizm bölgesi kapsamına alınmıştır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 22

Adı: Hamanköy Kaplıcası

İli: Kütahya

İlçesi: Emet

Konumu: Emet İlçesi'ne 20 km. uzaklıkta, Hamaköyü'ndedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Muhtarlık

Kaplıca Tipi: I.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kaplıca suyu kalsiyum bikarbonat ve sülfatlıdır. Romatizmal hastalıklar, nevrojji ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Şimşek, 1994).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca, doğal sıcak su kaynağının çevresinde oluşturulan iki adet açık havuzdan oluşmaktadır. Çevrede konaklamak için herhangi bir tesis yapılmamıştır ve barınma mevsimlik çadırlar ile sağlanmaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 23

Adı: Emet Kaplıcası

İli: Kütahya

İlçesi: Emet

Konumu: Emet İlçesi içindedir.

Kaplıca Tipi: III.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 43-48°C arasında değişen kaplıca suyu sülfat, bikarbonat, kalsiyum ve magnezyum içeriklidir. Romatizma, cilt hastalıkları, mide, bağırsak, karaciğer, safra kesesi hastalıkları ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (<http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca alanı Emet İlçe merkezindedir. Çeşitli konaklama tesisleri, sosyal tesisler ve genellikle halkın yıkanma amaçlı kullandığı kaplıca hamamları bulunmaktadır.

Kaplıcalar termal turizm merkezi ilan edilmiştir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 24

Adı: **Dereli Kaplıcaları**

İli: Kütahya

İlçesi: Emet

Konumu: Emet İlçesi'nin 27 km. kuzeyindedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi:

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Kalsiyum ve bikarbonatlı kaplıca suyu romatizma, nevrojji ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.

Genel Değerlendirme:

Ormanlık bir arazide bulunan kaplıca sıcak su kaynağı çevresinde büyüyen banyo birimleri ve basit konaklama birimlerinden oluşmaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 25

Adı: Göbel Kaplıcası

İli: Kütahya

İlçesi: Tavşanlı

Konumu: Tavşanlı İlçesi'ne bağlı Göbel Köyü yakınlarındadır.

Mülkiyeti: Tavşanlı Belediyesi

İşletme sahibi: Tavşanlı Belediyesi

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 33°C olan kaplıca suyu klorür, bikarbonat, magnezyum, kalsiyum, bromür, silfat içeriklidir. Romatizma, siyatik, cilt hastalıkları, mide bağırsak hastalıkları, adale ve kemik ağrılarının tedavisinde kullanılmaktadır (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Göbel Kaplıcası banyo birimleri çevresinde yapılaşan sıra odalar ve sosyal tesislerden oluşmaktadır. Tarihi olduğu düşünülen banyo birimi, çevresine aldığı ekler yüzünden algılanamamaktadır.

Günümüzde kaplıca alanında nitelikli çevre düzenlemesi çalışmaları, modern banyo tesisi yapılaşmaları devam etmektedir.

Kaplıca termal turizm bölgesi sınırları içindedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 26

Adı: **Yoncalı Kaplıcaları**

İli: Kütahya

İlçesi: Merkez

Konumu: Kütahya -Tavşanlı karayolu üzerinde bulunan kaplıca kent merkezine 16 km. uzaklıktadır.

Kaplıca Tipi: III.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 42°C olan kaplıca suyu kalsiyum, sodyum bikarbonat ve sülfat içeriklidir. Romatizmal hastalıklar, ortopedik ve nörolojik rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmaktadır (<http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Yoncalı beldesi bir kaplıca şehri olarak büyümektedir. Beldede çok sayıda termal otel, ev hamamları ve sosyal tesisler bulunmaktadır.

Beldede Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen ikiz bir kaplıca banyo yapısı bulunmaktadır.

Yoncalı termal turizm bölgesi sınırları içindedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 27

Adı: Harlek Kaplıcaları

İli: Kütahya

İlçesi: Merkez

Konumu: Kütahya-Eskişehir karayoluna 2 km. uzaklıkta, Harlek Beldesi'ndedir.

Kaplıca Tipi: III.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 25-43°C arasında değişen kaplıca suyu, kalsiyum, magnezyum ve bikarbonat içeriklidir. Romatizma, cilt, sinir, kadın hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (<http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Ormanlık bir arazide kurulan kaplıca yerleşiminde çok sayıda otel, pansiyon ve konaklama tesisleri bulunmaktadır. Yerleşim bir kaplıca şehri görünümündedir. Yerleşim içinde Osmanlı Dönemi'ne tarihlendiği söylenen hamamlar da bulunmaktadır.

Yerleşim termal turizm bölgesi sınırları içindedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 28

Adı: Armutlu Kaplıcası

İli: Bursa

İlçesi: Gemlik

Konumu: Gemlik İlçesi'ne bağlı Armutlu kasabasına 5 km. uzaklıkta Bozburun mevkiindedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Özel

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 57-73°C arasında değişen kaplıca suyu sülfat, bikarbonat, klorür, kalsiyum, sodyum ve karbondioksitli bir bileşime sahiptir. Romatizmal hastalıklar, dolaşım hastalıkları, nevralsi, çeşitli felçler, kadın hastalıkları ve metabolizma bozukluklarına iyi geldiği söylenmektedir.

Genel Değerlendirme:

Ormanlık bir arazide kurulan kaplıca alanını Gemlik-Yalova karayolu ikiye bölmektedir. Yol kotunun altında kubbeli bir banyo birimi bulunmaktadır. Yol kotunun üstünde ise, sıra odalar şeklinde konaklama birimleri bulunmaktadır.

Yakın dönemde yapılan Erdilli Termal Otel yol kotunun altında çok katlı bir otel olarak yapılmıştır.

Deniz, orman ve termal su birlikteliğinin sağlanabileceği bir kaplıca alanıdır ve termal turizm merkezi ilan edilmiştir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 29

Adı: **Gönen Kaplıcaları**

İli: Balıkesir

İlçesi: Gönen

Konumu: Gönen İlçe merkezindedir.

Kaplıca Tipi: III.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 78°C olan kaplıca suyu tuzlu, sülfatlı, bikarbonatlı termal sudur. Ortopedik, nörolojik ve romotolojik hastalıkların rehabilitasyonunda kullanılmaktadır (<http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>)

Genel Değerlendirme:

İşletimi ve yatırımları Gönen Belediyesi tarafından yapılan kaplıca alanında 1 adet apart oteli 7 adet otel ve 6 adet pansiyon bulunmaktadır.

Gönen kaplıcaları Türkiye’de nitelikli kür hizmetinin verildiği kaplıcalardan biridir. Buna bağlı olarak nitelikli çevre düzenlemeleri, sosyal ve kültürel aktivitelerin gerçekleştiği mekânlar bulunmaktadır. Bu haliyle gelişen bir kaplıca şehridir.

Kaplıcalar termal turizm merkezi ilan edilmiştir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 30

Adı: Balya Kaplıcası

İli: Balıkesir

İlçesi: Balya

Konumu: Balya İlçesi, Ilıca Köyü'ndedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi: Özel

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 51-60°C arasında değişen kaplıca suyu sodyum, kalsiyum ve klor içermektedir. Romatizma, siyatik, kireçlenme ve bazı cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Şimşek, 1994).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca ormanlık bir arazide kuruludur ve halk arasında dağ ılıcası diye anılmaktadır. Banyo birimi çevresinde oluşan sıra oda şeklindeki barınma birimlerinden oluşur. Yapılar tarihi bir nitelik taşımamaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 31

Adı: Hisarköy Kaplıcası

İli: Balıkesir

İlçesi: Bigadiç

Konumu: Bigadiç'e 23 km. uzaklıkta, Hisarköy yerleşimi içindedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi:

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 50 - 81°C arasında değişen kaplıca suyu sodyum bikarbonat, sülfat ve magnezyum içermektedir. Romatizma, nevrojji, kadın hastalıkları ve cilt hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı söylenmektedir.

Genel Değerlendirme:

Kaplıca alanı ormanlı bir arazide bulunan ve bir köy görünümünde olan Hisarköy'ün içinde bulunmaktadır. Konaklamak için yapılan sıra odalardan oluşmaktadır. Ayrıca bir banyo birimi izlenmemiştir. Sıra odalar içinde banyo küvetleri bulunmaktadır.

Kaplıcalar bakımsızdır ve terk edilmiş görünümündedir. Yapılan yeni termal su sondajlarıyla birlikte köy içinde yeni termal pansiyonlar yapılmaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 32

Adı: Hisaralan Kaplıcası

İli: Balıkesir

İlçesi: Sındırgı

Konumu: Sındırgı İlçesi'ne 29 km. uzaklıkta Hisaralan Köyü'ndedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi:

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 84 - 90°C arasında değişen kaplıca suyu sodyum bikarbonatlı termal sudur. Romatizma, nevrit ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı belirtilmektedir.

Genel Değerlendirme:

Kaplıcanın suyu, kaplıcanın yamacında kurulduğu dağın eteklerinden çok sayıda kaynaktan elde edilmektedir.

Kaplıca konaklamak için yapılan basit sıra odalardan oluşmaktadır. Sıra odalar içinde banyo küvetleri bulunmaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 33

Adı: Derman Kaplıcası

İli: Balıkesir

İlçesi: Edremit

Konumu: Edremit-Ayvalık yolu üzerinde Bostancı Köyü'ndedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi:

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 56°C olan kaplıca suyunun romatizma, nevralsi ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı belirtilmektedir.

Genel Değerlendirme:

Kaplıca geniş bir sazlık ve bataklık alanı önünde kuruludur. Bu alandan elde edilen çamuru ile bilinmektedir. Çamur alanında çıkan doğal sıcak su kaynağının hemen üzerine yapıldığı söylenen kaplıcanın yıkıldığı söylenmiştir ve yerine zemin katında havuz, birinci katında konaklama birimleri bulunan nitelsiz bir yapı yapılmıştır.

Günümüzde çevrede çok sayıda termal otel bulunmaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 34

Adı: Güre Kaplıcası

İli: Balıkesir

İlçesi: Edremit

Konumu: Edremit İlçesi Güre Kasabası'nda İzmir-Çanakkale yolunun 500 m. kadar içerisinde bulunmaktadır.

Mülkiyeti: Güre Belediyesi

İşletme sahibi: Özel

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 37°C olan kaplıca suyu sodyum, amonyum, kalsiyum, florür ve magnezyum içermektedir. Romatizmal hastalıklar, kadın hastalıkları, cilt hastalıkları, kireçlenmeler ve üst solunum yolları hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır

(<http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Genel Değerlendirme:

Kaplıca alanı deniz turizmine dönük yapılaşmış Güre kasaba merkezi içindedir. Dolayısıyla bir kaplıca alanı görüntüsünden çok, tatil beldesi görünümündedir.

Alanda bulunan modern termal otellerin hemen yanında kazısı devam etmekte olan arkeolojik kalıntılar izlenmiştir. Antik hamam kalıntıları olduğu düşünülen bu alan kaplıcanın tarihinin çok eski olduğunu düşündürmektedir. Güre Kaplıcası halk arasında Afrodit Hamamı olarak anılmaktadır.

Kaplıcalar termal turizm bölgesi içerisinde yer almaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 35

Adı: Karağaç Kaplıcası

İli: Balıkesir

İlçesi: Burhaniye

Konumu: Burhaniye İlçesi'ne 15 km. uzaklıktaki Karağaç Köyü'ndedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi:

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca

Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 31°C olan kaplıca suyu kükürt içeriklidir ve ağırlıklı olarak cilt rahatsızlıklarının tedavisinde kullanıldığı belirtilmektedir.

Genel Değerlendirme:

Doğrudan sıcak su kaynağı üzerinde kurulu bulunan havuzlu kaplıca çekirdek birimi ve çevresindeki sıra oda birimlerinden oluşur. Yapılar tarihi bir nitelik taşımamaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 36

Adı: Tuzla Kaplıcası

İli: Çanakkale

İlçesi: Ayvacık

Konumu: Ayvacık İlçesi'ne 20 km. uzaklıkta Tuzla Köyü'ndedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi:

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 55°C olan kaplıca suyunun romatizma, nevrit ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı söylenmiştir.

Genel Değerlendirme:

Yüksek bir dağın yamacından kurulan kaplıca tek bir yapıdan oluşmaktadır. Bu yapı orta bir havuz çevresinde yer alan sıra odalardan oluşmaktadır. Yapı herhangi bir tarihi nitelik taşımamaktadır.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 37

Adı: Kestanbolu Kaplıcası

İli: Çanakkale

İlçesi: Ezine

Konumu: Ezine İlçesi'nin 18 km. güneybatısında Aleksandria Troois kalıntılarının eteğinde bulunmaktadır.

Mülkiyeti: Ezine Belediyesi

İşletme sahibi: Özel

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 82°C olan kaplıca suyu sodyum demir ve florür bileşimine sahiptir. Romatizma, kadın hastalıkları, solunum yolları hastalıkları, kireçlenme ve ameliyat sonrası rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmaktadır (<http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr>)

Genel Değerlendirme:

Kaplıca çevresinde Alexandria antik şehrinin kalıntıları izlenmektedir. Büyük olasılıkla antik dönemde de kullanılan bir kaplıcadır; fakat yapı bütününde tarihi nitelik taşıyan bölümlere rastlanmamıştır.

İki veya üç katlı sıra odalar şeklinde yapılan konaklama birimlerinden oluşur. Ayrıca iki adet termal havuzu ve sıra küvetleri bulunmaktadır.

Kaplıca termal turizm bölgesi sınırları içindedir.

BATI ANADOLU KAPLICALARI KATALOG ÇALIŞMASI

Katalog No: 38

Adı: **Külcüler Kaplıcası**

İli: Çanakkale

İlçesi: Bayramiç

Konumu: Bayramiç Köyü'nün Külcüler Köyü'ndedir.

Mülkiyeti:

İşletme sahibi:

Kaplıca Tipi: II.Grup Kaplıca



Termal suyun kimyasal özellikleri ve etkili olduğu hastalıklar:

Sıcaklığı 34,5°C olan kaplıca suyu sodyum, sülfat ve kükürt içeriklidir. Romatizma, solunum yolları, nevroz ve kadın hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı belirtilmiştir.

Genel Değerlendirme:

Kaplıca çam ormanlarıyla kaplıca bir arazi üzerinde kuruludur. İki havuzlu banyo birimi ve çevresindeki sıra oda birimlerinden oluşmaktadır.

Kaplıca günümüzde bakımsız durumdadır. Yapıları tarihi bir nitelik taşımamaktadır.

EKLER

EK 1

KAPLICALAR YÖNETMELİĞİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak, Tanımlar

Amaç

Madde 1- -Bu Yönetmelik; toprak, yeraltı, deniz ve iklim kaynaklı doğal tedavi unsurlarının tedavi edici faktör olarak kullanıldığı kaplıcalar, içmece ve iklim kür merkezleri ile ilgili hususlar ve buralarda kurulacak sağlık amaçlı her türlü tesisin nitelik ve niceliklerinin belirlenmesi, kurulması, işletme izinlerinin verilmesi, denetlenmesi ve sağlık koşullarına uygun biçimde kontrol altına alınması için gerekli esasların belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Kapsam

Madde 2- Bu Yönetmelik; doğal tedavi edici unsurların sağlık amaçlı kullanıldığı kaplıca, içmece ve talassoterapi tesisleri ile bu tesislerin sahip ve işletenlerini kapsar (R.G 9.12.2004 / 25665)

Hukuki Dayanak

Madde 3- Bu Yönetmelik; 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 200 - 210 uncu maddelerine, 3153 Sayılı Radyoloji, Radyum ve Elektrikle Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkında Kanun'a ve bu Kanuna dayanılarak yürürlüğe konulan Fizyoterapi ve Bunlara Benzer Müesseseler Hakkında Nizamname ile 181 sayılı Sağlık Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 43 üncü maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

Madde 4- Bu Yönetmelikte geçen ve bu Yönetmeliğin uygulanması ile ilgili olan deyimlerden;

- a) Bakanlık: Sağlık Bakanlığı'nı,
- b) Kaplıca: Kaplıca tedavisinin uygulandığı ortamları,
- c) Doğal Tedavi Unsuru: Kaplıca tedavisinde kullanılan toprak, yeraltı ve deniz kaynaklı mineralli sular, gazlar, peloidler (çamurlar) ve iklimsel unsurları,
- d) Kaplıca Tedavisi: Doğal tedavi unsurlarının yöredeki iklim olanakları ve gerekli görülen diğer tedaviler ile birlikte kür tarzında uygulandığı bir tedavi sistemini,
- e) Kür: Tedavi etkeninin belli dozda, seri halde, düzenli aralıklarla, belli sürelerle tekrarlanarak verilmesi ile uygulanan tedavi yöntemini,
- f) Balneoterapi: Termomineral sular, peloidler ve gazlar gibi doğal tedavi unsurlarının banyo, içme ve inhalasyon (soluma) yöntemleri ile kür tarzında tedavi amaçlı kullanımını,
- g) Klimaterapi (İklim Tedavisi): Hava sıcaklığı, nemi, rüzgar şiddeti ve hızı, güneş ışınımı ve benzeri iklimsel faktörlerin sistematik, dozlanmış, kür tarzında uygulanmasını,
- h) Talassoterapi: Deniz iklimi ve unsurlarının kür tarzında uygulanmasını, (R.G 9.12.2004 / 25665)
- ı) Peloidoterapi: Doğal jeolojik ve/veya biyolojik olaylar sonucu oluşan organik ve/veya inorganik maddeler olan peloidlerin bir balneoterapi yöntemi olarak kullanılmasını,
- i) Mineralli Sular: Doğal veya sondaj-galeri yoluyla yeryüzüne çıkarılan, litresinde en az 1 gram çözünmüş mineral içeren, bakteriyolojik ve kimyasal kirlenmeye uğramamış olan, fizyolojik ve tedavi edici etkinliği bilimsel olarak kanıtlanmış suları,
- j) Termomineral Sular: Çıkış noktasında sıcaklığı 20°C ve üzerinde olan mineralli suları, (R.G 9.12.2004 / 25665)
- k) Termal Su: Çıkış noktasında sıcaklığı 20°C ve üzerinde olan suları , (R.G 9.12.2004 / 25665)
- l) Kaplıca Suları: Kaplıca tedavisinde kullanılan termal, mineralli ve termomineralli suları,
- m) (R.G 9.12.2004 / 25665) kaldırılmıştır

n) Tesis İzni: Doğal tedavi unsuru için düzenlenen tıbbi rapora ve bu Yönetmelik hükümlerine göre hazırlanan projelerin Bakanlıkça onaylanmasını takiben verilen izni,

o) İşletme İzni: Tesis izni alındıktan sonra, Bakanlıkça bu Yönetmelikte istenilen diğer hususları tam olarak yerine getirmek suretiyle tesis izni verilmesine esas olan projelere göre bütün tesisleri inşa ederek tamamladıktan sonra kurulacak sağlık amaçlı tesislere verilen izni, (R.G 9.12.2004 / 25665)

p) Kaptaj: Termal suların doğal olarak veya mekanik yolla yeryüzüne çıkması esnasında yer altı ve yerüstü suları ile karışmamasını, kirlenmemesini, debi ve sıcaklıkları ile kimyasal bileşimlerinin değişmemesini sağlamak, sudaki gazların kaçmasını önlemek ve termal suları en iyi şekilde toplamak amacı ile özel teknikle yapılan toplama havuzu, kuyu galeri, sondaj kuyusu ve benzeri tesisleri ile bunların karışımından oluşan tesisleri,

r) (R.G 9.12.2004 / 25665) kaldırılmıştır

s) (R.G 9.12.2004 / 25665) kaldırılmıştır

ş) Kaynak Koruma Alanları: Termal suların fiziksel ve kimyasal özelliklerinin, debi ve sıcaklıklarının çeşitli engellerle değişmesini önlemek ve her türlü kirlenmeye karşı korunması amacı ile termal kaynak, kuyu ve sondaj kuyusu çevresinde jeolojik, hidrojeolojik verilere göre belirlenen alanları,

t) Sertifika: Kaplıca tedavisi amaçlı olarak kişilere uygulayacakları tıbbi işlemlere ilişkin Bakanlıkça veya Bakanlık tarafından yetki verilen kuruluşlarca verilen eğitimi başarı ile tamamlayan tabipler adına düzenlenen belgeyi, (R.G 30.6.2003/25154)

u) Sertifikalı Tabip: 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun'a göre Türkiye'de mesleğini icra etme hak ve yetkisi bulunan ve bu maddenin (t) bendinde belirtilen sertifikaya sahip olan tabibi" (R.G 30.6.2003/25154)

ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Kaplıca Tesislerinin Yöntemleri ve Tedavi Bölümleri

Kaplıca Tesislerinin Türleri

Madde 5-(R.G 9.12.2004 / 25665) kaldırılmıştır.

Kaplıca Tedavisinde Kullanılan Yöntemler

Madde 6- Kaplıca tedavileri sırasında doğal tedavi unsurlarının tıbbi değerlendirmesine göre aşağıdaki yöntemler kullanılır.

a) Balneoterapi: Banyo kürleri, içme kürleri, inhalasyon kürleri, peloidoterapi ve diğer balneoterapi yöntemleri,

b) Klimaterapi (İklim Tedavisi): Açık hava banyoları, arazi kürleri, helioterapi ve diğer klimaterapi yöntemleri,

c) Balneoklimaterapi: Balneoterapi ve klimaterapi yöntemlerinin bir arada kullanıldığı yöntem,

d) Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon: Elektroterapi, egzersiz tedavileri, ergoterapi, masaj ve diğer yöntemler,

e) Medikal Tedavi: Kaplıca tedavisi sırasında hastaya lokal veya sistemik olarak uygulanan ilaç tedavisi yöntemi,

f) Psikoterapi ve Diğer Psikiyatrik Yöntemler,

g) Destek Uygulamalar: Sağlık eğitimi, diyet uygulamaları, günlük yaşam aktivitelerinin düzenlenmesi, davranış değişikliği eğitimleri ve psikolojik destek yöntemi .

Kaplıca Tesislerindeki Tedavi Bölümleri

Madde 7- Balneoterapi bölümü, tıbbi değerlendirme kurulunun önerileri doğrultusunda oluşturulur. Bu bölümde uygulanacak olan balneoterapi yöntemlerine uygun olarak gerekli birimler yer alır.

Banyo uygulama birimleri;

a) Termal tedavi havuz /havuzları,

b) Sıra banyoları (kületler),

- c) Lokal banyo aygıtları (ekstremiteler, oturma banyoları vb.),
- d) Tedavi duşları,
- e) Egzersiz havuzu,

İçme kürü birimleri; en az bir tane içme kür mekanı (suyun hijyenik şekilde kullanıma verildiği çeşme veya çeşmelerle ilgili donanım ve bardak gibi sarf malzemeleri), uygun dinlenme mekanları,

İnhalasyon kür birimleri;

- a) Bireysel inhalatörler,
- b) İnhalasyon oda veya odaları,
- c) Toplu inhalasyon mekanları (inhalatoryum),

Peloidoterapi birimleri;

- a) Peloid hazırlama birimi,
- b) Peloid banyo küvetleri,
- c) Peloid paket uygulamaları için odalar,

Talassoterapi birimleri;

- a) Banyo uygulamaları için gerekli koşullara ek olarak doğal solaryum mekanları,

b) Deniz suyunun ısıtılarak kullanılması söz konusu ise suyun niteliğinin bozulmadan ısıtılması için kullanılacak donanımın yerleştirildiği mekanlar,

Gaz banyosu birimleri;

- a) Gaz banyosu kabinleri,
- b) Radon gazı inhalasyon ortamlarıdır.

Bu birimler tıbbi değerlendirme kurulunun verdiği endikasyonlara göre projelendirilip kurulabilir; burada yer almayan diğer birimler tıbbi değerlendirme kurulunun belirleyeceği esaslar doğrultusunda kurulur.

Fizik Tedavi Rehabilitasyon Bölümü

Madde 8- Fizik tedavi ve/veya rehabilitasyon bölümü, tıbbi değerlendirme kurulunun önerileri doğrultusunda oluşturulur. Bu bölüm 3153 sayılı Radyoloji, Radyom ve Elektrikle Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkında Kanun'a ve bu kanuna dayanılarak yürürlüğe konulan Fizyoterapi ve Bunlara Benzer Müesseseler Hakkında Nizamnameye göre izin almak zorundadır. (R.G 30.6.2003/25154)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kaplıca Tesislerine Ait Koşullar

Kaynak Koruma Alanları

Madde 9- Termal suların fiziksel ve kimyasal özelliklerinin, debi ve sıcaklıklarının yer altı ve yerüstünde olabilecek çeşitli etkenlerle değişmesini önlemek ve her türlü kirlenmeye karşı korunması amacı ile doğal çıkışlı termal kaynak, sondaj kuyusu çevresinde jeolojik ve hidrojeolojik verilere göre koruma alanları ve alınacak tedbirler belirlenir. Bu amaçla kaptaj ve sondaj kuyularının ve üretim sistemlerinin kirlenmeyi önleyici tekniğe uygun olması gerekir.

Yapılan incelemede belirlenen kaynak koruma alanlarına ait koruma zonları uygun ölçekli harita ve ayrıca imar planlarında gösterilerek alınacak tedbirler, plana dipnot olarak yazılır. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Kaynak koruma alanı raporu, hidrojeoloji konusunda uzman bir jeoloji mühendisi tarafından hazırlanır.

Tedavi Ortamları

Madde 10- Kaplıca tesislerinde doğal tedavi unsurları ile etkileşimde bulunan tedavi küvetleri, havuzlar, peloid uygulama yerleri gibi mekanların tümü su ile etkileşimi olmayan, kolay temizlenip dezenfekte edilebilen, dezenfektan maddelerle bozulmaya uğramayan malzemeler kullanılarak yapılır.

Bütün tedavi birimlerinde tek başına tedavi alan hastalarda acil durum ihbarı yapacak ışıklı ve/veya sesli uyarı sistemleri kurulur.

Balneoterapi Birimleri

Madde 11- Kaplıca tesisinde bulunan balneoterapi birimleri aşağıdaki özellikleri taşımalıdır,

a) Tedavi havuzu birimi: Havuz, soyunma-giyinme dolapları, duş ve dinlenme mekanlarından oluşur. Havuzun boyutları kullanıcı kapasitesine göre belirlenir. Havuz zemin alanı kişi başına en az üç metrekare olacak şekilde düzenlenir. Havuzun derinliği en fazla net 150 santimetre olmalıdır. Havuz içine inen dolgu basamaklı merdiven bulunur, ayrıca merdiven kenarına ve havuz iç duvarına tutunma kolları yapılır. Gerekirse havuz içine hasta indirmeye yarayan sabit veya hareketli bir sistem kurulur. Havuzlarda su taşırma ve tahliyesini sağlayan sistemlerin bulunması zorunludur. Havuz çevresinde devamlı su değişimini sağlayan su taşırma olukları yer alır. Havuz suyu kullanıcı başına saatte 1500 mililitre yenilenecek biçimde havuza verilir. Havuza girmeden duş ve ayak dezenfeksiyon kanalından geçilmesi sağlanır. Havuzun doldurulmasında, havuz içinde hareketsiz su bölgelerinin oluşmasını önleyecek şekilde bir doldurma ve taşırma sistemi kullanılır. (R.G 9.12.2004 / 25665)

b) Sıra banyoları birimi: Banyo odasının alanı en az net 5 metrekare olmalıdır. Banyo odasında ortaya çıkacak su buharı ile karbondioksitli veya kükürtlü su kullanılıyor ise ortama salınacak gazların banyo odasından tahliyesi için yeterli havalandırma düzeneği bulunmalıdır. Banyo odasında sadece tedavi amacına uygun banyo küveti ve donanımı yer alır, tuvalet bulunmaz (R.G 9.12.2004 / 25665)

Tedavide, karbondioksitli veya kükürtlü su kullanılıyor ise bu tür suların tedavide kullanımı için özel olarak tasarlanmış küvetler kullanılır.

Küvetlerde kullanılan su her hastadan sonra değiştirilir, usulüne uygun küvet temizliğinin yapılmasının ardından bir sonraki hastanın kullanımına sunulur.

c) İçme kürü birimi: İçme kürü için ayrılan mekanların büyüklüğü, kürden yararlanan hastaların sayısına göre belirlenir. İçmede; her hasta için ayrı tek kullanımlık, tercihen kağıt bardaklar kullanılır, kullanılan suya dezenfeksiyon amaçlı bir katkı maddesi eklenemez, kullanılacak su, içme yerine hijyenik koşullara dikkat edilerek doğrudan kaynaktan ve bekletilmeden ulaştırılır (R.G 9.12.2004 / 25665)

d) Peloidoterapi birimleri: Peloidler (çamur) tedavide kullanılmadan önce peloid hazırlama biriminde içindeki yabancı maddelerden arındırma, sterilizasyon, homojenizasyon işlemlerinden geçirilir. Peloid hazırlama birimi peloidoterapinin uygulandığı mekandan ayrı, ancak bağlantılı bir mekanda kurulur. Peloidoterapi uygulamasının yapıldığı odalarda uygulamadan çıkan hastaların yıkanması için duş bulunur.

Peloidler, turba hariç, tedavide bir kez kullanılır. Bir kez kullanılan turba, ayrı bir yerde beş yıllık olgunlaşma süresini tamamlamak üzere usulüne uygun şekilde depolanır. Depolanan turba olgunlaşma süresini tamamladıktan sonra yeniden kullanılabilir. Diğer çamurlar kullanıldıktan sonra çevre kirliliği yaratmayacak şekilde usulüne ve tekniğine uygun şekilde işletmeci tarafından bertaraf edilir.

e) İnhalasyon birimleri: Bireysel inhalatörlerin bulunduğu inhalasyon salonu ile oda inhalasyonu için bir veya birkaç kişinin tedaviye alınabileceği, inhalasyonda kullanılacak mineralli suyu endikasyonuna uygun çapta partiküllere bölüp ortama salmak için gerekli teknik gereçlerle donatılmış odalar bulunur.

Bütün bu sistemlerde mineralli suyun bakteriyolojik kirlenmesini önleyici tedbirler alınır. Cihazların her bir hastanın kullanımından sonrası dezenfeksiyonu için gerekli düzenleme yapılır.

f) Gaz banyosu birimleri: Tıbbi değerlendirme kurulunun önerileri doğrultusunda insan sağlığını koruyacak gerekli önlemler alınarak, uygun teknoloji kullanılarak kurulur ve denetlenir. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Fizik Tedavi ve/veya Rehabilitasyon Birimleri

Madde 12- Kaplıca tesisinde bulunan fizik tedavi ve/veya rehabilitasyon birimleri aşağıdaki özellikleri taşımalıdır. Fizik tedavi ve/veya rehabilitasyon biriminde soyunma-giyinme dolapları, duşlar, tuvalet ve dinlenme mekanları bulunur.

a) Egzersiz birimi; en az 50 metrekarelik bir alan, toplu egzersizler ve aletli egzersizler için düzenlenir.

b) Masaj birimi; tek oda veya kabinlerin zemin alanı en az 5 metrekare olmalıdır.

c) Fizik tedavi birimi; tek oda veya kabinlerin zemin alanı en az 5 metrekare olmalıdır.

d) Hidroterapi birimi (rehabilitasyon havuzu birimi); en az 2.5 x 2.5 metrekare alan ve en derin yeri 150 santimetre derinlik boyutlarında havuzlardan oluşmalıdır. Havuzlarda kullanılan su her hastadan sonra değiştirilir,

usulüne uygun havuz temizliğinin yapılmasının ardından bir sonraki hastanın kullanımına sunulur. Rehabilitasyon havuzlarında karbondioksitli ve kükürlü sular kullanılmaz. . (R.G 30.6.2003/25154)

Destek Birimleri

Madde 13- Kaplıca tesisinde aşağıdaki destek birimleri de ihtiyaca göre kurulur.

- a) Laboratuvar
- b) Diyet mutfağı,
- c) Bireysel ve grup terapi imkanı veren psikolojik destek birimi,
- d) Sağlık eğitimi birimi,
- e) Diğerleri.

Sağlık Personeli

Madde 14- Kaplıca tesislerinde asgari olarak;

- a) Tıbbi ekoloji ve hidroklimatoloji uzmanı veya fizik tedavi ve rehabilitasyon uzmanı veya tıbbi değerlendirme kurulunun göreceği lüzum üzerine tıbbi endikasyona göre kaplıca tedavisi konusunda deneyimli diğer uzmanlık dallarından hekim veya sertifika almış hekimler, (R.G 9.12.2004 / 25665)
- b)) Fizyoterapist ,hemşire, sağlık memuru veya sağlık teknikerinden her hangi birisi, (R.G 9.12.2004 / 25665)
bulundurulur.

Mesul Müdürlük

Madde 15- Kaplıca tesislerinde işletmecinin devamlı olarak işinin başında bulunması esastır. İşletmecinin devamlı surette bulunmasına imkan olmayan hallerde mesul müdür marifetiyle işin yürütülmesi mümkündür. Mesul müdüre ait bilgi ve belgeler il sağlık müdürlüğüne yazılı olarak bildirilir.

Mesul müdür, sağlık eğitimi görmüş yüksek okul mezunundan olur.

Mesul müdür görevlendirilmesi, işletmecinin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.

Tedavilerin düzenlenmesi

Madde 16- (R.G 9.12.2004 / 25665) kaldırılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kaplıca Tesislerinin İzne Bağlanması, Kurullar ve Görevleri

İzin Zorunluluğu

Madde 17 Kaplıca tesislerini işletmek isteyenler bu Yönetmelikte belirtilen esaslara uygun olarak Bakanlıktan önce tesis izni, sonra işletme izni almak zorundadır. Kurulu ve faaliyette olan tesisler için tesis ve işletme izin süreçleri bir arada yürütülür. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Bu Yönetmeliğe göre verilen izin, bu Yönetmelikte belirtilen esaslara uygun olarak ilgili mevzuat uyarınca diğer kuruluşlardan izin almak zorunluluğunu ortadan kaldırmaz.

İlk Başvuru, İnceleme ve Analiz

Madde 18- Bu Yönetmelikte belirtilen kaplıca tesislerini işletmek isteyen gerçek ve tüzel kişiler, kaynaktan veya çıkış noktasında hiçbir işlem yapmadan kaynağın veya çıkış noktasının yerini tereddüte meydan vermeyecek şekilde belirleyen plan veya kroki ile birlikte valiliğe müracaat ederler.

Başvurunun sağlık müdürlüğüne itikali üzerine kaynak veya sondaj-galeri, başvuru sahibi tarafından sağlık müdürlüğü elemanlarının kontrolünde numune alınacak şekilde getirilir. İnceleme ve tespit kurulu kaynağı veya çıkış noktasını mahallinde inceleyerek gerekli tespitleri yapar ve EK -1 deki raporu düzenleyerek imzalar.

Alınan numunelerin bakteriyolojik ve kimyasal analizleri, Refik Saydam Hıfzısıhha Merkezi Başkanlığı laboratuvarlarında veya Bakanlıkça yeterli ve uygun görülecek laboratuvarlarda yapılır, pestisit analizleri ise kaplıca suyunun beslenme havzasının tarımsal veya endüstriyel bölgede bulunması halinde yaptırılır. Analiz sonuçları mineralli su için EK -2 ve EK-3, peleoid (çamur) için EK- 4 deki rapor formatına uygun olarak tanzim edilir. Radyoaktivite analizleri Türkiye Atom Enerjisi Kurumu laboratuvarlarında yapılır. Analiz sonuçları ilgili valiliğe ve bilgi için Bakanlığa gönderilir. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Tesis ve işletme iznine esas her türlü analiz ücretleri ile inceleme ve tespit kurulunun yolluklarının yürürlükteki mevzuata uygun olarak ödenmesinden işletme sahibi sorumludur.

Analiz sonuçları ve inceleme ve tespit kurulunun raporu sağlık müdürlüğünce incelenerek valiliğin görüşü ile Bakanlığa gönderilir. Söz konusu belgeler tıbbi değerlendirme kurulu tarafından incelenir ve Ek-5'de bulunan rapor ile inceleme sonucu belgenir. İnceleme sonucu valiliğe bildirilir. (R.G 9.12.2004 / 25665)

İnceleme ve Tespit Kurulu

Madde 19- Tesis izninin verilmesi aşamasında inceleme ve tespit kurulu; sağlık müdürünün veya görevlendireceği müdür yardımcısının başkanlığında, gıda ve çevre kontrol şube müdürü, sağlık ocağı tabibi, jeoloji mühendisi, inşaat mühendisi ve çevre sağlığı teknisyeninden; işletme izni verilmesi aşamasında kurula iştirak etmek üzere katılacak tıbbi ekoloji ve hidroklimatoloji uzmanı veya fizik tedavi ve rehabilitasyon uzmanından oluşur. . (R.G 30.6.2003/25154)

Bu Kurulun Görevleri:

Tesis izni verilmesi aşamasında ;

a) İlk başvurudaki kaynakla ilgili bilgilerin doğruluğunun ve kaynak çevresinde kirlilik yaratacak faktörlerin belirlenmesi,

b) Kaynaktan usulüne uygun olarak bakteriyolojik, kimyasal ve radyoaktivite ölçümleri için numune alınması,

c) Kaynak başında yapılması gerekli debi , su sıcaklığı ve pH ölçümünün yapılması, (R.G 9.12.2004 / 25665)

d) EK-1 de belirtilen formattaki raporun doldurularak imzalanmasıdır.

İşletme izni verilmesi aşamasında;

a) Tesisin Bakanlıkça onaylanan tesis projesine uygun inşa edildiğinin belirlenmesi,

b) Projeye göre yapılan tedavi birimlerinin uygunluğunun belirlenmesi,

c) EK-6 de belirtilen formattaki raporun doldurularak imzalanmasıdır . (R.G 9.12.2004 / 25665)

Kurul üyelerinin tespitleri arasında ihtilaf doğması halinde Bakanlık konu ile ilgili uzmanın tespit ve görüşünü dikkate alabilir veya yeniden bir kurul oluşturabilir.

Tıbbi Değerlendirme Kurulu

Madde 20- Tıbbi değerlendirme kurulu, Bakanlık tarafından görevlendirilen iki tıbbi ekoloji ve hidroklimatoloji uzmanı ve bir fizik tedavi ve rehabilitasyon uzmanından oluşur. . (R.G 30.6.2003/25154)

Bu Kurulun Görevleri:

a) EK-1, EK-2 ve EK-4'teki raporların incelenmesiyle kaplıca tedavisinde kullanılacak doğal tedavi unsurunun tıbbi balneolojik ve klimatolojik değerlendirmesi, (R.G 9.12.2004 / 25665)

b) Bu değerlendirmeler sonucu oluşturulan önerilerin yer alacağı EK-5'teki raporun düzenlenmesi ve imza altına alınması, (R.G 9.12.2004 / 25665)

c) İşletme izni aşamasında EK-3'teki analiz değerlerinde, tesis izni aşamasındaki değerlerden bir sapma olması halinde değerlendirme yapılmasıdır(R.G 9.12.2004 / 25665)

Tesis İzni ve Gereken Belgeler

Madde 21- Tıbbi değerlendirme kurulunun olumlu raporundan sonra istenilecek belgeler; (R.G 9.12.2004 / 25665)

a) İnceleme ve tespit kurulu raporu (EK-1), (R.G 9.12.2004 / 25665)

b) Kaplıca tesisine ait doğal tedavi unsurunun analiz raporu (EK-2), (R.G 9.12.2004 / 25665)

c) Doğal tedavi unsurunun tıbbi değerlendirme kurulu raporu (EK-5), (R.G 9.12.2004 / 25665)

d) Hidrojeoloji konusunda uzman jeoloji mühendisi tarafından hazırlanan kaynak koruma alanlarını da kapsayan hidrojeolojik rapor, (R.G 9.12.2004 / 25665)

e) Talassoterapi tesisleri hariç olmak üzere kaynak merkez olmak üzere yarı çapı en az 500 metrelik bir daire dahilindeki çevresinin 1/200 ve 1/25000 ölçekli haritası, (R.G 9.12.2004 / 25665)

f) Tedavi bölümleri projeleri (1/50 ölçekli), (R.G 9.12.2004 / 25665)

g) Kullanılacak doğal tedavi unsuru kaynağının kullanım hakkına sahip olduğuna belirten tahsis belgesi, kira kontratı ve benzeri belgeler (R.G 9.12.2004 / 25665),

h) Projelendirilen tesislerin uygun ölçekli imar planı veya ilgili imarın uygun görüşü, (R.G 9.12.2004 / 25665)

i) Tesisin kurulacağı alanın tapusu, tahsis belgesi veya kira kontratı. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Yukarıda belirtilen belgeleri içeren dosya üç nüsha halinde düzenlenir. Asılları ve suretleri tanzim edenler ve işletmeci tarafından imza ve tasdik edilir. Hazırlanan dosyalar sağlık müdürlüğüne incelenir ve belgelerin tamam olması halinde valiliğin görüşü ile birlikte Bakanlığa gönderilir.

Belgelerin eksiksiz ve bu Yönetmelik hükümlerine uygun olması halinde projeler Bakanlıkça onaylanır ve tesis izni verildiği bir yazı ile valiliğe bildirilir. Dosyaların iki nüshası il sağlık müdürlüğünde ve işletmecide muhafaza edilmek üzere ilgili valiliğe gönderilir. (R.G 9.12.2004 / 25665)

İşletmeciler, Bakanlıktan tesis izni almadan inşa ettikleri yapılardan dolayı hak talep edemezler. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Verilen tesis izninin geçerlilik süresi üç (3) yıldır. İşletmecinin bu süre içerisinde tesisini tamamlayamaması ve Bakanlıktan ek süre talebinde bulunması durumunda bu süre Bakanlıkça en fazla bir yıl uzatılır. (R.G 9.12.2004 / 25665)

İşletme İzni ve Gereken Belgeler(R.G 9.12.2004 / 25665)

Madde 22- Tesisin kurulmasını müteakip, işletmeci tesisini tamamladığını valiliğe yazı ile bildirir. Valilikçe tesisin uygunluğunun belirlenmesi için inceleme ve tespit kurulu görevlendirilir. Kurulca tesisin mahallinde incelenmesi sonucu, bu Yönetmelik hükümlerine ve projelerine uygunluğunun belirlenmesi halinde, tedavi amaçlı kullanım yerlerinden örnekler alınarak aşağıdaki belgeler istenir. (R.G 9.12.2004 / 25665)

a) Tedavi amaçlı kullanım yerleri analiz raporu (EK-3), (R.G 9.12.2004 / 25665)

b) İnceleme ve tespit kurulunca tesisin incelenmesinden sonra düzenlenen ve EK-6 örneği bulunan uygunluk bildirim formu, (R.G 9.12.2004 / 25665)

c) Mesul müdür sözleşmesi, (R.G 9.12.2004 / 25665)

d) Bulundurulması gereken zorunlu sağlık personelin sözleşmeleri ve sağlık müdürlüğüne onaylı diplomalara, (R.G 9.12.2004 / 25665)

e) İçme ve kullanma suyunun ne şekilde temin edildiğinin belgelendirilmesi, (R.G 9.12.2004 / 25665)

f) Atık suların ne şekilde bertaraf edileceğinin belgelendirilmesi. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Bu belgeler valiliğin görüşü ile birlikte Bakanlığa gönderilir. Bakanlıkça yapılan inceleme sonucunda bu Yönetmelikte belirtilen şartları taşıyan işletmelere işletme izni verilir. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Özel Balneolojik Sular

Madde 23-- (R.G 9.12.2004 / 25665) kaldırılmıştır.

Diğer Balneolojik Sular

Madde 24-- (R.G 9.12.2004 / 25665) kaldırılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kaplıca Tedavisinde Kullanılacak Doğal Tedavi Unsurları

Balneolojik Suların İşleme Tabi Tutulması

Madde 25- Kaplıca tedavisinde kullanılan doğal, termal ve mineralli sular, tıbbi değerlendirme kurulunun görüşü ile tedavideki etkinliği sağlayan kimyasal bileşimleri değiştirilmemek koşulu ile kontrollü olarak, ısıtma, soğutma, havalandırma ve çöktürme gibi fiziksel işlemlere tabi tutulabilir.

Kimyasal bileşimleri değiştirmemek koşulu ile sadece Bakanlıktan izinli ürünlerle dezenfeksiyon yapılabilir.

Mineralli suların çıkarılması ve tedavi birimlerine isalesinde, suyun tedavi etkinliğini sağlayan kimyasal bileşimini bozmayan yöntemler kullanılır.

Peloidler

Madde 26- Kaplıca tedavisinde, başlıca karakteristikleri açısından aşağıdaki peloidler kullanılır.

a) Turbalar: Yüksek su bağlama kapasitesi olan, asit pH'de peloidlerdir. Çeşitli doğal boya maddeleri, humik asitler ve ciltten emilebilen estrogen benzeri moleküller içeren çamurlardır.

b) Bataklar: Durgun sulara çöken, ufak tanecikli sedimentlerdir. Butimünöz ve mineralli bataklar olarak iki tipi vardır. Mineralli bataklar, termomineral suların kaynaklandığı ortamlarda oluşurlar.

c) Deniz ve Delta Balçıkları: Bunlar deniz ve akarsu deltalarında çöken, inorganik sedimentlerdir.

d) Topraklar: Su topluluklarının dışında, katı halde bulunan kayaçların veya organik maddelerin ufalanma, parçalanma ve ayrışması ile oluşan toz sedimentlerdir.

Doğal Gazlar

Madde- 27 (R.G 9.12.2004 / 25665) kaldırılmıştır.

İklimsel Etkenler

Madde-28 (R.G 9.12.2004 / 25665) kaldırılmıştır

ALTINCI BÖLÜM

Muhtelif Hükümler

Çevre Düzenlemesi

Madde 29- İşletmeci çevrenin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi için yürürlükte bulunan mevzuatın öngördüğü bütün tedbirleri almak zorundadır.

Kür merkezi çevresinde kür parkı, spor ve dinlenme tesisleri düzenlenir.

Rekreasyon Havuzları

Madde 30-(R.G 9.12.2004 / 25665) kaldırılmıştır

Ek ve Değişiklikler

Madde 31- Tesiste yapılacak ek ve değişiklikler, yetkili makamın bilgilendirilmesi ve yazılı izniyle yapılır.

Tesisin kurulmasına esas olarak analiz edilen kaynaktan başka bir kaynak daha işletmeye alınacaksa bu Yönetmeliğin 18 - 21. maddelerine göre bu kaynak için yeniden Bakanlıktan izin alınır.

Denetim ve Yaptırım

Madde 32-Kaplıca tesisleri sağlık teşkilatının denetimine tabidir. Bu tesisler senede bir defa Bakanlıkça oluşturulan bir komisyon tarafından sağlık açısından denetlenir .

Kaplıca suyunun kullanım yerinden alınan numunelerinde mikrobiyolojik kontroller aylık olarak yapılır. Kaynaktan alınan numunelerde EK-2' de belirtilen analizler üç (3) yılda bir; kullanım yerinden alınan kimyasal analizler EK-3 de belirtilen formata uygun olarak her yıl yaptırılır. Kaplıca ortamının endüstriyel ve tarımsal kirliliğe maruz kalması durumunda tıbbi değerlendirme kurulunun önerileri doğrultusunda ek olarak bazı parametrelerin analizi de istenebilir. Alınan numuneler 18 inci maddede belirtildiği şekilde tesis sahibince analiz ettirilir, ayrıca bu tesislerin mahalli sağlık teşkilatınca en az üç aylık aralıklarla genel kontrolleri yapılır, gerekli görülen hallerde numune alınabilir. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Uygun Çıkmayan Suların Takibi

Madde 33- Tesislerde kullanılan doğal tedavi unsurlarının 18 inci maddede belirtilen laboratuvarlarda yapılan analizlerinde bu Yönetmelikte öngörülen parametrelerdeki sınırların dışına çıktığının tespiti halinde işletme uyarılır. Bir hafta içinde tekrar numune alınır ve bu numunenin analizinde de uygunsuzluk bulunması halinde tesisin faaliyeti geçici olarak 15 gün süre ile durdurulur ve gerekli önlemler aldırılır. Bu süre sonunda tekrar alınan numunenin bu Yönetmeliğe uygun olması halinde işletmenin faaliyetine devamına izin verilir ve bir ay süre ile haftalık izlemeye alınır. Dört defa yapılan analiz sonuçlarının Yönetmeliğe uygun olması halinde normal izleme şekline dönlür.

İşletme Devri

Madde 34- Bu Yönetmelik hükümlerine göre verilen işletme izni, izin belgesi üzerinde yazılı şahıs, adres ve iş için geçerlidir. Bunlardan herhangi birinin değişmesi halinde izin belgesi geçerliliğini kaybeder.

İzin belgesinde belirtilen işletme sahibinin ve/veya işletmecinin veya adresinin değişmesi halinde; işletmeci tarafından bir ay içinde değişikliklerle ilgili bilgi, belge ve izin belgesinin aslı ile mahallin en büyük mülki amirine başvurulur.

İnceleme ve tespit kurulu tarafından yerinde gerekli incelemeler yapılarak, iznin verildiği sıradaki şartlarda bir değişikliğin olup olmadığının tespitine ilişkin rapor düzenlenir. Rapora göre yetkili makam izin belgesi üzerinde gerekli düzeltmeyi yapar veya yeniden izin belgesi tanzim eder.

Tesis yerinin veya tesiste yapılan işin değişmesi halinde yeniden izin alınması şarttır.

İzin Belgesinin Kaybolması veya Tahrip Olması

Madde 35- İşletmeci tarafından işletme izni belgesinin kaybolması halinde kayıp ilanı ile, işletme izninin okunamayacak şekilde tahrip olması halinde ise izin belgesinin aslı ile mahallin en büyük mülki amirine başvurulur.

İnceleme ve tespit kurulu tarafından yerinde yapılan incelemede, izin verildiği sıradaki şartlarda bir değişiklik olmadığının tespit edilmesi halinde, rapor hazırlanır ve hazırlanacak rapora göre yetkili makamca yeniden eski tarih ve sayısı ile gerekli açıklama yapılarak izin belgesi tanzim edilir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Son Hükümler

Yasaklar ve Müeyyideler

Madde 36 — Tıbbi Değerlendirme Kurulunun öngördüğü tedavi unsurlarının dışında tedavi unsurları belirtilerek basın, yayın, broşür ve benzeri yollarla reklam ve herhangi bir şekilde aslına uygun olmayan tanıtım yapılması yasaktır. Bu yasaklara ve yönetmeliğin diğer hükümlerine aykırı hareket eden işletmeler ile sahipleri hakkında, fiilin maliyetine göre 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve ilgili diğer mevzuat hükümlerinde öngörülen müeyyideler tatbik olunur. (R.G 30.6.3003/25154)

Düzenleme Yetkisi

Madde 37- Bakanlık bu Yönetmelik hükümlerinin uygulanmasına yönelik tebliğ, yönerge, uygulama kılavuzları ve benzeri düzenlemeleri yapmaya yetkilidir. Bu Yönetmeliğin EK-2, EK-3 ve EK -4'de belirlenen değerleri ilk referans değer olarak esas alınır, müteakip işlemlerde esas alınacak değerler ile peloidlerin üretim izinlerine ilişkin esaslar Bakanlıkça bilimsel gelişmeler doğrultusunda tebliğ ile belirlenir.

Ek Madde 1 — Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarınca sit alanı olarak ilan edilen yerlerde faaliyet te bulunan kaplıca tesislerinin, bu durumlarını belgelemesi kaydıyla bu tesisler hakkında bu Yönetmelik hükümlerinde ki yer fizik kriterler uygulanma. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Geçici Madde 1- Halen izinsiz olarak faaliyette bulunan kaplıca tesislerinin sahip veya işletenlerince, bu Yönetmeliğin yayımı tarihinden itibaren üç (3) ay içerisinde ilgili valiliğe başvuruda bulunulur. Bu süre içerisinde başvuruda bulunulan tesislerin dosyaları bu Yönetmelik hükümlerine göre değerlendirilir ve durumları uygun görülen kaplıca tesislerine tesis ve işletme izni verilir. Süresi içerisinde başvuruda bulunulmayan veya başvuruları bu Yönetmelik hükümlerine uygun olmayan kaplıca tesisleri kapatılır ve sorumluları hakkında kanuni işlem yapılır. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Bu Yönetmelik hükümlerine göre uygun olmayan başvuru, sahibine birinci fıkradan faydalanma hakkı vermez. birinci fıkralara göre yapılan başvurular iki (2) ay içerisinde ilgili valilikçe Bakanlığa intikal ettirilir ve Bakanlıkça 15 gün içerisinde sonuçlandırılır. (R.G 9.12.2004 / 25665)

Yürürlük

Madde 38- Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer .

Yürütme

Madde 39- Bu Yönetmelik hükümlerini Sağlık Bakanı yürütür.

EK 2

JEOTERMAL KAYNAKLAR VE DOĞAL MİNERALLİ SULAR KANUNU

Kanun No. 5686

Kabul Tarihi: 3/6/2007

BİRİNCİ BÖLÜM Genel Hükümler

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Kanunun amacı, jeotermal ve doğal mineralli su kaynaklarının etkin bir şekilde aranması, araştırılması, geliştirilmesi, üretilmesi, korunması, bu kaynaklar üzerinde hak sahibi olunması ve hakların devredilmesi, çevre ile uyumlu olarak ekonomik şekilde değerlendirilmesi ve terk edilmesi ile ilgili usûl ve esasları düzenlemektir.

Kapsam

MADDE 2 – (1) Bu Kanun, belirlenmiş veya belirlenecek jeotermal ve doğal mineralli su kaynakları ile jeotermal kökenli gazların arama ve işletme dönemlerinde, kaynaklar üzerinde hak sahibi olunması, devredilmesi, terk edilmesi, kaynak kullanımının ihale edilmesi, sona erdirilmesi, denetlenmesi, kaynak ve kaptajın korunması ile ilgili usûl ve esaslar ile yaptırımları kapsar.

Tanımlar

MADDE 3 – (1) Bu Kanunda geçen;

- 1) Bakanlık: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığını,
- 2) MTA: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğünü,
- 3) MİGEM: Maden İşleri Genel Müdürlüğünü,
- 4) İdare: İl özel idarelerini,
- 5) Kaynak: Doğal yolla, sondaj veya kuyularla jeotermal akışkan veya doğal mineralli su, gaz veya bunların birlikte elde edildiği yerleri,
- 6) Jeotermal kaynak: Jeolojik yapıya bağlı olarak yerkabuğu ısısının etkisiyle sıcaklığı sürekli olarak bölgesel atmosferik yıllık ortalama sıcaklığın üzerinde olan, çevresindeki sulara göre daha fazla miktarda erimiş madde ve gaz içerebilen, doğal olarak çıkan veya çıkarılan su, buhar ve gazlar ile yeraltına insan düzenlemeleri vasıtasıyla gönderilerek yerkabuğu veya kızgın kuru kayaların ısısı ile ısıtılarak su, buhar ve gazların elde edildiği yerleri,
- 7) Doğal mineralli su: Yerkabuğunun farklı derinliklerinde, uygun jeolojik şartlarda doğal olarak oluşan bir veya daha fazla kaynaktan yeryüzüne kendiliğinden çıkan ya da çıkartılan, mineral içeriği ve diğer bileşenleri ile tanımlanan; tedavi, şifa amaçlarıyla da kullanılan içmece suyu, şifalı su ve benzeri adlarla anılan soğuk ve sıcak doğal suları,
- 8) Jeotermal alan: Yapılan bilimsel ve teknik çalışmalarla sınırları belirlenen ve üzerinde jeotermal kaynak veya jeotermal kaynakla birlikte doğal mineralli suların bulunduğu alanı,
- 9) Jeotermal sistem: Jeotermal alan oluşumunu sağlayan; beslenme alanı, akışkan, ısı kaynağı, rezervuar ve/veya zonu, örtü kaya ve boşalım alanının tümünü kapsayan, jeotermal kaynak ve/veya doğal mineralli suların çıktığı ve/veya ürettiği, kendine özgü jeolojik yapısı, hidrojeolojik ve kimyasal özellikleri olan sistemi,
- 10) Jeotermal rezervuar: Sıcaklık ve jeokimyasal açıdan doğal bir denge içinde bulunup bir bütünlük ifade eden, değişik şekillerde dışardan beslenen yarı açık veya kapalı sıcak su ve/veya buhar üretim ortamını,
- 11) Sondaj: Jeotermal akışkanları aramak, üretmek, kullanım sonrası reenjekte etmek, rezervuarı gözlemek veya test etmek için bilimsel yöntemler ve uygun araçlar kullanılarak, gereken derinlik ve çapta yeryüzünden kaynağa doğru jeolojik takip ile delik kazma ve açma işlemi ile jeotermal rezervuar oluşturmak için akışkan enjekte etmek için kuyu açma işlemi,
- 12) Akışkan: Kaynaklardan elde edilen su, gaz ve buharı,
- 13) Kaptaj: Akışkanın doğal olarak ve/veya bilimsel yöntemler ve uygun araçlar kullanılarak rezervuardan yeryüzüne ulaşmasından itibaren kirlenmesinin önlenerek ve korunarak daha sağlıklı şekilde değerlendirilebilmesi için kullanım öncesi özel teknikle yapılan toplama havuzlarında, galeri ve/veya kuyularda biriktirilmesi işlemi,
- 14) Koruma alanı: Kaynak ve bunların bağlı olduğu jeotermal sistemin; bozulmasına, kirlenmesine ve sürdürülebilir özelliğinin yitirilmesine neden olacak dış etkenlerden korumak amacıyla sahanın jeolojik, hidrojeolojik yapısı, iklim koşulları, zemin cinsi ve tipleri, drenaj sahası sınırı, kaynak ve kuyu çevresindeki yerleşim birimleri, endüstri tesisleri, çevrenin topografik yapısı gibi unsurlara bağlı olarak belirlenmiş önlemler alınması gereken, içerisinde yapılan faaliyetlerin kontrol ve denetime tâbi olduğu ve gerektiğinde yapılaşma ve arazi kullanım faaliyetleri kısıtlanabilir alanları,
- 15) Bloke alan: İşletme ruhsatı verilmiş bir jeotermal kaynaktan yapılan üretim faaliyetlerinin etkilenmemesi için işletme ruhsatı sahibi dışındaki talep sahiplerine kapatılmış ve işletmeye açılmayacak alanları,
- 16) Enjeksiyon: Akışkanların, yapay yöntemlerle jeolojik formasyonlara gönderilmesini,
- 17) Reenjeksiyon: Üretilen jeotermal akışkanların yapay yöntemlerle kullanıldıktan sonra tamamının veya kalan kısmının üretildikleri jeolojik formasyonlara geri gönderilmesini/basilmasını,

18) Deşarj: Jeotermal akışkanın kullanımından sonra reenjekt edilemeyen kısmının veya tamamının çevre kirliliğine neden olmayacak şekilde başka alıcı ortamlara gönderilmesini,

19) Test: Rezervuarın üretimi, yönetimi ve izleme programını oluşturmak için fiziksel ve kimyasal parametreleri belirlemeye yönelik yürütülen çalışmaları,

20) Emniyetli verim: Jeotermal sistemi ve rezervuar dengesini bozmayacak şekilde aynı rezervuardan birim zamanda üretilebilecek azami akışkan miktarını,

21) Ruhsat: Sınırları belirlenmiş bir alanda kaynak tespiti ve işletilmesi faaliyetlerinin yapılabilmesi için verilen izin belgesini,

22) Proje: Kaynaktan yararlanmak amacıyla yapılacak çalışmaları düzenleyen, belirlenen usûl ve esaslara göre hazırlanan, arama ve işletme dönemindeki faaliyetlerin başlaması, gelişimi ve bitirilmesi ile ilgili süreleri içeren, beyan niteliğindeki metni,

23) Arama: Jeotermal sistemden akışkan elde etmek amacıyla jeolojik araştırmalarla başlatılan, jeokimyasal ve jeofizik çalışmalarla desteklenen, yapılan tüm çalışmalara ait verilerin değerlendirilmesi sonucu belirlenen lokasyon veya lokasyonlarda amaç ve tekniğine uygun olarak jeolojik takiple açılan sondaj çalışmaları ile üretime yönelik test çalışmalarını da içeren projede belirtilen faaliyetler bütünü,

24) Arama ruhsatı: Sınırları belirlenmiş bir alanda, kaynak arama faaliyetlerinde bulunulabilmesi amacıyla projeye dayalı verilen izin belgesini,

25) İşletme: Arama faaliyetleri sonucunda elde edilen kaynağın üretim, kullanım, reenjeksiyon, enjeksiyon, deşarj ve bu faaliyetlere yönelik sondaj çalışmalarını içeren projede belirtilen faaliyetler bütünü,

26) İşletme ruhsatı: Belirli bir alanda akışkanın üretilmesi ve değerlendirilmesi için projeye dayalı verilen izin belgesini,

27) Faaliyet: Jeotermal kaynakların aranması, geliştirilmesi, işletilmesi ve terk edilmesi ile jeotermal ve doğal mineralli suların kullanılması hususundaki işlemleri,

28) Faaliyet raporu: Ruhsat döneminde yönetmelikle belirlenen kıstaslara göre yıllık olarak hazırlanan ve faaliyetler ile ilgili gelişmelerin idare ve MTA'ya bildirilmesini sağlayan rapor,

29) Kira sözleşmeleri: İşletme ruhsatına dayalı kullanım alanlarıyla ilgili hakların, başkalarına kiralanmasını sağlayan sözleşmeleri,

30) Mücbir sebep: Sel, yangın, deprem, çökme, heyelan, savaş hali ile yönetmelikte belirtilen diğer halleri,

31) Beklenmeyen haller: Jeoloji ve kaynak şartlarındaki beklenmeyen fiziksel ve kimyasal değişiklikler ile ilgili mevzuat gereğince diğer kurumlardan alınması gereken izinlerin alınmaması durumlarını,

32) Teminat: Kaynağın değerlendirilmesine yönelik faaliyetlerde, kamu can ve mal sağlığını etkileyecek durumların oluşması ve ruhsat sahibi tarafından gerekli tedbirlerin alınmaması halinde kullanılmak üzere arama, işletme ve bloke alanları için nakdi para, banka ve özel finans teminat mektubu, Devlet bono ve tahvili olarak idareye verilen güvenceyi,

33) Gayrisafi hasılat: İşletmenin toplam yıllık cirosu olup, işletmelere ait tahakkuk eden her türlü mal ve hizmet satış bedelleri, faizler ile yapılan kiralama ve diğer gelirlerin dahil olduğu miktarı, ifade eder.

Mülkiyet ve ruhsat

MADDE 4 – (1) Jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sular, Devletin hüküm ve tasarrufu altında olup buldukları arzın mülkiyetine tâbi değildir. Kaynağa ilişkin faaliyetlerin yapılabilmesi için bu Kanuna göre Ruhsat alınması zorunludur.

(2) Jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sulara ilişkin haklar, medeni hakları kullanmaya ehil Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına, statüsünde jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sularla ilgili faaliyet yapabileceği hususu yer alan Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiliği haiz şirketlere, bu hususta yetkisi bulunan kamu iktisadi teşebbüsleri ile müesseselerine, bağlı ortaklıkları ve iştirakleri ile diğer kamu kurum, kuruluş ve idarelerine verilir. Jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sulara ilişkin haklar gerçek veya tüzel tek kişi adına verilir.

(3) Jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sulara ilişkin haklar, miras yolu ile intikal eder. Bu haklar, bütün mirasçıların vekâletini havi bir vekâletname ile ikinci fıkrada belirtilen niteliklere sahip mirasçılardan birine veya üçüncü bir şahsa devredilir. Mirasçıların ittifak edememeleri halinde mirasçılardan birinin müracaatı ile mahkeme mirasçılardan bu hakkın en ehil olana tahsisine veya bu da mümkün olmazsa ruhsatın satılmasına karar verir. Mahkeme bu hususu basit muhakeme usûlü ile halleder. Eğer dava söz konusu değil ise altı ay içerisinde intikal işlemleri tamamlanmayan ruhsatlar feshedilir. Devir ve intikal işlemlerinin ne şekilde yapılacağı yönetmelikle belirlenir.

İKİNCİ BÖLÜM

Ruhsatlar

Arama ruhsatı

MADDE 5 – (1) Arama ruhsatı müracaatları, talep sahibi tarafından 1/25000 ölçekli pafta adı ve koordinatları belirtilerek beş bin hektarı geçmeyecek şekilde arama projesi ile birlikte idareye yapılır. Müracaatlarda öncelik hakkı esastır. Aynı yer için aynı anda birden fazla talep olması halinde, projeler incelenerek en hızlı ve en fazla yatırımı teklif eden proje sahibinin talebi tercih edilir.

(2) İdare, müracaat alanı hakkında bilgileri MİGEM'e bildirir. Arama için başvuru alanı, önceki diğer başvurular ile çakışmıyorsa, MİGEM çakışan kısımları çıkararak kalan saha için "arama ruhsatı" verilebileceğini idareye bildirir. İdare, verilen ruhsatı koordinatları ile birlikte kayıtlara alınmak üzere MİGEM'e bildirir.

(3) Arama ruhsatı süresi üç yıldır. Faaliyetlerin olumlu gelişmesi ve ilave etütlere ihtiyaç duyulması halinde revize proje verildikten sonra idareye uygun bulunması halinde bir yıl uzatılır ve uzatma MİGEM'e bildirilir. Arama ruhsatı süre uzatım talebi, ruhsat süresi bitiminden önce idareye yapılır.

(4) Arama ruhsatı döneminde idarenin bilgisi dahilinde, çevrenin kirlenmemesi kaydı ile sadece test amaçlı üretim yapılabilir.

(5) Birden fazla ili içine alan arama ve işletme faaliyetlerinde başvurular alanın büyük olduğu il idaresine yapılır ve işlemler alanın küçük olduğu il idaresine bildirilir.

İşletme ruhsatı

MADDE 6 – (1) Arama ruhsatı sahibinin, arama ruhsat süresinin son günü akşamına kadar işletme projesi ile idareye işletme ruhsatı başvurusunda bulunması halinde "işletme ruhsatı" verilir ve varsa tespit edilen bloke alanıyla birlikte MİGEM'e bildirilir.

(2) İşletme ruhsatı sahipleri, işletme faaliyetine geçmek için ilgili kurumlardan gerekli izinleri almakla yükümlüdür.

(3) İşletme ruhsatı sahibi, projesinde belirtilen süre içinde işletmeye geçmez veya herhangi bir sebeple işletme ruhsatının iptal edilmesi durumunda teminat irat kaydedilir ve saha idare tarafından ihaleye çıkarılır. İşletme projeleri ile ihaleye katılan isteklilerden idareye en fazla geliri teklif eden istekliye işletme ruhsatı verilir ve MİGEM'e bildirilir.

(4) İdareden izin alınmaksızın, projede yer alan herhangi bir kuyunun yenilenmesi, sayısının ve kapasitesinin artırılması, enjeksiyon, reenjeksiyon, üretim amaçlı tüm sondaj faaliyetleri ile diğer proje değişiklikleri ve revizyonları yapılamaz. İdare, gerekli görülen hallerde, bedelini ödemek kaydıyla, MTA'dan değerlendirme isteyebilir.

(5) İşletme ruhsatı süresi otuz yıldır. Süre sonunda ruhsat sahibinin talep etmesi durumunda onar yıllık dönemler halinde uzatılır. Süre uzatımları MİGEM'e bildirilir.

(6) Doğal çıkış halindeki jeotermal ve doğal mineralli sular için, kaptajı yapılarak doğrudan işletme talepleri de İdarece bu Kanun hükümlerine göre işletme ruhsatına bağlanır ve MİGEM'e bildirilir.

Teknik sorumluluk ve faaliyet raporu

MADDE 7 – (1) Arama ve işletme ruhsatı süresince, faaliyetlerin ilgili mühendislik dallarından bir mühendisin sorumluluğunda sürdürülmesi zorunludur. Teknik sorumlu olmaksızın faaliyette bulunulması halinde, ruhsat teminatı irat kaydedilerek, faaliyetler durdurulur.

(2) Teknik sorumlu; kaynağın aranması, araştırılması, geliştirilmesi ve üretiminde bilimsel ve teknik esasları gözeterek görev ve sorumluluklarını yerine getirir. Ancak doğal mineralli su işletmelerinde ilgili mühendislik fakültesi mezunu herhangi bir kişi teknik sorumlu olarak bulunabilir.

(3) Teknik sorumlu veya sorumlularca hazırlanan yıllık arama ve işletme faaliyet raporlarının ruhsat sahibince iki nüsha olarak takip eden yılın Mart ayı sonuna kadar idareye verilmesi zorunludur. Faaliyet raporlarının bir nüshası idare tarafından MTA'ya gönderilir.

(4) Arama ve işletme faaliyet raporlarının süresi içerisinde idareye verilmemesi halinde, teminatı irat kaydedilerek iki aylık ek süre verilir ve teminat iki ay içerisinde iki katına tamamlattırılır. Bu süre sonunda da faaliyet raporunun verilmemesi halinde arama ruhsatı iptal edilir ve MİGEM'e bildirilir.

Mücbir sebep ve beklenmeyen hal

MADDE 8 – (1) Ruhsat sahibi, mücbir sebep veya beklenmeyen halin ortaya çıkması durumunda, gerekçe ve süre belirtilmek kaydıyla on gün içinde idareye müracaat ederek geçen sürenin ruhsat süresine eklenmesini ve bu sürede yükümlülüklerinin askıya alınmasını talep eder. Ruhsat sahibi tarafından idareye yapılan müracaat tarihi, mücbir sebebin başlama tarihi olarak kabul edilir.

(2) Ruhsat sahibi, mücbir sebep veya beklenmeyen hallerin ortadan kalkmasından itibaren en geç üç ay içinde faaliyete geçmek zorundadır. Bu süre içinde faaliyete geçilmediği takdirde, teminatı irat kaydedilerek yeniden teminat vermesi ve faaliyete geçmesi için ruhsat sahibine üç ay ek süre verilir. Bu süre sonunda da teminat yatırılmaz ve faaliyete geçilmez ise ruhsat iptal edilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ortak Hükümler

Faaliyetlerin denetlenmesi

MADDE 9 – (1) Faaliyetler her yıl idare tarafından denetlenir. Gerektiğinde idarece talep edilmesi halinde MTA tarafından da denetim yapılır. Denetimler, 14 üncü maddede belirtilen hususlar ve diğer maddelerde belirtilen ilkeler dikkate alınarak yapılır. Denetimler için ruhsat sahibi tarafından MTA'ya 1000 Türk Lirası ödenir. Bu miktar, MTA tarafından yıllık ÜFE'ye göre artırılır.

(2) Memuriyet mahalli dışında MTA'ca görevlendirilen konuyla ilgili ve yardımcı personele, 10/2/1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanununun 50 nci maddesi ile ilişkilendirilmeksizin, her yıl Bütçe Kanunu ile belirlenen gündelik harcırah miktarının iki katı tutarında 6245 sayılı Harcırah Kanunu genel hükümlerine göre harcırah ödenir. Bu madde kapsamında ödenen gündelik tutarından herhangi bir ad altında kesinti yapılmaz.

(3) MTA, yapacağı denetim ve incelemeler için gerekli görmesi halinde, diğer ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarının da katılımını isteyebilir.

Devir, sicil, ihale, harç, teminat ve idare payı

MADDE 10 – (1) Devir, sicil, ihale, harç, teminat ve idare payına ilişkin esaslar aşağıdaki şekildedir:

a) Devir: Arama ve işletme ruhsatları devredilebilir.

b) Sicil: İdare, kaynağa ilişkin hakların devir, haciz, rehin ve ipotek veya sona erme hususlarını içeren bir sicil tutmakla yükümlüdür. Ruhsatın sınırları, kuyuların koordinatları, akışkanın parametreleri, devir, ihtiyati haciz, rehin, ihtiyati tedbir, ipotega ilişkin bilgiler ve akışkanın kullanımına ilişkin kira ve benzeri sözleşmeler ile hakların sona ermesi sicile işlenir. Haklar, ancak sicile işlendiği takdirde hüküm ve sonuç doğurur. İlgililer, sicil kayıtlarının idarenin sicil memurlarından biri huzurunda gösterilmesini isteyebilir. Sicil alenidir ve kaynak sicilindeki kayıtların bilinmediği iddia edilemez. Haklara ilişkin olarak yapılan sözleşmeler, idarece sicile işlenmedikçe üçüncü kişilere karşı ileri sürülemez.

c) İhale: Herhangi bir sebeple hükümden düşmüş, terk edilmiş veya taksir edilmiş ruhsatlar, İdarece ihale yoluyla aramalara ve işletmeye açılır. İhale ilanı Resmî Gazete’de yayımlanır. İhale süresi içinde müracaat olmaması halinde ruhsat alanları başka bir işleme gerek kalmaksızın idare tarafından MİGEM’e bildirilerek arama ve işletme müracaatlarına açık hale gelir.

ç) Harç: Jeotermal kaynaklar için 1000 Türk Lirası, doğal mineralli sular için 500 Türk Lirası arama ruhsat harcı alınır. İşletme ruhsatları için bu harç miktarları dört kat olarak uygulanır.

d) Teminat: Ruhsat aşamasına bağlı olarak, hektar başına, ruhsat harcının % 1’i tutarında ruhsat teminatı alınır. Bu oranı, % 50 oranında artırmaya veya eksiltmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir. Ancak teminat 15.000 Türk Lirasından az olamaz. Teminatın asgarî miktarı ve harçlar, her yıl Maliye Bakanlığınca belirlenen yeniden değerlendirme oranlarına göre artırılır. Bu madde uyarınca önceden alınan işletme ruhsatı teminatları, beş yılda bir Maliye Bakanlığınca belirlenen yeniden değerlendirme oranlarına göre artırılarak güncelleştirilir. Bu Kanuna göre tamamlanması veya yenilenmesi gereken teminatlar güncel teminat üzerinden alınır.

e) İdare payı: Akışkanın doğrudan ve/veya dolaylı kullanıldığı tesislerin gayrisafi hasılatının % 1’i tutarında idare payı, her yıl Haziran ayı sonuna kadar idareye ödenir. Tahsil edilen tutarın beşte biri, idare tarafından, kaynağın bulunduğu belediye veya köy tüzel kişiliğine bir ay içerisinde ödenir.

(2) Hak sahibi, başvurunun kabul edildiğinin kendisine bildirildiği tarihten itibaren 15 gün içerisinde harç ve teminatı yatırmadığı takdirde, talebinden vazgeçmiş sayılır.

İdari yaptırımlar

MADDE 11 – (1) Faaliyetlerin, projeye göre yürütülmesi zorunludur. Ruhsat sahibinin projesinde belirtilmeyen konularda veya izinsiz olarak faaliyette bulunduğu tespit edilirse, teminatı irat kaydedilerek faaliyet durdurulur ve teminat üç katına çıkarılarak bir ay içinde tamamlattırılır. Aynı fiilin tekrarı halinde teminat irat kaydedilerek ruhsat iptal edilir.

(2) Ruhsat sahibince, kaynak koruma alanı etüdü yapılmadan işletmeye geçilmesi veya koruma alanı etüdünde öngörülen tedbirlere uyulmamasının tespiti halinde faaliyetler durdurularak teminat irat kaydedilir. Altı ay içerisinde gerekli tedbirlerin alınması ve teminatın tamamlattırılması istenir. Altı ay sonunda teminat verilmez ve tedbirler alınmaz ise faaliyetler durdurulur.

(3) İdare payının süresi içerisinde ödenmemesi halinde, teminat irat kaydedilerek iki aylık süre verilir. Bu süre zarfında idare payı yatırılmaz ve teminat tamamlanmaz ise faaliyetler durdurulur.

(4) Ruhsat olmadan faaliyette bulunulduğunun tespiti halinde, faaliyetler idarece durdurulur. 22/2/2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununa göre 50.000 Türk Lirası idare tarafından idarî para cezası tahakkuk ettirilir.

(5) Ruhsat ve/veya gerekli izinler alınmadan yapılan faaliyetler durdurulur. Kaynağın ve rezervuarın korunması ile çevre kirliliğinin önlenmesi için acil tedbirlerin gerekli olduğu hallerde tedbirler idarece alınır. Bu nedenle yapılan her türlü masraf, sorumlusundan idare tarafından 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil edilir.

İrtifak ve kamulaştırma

MADDE 12 – (1) Arama ruhsatı sahibi, arama faaliyetleri yapılacak alanda, özel mülkiyete konu taşınmazın sahibi ile anlaşamaması halinde, idareye müracaat ederek irtifak hakkı talebinde bulunabilir.

(2) İşletme ruhsatı süresince sadece sondaj yerleri ve isale hattı, kaptaj gibi gerekli olan yerler için taşınmazın sahibi ile anlaşma sağlanamaz ise ruhsat sahibi, idareye müracaat ederek kamulaştırma veya irtifak hakkı talebinde bulunabilir. Talep, idarece incelenip değerlendirildikten sonra uygun bulunması halinde kamu yararı kararı alınır.

(3) İrtifak ve kamulaştırma işlemleri, 4/11/1983 tarihli ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu hükümlerine göre yürütülür. İrtifak ve kamulaştırma bedelleri ve masrafları ruhsat sahibince ödenir.

(4) Kamulaştırılan taşınmaz, tapuya idare adına tescil edilip, faaliyetler devam ettiği sürece ruhsat sahibi adına tahsis edilir.

(5) Kamulaştırılan taşınmazın, faaliyetler için lüzum kalmadığının idarece tespiti halinde, Kamulaştırma Kanununda öngörülen usul ve esaslara göre belirlenecek rayiç bedeli ödenmek kaydıyla kamulaştırılan yerin eski sahibine iade edileceği hususu, ruhsat sahibi ve taşınmazın eski sahibine tebliğ edilir. Eski sahibinin taşınmazı altı ay içerisinde almak istememesi durumunda taşınmaz idareye kalır.

(6) Tapu siciline konulan şerhler idarenin müracaatı üzerine ayrıca mahkeme kararına gerek kalmadan silinir.

(7) Hazinesin özel mülkiyetinde veya Devletin hüküm ve tasarrufundaki yerlerde yapılan faaliyetler için bu Kanunun yürürlük tarihinden sonra kira, eciri misil alınmaz.

(8) Jeotermal kaynak dağıtımı ve üretimini yapan şirketler sanayi kuruluşu ve atık arıtma kuruluşu olarak değerlendirilirler. Bu değerlendirilmeye göre başta elektrik tarifeleri olmak üzere sanayi kuruluşları ve atık arıtma kuruluşlarına tanınan tüm teşvik ve haklardan yararlanırlar.

Rehin, haciz, ihtiyati tedbir ve ipotek tesisi

MADDE 13 – (1) Ruhsat alanının işletilmesinde gerekli olan kuyular, her türlü tesisler, ekipman, su taşıma hat ve sistemleri, aletleri ile bir yıllık diğer işletme malzemesi gibi kaynağın üretimine yönelik ayrılmaz parçalar, münferiden haczedilemez veya üzerlerine ihtiyati tedbir konulamaz ancak bir kül halinde haczi ve ihtiyati tedbir konulması mümkündür. Bunların tamamı üzerine ihtiyati tedbir konulması veya icraen satışlarına karar verilmesi halinde, işletmenin faaliyetlerine müdahale edilemez.

(2) İşletme ruhsatı üzerine 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ilgili hükümleri uyarınca, ruhsat süresini geçmemek kaydıyla, ipotek tesisi mümkündür. Üzerine ipotek tesis edilmiş işletme ruhsatının alanlarında değişiklik olduğu takdirde, mevcut ipotek, hiçbir işleme gerek kalmaksızın yeniden verilen ruhsat üzerinde de aynı şartlarla devam eder.

(3) İşletme ruhsatının sona ermesi halinde ipotek, kuyular ve bunların korunması için yapılmış tesisler dışında kalan ruhsat sahibine ait tesis, vasıta, alet ve malzeme üzerinde devam eder.

Kaynak rezervuarının korunması

MADDE 14 – (1) Bu Kanuna tâbi faaliyetlerde kaynağı oluşturan jeotermal sistemin korunması, kaynağın israf edilmemesi ve çevrenin korunması esas olup işletme faaliyeti öncesinde kaynağın koruma alanları etüdünün ruhsat sahibi tarafından yaptırılması zorunludur. Aksi takdirde faaliyetler durdurularak koruma alanlarının belirlenmesi için ruhsat sahibine uygun süre verilir. Bu süre sonunda da koruma alanının belirlenmemesi halinde 11 inci madde hükümleri uygulanır.

(2) Koruma alanı etüt raporları, MTA'nın görüşü alınarak, idare tarafından onaylanır. Arazi kullanımı ve yapılaşma ile ilgili kaynak koruma alanları etüdünde öngörülen kısıtlama ve koşullar, imar planlarında esas alınır. Kaynak koruma alanlarında alınacak tedbirlere ilişkin genel ilkeler yönetmelikle belirlenir.

(3) MTA tarafından yapılan denetlemelerde faaliyetlerin öngörülen tedbirlere uygun yürütülmediğinin tespiti halinde, faaliyetler idarece durdurulur. Alınacak tedbirler, MTA tarafından belirlenir ve idareye bildirilir. Gerekli tedbirleri almak ve/veya aldırarak idare yükümlüdür. Gerekli tedbirlerin alınması için en fazla bir yıl süre verilir. Öngörülen tedbirlerin yerine getirilmemesi halinde ruhsat iptal edilir.

(4) Ruhsat sahibi, kullanım sonrası açığa çıkacak akışkanı çevre limitlerini dikkate alarak deşarj edebilir. Akışkan içeriği çevre limitlerine göre deşarja izin vermiyorsa reenjekte etmekle yükümlüdür. Ancak formasyonun fiziksel ve kimyasal özellikleri nedeniyle reenjeksiyonun gerçekleşmediğinin MTA tarafından onaylanması halinde, çevre kirlenmesini önleyecek tedbirler alınarak deşarj yapılır.

(5) Entegre jeotermal kaynak kullanım alanı dışındaki müstakil kaplıca ve doğal mineralli su işletmelerinde reenjeksiyon ve enjeksiyon şartı aranmayabilir. Çevre ve Orman Bakanlığının görüşü doğrultusunda idarece karar verilir.

Terk ve tesislerin intikali

MADDE 15 – (1) Arama veya işletme ruhsatı sahibi, ruhsat alanının tamamını veya bir kısmını terk talebinde bulunabilir. İdare, faaliyetle ilgili gerekli emniyet tedbirlerinin yerine getirilmiş ve çevre düzenlenmesi yapıldığının tespitini müteakip terk talebini kabul eder.

(2) Arama ve işletme ruhsatlarının fesih, iptal, terk veya sürenin bitmesi nedeniyle sona ermesi halinde, hak sahibine tazminat verilmeksizin kuyular ve bunların korunması için yapılmış tesisler, gerekli kuyu başı emniyet tedbirleri alınmış olmak kaydıyla idareye intikal eder. Diğer tesis, vasıta, alet ve malzeme ruhsat sahibine aittir. Bu şekilde idareye intikal eden varlıklar ihale ile satışı yapılarak gerekli ruhsatlandırma yapılır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü hizmetleri ile ilgili haklar

MADDE 16 – (1) MTA, jeotermal ve doğal mineralli su kaynak aramalarını ruhsat harcından ve teminatından muaf olarak bu Kanun hükümlerine göre ruhsat alarak yapar. MTA'nın arama ruhsatı aldığı sahalarda kaynak varlığı tespit etmesi halinde, bu alan MTA tarafından ihale edilir ve ihale üzerinde kalan istekliye bu alanda idarece işletme ruhsatı verilir. MTA'nın yaptığı masraflar ihale bedeli üzerinden alındıktan sonra kalan miktar MTA ve idarece eşit paylaşılır.

(2) MTA, yürüyen ruhsat alanları dahil her yerde ruhsat şartı olmaksızın her türlü bilimsel ve teknik çalışmayı yapabilir.

Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ile turizm merkezlerine ilişkin hususlar

MADDE 17 – (1) 12/3/1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca ilan edilen kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ile turizm merkezlerinde;

a) Bu Kanun kapsamında verilecek termal turizm amaçlı işletme faaliyet izinlerinde, imar planları ile belirlenen yatırım alanları ve işletmelerin kapasitelerinin gerektirdiği kaynak miktarı sağlandıktan sonra diğer kullanımlara yönelik talepler karşılanabilir. Termal turizme yönelik kullanım alanlarında imar planı olmadan faaliyet izni verilemez.

b) Turizm belgeli tesislerin jeotermal su kullanım bedeli, kullanılan jeotermal su miktarına göre belirlenir.

c) Faaliyetler için idarece önceden Kültür ve Turizm Bakanlığının görüşü alınır.

(2) Enerji üretimi ve ısıtma uygulamalarına uygun olan akışkanlar hariç diğer akışkanların bulunduğu alanlarda termal turizm amaçlı kullanıma öncelik tanınır.

(3) Bu madde kapsamında belediyelerce kurulacak şirketler için 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanunun 27 nci maddesi uygulanmaz, İçişleri Bakanlığının görüşü alınır.

(4) Bu maddenin uygulanması ile ilgili tüm usûl ve esaslar, Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görüşü alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

MADDE 18 – (1) 4/6/1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanununun 47 nci maddesinin üçüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü bu Kanun hükümlerine göre arama ruhsatı olarak bulduğu madenler için 15 inci maddeye göre buluculuk hakkını kazanır. Arama ruhsat süresi sonuna kadar Genel Müdürlüğe devredilen bu ruhsatlar 30 uncu madde hükümlerine göre ihale edilir. İhale sonucu elde edilen gelirin %50'si MTA'ya kaynak geliri olarak aktarılır."

MADDE 19 – (1) MTA yurtiçi ve yurt dışında yerli ve yabancı kamu veya özel tüzel kişilerle jeotermal kaynak ve doğal mineralli sulara yönelik olarak arama, araştırma, geliştirme ve bilimsel ve teknik çalışma yapabilir. Asgarî %20 olmak kaydıyla, ilgili şirket ile varılan anlaşma çerçevesinde belirlenecek oranda işletme gelirinden pay alır. Bu maddenin uygulama usûl ve esasları Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Yönetmelik

MADDE 20 – (1) Bu Kanunun uygulanmasına dair usûl ve esaslar, bu Kanunun yürürlük tarihinden itibaren altı ay içerisinde, Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelikler ile düzenlenir.

Yürürlükten kaldırılan hükümler

MADDE 21 – (1) Bu Kanunla, 10/6/1926 tarihli ve 927 sayılı Sıcak ve Soğuk Maden Sularının İstismarı ile Kaplıcalar Tesisi Hakkında Kanun, 12/3/1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun ek 1 inci maddesi ile birlikte 26 Mart 1322 tarihli Mülga Maadin Nizamnamesinin, 26/3/1931 tarihli ve 1794 sayılı 26 Mart 1322 tarihli Maadin Nizamnamesinin 50 nci Maddesinin Tadiline Dair Kanunun ve 17/6/1942 tarihli ve 4268 sayılı Mülga Madenlerin Aranma ve İşletilmesi Hakkında Kanunun içmeye ve yıkanmaya mahsus şifalı sıcak ve soğuk maden sularıyla kaplıcalar hakkındaki hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM **Geçici ve Son Hükümler**

GEÇİCİ MADDE 1 – (1) Bu Kanunun yürürlük tarihinden önce, 26/3/1322 tarihli Mülga Maadin Nizamnamesi, 17/6/1942 tarihli ve 4268 sayılı Mülga Madenlerin Aranma ve İşletilmesi Hakkında Kanun, 19/2/1985 tarihli ve 3154 sayılı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 26/5/2004 tarihli ve 5177 sayılı Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, 927 ve 2634 sayılı kanunlar ile 83/6568 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca 3/3/1954 tarihli ve 6309 sayılı Mülga Maden Kanunu kapsamında verilmiş ruhsat ve haklar aşağıdaki şekilde intibak ettirilir.

- İl Özel İdarelerinin işlettiği veya kiraya verdiği kaynaklar il özel idarelerine,
- İl Özel İdarelerinin işletme ruhsatı verdiği kaynaklar ruhsat sahiplerine,
- Vilayetçe rüsum ve temettü hisseleri devredilen kaynaklar devir alan belediye veya köy tüzel kişiliği adına,
- Belediyelerin işlettiği ve/veya kiraya verdiği kaynaklar belediye tüzel kişiliği adına,
- Belediye ve il özel idarelerinin ortağı olduğu şirketlerin işlettiği kaynaklar şirket adına,
- MTA tarafından bu Kanunun yayımı tarihinden önce kamu veya özel tüzel kişiler, belediye ve özel idare ile yapılan sözleşme ve protokollerle verilen işletme hakları, alanı MTA tarafından belirlenerek ilgili hak sahibi adına,
- 5177 sayılı Kanunun geçici 5 inci maddesine göre temdit talebinde bulunulan ve süresi uzatılan içmece, maden suları, ılıca ve kaplıcalar ilgili hak sahibi adına,
- Elektrik Üretim A.Ş. tarafından işletilen kaynak, alanı MTA tarafından belirlenerek Elektrik Üretim A.Ş. adına,

idare tarafından alan bazında intibak ettirilir. Elektrik Üretim A.Ş. veya Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından bu sahanın üçüncü kişilere ihale edilmesi halinde, ihale bedelinin %50'si MTA'ya öz kaynak olarak aktarılır. İntibaklarda sözleşme ve işletme şartları ile üçüncü kişilerin müktesep hakları sicile işlenir.

(2) İşletme imtiyazlı ruhsatlarda ise hak sahibinin geçmişte kullandığı süre dikkate alınarak toplam süre doksandokuz yılı geçemez.

(3) İntibakı yapılan ruhsatlar MİGEM'e bildirilir.

(4) Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla 927 sayılı Kanuna göre süresi içinde temdit talebinde bulunulmuş ruhsatlar ile 5177 sayılı Kanunun geçici 4 üncü maddesine göre ruhsat almak üzere yapılan yeni müracaatlar, il özel idarelerince müracaat tarihinde yürürlükte olan 5177 sayılı Kanunun geçici 4 üncü maddesi ve 927 sayılı Kanuna göre sonuçlandırılarak uygun görülenler ruhsatlandırılarak bu Kanuna intibak yapılır.

GEÇİCİ MADDE 2 – (1) Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce kazanılmış hakların sahipleri, bu haklarına konu olan kaynağa ait mevcut bilgi ve belgeler ile sahadaki mevcut tesislere ait bilgi ve projeleri, hak sahibi olduğunu gösterir ruhsat, izin, imtiyaz, sözleşme, sicil ve benzeri belgeleri varsa işletme projesi ve teminat makbuzları ile birlikte altı ay içerisinde idareye müracaat ederek intibak yaptırmakla yükümlüdür.

(2) Altı ay içinde intibak talebinde bulunulmayan haklar için teminat iki katına çıkarılarak altı ay ek süre verilir. Bu süre içerisinde de intibak talebinde bulunulmayan haklara ilişkin faaliyetler durdurulur.

(3) Kanunun yürürlük tarihi itibarıyla bir yıl boyunca müracaat kabul edilmez. Bu süre sonunda ilk hafta yapılan müracaatlar aynı anda yapılmış kabul edilir ve öncelik sırası kura ile belirlenir. İlk hafta içinde yapılan müracaatlardan aşgari teminat miktarı kadar müracaat bedeli alınır.

(4) İdare, il sınırları içerisindeki kaynak ruhsatlarını ve ruhsat verilmesi MİGEM’ce uygun bulunan müracaatları, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içerisinde; hak sahibi, kaynak ve alan sınır koordinatları, kaynağın cinsi, süresi, mülkiyet durumu ve diğer gerekli olan tüm bilgileri MİGEM’e bildirmek zorundadır.

GEÇİCİ MADDE 3 – (1) Bu Kanunun yürürlük tarihinden önce MTA tarafından, kamu veya özel tüzel kişilere, belediyelere, özel idarelere sözleşme ile devredilen, kiraya verilen veya kullanım hakkı verilen ve bu Kanunun yürürlük tarihi itibarı ile sona eren kaynak veya kaynak alanları ile MTA’nın yaptığı çalışmalarla belirlediği ve MTA adına tescil edilen ve tescil edilecek kaynak ve/veya kaynak alanları için MTA’ya idare tarafından arama ruhsatı verilerek MİGEM’e bildirilir. Bu ruhsat alanları, MTA tarafından ihale edilir. İhale gelirinden MTA’nın yaptığı arama masrafları düşüldükten sonra kalan miktar MTA ile İdare arasında eşit olarak paylaşılır.

(2) MTA adına tescil edilen ve tescil edilecek bu sahalardan herhangi bir nedenle ihale edilemeyenlerden idare payının yarısı MTA’ya ödenir.

GEÇİCİ MADDE 4 – (1) Bu Kanunda geçen Türk Lirası ibaresi karşılığında, uygulamada 28/1/2004 tarihli ve 5083 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun hükümlerine göre ülkede tedavülde bulunan para "Yeni Türk Lirası" olarak adlandırıldığı sürece bu ibare kullanılır.

GEÇİCİ MADDE 5 – (1) Elektrik Üretim Anonim Şirketi tarafından yapılan kömür tahsis (rödövens) ihalesi sonucunda kömür kullanım hakkı elde edecek şirketler tarafından yapılacak 1000 MW üzeri güçte yerli kömür yakıtlı elektrik santrallerinden 2014 yılı sonuna kadar işletmeye girenlerin ürettiği elektrik, perakende ve toptan satış lisansı sahibi şirketler tarafından onbeş yıl süreli ikili anlaşmalar ile satın alınır ve üstlenilecek elektrik enerjisi alımına ilişkin hükümler bu şirketlerin lisanslarına dercedilir.

(2) Toptan ve perakende satış şirketlerine satışı yapılacak miktarla santralin üreteceği yıllık elektrik miktarı arasında ikili anlaşmaya bağlanamayan bir üretim bakiyesi oluşursa, bu miktar için Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt Anonim Şirketi alım anlaşması yapar.

(3) Elektrik Üretim Anonim Şirketi tarafından 1000 MW üzeri güçte yerli kömür yakıtlı elektrik santrali yapılması amacıyla yapılacak kömür tahsis (rödövens) ihalelerinde isteklilerce; yıllara sâri olarak rödövens bedeli, onbeş yıllık süre için yıllara sarf olarak elektrik enerjisi üretim miktarları ve yıllık birim elektrik enerjisi satış fiyatları teklif edilecektir. Bu ihalede seçim, şartnamede belirlenecek esaslar dahilinde, teklif edilecek yıllık üretim miktarları ile yıllık birim elektrik enerjisi satış fiyatlarının çarpımı sonucu oluşacak elektrik alım bedellerinin önceden saptanmış belirli bir iskonto haddi üzerinden ihalenin yapıldığı tarihe indirgenmiş değerleri toplamı ile rödövens bedelinin değerlendirilmesi sonucunda yapılır.

Yürürlük

MADDE 22 – (1) Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 23 – (1) Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

12/6/2007

EK 3

YALOVA TERMAL KAPLICALARININ İDARESİ VE İŞLETİLMESİ HAKKINDA KANUN

Kanun Numarası: 3653

Kabul Tarihi: 26/06/1939

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 04/07/1939

Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 4249

Madde 1 - (Değişik fıkra: 03/06/2004 - 5185 S.K./2. md.) *1* Yalova İli dahilinde olup Bakanlar Kurulunca onaylanmış haritasında gösterilen sınır içindeki Devlete ait sıcak ve soğuk su kaynakları ile kaplıcaların ve bunlara ait binaların, kaplıcalar tesisatının ve arazinin değerlendirilmesi, intifa ve idaresi Sağlık Bakanlığınca devredilmiştir. Yalova Termal kaplıcaları, Bakanlıkça teşekkül ettirilecek İşletme İdaresi marifetiyle veya usul ve esasları Maliye ve Sağlık bakanlıklarınca müştereken çıkarılacak olan yönetmelikle belirlenmek kaydıyla gerçek kişilere veya özel hukuk tüzel kişilerine kiralanmak ya da restore et-işlet-devret usulü ile devredilmek suretiyle işletilebilir.

(Ek fıkra: 03/06/2004 - 5185 S.K./2. md.) İşletme İdaresinin çalışma usul ve esasları ile işletmeye dair her türlü mali ve idari muamelelerin yürütülme şekline ve muhasebe usullerine ait esaslar Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine Sağlık Bakanlığınca üç ay içinde çıkarılacak bir yönetmelik ile tespit olunur.

(Ek fıkra: 03/06/2004 - 5185 S.K./2. md.) Yalova Termal kaplıcalarının kira veya işletme gelirleri, Sağlık Bakanlığı Merkez Saymanlık Müdürlüğünün hesabına aktarılır. Oranları işletme idaresince belirlenen miktarda Termal Belediyesi ve Yalova İl Özel İdaresine pay aktarılır ve geri kalanı bütçeye gelir kaydedilir.

(Ek fıkra: 03/06/2004 - 5185 S.K./2. md.) Yalova Termal kaplıcalarının kiraya verilmesi durumunda Kanunun 8, 9, 10, 11 ve 12 nci maddeleri uygulanmaz.

İcabında harita haricinde kalan ve Devlete ait bulunan araziden lüzum görülecek kısımlar dahi İcra Vekilleri Heyeti kararla buna ilave edilebilir.

Madde 2 - Sınırları birinci madde ile tesbit olunan sahanın Sağlık Bakanlığınca tayin edilecek mıntakalarında hususi mesken, otel, pansiyon, kapalı eğlence yerleri, gazino, lokanta ve dükkan inşa ve tesis etmek isteyenlere parasız olarak Hazineye ait araziden aşağıdaki kayıt ve şartlara göre lüzumu kadar arsa ferağ ve temlik edilebilir. Temlik edilen bu yerler üzerinde Yalova Kaplıcaları İşletme İdaresinin intifa hakkı sakıt olur. Kaplıcalar bölgesinin umumî planı ile bu bölgede yapılacak binaların mevkii ve inşa şekilleri ve ayrılacak arsaların mevkileriyle miktarları ve krokileri Sıhhat ve İçtimai Muavenat Vekaletince tesbit edilerek ilan olunur. *1*

İşbu kanunun neşrinden sonra yapılacak binaların tam kargir veya beton olması şarttır.

Bu hükümlere uygun olmayarak yaptırılacak olan binalar 10/06/1933 tarih ve 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar kanununun 13 üncü maddesindeki hükümler dairesinde yıktırılır. Mezkur maddenin belediye encümenlerine verdiği vazifeyi, Yalova Kaplıcaları İşletme İdaresinin uzuvları ve idare heyetine verdiği vazifeyi de İstanbul Vilayetinın idare heyeti görür.

Madde 3 - Her bina için parasız verilecek arsa miktarı (2000) metre murabbainı geçemez. Yapılacak binanın şekil ve istimal tarzı bu miktardan fazla arsaya ihtiyaç gösterdiği taktirde bu gibi arsalarla yabancılara verilecek arsaların teffizleri İcra Vekilleri Heyeti kararla yapılır.

Madde 4 - Kaplıca bölgesine bitişik arazide ve sınırdan beş yüz metre mesafede ve Yalova İskelesinden Kaplıcaya giden ana yol kenarlarında yapılacak bina ve dükkanlar İstanbul Vilayetince Önceden tesbit veya alakalılar tarafından yaptırılıp yine İstanbul Vilayetince tasdik edilecek planlara göre yapılır. Bu planların tesbit ve tasdikında bölgenin ahengine ve sahiplerinin mali kudretlerine uygun olmaları göz önünde bulundurulur.

Madde 5 - İkinci ve üçüncü maddelerde yazılı muameleler bitirildikten sonra Yalova Kaplıcaları İşletme İdaresi Sağlık Bakanlığından alacağı emir üzerine müracaat sırası gözetilmek suretiyle kime ne miktar arazi teffiz edileceğini krokisile birlikte Yalova Valiliğine bildirir. Müracaatların yazı ile yapılması lazımdır. Valilikçe bu krokiler esas tutularak gösterilen arsaların istekliler adına işbu kanunda yazılı şartlar dairesinde tapuda tescil muamelesi hemen yaptırılır. *1*

Bu kanun hükümlerine göre üzerlerinde inşaat yapılmadan bu arsalar satılamaz ve başkasına devrolunamaz.

Madde 6 - Tapuya tescil tarihinden iki yıl sonuna kadar ikinci madde hükmüne göre inşaat yapmamış olanların namlarına tescil edilmiş olan arsaların kayıtları, hiç bir muameleye hacet kalmaksızın, Yalova Valiliğince Hazine namına değiştirilir. Bu muamele harç ve resme tabi değildir. *1*

Ancak bu müddet içinde en az binanın keşif bedelinin dörtte biri miktarında inşaat yapmış olanlara arsa ve inşaatı başkasına devretmek veya inşaatı bizzat bitirmek müsaadesi verilir. Bu suretle devir alan veya inşaatı bitirmek müsaadesini alan kimse evvelki iki senelik müddetin bittiği tarihten itibaren bir yıl içinde inşaatı bitirmeğe borçludur.

İnşaat başladıktan sonra vefat edenlerin varislerine intikal eden yukarıdaki iki yıllık mühlet dört seneye ve inşaatı ikmal için bir senelik müsaade alanlarla devralanlardan vefat edenlerin varislerine intikal eden mühlet de üç seneye çıkarılır.

Gerek sahip ve gerek varislerine verilen bu mühletler zarfında ikmal edilmeyen inşaat ve bunların arsaları hakkında birinci fıkra hükmü tatbik olunur.

Madde 7 - (Mülga madde: 29/07/1970 - 1319/41 md.)

Madde 8 - Kaplıcaların inkişafı ve kendi geliri ile karşılayamayacağı işletme masrafları için muktazi tahsisat Sağlık Bakanlığı bütçesinde açılacak hususi bir fasla yardım olarak konulur. *1*

Madde 9 - Kaplıcalar işletmesi ticari usullere göre idare olunur ve bunların sarfiyatı Muhasebe Umumiye, arttırma, eksiltme ve ihale kanunları hükümlerinden ve Divanı Muhasebat vizesinden müstesnadır.

Madde 10 - İşletme idaresinin her mali yıla ait bilanço ve kar ve zarar hesapları her mali yılın hitamından itibaren dört ay içinde tanzim ve kayıtlara ve evrakı müsbitelere mutabakatı tetkik edilmek üzere Divanı Muhasebata tevdi olunur. Divanı Muhasebatın bu husustaki raporu, bilanço ve kar ve zarar hesapları ile birlikte mali yılın hitamından itibaren 9 ay içinde Büyük Millet Meclisine arz olunur.

Madde 11 - İşletme idaresinin idare bütçesi ile daimi ve muvakkat kadroları Sağlık Bakanlığınca tasdik ve memurların tayini mezkur vekalet tarafından icra olunur. *1*

Madde 12 - Kaplıcaların inkişafına ait her türlü tedbirleri almağa ve yeni inşaat ve tesisat için Sıhhat ve İctimai Muavenat Vekaletinin her sene bütçesine konulacak (200 000) liralık tahsisatı ve işletmenin senelik muhammen gelirini tecavüz etmemek ve heyeti umumiyesi (2 000 000) lirayı geçmemek şartile gelecek senelere sari taahhütlere girişmeğe Sağlık Bakanı salahiyyetlidir. *1*

Madde 13 - Yalova Kaplıcaları İşletme İdaresine ait mallar Devlet malıdır. Bunları çalanlar, ihtilas edenler, zimmetlerine geçirenler veya her ne suretle olursa olsun suiistimal edenler Devlet malları hakkında ika olunan bu gibi suçlara mürettep cezalara tabidir.

Madde 14 - İşletme memurları (3633) sayılı kanunla teşkil edilen Devlet Denizyolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlükleri Tekaüt Sandığına mümasil Devlet Denizyolları ve Limanları Umum Müdürlükleri memurlarının hukuk ve vecaibi ile mezkur kanunun 17 nci maddesi hükümleri dairesinde iştirak ettirilir ve bunların %5 aidatı ile Yalova Kaplıcaları İşletme İdaresi bütçesinden tediyeye edilecek muadilleri hakkında aynı hükümler tatbik olunur.

Denizbank memurlarından bu hizmetlerinde müstahdem iken yeni teşkilat kadrolarında vazife almayı açıkta kalacakları hakkında mezkur (3633) sayılı kanunun beşinci muvakkat maddesi dairesinde muamele yapılır.

Madde 15 - Yalova Kaplıcaları İşletme İdaresinin hesap usulleri ve alım, satım muameleleri Maliye ve Sağlık Bakanlığınca tesbit ve İcra Vekilleri Heyetince tasvip olunacak esaslar dairesinde yapılır. *1*

Madde 16 - Kaplıcalar tarifesi, İşletme Müdürünün iştirakile Sağlık Bakanlığı tarafından teşkil edilecek bir heyet marifetile tesbit ve adı geçen vekaletçe tasdikten sonra tatbik olunur. *1*

(Ek fıkra: 03/06/2004 - 5185 S.K./3. md.) İşletmenin kiralanması veya restore et-işlet-devret usulü ile devredilmesi halinde ise, kaplıcalar tarifesi, kiracının veya devralanın teklifi üzerine Sağlık Bakanlığınca aynen veya değiştirilerek onaylanmak suretiyle belirlenir.

(Ek fıkra: 03/06/2004 - 5185 S.K./3. md.) Kaplıcalar tarifesi; işletmenin alt yapısının yenilenmesi, Yalova Termal kaplıcaları ile bunlara ait bina, müstemilat ve diğer tesisatın restore edilmesi ve geliştirilmesi için harcamada bulunulmasına imkan verecek şekilde, maliyet ve işletmecilik esaslarına göre belirlenir.

Madde 17 - Yalova, Denizyolları idaresinin sefer ve tarifeleri bakımından (Mütecavir sahiller) meyanındadır.

Madde 18 - 3287 numaralı kanun mülğadır.

Madde 19 - Bu kanun 1 Temmuz 1939 tarihinden muteberdir.

Madde 20 - Bu kanunun hükümlerini icraya Maliye, Sağlık Bakanlığı ve Münakalat Vekilleri memurdur. *1*

Geçici Madde 1 - Yalova Kaplıcaları ve müstemilatının yeni idareye devri (3633) sayılı kanunun 16 ncı maddesinde tespit edilen esaslar dairesinde icra ve kıymet takdirini mucip ahvalın Sağlık Bakanlığınca intihap olunacak bir memurun da iltihakile mezkur madde ile tayin edilen komisyon tarafından takdir edilir. *1*

Devir muameleleri yine mezkur kanunun muvakkat ikinci maddesi ahkâmına göre yapılır.

YALOVA TERMAL KAPLICALARININ İŞLETİLMESİ VE KAPLICALARIN İNKİŞAFI İŞLERİNİN SİHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKALETİNE BAĞLI HÜKMİ ŞAHSİYETİ HAİZ BİR TEŞEKKÜLE DEVRİ HAKKINDA KANUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN

Kanun No : 5185

Kabul Tarihi : 03/06/2004

Resmi Gazete Tarihi: 09/06/2004

Resmi Gazete Sayısı: 25487

Madde 1 - 26/06/1939 tarihli ve 3653 sayılı Yalova Termal Kaplıcalarının İşletilmesi ve Kaplıcaların İnkişafı İşlerinin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletine Bağlı Hükmi Şahsiyeti Haiz Bir Teşekküle Devri Hakkında Kanunun adı "Yalova Termal Kaplıcalarının İdaresi ve İşletilmesi Hakkında Kanun" ve bu Kanunun maddelerinde geçen "Sıhhat ve İçtimai Muavenet" ibareleri "Sağlık Bakanlığı"; "Yalova Kaymakamlığı" ibareleri "Yalova Valiliği" olarak değiştirilmiştir.

Madde 2 - 3653 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve maddeye bu fıkradan sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

Yalova İli dahilinde olup Bakanlar Kurulunca onaylanmış haritasında gösterilen sınırlar içindeki Devlete ait sıcak ve soğuk su kaynakları ile kaplıcaların ve bunlara ait binaların, kaplıcalar tesisatının ve arazinin değerlendirilmesi, intifa ve idaresi Sağlık Bakanlığınca devredilmiştir. Yalova Termal kaplıcaları, Bakanlıkça teşekkül ettirilecek İşletme İdaresi marifetiyle veya usul ve esasları Maliye ve Sağlık bakanlıklarınca müştereken çıkarılacak olan yönetmelikle belirlenmek kaydıyla gerçek kişilere veya özel hukuk tüzel kişilerine kiralanmak ya da restore et-işlet-devret usulü ile devredilmek suretiyle işletilebilir.

İşletme İdaresinin çalışma usul ve esasları ile işletmeye dair her türlü mali ve idari muamelelerin yürütülme şekline ve muhasebe usullerine ait esaslar Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine Sağlık Bakanlığınca üç ay içinde çıkarılacak bir yönetmelik ile tespit olunur.

Yalova Termal kaplıcalarının kira veya işletme gelirleri, Sağlık Bakanlığı Merkez Saymanlık Müdürlüğünün hesabına aktarılır. Oranları işletme idaresince belirlenen miktarda Termal Belediyesi ve Yalova İl Özel İdaresine pay aktarılır ve geri kalanı bütçeye gelir kaydedilir.

Yalova Termal kaplıcalarının kiraya verilmesi durumunda Kanunun 8, 9, 10, 11 ve 12 nci maddeleri uygulanmaz.

Madde 3 - 3653 sayılı Kanunun 16 ncı maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

İşletmenin kiralanması veya restore et-işlet-devret usulü ile devredilmesi halinde ise, kaplıcalar tarifesi, kiracının veya devralanın teklifi üzerine Sağlık Bakanlığınca aynen veya değiştirilerek onaylanmak suretiyle belirlenir.

Kaplıcalar tarifesi; işletmenin alt yapısının yenilenmesi, Yalova Termal kaplıcaları ile bunlara ait bina, müştemilat ve diğer tesisatın restore edilmesi ve geliştirilmesi için harcamada bulunulmasına imkan verecek şekilde, maliyet ve işletmecilik esaslarına göre belirlenir.

Madde 4 - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

